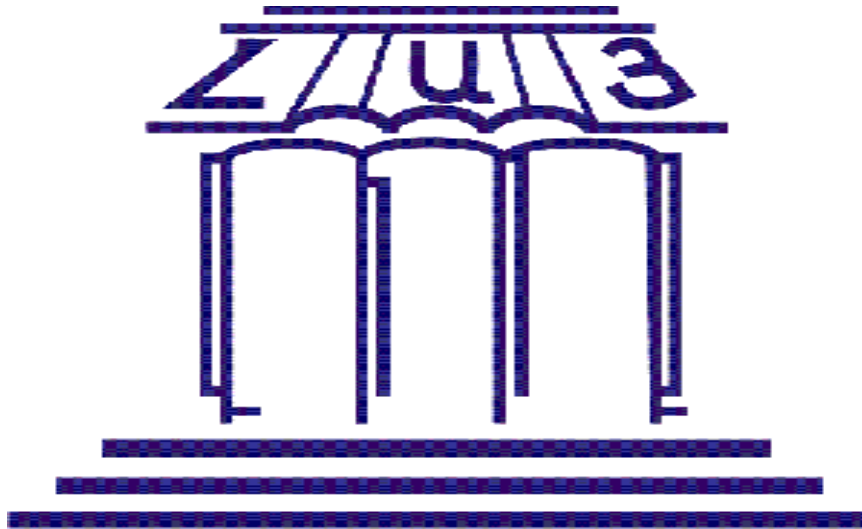

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

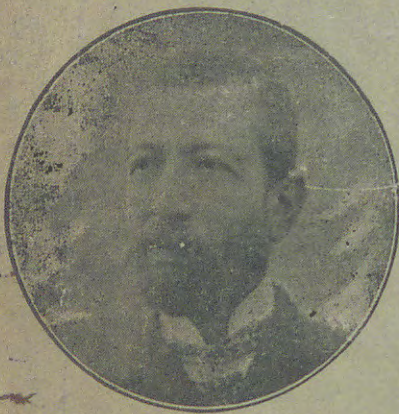
պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

«Ժամանակակից Մասենաւար» Թիւ 54
1909 ին հիմնուած ի Կ Պոլիս, Վաղինակ Ս. Բիւրաւէ
ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ՝ ՀԱՅԿ Ս. ԲԻՒՐԱՏ

Հեղինակ՝

ՍՄԲԱՏ ԲԻՒՐԱՏ

(Տէր Վաղարենց)

(1862 — 1915)

Մեծ Եղեռնի զոհերէն

ՈՐԴԵՄՊԱՆ — ԾՆՈՂԵՐ

(ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՎԷՊ ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ)

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱ
Տպագր. Ա. ԳԱՍԱՊԷԱՆ

« ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ », ԹԻԻ 54
 1909 ին հիմնուած ի Կ. Պոլիս, Վաղինակ Ս. Բիրաթ
 ՀՐԱՏԱՐԱԿԻԶ՝ ՀԱՅԿ Ս. ԲԻՐԱՏ

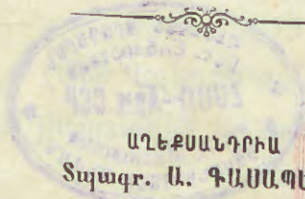
Հեղինակ՝

ՍՄԲԱՏ ԲԻՐԱՏ
 (Տէր Ղազարեան)

(Մեծ եղեռնի զոհերէն)

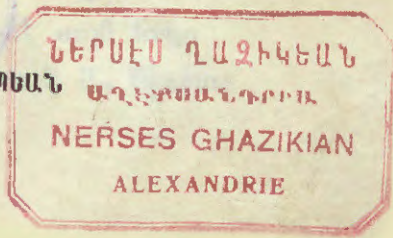
ՈՐԴԵՄՊԱՆ ԾՆՈՂԻՐ

(ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՎԷՊ ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ)

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱ
 Տպագր. Ա. ԳԱՍԱՊԵԱՆ

1932

ՆԵՐՍԵՍ ՂԱԶԻԿԵԱՆ
 ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱ
 NERSES GHAZIKIAN
 ALEXANDRIE

ԲԺԻՇԿ ՄԻՀՐԱՆ Յ. ԳԱԼՖԱՆԱՆ
1891—1915

(Մեծ եղեռնի զոհերէն)

Որուն յիշատակին կը ձօնէ սոյն երկը
Հայկ Ս. Բիրաս

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն Ի Տ Ե Ղ

Եղերաբախտ բարեկամիս՝ Ամբաս Բիրաւսի արժանատւո՛ր գաւաղը՝ Պ․ Հայկ Բիրաւս, Մարտ 16 թուակիր նամակով մը ինձ կը դիմե՛՛ նախադրան մը գրելու իր պաշտօնական հօր ՈՐԴԵՍՊԱՆ ԾՆՈՂԲԸ վիպական գործին երկրորդ սպագրութեան առթիւ։ Իբրեւ ժամանակակից 1915 ի Ապրիլեան եղեռնին դիւային ծրագիրներով նահասակուած հայ անգուգական գրագէտ-բանաստեղծներուն եւ մտանորակներուն, ինձ համար չափազանց յուզիչ եւ ջղացունց գործ է վերջիշեղ այն սեւ օրերուն դեպքերը որոնց զոն զացին մեկ միջոցնեկ աւելի հայեր, բայց արտառուջ կոչը որ կ'ուղղուի Պ․Հայկի կողմէ, ինձ վրայ նուիրական պարտք կը դնէ զեթ այս մեկին, հայութեան անձնուրաց եւ անգուգական գաւաղ Ամբաս Բիրաւսի մասին մեկ երկու խօսք ըսել։

Չեմ գիտեր թէ կա՞յ արդեօք տակաւին եզրիստահայ մտանորականութեան կամ յառաջադիմ, զարգացած դատաւարգին մեջ զոնեկ մեկ անձ, որ ճանեցած, տեսած կամ շատ չըլլայ Ջէյրունի Արծիւներու Բոյնին այս անխոնջ, անվնեւ եւ յարաշարժ կտրիճ ձագուկը, որ երկրէ երկիր Բախառեղի, հայրենաշունջ խօսքեր ու գործեր տարեղնեղ վերջ առեն կողմ, երկու անգամ, մեկը 1896ին, եւ միւսը 1900ին, եկած ու թառած է Գահիրէի եւ Աղեփաւնորիոյ ազգային գործունեութեան իրեն համար միշտ հաճելի շեֆին մեկ անկիւնը։ Ո՞վ չիշեղ Գահիրէի մեջ իր հիմնած հայկական ազատ դպրոցը, որ չորս տարի անընդմիջաբար շարունակուած է, Փիլիճիկ եւ ՆՈՐ ՕՐ քերթերը, որոնք նոյն միջոցին հրատարակուած են, եւ Աղեփաւնորիոյ ազգային վարժարանին տնօրէնութիւնը զոր վարած է երկու տարի. եթէ կան դեռ չգիտցողներ, սա կը նշանակէ թէ անոնք, այդ անհետաքրքիրները, հեռու ապրած են միշտ եւ բացասական դիրք մը ունեցած են տեղական տոնմային գործերուն հանդէպ։

Այսօր միայն եզրափակում ենք, բայց հասկա դժուար, օտար աստիճան է հորիզոններում սակ իր ունեցած կրթական է գրական գործունեությունները, կարելի է մի քանի մոտեցում, երբ առիթը կը ներկայանայ է անցեալի վերջի-շունչներն ու դեպքերը մեզ կը մղեն իւրաքանչիւր հայ մշակութային, մանաւանդ գրագետի տեղն ու դիրքը ճշդէն ժամանակակից ազգային պատկերասրահին մէջ:

Հանգուցեալ ստանդարտը գրագետ Սեփակ Բիւրաւ յաւան է աշխատութիւնն ու յոգնութիւնը բնաւ մեզին չ'անցընող զարմանալիօրէն տկուն գրող մըն է, այն միակ փաստը որ 15—20 տարուան մէջ երեսունէ աւելի շապաղի է անհիշ վիպական, բանաստեղծական է յեղափոխական գիրքեր է շարադրած. բաւական է զիմիս անմահացնելու յետ այսու գրուելիք մասեղագրական պատկերասրահին մէջ ու բազմազոյն եղերուն մէջ: Ան համարաւոր մեծ գրագետ մը չէր. բայց ինչ որ ան գրած է նկարագրական հետաքրքրաշարժ ոճով մը, իրողութիւններն է օրուան կեանքի անցներուն հաւասարիւն ցուցադրութեամբ մը, զիմիս արժանի կը դարձնէ քրտահայ ազգային մոլեռանդ վիպագրի արժանաւոր յորջորջման:

Ներկայ ընթանական վիպը, որ անշուշտ անհն տեղի աւելի պիտի է հետաքրքրէ եզրափակաւորութիւնը, ինկած քարտէրում հարազատ է իրական պատկերացում մըն է, զոր հեղինակը քառոյական բժիշկի ազնիւ հոգածութեամբ գրի է առած, զգուշացնելու համար ապրող սերունդը նմանօրինակ ընկերային շարաշուք մոլորութիւններէ: Կ'արժէ որ անհն հայ, թէ՛ իբր յիշատակ հայ անմահ գրագետին է թէ իբր շաւաղի ու լեզուի գործ մը. անկէ հետ մը ունենայ իր մասեղագրութեան մէջ:

Վ. ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Աղեփանդրիս, 17 Մարտ 1932

ՈՐԴԵՍՊԱՆ ԾՆՈՂՔԸ

(ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՎԷՊ ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ)

Ա.

ԽՏԻՎԸ ՊԻՏԻ ԱՆՑՆԻ

ԱՏՈՆՑ Եգիպտոս ողբեգրած էր Արևմուտքի քաղաքակրթութիւնը, երբ դեռ չէր պայթած Արապի բաշայի ապստամբութիւնը, և երբ անգլիական նաւատորմիւղը չէր տակաւին ուժակոծած Աղեքսանդրիան, ո՛չ ալ գրաւման բանակին յաղթական մուտքը տեղի ունեցած էր Գահիրէի մէջ։

Սուէզի ջրանցքին պեղումին պատճառով և անոր բացումէն ի վեր. հո՛ն կը խուժէին մտքի ու գործի մարդիկ, Եւրոպայի զանազան կեդրոններէն և հոն կը հաստատուէին։

Այդ շրջանը բարեշրջումի շրջան մըն էր Եգիպտոսի համար, որ տակաւ կը մտնէր եւրոպական երկիրներու կարգին մէջ։ Տարուէ տարի կ'աճէր հոն գաղթողներուն թիւը, և փարաւոններու երբեմնի հայրենիքը դարձեալ կ'սկսէր բարգաւաճիլ ու վերստանալ նոր կեանք մը։

Խտիվ Ապպաս հիւմի բաշային մեծ հայրը, Իսմայիլ բաշան, իրաւ է, իր ցոփ ու զեղխ կեանքով միլիոններու վիթխարի պարտք մը կտակեց իր երկրին, սակայն, միւսնոյն ժամանակ, իր աշխարհաշէն գործերով, իր գեղարուեստասէր տաղանդով և իր բարեւորողիչ գաղափարներով, Եգիպտոսի վեհապետներուն մէջ պիտի մնայ միակը, Արեւմուտքի սիրահար։ Ի՞նքարտասանած է հետեւեալ խօսքը, որ այլևս պատմական դարձած է. — «Իմ երկիրս Ափրիկէի մաս չի կազմեր այլևս, Եւրոպայի մէկ մասն է ան»։

Այս մեծ խտիվին օրով, և մանաւանդ Նուպար բաշային վարչութեան տակ, օրէ օր կը ծաղկէր Եգիպտոս, նոր ջրանցքներ կը բացուէին, նոր կամուրջներ կը ձգուէին, նոր գիւղեր, նոր գիւղաքաղաքներ կը հիմնուէին և գլխաւոր քաղաքները, մասնաւորապէս մայրաքաղաքը Գահիրէ, ևրոպական ճաշակով կը գեղազարդուէին։ Այդ շրջանին մէջ է որ բացուեցան ընդարձակ հրապարակներ և ծաղկեցաւ Էզպէֆիյէի պարտէզը, մայրաքաղաքի կեդրոնը։

Այդ պարտէզին գիմացը կը զտնուի Խտիվական Օբէրան, որուն առջևի հրապարակին կեդրոնը կը բարձրանայ Խտիվ Իպրահիմ բաշային ձիաւոր արձանը։

* * *

1896ի Մայիսին էր։

Օբէրայի հրապարակը, երկսեռ ամբոխ մը խռնուած, հազաբաւորներ, զիրար կը հրմշտէին և կը ջանային առաջ անցնիլ, դրաւելու համար առաջին կարգը։

Այդ երկսեռ ամբոխը տենդոտ սպասումի մը մէջ ըլլաւ կը թուէր։

— Խտի՛վը պիտի անցնի, Խտի՛վը, կը մըռնջէին Իսկ հրապարակին ծայրը, մեծ պողոտային երկայնքը, Էլզպէթիյէի պարտէզին դէմ, Նի՛խ ՊԱՌ կոչուած հայ-լայֆ սրճարան-գարեջրատան առջև, բազմաթիւ յաճախորդներ, մարմարէ սեղաններու շուրջը նստած, կը խօսակցէին, յաճախ նորոգել տալով գարեջուրի գաւաթները :

Այդ օրը, Խտի՛վ Ապպաս Հիլմի բաշան պիտի անցնէր՝ այն պողոտայէն, ուստի հետաուրքիւր բազմութիւն մը, հրապարակին մէջ ու պարտէզին ցանկապատին երկայնքը շարուած, խիտ խիտ, կ'սպասէր հոն :

Դէմքերուն վրայ, դժգոհութիւն մը, տրտմութիւն մը կը նշմարուէր, գրեթէ բոլորը, միեւնոյն նիւթին վրայ կը խօսակցէին, օրուան նիւթը :

Ի՞նչ անցած դարձած էր արդեօք, ի՞նչ էր օրուան նիւթը :

Նոյն օրերը հայ մը կախաղան բարձրացուցած էին և Գահիրէի, — չըսելու համար բովանդակ Եգիպտոսի քրիստոնեայ ընակչութիւնները — վրէժխնդիր ոգի մը, ատելաժառ զգացումներ կը սնուցանէին Խտի՛վ Ապպաս Հիլմի ըաշային դէմ, որ ստորագրած և վաւերացուցած էր այդ Հայուն մահալճիւրը :

Ահա՛ այս էր օրուան հրատապ հարցը, հասարակաց խօսակցութեան նիւթը. կախաղա՛նը, քրիստոնեայի մը կախաղա՛նը...

Ծանօթ սրճարան-գարեջրատան յաճախօրդները, կը շարունակէին իրենց բորբոք խօսակցութիւնները :

— Ի՞նչ կը նշանակէ ասիկա, կ'ըսէր Փրանսացի մը, մեծանուն փաստաբաններէն, որ յիշեալ Հայուն պաշտպանութիւնը սաանձնած էր, քաղաքային ոճի՛ր մըն է ոճի՛ր մը...

— Սիբեիլի՛ս, կ'ըսէր միւս խօսակիցը, անոր եղ-

կառքը հասաւ Իպրահիմ բաշայի արձանին առջև ։
Նիի ՊԱՌԻ մարդիկ , ոտքի վրայ կեցած երբ տեսան Պտիվը , որ կառքին մէջէն կը պատրաստուէր բարեւելու ժողովուրդը , իր սովորական ժպիտը չըթունքներուն ծայրը , աննախընթաց տեսարան մը պարզեցին հոն , սրճարան-գարեջրատան առջև ։

Հարիւրաւոր եւրոպացիներ , որոնք քիչ առաջ մերկագլուխ , Պտիվին անցքին հ'սպասէին գլխարկներն դրած , կոնակներն դարձուցին Պտիվին և այդ կերպով ընդունեցին անոր վեհապետական բարեհեղինակը ։

Եւ այս հանդիսաւոր . . . խաղքութեան մէջէն անցաւ խտրական կառքը ։

Նոյն օրը , մինչև իրիկուն , և թերեւս ամբողջ գիշերը , Նիի ՊԱՌԻ միջադէպը պատմուեցաւ բերնէ բերան , և մայրաքաղաքին մէկ ծայրէն միւսը , Գասրէլ Նիլէն մինչև Ապպասիէ և Շուպրայէն մինչև Մէնչիյէ , ալիկոծ ծովու մը պէս կը տատանէր ժողովուրդը ։

Երկսեռ բազմութիւնը հետզհետէ կը քաշուէր , կը հեռանար և Օբէրայի հրապարակը կը պարպուէր ։

Միւս կողմէ նոր յաճախորդներ կը գիմէին Նիի ՊԱՌ և հիները կ'սկսէին քաշուիլ կամաց կամաց ։

Այս վերջիններուն մէջ կը նշմարուէր բարձր հասակով , թուխ երեսներով , իշխանական կեցուածքով , քառասունըհինգնոց մարդ մը , նոյնպէս թուխ ազնուոր երեսներով , ձուածև ծնօտով , նուրբ հասակով , երկաթն առատ վարսերով , շիք հագուած , նազելի քալուածքով ու ալրոզ նայուածքով հազիւ տասներհինգ տարու օրիորդի մը հետ , որ անոր աղջիկը կը թուէր ըլլալ ։

Ասոնք Նիւ Պառէն հեռացան , Գահրիէի երկաթուղիի կայարանին ճամբան բռնեցին և սկսան դանդաղ քայլերով առաջանալ Շէրըրտ Օթէլի կողմը ։

Հայր ու աղջիկ կը խօսակցէին ճամբան ։

— Բաբա' , կ'ըսէր աղջիկը ֆրանսերէն լեզուով ,

ինչո՞ւ Նիւ Պառի պարոնները կռնակներն դարձուցին խտիվին, ամօթ չէ՞:

— Ամօթ է, աղջի՛կս, կ'ըսէր հայրը, անվայել արարք մըն էր, բայց, եթէ իմանաս պատճառը, դուն ալ պիտի արգարացնես անոնց այդ արարքը, չպիտի մեղադրես զանոնք:

— Ի՞նչպէս, հա՛յր, կը շարունակէր օրիորդը, ի՞նչ է պատճառը, կրնա՞մ իմանալ:

— Մտիկ ըրէ՛, պատմեմ, աղջի՛կս, ըսաւ հայրը: Օրիորդը, հօրը թեւը մտած, և գլխից շունչը բռնած, կ'սպասէր լսել:

— Աղջի՛կս, ըսաւ հայրը, այդ մարդիկը, որոնք կռնակներն դարձուցին էֆէնսիմաին, (այսինքն խտիվին) զարգացած, քաղաքակրթուած ընկերութեան մը պարկեշտ անդամները կը համարուին. եւրոպացիներ՝ բոլորը:

— Այո՞, հա՛յր, ընդմիջեց օրիորդը, գլխարկ դնած էին, չէ՞:

— Աղջի՛կս, շարունակեց հայրը, այս գլխարկաւորները, որոնք կը պատկանին այլատարր հասարակութիւններու, անցածները հաւաքական հանրագրութիւն մը պատրաստած ու դիմած էին էֆէնտինային:

— Ինչո՞ւ, ընդմիջեց օրիորդը,

— Նորին խափ. Բարձրութեան ներումը խընդրելու Մուշեղին համար, որ մահուան դատապարտւած էր:

— Ո՞վ էր Մուշեղը, հարցուց օրիորդը, տակաւ չահագրգռուող դէմքով մը:

— Այդ Մուշեղը, աղջի՛կս, պատասխանեց հայրը, Մշեցի հայ երիտասարդ մըն էր, Եգիպտոս եկած:

— Մշեցի՞, ընդմիջեց օրիորդը, այսինքն:

— Հայաստանի Մուշ քաղաքէն, շարունակեց հայրը, ուղեւորվ փոքրիկ ծանօթութիւն մը տալ այդ մա-

սին իր աղջկան , որ ֆրանսացի մայրապետներուն քով դաստիարակուած , հիանալի ֆրանսերէն մը կը խօսէր ու կը գրէր , առանց սակայն հայերէն գրել կարգալ գիտնալու :

— Ո՞ւր է Մուշը , հարցուց աղջիկը :
— Հայաստանի մէջ :
— Ո՞ւր է Հայաստանը , վերստին հարցուց աղջիկը :
— Օսմանեան կայսրութեան մէջ , աղջիկս , պատասխանեց հայրը :

— Շարունակէ՛ , հա՞յր , սկսաւ աղաչել օրիորդը :
— Աղջիկս , շարունակեց հայրը , այդ Մուշեղը հայ երիտասարդ մըն էր , Նգիպոսս եկած գաղթական մը , անցեալները , ուրիշ ընկերոջ մը՝ Նշանին հետ , ժանտարմա մը սպաննած էր :

— Ինչո՞ւ...

— Այդ ժանտարման , շարունակեց հայրը , Մուշեղի հայրենակից քիւրտերէն , օր մը գինետունը միասին նստած ատենին , Մուշեղին պատմեր է թէ ի՛նչպէս ինքը , մէկ քանի ընկերներով առեւանգած ու բռնաբարած է հայ աղջիկ մը , թէ ի՛նչպէս այն աղջկան տունը հրդեհած ու ծնողքին ինչքերը թալլած է , ևլն , ևլն...

— Այդ ժանտարման մարդասպան աւազակ մըն է , չըսե՞ս հայր :

— Այո՛ , աղջիկս , պատասխանեց հայրը , Սասունի Զարդի տարին , ատանկ խժդժութիւններ ի գործ դըրուեցան , և այդ ժանտարման ալ Զարդարարներէն մէկն էր :

— Ուրիշն իրաւունք ունէր Մուշեղը , բացազանչեց օրիորդը :

— Աղջիկս , սպասէ՛ որ աւարտեմ , յարեց հայրը : Յետոյ շարունակելով իր հարցականները .

— Որո՞ւն տունը թալլած էր այդ ժանտարման , գիտե՞ս աղջիկս :

— Որո՞ւն...

— Մուշեղի՛ն...

Օրիորդը տակաւ կը յուզուէր ու կը բորբոքուէր ներսէն , բոլորովին նոր աշխարհ մը կը բացուէր իր զգայուն հոգիի հորիզոնին առջև :

— Ո՞վ էր աղջիկ'կս , գիտե՞ս , շարունակեց հայրը հարցնել , ո՞վ էր ժանտարմային կողմէն առեւանգուած ու բռնաբարուած աղջիկը :

— Ո՞վ էր...

— Մուշեղին քո՛յրը , պատասխանեց հայրը , հասկըցա՞ր հիմայ ժանտարմային սպաննութեան շարժառիթը :

— Օ՛... բացազանչեց օրիորդը , ապրի՛ Մուշեղը , որ իր քրտնը բռնաբարուած պատիւը փրկեց , և արդար վրէժ մը լուծեց . ապրի՛ն Մուշեղները...

— Աւա՛ղ , աղջիկ'կս , հառաչեց հայրը , այդպիսիները չե՛ն ապրիր , կախաղան կը բարձրանան :

— Ինչո՞ւ...

— Կախաղա՛ն , կախաղա՛ն բարձրացուցին վրէժ-խնդիր Մուշեղը , աղջիկ'կս , վերստին հառաչեց օրիորդին հայրը :

— Ո՞վ բարձրացուց կախաղան , հարցուց օրիորդը հեծկտուքով մը :

— Խտի՛վը , աղջիկ'կս , պատասխանեց հայրը , և այդ պատճառով է որ Նիի ՊԱՌԻ գլխարկաւոր պարոնները կռնակին զարծուցին իրեն և մերժեցին բարե՛ւր . հասկցա՞ր հիմա...

Եւ այսպէս խօսակցելով հայր ու աղջիկ հասան երկաթուղեաց կայարանին մեծագոյն հրապարակը , Շուպրայի կամուրջին ասդիի եղերքը , ա՛յն կամուրջին , որուն տակէն կ'անցնին վերին Եգիպտոս տանող կառախուսքերը :

Միշտ խօսակցելով, անցան այդ կամուրջէն և հասան Շուպրա, ուր կը գտնուէր իրենց բնակարանը, ուրիշ շատ մը շքեղ բնակարաններու քով, որոնք իրարու քով շարուած, նոր հարսերու պէս, գոյնզգոյն, իւզաներկ, հոյակերտ կառույցներ, կը շեշտէին գեղեցկութիւնը՝ այդ արուարձանին, ուր մէկէ աւելի միլիոնատէրներ, աւագանիներ և ուրիշ մեծափարթամ անձնաւորութիւններ կարծես թէ իրարու ժամադրուած թիւն տուած էին:

Կորտսնեան պէյ(*) — այս էր մարդուն անունը — իր աղջկան թեւէն բռնած, դուռը բացաւ և ներս սողակեցաւ:

Մայիսեան վերջալոյս մը կը նուաղէր Կիզէի բուրգերուն գագաթը:

(*) Այս իրական վեպը քաղած եմ Եգիպտոսի հայկական ժամանակակից կեանքէն եւ այս վեպին մէջ յիշուած գրեթէ բոլոր անձնաւորութիւնները դեռ կ'ապրին այսօր: Սակայն, ամեն ճամարիտ վիպագրի նպատակը՝ միայն ձաղկել ըլլալով ընկերային մոլութիւնները, մասնանիւ բնել վերերը, եւ մանաւանդ, ազնւացնել սերունդը, մեկ խօսքով՝ ապրում իրականութիւնը վերապրեցնել, մտածեցի կեղծ անուններ գործածել, դիւրագգածութիւններ չը վիրաւորելու եւ անհարկի տալսուկներ չը սեղծելու համար:

(Մ. Հ.)

Մ Ե Ղ Ք Ի Ն Ո Ր Զ Ը

ո՞ն, Կորտոնեան պէյի տունը, Շուպրայի Հքեղ արուարձանին եղերքի անկիւն մը նստած, կամուրջին մօտիկ, պարտէզներու մէջ, կարմիր ներկով, բուրուճնաւէտ իւղերով օծուած, պշրասէր կնոջ մը պէս մատով կը ցուցուէր:

Հոն կը բնակէր պէյը, իր կնոջ՝ տիկին Սիրանոյշի և իր աղջկան՝ օրիորդ Հերանոյշի հետ: Պէյը զաւակ մըն ալ ունէր, չորս տարու, ցաւագար տղեկ մը, որ տակաւին չէր կրնար քալել, փոքրիկ անդամալոյծ մը, որուն վրայ կը գուրգուրար պէյին սպասուհին՝ Էլէնի:

Ահաւասիկ այս ընտանիքին համառօտ կենսագրականը:

Կորտոնեան պէյ, բնիկ իգմիբցի, Նուպար բաշայի մերձաւոր ազգականներէն, մանկութեան շրջանը անցուցած էր իր ծննդավայրին մէջ, յաճախելով քաղաքին Մեսրոպեան վարժարանը, Մ. Մամուրեանի տեսչութեան օրով: Բնաձիր յատկութիւններով ու տաղանդով օժտուած, իր ուսումնասիրութեան ամբողջ ընթացքում, չէր դադրած ըլլալէ իր տեսուչին և իր ուսուցիչներուն սիրելագոյն աշակերտը: Մեծ յաջողակութիւն և ընդունակութիւն ցոյց տուած էր լեզուագիտութեան, մասնաւորապէս ֆրանսերէնի մէջ: Տասնըվեց տարեկան էր, երբ ելաւ Մեսրոպեան վարժարանէն, փայլուն շրջանաւարտ մը:

Այդ թուականներուն, Եգիպտոսի մէջ համարաւը չինած էր արդէն Նուպար բաշան, որուն ազգականն էր, ինչպէս ըսինք, պատանի Կորտոնեանը:

Շուտով կը կանչուի Եգիպտոս, ուր արդէն իրմէ առաջ գացած հաստատուած էր իր երէց եղբայրը՝

Պաղտիկ , և Նուպար բաշայի ապարանքին մէջ ծառայութեան մտած :

Իր նախարար ազգականին շնորհիւ , պատանի Կորտոնեան , քարտուղար ընդունուեցաւ Եգիպտոսի Արտաքին գործերու պաշտօնարանին մէջ , ուր մէկ քանի տարուան մէջ , զարմանալի յառաջդիմութիւններ րբաւ :

Ամէն տեղ , ընտանիքներու մէջ , յաճախ կը խօսուէր Իգմիբցի տաղանդաւոր պատանիին վրայ , որ օգտուելով իր գիրքէն , սկսած էր կամաց կամաց մուտ գտնել Գահիրէի ազնուական կարծեցեալ ընտանիքներու մէջ :

Այդ շրջանին , Եգիպտոսի մէջ հաստատուած ուղիւք շինած էին քանի մը հայ ընտանիքներ , որոնց մէջ կը փայլէր Առաջնորդեան ընտանիքը , Ստիվին մառանապետներէն :

Քարտուղար Կորտոնեան , շուտով ծանօթացաւ այս վերջին ընտանիքին , ուր սկսաւ յաճախել :

Մառանապետ պէյը , դրական մարդ , համակրեցաւ Իգմիբցի պատանիին , որ իր կարգին յաջողած էր գրաւել անոր փոքր ազնկան՝ օրիորդ Սիրանոյշի սիրտը :

Ամուսնութիւնը կնքուեցաւ և Կորտոնեան եղաւ մառանապետ պէյին սիրտկան փեսան :

Տիկին Սիրանոյշ , Գահիրէ ծնած , բնիկ արաբներուն ու խպտիներուն հետ սնած մեծցած , եգիպտացի մըն էր միտքով , հոգիով ու մարմինով , նոյնացած ու ձուլուած . իր ցեղէն հետք մը միայն մնացած էր իր թուխ դէմքին վրայ , իր սև աչքերը , սև ընքուիները , և արծիւի քիթը :

Վաւաշտ կին մըն էր Սիրանոյշ , իր էրկան պէս , որ իր երիտասարդութեան առաջին տարիները , ցոփ կեանք մը վարած և անուանի կնամուլի մը տիտղոսը վաստկած էր ուրիշ տիտղոսներու հետ :

Մառանապետ պէյի փեսայ և նախարարապետ բաշայի ազգական Կորտոնեան, աշխարհիս երջանկագոյն մարդիկներէն կը համարուէր:

Ու այս երջանիկ մամուսնութեան առաջին պտուղը, օրիորդ Հերանոյշ, իր ծնողքին գուրգուրանքին առարկան, կ'աճէր ու կը զարգանար:

Կորտոնեան ծնողքին միակ փափաքը իրենց մէկ հատիկ զաւկին՝ օրիորդ Հերանոյշի խնամեալ դաստիարակութիւն մը տալ էր. ուստի, հազիւ եօթը տարու, գիշերօթիկ գրին զանի ֆրանսացի մայրապետներուն Շուպրայի վարժարանը, ուր շատ մը կրօնական գիտելիքներու հետ հայ-լայֆ ընտանիքի աղջիկներուն յատուկ բոլոր ճիւղերը կ'աւանդուէին:

Տարիները կ'անցնէին և Շուպրայի մայրապետներուն հայ սանուհին կը կազմուէր տակաւ սրբութիւն բուրոյ միջավայրի մը մէջ, կոյս կրօնաւորուհիներու մայրենի շուքին տակ: Պէյի մը զաւակ և ազգեցիկ պէյի մը, մասնաւոր, բացառիկ շնորհներ կը վայելէր Հերանոյշ, իր միւս ընկերուհիներէն աւելի՛ սիրելի թէ՛ տեսչուհի մայրապետին և թէ՛ միւս քոյրերուն, որո՞ք, Կորտոնեան պէյի բնակարանին ճամբան շուտով սովորած էին, ամէն տասնըկինգ օրը մէկ անգամ, իրենց սանուհին ծնողքին տունը տանելու պատրուակով:

Այսպէս, օրիորդ Կորտոնեան, մինչև իր տասներկու տարիքը, Շուպրայի մայրապետներուն գիշերօթիկ վարժարանը դաստիարակուելէ յետոյ, ընթացաւ արտեղաւ անկէ և իր պէյ հօրը ձեռքով մտաւ աղջկանց բարձրագոյն վարժարան մը, կատարելագործուելու և իրեն սպասող ապագայ կեանքին պատրաստուելու համար:

Հակիրճ, օրիորդ Հերանոյշ, երեք տարիէն աւարտած էր այդ վարժարանին ալ շրջանը, և վերագար-

ձած էր իր ծնողքին տունը, Մեղի՝ ՈՐՁԸ, ուր
թունաւոր մթնոլորտի մը մէջ, սկսած էր տակաւ ըզ-
գալ կեանքին անդուծ դառնութիւնները:

Եւ հիմա, երբ իր հօրը հետ կը վերադառնար
Օբէրայի հրապարակէն ու կը մտնէր իրենց տունէն
ներս, արդէն իր գաղափարը կազմած էր իր ծնող-
քին վրայ, որոնց դէմ տարիներէ ի վեր մթերուած,
խմորուած, ներքին ատելութիւն մը կը բունէր իր
սիրող աղջիկի սրտին մէջ:

Խեղճ Հերանոյշ, բնազդով, սրտանց կ'ատէր իր
ծնողքը, որովհետեւ, մէկէ աւելի անգամներ, իր աչ-
քերովը տեսած էր... մեղքը. միամիտ աղջիկ մը, չէր
կրնար վայրկեան մը գուշակել թէ ինք ալ նոյն գըպ-
րոցին մէջ կը մեծնար:

Շուպրայի կամուրջէն անցնողները, անգամ մը
կանդ կ'առնէին, ակնարկ մը ձգելու համար Կորտոն-
եան պէյի տան վրայ և իրենց գլուխը ճօճելով կը հե-
ռանային: Պառաւնեւորն բերանը կարելի չէր բռնել,
չարալեզու ջատուկներ, այդ տան համար նողկալի,
եղբրական բաներ կը պատմէին, և զրոյցները բերնէ
բերան պատմուելով, կը տարածուէին Շուպրայի սահ-
մաններէն դուրս, մայրաքաղաքի գրեթէ բոլոր թա-
ղերուն մէջ:

Ամէն տեղ, ամէն տուն, ամէն հաւաքոյթներու
մէջ, այդ տունը կ'ըլլար խօսակցութեան առարկայ.
Մեղի՝ ՈՐՁԸ, կը մըմնջէին կիները, իրական դժոխք
մը. ո՛չ հայրը հայր է, ո՛չ մայրը մայր, ո՛չ աղջիկը
աղջիկ, հոն իրարու խառնուած են բոլորը...:

— Սողոմ Գոմոր, կը փսփսային իրարու ականջի
ուրիշ պառաւներ, որոնք լսած էին, երբեմն ալ տե-
սած՝ այդ բնակարանին մէջ տեղի ունեցած գայթակ-
ղութիւնները:

Եւ այս զրոյցները, այդ պատմութիւնները, խոր-

հըրդաւոր դրոշմ՝ մը կը կրէին, ամէն մարդ գիտէր, բայց չէր համարձակեր բարձր խօսիլ, հրապարակել այդ ՄԵՂՔԻՆ ՈՐՋՈՒՆ գաղտնիքները:

Ահաւասիկ մէկ երկուքը՝ այդ հարիւրաւոր պատմութեանքներէն:

Ուրբաթ օր մը, կէս օրէ ետք, երբ տիկին Սիրանոյշ, իր սովորական սիւսքին համար իր ննջախորշը կը պատրաստուէր քաշուիլ, յանկարծ միտքը փոխեց և ուղեց անգամ մը հանդիպիլ Էլէնիին, որուն սենեակը խոհանոցին քով կը գտնուէր. մօտեցաւ դուռին, գոց էր. քիչ մը կեցաւ հոն, դուռին առջև ներսէն շշուկ մը կը լսուէր, հեւքի, հեծկտուքի նմանող ձայներ: Սիրտը դողի մը մէջ, քաջութիւնը չունեցաւ դուռը բաղխելու, ոչ ալ կզպանքին ծակէն ներս նայելու. հինգ վայրկեան հոն, դուռին սեմը սպասելէ յետոյ, ինքզինք կորսնցուցած, գրեթէ խեղայեղ վիճակի մը մէջ, սկսաւ կանչել.

— Էլէնի՛, Էլէնի՛, դուռը բաց:

Յետոյ ականջեց:

Ներսի շշուկը դադրեցաւ յանկարծ:

Տիկինը դարձեալ կանչեց, ուելի ուժգին և կըշտամբող շեշտով մը:

— Դուռը չը բանա՞ս, Էլէնի՛ . . .

Դարձեալ լռութիւն, խորունկ լռութիւն մը:

Վերջապէս, երրորդ անգամ, ձեռքի ուժգին հարուած մը տալով դուռին. գոչեց.

— Էլէնի՛, քեզի՛ եմ, չե՞ս լսեր, ինչո՞ւ դուռը չես բանար:

Եւ սակայն ներսէն ո՛չ մէկ պատասխան, դամբաւնային լռութիւն մը կը տիրէր տակաւին . . .:

Տիկին Սիրանոյշի սրտի բարախտումները սաստկացան, արիւնը խուժեց դէպի ուղեղը, անգութ կաս-

կածներէ կը տանջուէր: Ինչո՞ւ արդեօք դուռը չէր բանար սպասուհին. առանձի՞ն էր արդեօք թէ...

Եւ հազարումէկ ենթադրութիւններ կ'ընէր: Խորամանկ և հոտառու, մանաւանդ տուփային խնդիրներու մէջ, կը մտածէր թէ ուրբաթ էր օրը և կառավարական պաշտօնարանները դոց. գիտէր թէ ուրբաթ օրերը պէյը տունը կը մնար մինչև կէս օր, կը խորհէր արկին Սիրանոյշ, պէյը միասին ճաշած էր, և տունէն դուրս ելլելու ձեւով մը, իր սենեակը մըտած ու հագուած էր. ստկայն, լաւ կը յիշէր տիկինը, դեռ դուրս չէր ելած, և նոյն իսկ անոր խօսակցիւր լսած էր Էլէնին հետ, խոհանոցի դուռին քով: Արդեօք, արդեօք ո՞վ կար ներսը. Էլէնիին քով ո՞վ կայ արդեօք, կ'ըսէր ինքնիրեն, եւ կը տառապէր ու կը չարձարուէր կասկածներէ:

Ներսէն դարձեալ շշուկ մը լսուեցաւ. տիկին Սիրանոյշ ականջ դրաւ. փոփոսեք մըն էր, ա'լ կասկած չէր վերցնէր: Էլէնին առանձին չէր կրնար եղած ըլլալ, երկրորդ մըն ալ կար հոն, սենեակին մէջ: Ուզեց ներս նայիլ, գո՛րախտաբար դուռը կ'ըզուած էր ետեւէն և բանալին ծակին մէջ տեղաւորուած:

— Էլէնի', Էլէնի', Էլէնի', գոչեց զայրազին:

Էլէնի չէր լսեր, չէր ուզեր լսել իր տիկինին ձայնը. դուռը չը բացուեցաւ, տիկին Սիրանոյշ ստիպուեցաւ ետ քաշուիլ:

Սակայն, ինչպէս կը հաստատեն հոգեբանները, կիները շատ հետաքրքիր կ'ըլլան ընդհանրապէս, էրիկ մարդերէն աւելի հետաքրքիր, մանաւանդ իրենց սեռը չահագրգռող խնդիրներու մէջ: Պահ մը մէկդի քաշուիլ կեղծեց, ինքզինք պահելով խոհանոցի դուռին ետին: Հապիւ թէ անցած էր քանի մը րոպէ, երբ քովի սենեակէն քայլերու շշուկ մը լսեց: Իսկոյն ամփոփեց ինքզինք, զսպեց, դարանակալ սպասեց, որ-

սին վրայ յարձա՛ելու պատրաստ մատակ յովագի մը պէս, ու երբ դուռին ճռնչոցը լսեց, վայրկենապէս խոյացաւ ու կէս բացուած գռնէն ներս նետուեցաւ։

Նողկալի՛, զզուելի՛ տեսարան...։

Պէյը, գրեթէ կիսամերկ, սպասուհիին մահճակալէն վար իջնելու վրայ էր։

Հոն, աչք վիճակին մէջ, տէր և տիկին կորստնեան պէյ զիրար դիմաւորեցին։

Մնացեալը գիւրին է դուշակել։

Ուրիշ օր մը, օրիորդ Հերանոյշ հանդիպեցաւ նոյն և նման և թերեւս աւելի ընդվզեցուցիչ տեսարանի մը, որ տեղի կ'ունենար դարձեալ իր պէյ հօր և իրենց սպասուհի էլէնիի միջև։

Մայր ու աղջիկ, այնուհետեւ, երկու դաղտնապահ ընկերուհիներու պէս, սկսան անվերապահօրէն իրարու բացուիլ, իրարու խոստովանիլ իրենց ներքին վիշտերը, երկո՛ւքն ալ կ'ամբաստանէին պէյը, անհաւատարիմ ամուսին և անարժան ու անպատիւ հայր...։

«Պէյը կը սիրէ իր սպասուհին»։ Ահա սովորական յանկերգը, որ յաճտիս կը յեղյեղուէր աշխարհիկ կիներու հաւաքոյթներուն մէջ, փողոցին անկիւնը, ցանկապատի մը տակ։ Շուպրայի կամուրջին եզերքը տեսա՞ծ էք երկու կիներ, տաք խօսակցութեան մը բռնուած, մի՛ տարակուսիք, երբէ՛ք. պէյին ու սպասուհիին սիրային յարաբերութեան վիպականը կ'ընեն իրարու ժամերով։

Եւ այս դայթակղութեան շուրջը, արտառոց պատմութիւններ շինուեցան, որոնք երկար ատեն ապրեցան փարաւոններու տուփոտ մայրաքաղաքին մէջ, մինչև որ, ուրիշ նոր, աւելի ցնցող դայթակղութիւններու շարք մը հրապարակ ելաւ, դարձեալ նոյն Մեղ-Քին ՈՐՋԸին ծոցէն։

Տիկին Սիրանոյշ, ինչպէս ըսուեցաւ, վաւաշտ
կին մըն էր, միւսնոյն ժամանակ ո՛չ նուազ նախան-
ձոտ. սպասուհի էլէնիին ու իր պէյին ծանօթ միջա-
դէպէն ի վեր ուղեց վերջնականապէս խզել անոր հետ
իր յարաբերութիւնները։ Սկսաւ նախ, ամենաչնչին
բանի մը համար կճել էլէնիին, սպառնալ, երբեմն ալ
բարկութեան բոլորէի մը մէջ, վրան յարձակիլ, մա-
զերէն քաշկռտել, և այլն... և Կորտոնեան պէյի բը-
նակարանը, արտաքուստ դրախտ մը կարծուած, տա-
կաւ դժօխքի մը կը փոխուէր։

Տիկինը զատեց իր ննջասենեակը, դադրեցուց իր
այցելութիւնը խոհանոցին մէջ, հազիւ երբեմն վար
կ'իջնէր, սկսաւ առ սնձին ապրիլ, մարմնովին անջա-
տուած էր պէյէն, որ արդէն դրսերը կը մնար շատ
գիշերներ, և ուշ առեն տուն կը վերադառնար, երբ
արդէն քնացած կ'ըլլային տնեցիները, բացի էլէ-
նիէն, որ վարը խոհանոցին քովի սենեակը, կ'սպասէր
անքուն, դուռը բանալու համար իր սիրական...
պէյին։ Պէտք է ըսել թէ՛ նոյնպէս տիկինը անքուն
կը հսկէր յաճախ, իր ննջասենեակի պատշգամբին
մէջ նստած, փողոցներուն անցուդարձը դիտելու և իր
պէյին — զոր կ'ատէր — արշաւանքները լրտեսելու։

Իրիկունները, միայն ընթրիքներուն, վար կ'իջ-
նէր, սեղանատունը. սեղանին վրայ բերանը չէր բա-
նար, լոկի մնջիկ ընթրիքը կ'ընէր, առանց բառ մը
փոխանակելու ո՛չ պէյին ո՛չ ալ իր աղջկան հետ.
միշտ թախծոտ, միշտ մտածկոտ, կոտորուած դէմքով
մը, յետոյ կը քաշուէր կ'առանձնանար իր սենեակը,
ժամերով հոն մնալու և քաղելու իր գաղտնի... նա-
մակները։ Իր միայնութեան մէջ հազիւ շարաթը մէկ
երկու անգամ կը մխիթարուէր Հերանոյշի այցելու-
թիւններով։

Այսպէս անցան օրեր, շաբաթներ, ամիսներ. և

Տէր օւ Տիկին Կորտոնեան պէյ, երթալով կ'ուծանալին իրարմէ, երթալով կը լայննար, կը խորունկնար խրամը, որ բացուած էր այս զոյգին միջև :

Ա'լ կ'ատէին զիրար :

Իրենց աղջիկը, փափուկ Հերանոյշը, իր զգայուն հոգիին բովանդակ մաղձովը կը դիտէր բոլորը, կը տեսնէր, կը շօշափէր : Ինք իր մէջ կը զգար սոսկալի, ցաւագին իրականութիւնը, և առանց ինքզինք մատնելու, կը տառապէր, կը չարչարուէր, կը լկուէր : Վկայ գաղտնի արցունքները, որոնք իր կուսական անկողինը կը թրջէին :

Ձանձրոյթը մտած էր արդէն դժբաղդ աղջկան հոգիին մէջ, գեղեցիկ գլուխը յաճախ կը հակէր վիշտերու բեռին տակ, որդ մը կար իր ներսիդին, գերեզմանի որդ մը, որ կը կրծէր իր ա'յնքան դիւրարեկ սիրտը : Ա'լ չպիտի կրնար ապրիլ հոն, իր ծնողքի բնակարանին, Մեղքի Որջին մէջ, որ զնոտան կը թրւէր իրեն. հոն ուրիշ բաներ ալ տեսած էր, քստմնելի բաներ, որոնք իրեն մոռցնել տուած էին իր հօր և սպասուհիին ծանօթ միջադէպը :

Հերանոյշին մայրը, այդ միջադէպէն ի վեր, ինքզինք բացարձակապէս ազատ կը նկատէր ամէն կապերէ, «ամուսնութիւնը բառ մըն է լոկ, ապուշ, անիմաստ բառ մը, տափակ մարդիկներու զիւտը», կ'ըսէր ինքնիրեն տիկին Սիրանոյշ, և քաջալերուած իր պէյ էրկան վարքէն, ինքզինք կը յանձնէր իր հուրքը մարդ ու իր անդապիլի առիւիքը յագեցնող խաղերու և մարզանքներու :

Այս վիճակին մէջ էին իրերը, երբ ուրիշ գայթակղալից գէպք մը, դարձեալ Մեղքի Որջին մէջ, եկաւ ցնցել ու դղրդել ամբողջ Շուպրան :

Տիկին Սիրանոյշ, ինչպէս ըսինք, բաւական առաջ տարած էր գործը. սկիզբները քիչ մը վեհերոտ,

իր առաջին քայլերուն մէջ, մէկ քանի շաբաթներու փորձերէ ու կրկնութիւններէ վերջ, ինքզինք բաւական զօրաւոր սկսած էր զգալ իր էրկան դէմ, որ միջադէպէն ի վեր, արձակ համարձակ, առանց քաշուելու կը գործածէր սպասուհին, ինչպէս եթէ իր սեփական տիրուհին եղած ըլլար անի։ Կորտոնեան պէյ իր նոր տիրուհին գտեր էր։ Տիկին Կորտոնեանի կը մնար գտնել իր նոր տէրը. օրինակը թելտգրական էր և հըրապուրիչ. հետեւաբար, տիկինը պատճառ մը չունէր վարանելու. յաջողած էր, նոյն իսկ Շուպրայէն, ընտրել իրեն յարմար, տարիքով իրմէ շատ փոքր, կայտառ ու զինք նուաճելու կարող երիտասարդ մը, Հայաստանի օգով ու ջրովը սնած, քաջաւուղի, հուժկու, տեսքոտ տղայ մը, որ իր եղբօր՝ Առաջնորդեան Սիմօն պէյին գործակատար ծառան էր, Օննիկ Տէրտէրեան։

Տէրտէրեան Օննիկ, քսանըհինգ տարու, թուխ գէմբով, արող աչքերով, չարաճճի նայուածքով, քիչ մը նիհար, այտոսկրը ցցուած, ծնօտը սուր, ճակատը տափակ, գլուխը փոքր, արծուեռունգ, միջակ հասակով, քամակը քիչ մը կքած, ուսերը բարձր, ժիր, ճարպիկ, ինքզինք սիրցնող երիտասարդ մըն էր։ Բնիկ Արարիկէն, մէկ տարի առաջ Եգիպտոս ինկած, փախստական, ցնցոտիներու մէջ, ու դրեթէ մերկ։

Իսկ տիկինը, գէր ու կարճուկ, թխամորթ իր եգիպտացի քոյրերուն պէս, քառասունը թեւակոխած, դեռ թարմ, հազիւ երեսուն տարու կը կարծուէր. իր բովանդակ կեանքը յգիւնքի, զեղխանքի ու պերճանքի մէջ անցուցած, անհոգ, անզգայ, խտիլի մառանապետի մը շփացած աղջիկը, կարգուեղէն ի վեր, ոչ մէկ օր նեղութիւն չը տեսած, տառապանքին օտար, կերուխումով, պարուխաղով անասունի կեանք մը ապրած, միշտ իր արդուզարդերուն հետ, իր մոր-

թին թարմութիւնը պահած շնորհիւ անդոյրներու , գեղերու և ուրիշ բաղադրութիւններու , որոնցմով կը սիրէր յաճախ օծուիլ , չպարուիլ ու ներկուիլ , մանաւանդ Կլէօպատրայէն կտակուած կարգ մը թագուն արուեստներու ընտելացած , տիկին Կորտոնեան իրաւունք ունէր պարծենալու , իբրեւ արգուզարդի նրբաճաշակ մասնագէտ մը . . . :

Առաջնորդեան Սիմոն պէյին ծառան , իր պաշտօնին բերումովը , յաճախակի կ'այցելէր Կորտոնեան պէյին բնակարանը , տիկին Սիրանոյշի հօրենական ժառանգութեան բաժինէն՝ ամսական առ հաշիւը — քըսանըհինգ եգիպտական ոսկի — բերել յանձնելու համար Սիմոն պէյի քրոջ՝ տիկին Սիրանոյշի :

Օննիկ , խորամանկ ու ճարպիկ տղայ , վերջապէս Արաբկիրցի , առաջին վայրկեանէն նշմարած էր իր պաշտպանին քրոջ՝ տիկին Սիրանոյշի աչքերուն անսովոր փայլը , որուն մէջ կրցած էր կարգաւ հեշտանքոտ ու տուփոտ կնոջ մը կտղանքը . արդէն , մէկ երկու ամսական բերած և իր ձեռքովը համրած էր անոր ափին մէջ ոսկիները , որոնցմէ երկուքը միշտ իրեն վերագործուցած էր տիկինը , իբրեւ . . . նուէր : Օննիկ առիթ ունեցած էր ճանչնալու տիկին Սիրանոյշի մէջ արմատացած մոլութիւն մը , ագահութիւնը , իր ծայրայեղ աստիճանին մէջ և շատ կը զարմանար անոր առատածեռնութեան վրայ , զոր մէկէ աւելի անգամներ ցոյց տուած էր իրեն նկատմամբ . սակայն երբ , այցելութիւնները կրկնելով և անոր աչքերուն բոցերուն հանդիպելով , ա'լ համոզուեցաւ թէ՛ տիկինը կը սիրէր զինքը , դժուարութիւն մը չը կրեց մեկնելու իրեն հանդէպ անոր շռայլած դրամական առատածեռնութիւնները :

Տիկին Սիրանոյշ , լքուած մը , զրկուած մը կը ներկայանար Օննիկի , երբ այս վերջինը ո' և է պատ-

բուակով մը կը սողոսկէր անոր առանձնասենեակը : Մէկ, երկու, երեք ժամ ծունկ ծունկի, գլուխ գլխի կը խօսակցէին երկու սիրահարները :

Այս խօսակցութիւնները գաղտնի մնացին բաւական ժամանակ, մինչև որ երկու գլուխները, իրենք իրենք կորսնցուցած, սկսան ա'լ կարեւորութիւն չի տալ շրջապատին, և պէտք չը տեսան զգուշաւոր ընթացք մը բռնելու : Կամ այսպէս ըսենք, իրենց յարաբերութիւնները գաղտնի պահելու :

Հերանոյշ, իր սենեակին մէջ, իր սիրական դաշնակին առջև, ամէն օր կէս օրէն երկու ժամ առաջ, և կէս օրէն ետք, վերջալսյալի պահուն, քանի մը կտորներ կը նուագէր, յիտոյ ինքզինք ընթերցումի կուտար. ժամերով խորասուզուած կը մնար Պօքաչիօյի «Տասնօրեակ»ին, Լուգրէչիա Պօրճիայի, Կի տը Մօրասանի «Նօթը Գէօռնի», Միուպօյի «Լը ժուռնալ տիւն Ֆամ տը Շամպրը»ի և ուրիշ վէպերու մէջ : Մայրապետներու դպրոցին խիստ ու սեղմիչ պայմաններուն տակ տարիներով ճնշուած, սրտովին տառապած իր հօր թեւին տակ ապրելու րոպէն իսկ, սկսած էր շահագրգռուիլ աշխարհիկ կեանքի վէպերով : Բանաստեղծի խմբով, զգայնիկ, շատ կը սիրէր Միւսէի «Գիշերներ»ը «Ռօլան», մանաւանդ «Լիւսի»ն, ամէն անգամ որ դաշնակին առջև նստած կը նուագէր :

Հերանոյշ իր սեփական աշխարհին մէջ ամփոփուած, ինք իր մէջ գոհ՝ իր պաշտելի գիրքերուն հետ, Մեղքի Որջին մէջ բուսած ծաղիկ մը, կը կարգարհան Զարին Ծաղիկները : Պօտիէր ու վէռլէն հաւասարապէս կը սիրուէին իրմէ . Լամարթիւնի կրօնքիլան Ռաֆայէլ մանաւանդ յաճախ կը կարգար . «Լա չիւթ տէօն Անժ»ի ոտանաւորներուն մէջ կը թաղուէր երբեմն և իր բոցաթեւ երեւակայութեան մէջ կը բաղձար պահ մը «Տօրան» ըլլալ՝ հրեշտակէ մը սիրուած ըլլալու հպարտ ու եսապաշտ մտածումով մը, ա'յնքան գանաձ, ա'յն-

քան զզուած էր Մարգկութենէն, որուն ներկայացուցիչը կը նկատէր իր ծնողքը, իր անարժա՛ն ծնողքը։ Առաջները, երբ Մայրապետներուն դպրոցը կ'երթար, այդ կիները մէկ մէկ Աստուածամայր գիտէր. անբիծ, անարատ կոյս հոգիներ, երկնային էակներ, էգ հրեշտակներ, որոնք Մարգկութեան վերքերը բուժելու, Տառապանքին Արցունքները սրբելու և մօլորեալ մեղաւորներուն՝ երկինքին ճամբան ցոյց տալու համար վար իջած էին վերին գաւառներէն և կը պըտըտէին այս աղցաւոր երկրին երեսը։ Եւ այս հաւատքը մանկութենէն ի վեր բոյն դրած էր իր սրտին մէջ. ապրեցաւ հոն ժամանակ մը, մինչև որ իրիկուն մը, անիծեալ երիկուն, իր հօր բացակայութենէն օգտուելով, մտաւ անոր սենեակը և մատենադարանին գիրքերը սկսաւ զննել։ Ասոնց մէջ իր խուղարկու աչքերուն հանդիպեցաւ գիրք մը, Պօքաչիօյի «Տասնօրեակ»ը... Քիչ մը թղթատեց հարեւանցի, և ահա՛ փոխուած էր։ Իր էութեան խորը մխացող կայծ մը, որ թերևս իրեն հետ ծնած էր, յանկարծ բռնկեցաւ։ Եւ Հերանոյշ այն բոպէին զգաց իր մէջ կատարուած հոգեկան յեղաշրջումը։ Այդ գիւրիին էր այնուհետեւ. կըրօնքի, կանխակալ կարծիքներու և աւանդութիւններու ամբարտակը, որ զինքը կը զատէր ապրող աշխարհէն, փլած էր և իրեն բացուած աչքերուն առջև նոր երկիր ի մը, նոր կեանքի մը ծիրանի հորիզոնը կը պարզուէր։

Ու իր առանձնոցին մէջ, այս Մեղքի Որջին մէկ անկիւնը, իր նոր կեանքին իրականութիւնը կը սովորէր, մինչև իր խելահաս տարիքը, իրեն անծանօթ մնացած և իրեն հետ չը խօսող նոր լեզուի մը ծակուծուկները կը քրքէր և այսպէս, այս նոր դպրոցին մէջ ինքնօգնութեան ուժով կ'առաջանար, իր նախասիրած գիրքերու գերող ընթերցումին մէջ...

Անդին, մօրը սենեակին մէջ ուրիշ մատեաններ կը բացուէին և ուրիշ էջեր կը թերթատուէին... Մայրը Տիկին Սիրանոյշ, իր նորընծայ սիրահարին — որ իր թերուս ըլլալը կը մատնէր — իր գիրկին մէջ կը սովորեցնէր սեռական հոլովին հետ ներգործական բայի մը խոնարհումը, այնպէս որ շատ ատեն չանցաւ, անվարժ աշկերտը՝ ներկուռ վարպետ ելաւ անոր թեւերուն մէջէն։

Օր մը, երբ երկու սիրահարները դարձեալ առանձնացած էին նոյն սենեակին մէջ, օրիորդ Հերանոյշ ձեռքի վէպը դեռ նոր աւարտած, ուզեց երթալ իր մայրը գտնել, անոր պատմելու գրքին պարունակութիւնը։

Տիկին Սիրանոյշ, Օննիկ Տէրտէրեանի հետ հեշտանքոտ քրտինքներու մէջ կը տապալուէր նոյն պահուն։ Ամսագրուի էր այն օրը և իր սիրահարը բերած էր հայրենի ժառանգութեան բաժնին առ հաշիւը քրտանըհինգ եգիպտական ոսկիները։ Հերանոյշ մոռցած էր օրը, երբէք չէր մտաբերած թէ՛ ինքզինք անակնկալի մը հանդէպ պիտի գտնէր։

Մօտեցաւ սենեակի դուռին, թեթեւ մը զարկաւ, յետոյ առանց սպասելու ներս մտնել ուզեց։

— Ո՞վ է ան, լսուեցաւ ներսէն տիկին Սիրանոյշի խեղդուկ ձայնը։

— Ե՛ս եմ, մամա՛ բա՛ց, մըմնջեց Հերանոյշ։

— Սպասէ՛ քիչ մը, հիմա կուգամ աղջիկս, յաբեց ներսէն մայրը։

Հերանոյշ խռովեցաւ։

Դուռին առջև կեցաւ և սկսաւ խոկալ։

Հինգ վայրկեան վերջը դուռը բացուեցաւ և օրիորդը ներս մտաւ։

Բեհեղապատ բազմոցին վրայ, որ քրքրուած ըլլալ կը թուէր — ինչպէս կը մատնէին գետին ինկած բազմոցի

երկու բարձեր — Հերանոյշին աչքին զարկաւ Օննիկը որ պառկած կը քնանար, կամ աւելի ճիշդը՝ քուն կը կեղծէր:

— Ի՞նչ ունի մամա՛, հարցուց Հերանոյշ գլխի շարժումով մը ցոյց տալով իր մօրեղբօր գործակատարը:

— Ամսականը բերած էր, պատասխանեց մայրը մտահոգ դէմքով մը, յանձնեց ինծի, կը պատրաստուէր մեկնել...

— Է, ընդամիջեց աղջիկը, յետո՞յ:

— Յանկարծ նուազեցաւ ինկաւ բազմոցին վրայ:

— Ի՞նչ կ'ըսես մամա՛, դարձեալ ընդամիջեց աղջիկը յուզուած դէմքով մը:

— Այո՛ աղջիկս, այո՛, նուազեցաւ, կրկնեց մայրը, իսկոյն օ օր օրօնքն սրսկեցի երեսին. քիչ մը սթափեցաւ բայց էջր կրնար նստիլ. բազմոցին վրայ պառկեցուցի, կը տեսնես:

Եւ այս շինծու պատմութիւնը կ'ընէր շնախօս պաշարիւնով մը:

Սակայն այս բոլորին մէջ ճշմարտութեան նշոյլ մը կար: Օննիկ՝ տիկինին անյադ ու բուռն գրկապնդումներէն ու ժաթափ, անոր թեւերուն մէջ թուլցած, գալարուած ու նուազած էր մէկէ աւելի անգամներ: Ու հիմա կեղծ քունի մէջ. մտիկ կ'ընէր մօր ու աղջկան խօսակցութիւնը որ զինք գերազանցօրէն կը շահագրգռէր, ինք ըլլալով անոր առանցքը:

Խօսակցութիւնը քանի մը վայրկեան ընդհատուեցաւ, լուռութիւն մը տիրեց, յետոյ օրիորդ Հերանոյշ, անոյշ նայուածք մը նետելով բազմոցին վրայ քնացող?՝ երիտասարդին վրայ:

— Մամա՛, ըսաւ արգահատանքի շարժուածքով յը, մօրեղբօրս իմաց տանք:

— Ի՞նչ կ'ըսես աղջիկս, կշտամբեց մայրը, ինչո՞ւ դող հանենք մօրեղբայրը :

— Բժիշկ մը կանչենք ուրեմն, յարեք օրիորդը գորովոտ շեշտով մը, մեղք է, չես գիտեր ո՞րքան դեղնած է, խեղճ տղայ :

— Բան մը չէ', բան մը չէ', հիմա կ'սթափի, յարեց մայրը :

— Բայց մամա', առարկեց Հերանոյշ, լա՛ւ խորհէ', չի զղջաս . . . :

Այս բառերուն վրայ Օննիկ սկսաւ երերալ, աչքերը բացաւ և յանկարծ ելաւ նստաւ բազմոցին վրայ :

Սթափած էր . շուրջը նայեցաւ խելակորոյս հիւանդի մը պէս, որ ինքզինք այլուր փոխադրուած կը գտնէ, և ապշահար դէմքով մը .

— Ներեցէ՛ք տիկին, ըսաւ, ձեզի՛ ձանձրոյթ պատճառեցի :

— Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ, կրկնեց տիկինը, հոգ չէ՛ տըղաս, ասանկ բաներ կը պատահին :

— Ի՞նչ եղաք միւսի՛ւ Օննիկ, հարցուց օրիորդը համակրական դօնով մը :

— Ձեմ յիշեր օրիորդ, պատասխանեց Օննիկ անտարբեր շեշտով մը, տիկին մայրը գիտէ, ամսականը բերած էի, յանձնեցի, կը պատրաստուէի մեկնիլ, այսչափը կը յիշեմ . յետոյ ի՛նչ եղայ, չեմ գիտեր :

— Կ'երեւայ թէ գլխի պտոյտ ունեցաք, չէ՞, յարեց տիկին Սիրանոյշ :

— Այո՛, այո՛, կրկնեց Օննիկ խորհրդաւոր ժպտով մը, յաճախ կը պատահի ինծի, ի՞նչ է արդեօք այս գլխի պտոյտին գարմանը :

— Անգամ մը բժիշկին ցոյց տուէք, պատուիրեց տիկինը, գեղ մը կուտայ, կը գործածէք, շուտով կ'անցնի, միւսիւ Օննիկ :

Օննիկ շատ գոհ մնաց այս խօսակցութենէն, երեւոյթները փրկուած էին. օրիորդը համոզուած կը թուէր հնարուած առասպելէն:

Ժամանակը շատ ուշ էր արդէն, Սիմօն պէյին գործակատարը, կամ իր նոր տիտղոսով՝ տիկին Սիրանոյշի հոմանին, մեկնեցաւ Կորտոնեան պէյի բնակարանէն և քոյնտի ճամբաներէ արմաւենիներու և պանաններու պարտէզներու ցանկորմերը քերելով ուղղուեցաւ Առաջնորդեաններուն տունը, նոյն օրուան իր գործառնութիւններուն համարը տալու համար իր մեծաւորին, որ հոն, մարմարէ բակին վրայ բացուող ու Շուպրայի մեծ պողոտային նայող սենեակին մէջ, հաշուետումարներուն վրայ ծռած, թուանշաններուն հետ էր:

Անդին, Կորտոնեան պէյի բնակարանին մէջ, մայր ու աղջիկ զիրար կը խոստովանցնէին:

Տիկին Սիրանոյշ, ո՛րքան կ'աւելի իր ամուսինը, նո՛յնքան, և թերեւ աւելի կը սիրէր իր աղջիկը, թէև այս վերջինը դէմքով, խօսուածքով ու խառնուածքով շատ կը նմանէր իր հօրը:

Յարգելով իր հին բարի սովորութիւնը, տիկին Կորտոնեան շրջադրեւտին տակի գրպանիկէն հանեց իր դրամապանակը և մէկ կողմէն իր աղջկան մետաքսի վարսերը շոյելով,

— Աղջի՛կս, ըսաւ, ա՛ռ նայիմ իրաւունքդ:

Եւ հինգ անգլ. ոսկի սահեցուց Հերանոյշի ափը:

Այդ փոքրիկ գումարը մօրը կողմէն ամէն ամիս կ'ընդունէր օրիորդը, իր անձնական պէտքերուն յատկացնելու համար:

Իր անձնական պէտքերը...

Արդուզարդի համար ծախք մը չունէր, իր մայրը կը հոգար զանոնք, և շուայլօրէն:

Հագուստի, կապուստի, երթեկի, այցելութեան, պտոյտի և ուրիշ կարգի ծախքեր ալ չունէր օրիորդը, այդ բոլորը կը հոգացուէր գարձեալ իր ծնողքին կողմէն:

Տեղն է հոս յիշելու թէ Կորտոնեան պէյ, եգիպտական կառավարութեան Արտաքին Գործերուն մէջ ունէր կարեւոր պաշտօն մը, որ ամսական բաւական կըր գումար մը կը բերէր իրեն. երեսուն ոսկիէն աւելի: Սակայն, ցովակեաց ու խաղամու պէյը միշտ դուրսերը, խաղատուն, հանրատուն և այդ կարգի վայրեր յաճախելով հոն կը մտնէր իր դրամը և ամէն ամսու վերջերը կը ստիպուէր փոխառութիւններ ընել, արգարացնելու համար իր պէյի տիտղոսը և պահելու համար պետական մարդու իր դիրքը, այնպէս որ տարիներու ընթացքին մէջ դիզուած փոխառութիւններէն, վիթխարի պարտք մը գոյացած էր:

Տնտեսական այս աննախանձելի կացութիւնը, պէտք է խոստովանիլ, երբեք չէր ազդեր Կորտոնեան ընտանիքի ապրելակերպին. նոյն պիւտճէն, նոյն շրուալ ծախքերը, նոյն ճոխ սեղանները, նոյն պերճանքները, որոնք սակայն չէին դաշեր տիկին Սիրանոյշի ամսականին:

Իսկ օրիորդ Հերանոյշ իր մօրմէն ստացած ամսական գումարիկը գրեթէ ամբողջովին կը ծախսէր, գնելու համար իր սիրական գիրքերը. որոնց հատորներով կը ճոխանար իր աղջկի մատենադարանը:

Եւ այսպէս, այս Մեղքի Որջը, որ Կորտոնեան պէյի բնակարանը պիտի ըլլար, օրէ օր կը կազմալուծուէր, կը քայքայուէր և գէպի վերջնական փլուզումը կը դիմէր գահալիժօրէն:

Աղջիկը ծնողքին օրինակէն խրախուսուած և իր կարդացած վէպերով երեւակայութիւնը բորբոքած, օրէ օր կ'ընտելանար կէս-կոյսերու և աշխարհիկ կենցաղին:

ՄՕՐԵՂԲՕՐՈՐԴԻՆ

Օրիորդ Հերանոյշ, երբ օդը պայծառ էր ու արևը
գաղջ, կը սիրէր յաճախ ելլել իր սենեկի պատշգամբ,
հոն շարունակելու իր վէպերուն ընթերցումը,

Ժամերով հոն կը մնար Եճ-լօնկի մը մէջ թաղ-
ուած, մետաքսի գուլպաներով, փոքրիկ ոտքերը դը-
րած ավոտակի մը վրայ, վարսագեղ գլուխը ձգած՝
ժանանուտ կազ մը, նազենի կերպերով կ'օրօրուէր։
Գիրքը յաճախ գիրկին մէջ մոռցած, իր սիրուն աչ-
քերը կը դարձնէր դէպի ծառախիտ պարտէզները,
որոնք կ'անջատէին իրենց տունէն՝ Առաջնորդեաննե-
րու շքեղ բնակարանը, նարնջագոյն, իւզաներկ պա-
տերովը, կանանչ փեղկերէ լուսամուտներովն ու կա-
պոյտ պատշգամբներովը։

Հերանոյշ յաճախ վէպը մոռցած, հոն կը յառէր,
խռով աչքերովը փնտռելու համար իրենը...

Ո՞վ էր այս իՐԵՆԸ։

Գեղամը, Սիմօն պէյի երկրորդ տղան, հազիւ քը-
սաներեք տարու, գանգուր մազերով, ժպտուն աչ-
ուերով, սև ընքուխներով, ձուածև դէմքով, հոյա-
կապ իրանով, աղուոր տղայ մը, որ երկու չաբաթէ
ի վեր գրաւած էր Հերանոյշի սիրտը։

Սիմօն պէյ վեց զաւակներ ունէր, բոլորը՝ մանչ։
Անգրանիկը՝ Տիգրան, տարիներ առաջ Լիօն զրկուած,
բժշկական ուսանող, դեռ հոն կը մնար. երկրորդը՝
Գեղամ, Բարիզ զրկուած էր իրաւագիտութեան ուսա-
նող և այդ օրերը վերադարձած էր Գահիրէ մէկ քա-
նի ամսուան համար. երրորդ զաւակը՝ Պարոյր, Սի-
մօն պէյի զաւակներուն մէջ ամենէն փափուկը, բա-
րին, խիզախը որ յետոյ Բարիզ պիտի զրկուէր Ագա-

Տեմի ժիւլիանը, կատարեւագործելու համար նկարչու-
թիւնը, որուն մէջ իր ընդունակութիւնը տեսնուած
էր տղայ հասակէն։ Յետոյ կուգային միւս երեք զա-
ւակները, երեքն ալ դեռատի, երիցագոյնը տասներ-
կու, իսկ կրտսերագոյնը՝ ութը տարու, որոնք ֆրան-
սական վարժարան մը կը յաճախէին, Ֆակկալա թա-
ղին Յիսուսեաններուն քով։

Գեղամ Եւրոպայէն վերադարձին, երեկոյթի մը
մէջ առիթ ունեցած էր տեսնելու իր հօրաքրոջ աղջի-
կը՝ դաշնակին առջև և այդ օրէն սիրած էր զանի։

Հերանոյշ օտար չէր Գեղամի այդ հոգեկան նոր
վիճակին և իր մէջ կը զգար նոյն խռովքը, նոյն հա-
լումը։ Ամէն անգամ որ Գեղամին գեղեցիկ հասակը
դիմացի պատշգամին մէջ կը գծուէր, ինքզինք կը
կորսնցնէր, գիրքը ձեռքէն վար կ'իյնար, գող մը,
սարսուռ մը կը զգար իր երակներուն մէջ և սիրտը
կը բաբախէր։

Հերանոյշ ալ կը սիրէր Գեղամը, իր մօրեղբորոր-
գին, Եւրոպայէն վերադարձած ազուոր տղան։

Գեղամին մայրը տիկին Ազնիւ, սկիզբէն ի վեր
նշմարած էր ամէն բան, բայց կը զգուշանար բացուելէ։

Եւ այսպէս, յարաբերութիւնները կը սեղմուէին
երթալով և Հերանոյշ ու Գեղամ քիչ ատենուան մէջ
զգալի առաջգիւժութիւն մը ըրած էին, ա՛լ հարկ չկար
պատշգամէ պատշգամ զիրար դիտելու և իրարու հա-
մար հառաչելու. երկուքն ալ համարձակ էին, շուտով
միջոցը գտան զիրար մօտէն տեսնելու։

Եւ ո՞վ պիտի կրնար բամբասել զինքը, կը խոր-
հէր Հերանոյշ, չէ՞ որ իր մօրեղբորորդին էր և յե-
տոյ, իր ծնողքին օրինակը կար. յիշատակը դեռ թարմ
էր, չէր մոռցուած էլէնի ի միջադէպը։ Անկէ ի վեր իր
ականջին ուրիշ բաներ ալ հասած էին իր հօր մասին։
Հապա իր մայրը... Միշտ իր աչքին առջև էր իր

յրեղբօր գործակատարը, իր մօրը սենեակին մէջ, ազմոցին վրայ քնացած (?), բազմոցը քրքրուած, արձեւրը վար ինկած, չէր կրնար վայրկեան մը հեռացնել իր մտքէն այդ օրը. մօրը ճիգերը, զինք խաբելու և իրեն հաւատացնելու թէ Օննիկը մարած էր, ևն. Հերանոյշ ուրիշ օրեր ալ հանդիպած էր Օննիկին, երբ ան դուրս կ'ելնէր իր մօր ննջասենեակէն, կամ հոն կը մտնէր և այդ օրերը, լաւ կը յիշէր, ամսագլուխ չէին, որպէսզի իր մօր առ հաշիւը բերելու առիթով հոն եկած ըլլար. հասարակ օրեր ալ կուգար ան. առտու, ցերեկ, իրիկուն և եթէ մէկ օր ուշանար կամ չի գար, իր մայրը կը վազէր հոն, իր մօրեղբօր տունը, պատրուակները չէին պակսեր :

Բայց իր ծնողքին ամբողջ խաղաղութիւնը գիտցող Հերանոյշը, չէր սեղեր որ անոնք գիտնան իր դադարնիքը, կը վախնար մանաւանդ իր մօր աչքերէն, կը դողար որ չըլլայ թէ իր ձեռքէն խլէր Գեղամը. ինչպէս յաջողած էր հրապուրել Օննիկը. ուստի, հնար մը կը մտածէր, պատրուակ մը, որով կարենար յաճախ վայելել իր Գեղամին ներկայութիւնը : Մօրեղբօրորդին էր, չէ՞ . . . :

Իրիկուն մը, երբ ընթրիքը վերջացած կը պատրաստուէին սեղանէն ելլել,

— Բաբա', ըսաւ Հերանոյշ գողտր նայուածք մը զրկելով իր հօր, բան մը պիտի խնդրեմ, չպիտի մերժես :

— Ի՞նչ է, աղջիկս, խօսէ' նայիմ, յարեց Կորտոնեան պէ'յ որ այն գիշերը սովորականէն լաւիկ զըլարթ կ'երեւար :

Մայրը, որ ներկայ էր այս խօսակցութեան, առանց բերանը բանալու դուրս ելաւ սենեակէն, առանձին թողլով հայր ու աղջիկ :

— Բաբա', շարունակեց Հերանոյշ քնքոյշ ձայնով մը, ֆրանսերէնս կատարելագործել կ'ուզեմ,

— Ի՞նչ պէս :

— Կը զգամ, կը տեսնեմ տկարութիւնս, չարուհիակեց օրիորդը :

— Զը հասկցայ աղջիկս, յարեց հայրը քիչ մը զարմացած, ի՞նչ ըսել կ'ուզես :

— Ֆրանսերէնի մասնաւոր դասեր կ'ուզեմ առնել, բաբա', կը պաղատէր օրիորդը, սիրուն գլուխը ճեղով :

— Ֆրանսերէն չե՞ս գիտեր, աղջիկս, գիտել տըւաւ Կորտոնեան պէյ ժպտելով, այսքան տարիներ ֆրանսական վարժարաններ յաճախեցիր, ընթացաւարտ եղար, ա'յնքան բազմաթիւ գիրքեր կարդացեր ես և տակաւին պէ՞տքը կը զգաս ֆրանսերէն նոր դասերու :

— Ո՛հ, բաբա', ընդմիջեց օրիորդը, կ'աղաչեմ, մտիկ ըրէ :

— Խօսէ՛ նայինք...

— Լեզուն գիտեմ, շարունակեց օրիորդը, չա՛տ լաւ գիտեմ, բայց ազսան, ազսա՛նը, ա՛խ ան ինչ աւնուչ կ'արտասանէր...

— Ո՞վ, հարցուց հայրը :

— Մեր Գեղամը, պատասխանեց Հերանոյշ :

— Ո՞ր Գեղամը :

— Մօրեղբօրորդի՛ն, յարեց օրիորդը, ան ի՛նչ փափուկ, ի՛նչ անուշ ի՛նչ հիանալի ազսան ունի :

— Աղջիկս, ըսաւ պէյը ժպտելով, Գեղամը տարիներով Բարիկ է ապրեր, անշուշտ պիտի մաքուր խօսի :

— Բայց չէք գիտեր, բաբա', շարունակեց օրիորդը յուզուած ու խանդավառ, անցածները ամօթէս պիտի...

— Ինչո՞ւ...

— Պիտի մեռնէի ամօթէս, շարունակեց Հերանոյշ, ո՛րքան պզտիկցած զգացի ինքզինքս անոր քով :

տեսնե՛ս , բաբա՛ , ան ի՛նչ ֆրանսերէն էր , ներկաները մատ խածին :

— Ա՞յդ աստիճան , ընդմիջեց պէյը զարմացկոտ շարժումներով մը :

— Ի՞նչ կ'ըսես , բաբա՛ , պնդեց օրիորդը , ֆրանսերէն մը խոսեցաւ , ֆրանսերէն մը , անա՛նկ անոյշ , անա՛նկ փափուկ ու սահուն որ . . .

— Աղէ՛կ , աղէ՛կ . կրկնեց պէյը , գլխի խորհրդաւոր ճօճումով մը , խանթակաթ նայուածքով մը դիտելով իր աղջկան դէմքը որ նոյն պահուն կը վառէր :

Կորտոնեան պէյ կիներ կ'ատէր , բայց իր աղջիկը կեանքին պէս կը սիրէր . Հերանոյշ իր հոգիէն փրթած էր , իր սիրտէն , իր արիւնը կ'եռար անոր երակներուն մէջ , և անոր աչքերը , այրող ու կախարդ նայուածքով այն սե ու խորո՞ւնկ աչքերը , պայծառ հայելի մըն էին , ուր ինք , հոգեկան անբաղդատելի հեշտանքով մը , կը դիտէր իր սեփական պատկերը , իր հոգին :

Դարձաւ ըսաւ .

— Ի՞նչ կ'ուզես հիմա , աղջի՛կս :

Հերանոյշ կը ճանչնար իր հայրը , վայրկենապէս զգաց թէ ան կակուղցած էր . անոր փոքրիկ , աննշան շարժումը չէր վրիպեր իր թափանցող աչքերէն . ուստի , աւելի շփացած , գլխի նազենի ճօճումով մը ,

— Բաբա՛ մրմնջեց գողտրիկ ձայնով մը , Գեղամէն դա՛ս առնեմ :

— Ա՛ռ աղջիկս , ինչո՞ւ չէ յարեց պէյը , վճարում մը կ'ուզէ՞ :

— Ի՞նչ կ'ըսես , բաբա՛ , յանգիմանեց աղջիկը , ամօթ չէ՞ վճարումի խօսք ընել , միթէ կարօ՞տ է Գեղամը . գիտե՛ս ինչ ամսական կապեր է մօրիդրայրս :

— Ի՞նչ . . .

— Տասը կինէ (եգիպտ. ոսկի), բաբա՛, պատասխանեց Հեբրանոյշ հպարտ շեշտով մը :

— Մի՛ հաւատար, աղջիկս, հերքեց պէյը, քեզի խաբէր են, ո՞վ ըսաւ քեզի :

— Գեղա՛մը, բաբա՛, պատասխանեց օրիորդը, ի՛նք ըսաւ ինծի, նոյն իսկ կը գանգատէր թէ այդ գումարը չէր բաւեր իրեն :

— Ուրեմն ձրի դաս պիտի տայ, չէ՞ հարցուց Կորտոնեան պէյ :

— Անտարակո՛յս, բաբա՛, յարեց օրիորդը, բնականաբար նուէր մը կուտանք :

— Ի՞նչ նուէր :

— Սա՛նկ ժամացոյց մը կամ պիտի քլէթ մը, պատասխանեց օրիորդը ժպտելով :

— Մատնի մը տա՞նք, ի՞նչպէս կ'ըլլայ . . . :

— Ի՞նչ մատնի, բացագանչեց օրիորդը, ի՞նչպէս մատնի, բաբա՛, չը հասկցայ :

— Աղսւոր մատնի մը, շարունակեց հայրը միշտ ժպտուն ու զուարթ դէմքով մը, աղջկանը հետ կատակելով :

Հեբրանոյշի այտերը կարմրեցան, յանկարծ լռեց : Արդեօք իր հայրը հո՞տ առած էր, բան մը կռահած էր արդեօք :

Հայրը լռութիւնը խզելով,

— Ինչո՞ւ չես խօսիր, աղջիկս, ըսաւ նոյն զուարթ շեշտով :

— Ոչի՛նչ, բաբա՛, յարեց աղջիկը, կը տեսնեմ թէ դուն կատակի կը տանիս :

— Ի՞նչը . . .

— Ամենալուրջ գործ մը, պատասխանեց օրիորդը թախծոտ դէմքով մը : Ես ֆրանսերէնիս մէջ կատարելագործուիլ կը փափաքեմ և այս փափաքս իրագործելու համար դաս կ'ուզեմ առնել Գեղամէն, կ'աղաչեմ բաբա՛, մի՛ արգելք ըլլար :

— Ա՛ռ աղջիկս, ինչո՞ւ արգելք պիտի ըլլամ, ըսաւ հայրը, վաղուընէ սկսէ՛ դասի:

Հերանոյշ գէպի հայրը խոյացաւ, անոր վիզը պըլլուեցաւ և համբոյրներով ծածկեց անոր երկու երեսները: Աշխարհի ամենէն երջանիկ աղջիկը չէ՞ր այն պահուն:

Քանի մը վայրկեան տեւեց հօր ու աղջկան գրկախառնումը:

— Աղջի՛կս, ըսաւ հայրը, հիմա դուն ֆրանսերէն ազսանդ կատարելագործելու համար պէտք ունիս մօրեղբորորդիիդ, չէ՞:

— Այո՛, բաբա՛, պատասխանեց աղջիկը տենդոտ շարժումով մը:

— Էա՛ւ, ըսաւ հայրը ի՞նչպէս պիտի կարգադրենք:

— Ի՞նչպէս, հարցուց աղջիկը:

— Ի՞նք պիտի գայ հոս, թէ դուն պիտի երթաս հոն, յարեց հայրը:

— Ատիկա դիւրի՛ն է, բաբա՛, պատասխանեց Հերանոյշ գոհ ու զուարթ գէմքով մը, երբեմն ինք հոս կուգայ, երբեմն ալ ես հոն կ'երթամ, չը՞լլար...

ԼՈՒՍՆԻ ԼՈՅՍԻՆ

Նեղոսը յորդեր էր, անտանելի էին տաքերը, խամսիճը կը փչէր՝ այրելով երեսները:

Ցերեկուան տաքէն տառապած, աշխատանքի տաժանքէն յողնաբեկ մարդիկ, ոտքով, էշով կամ կառքով դէպի Քասր էլ Նիլիկամուրջը կը վազէին Նեղոսի եզերքը, Կիզէի խիտ ծառաստանի շուքերուն տակ քիչ մը շնչելու, զովանալու, եթէ երբեք կարելի էր յունիսեան այդ տօթագին օրերուն, Պահիրէի կլիմային տակ:

Կամուրջին միւս եզերքը ուր Կիզէն կ'սկսի, սըրճարաններ, զբօսավայրեր կան, լեփ լեցուն՝ երկսեռ ամբոխով որ շարունակ կ'աւելնայ, իրարու հտեւէ հոն հասնելով, բոլորը՝ ցերեկուան տառապանքնին հոն թեթեւցնելու մտքով խումբ խումբ եկած:

Վերջալոյսի պահուն, հարիւրաւոր կառքեր ու սիրուն աւանակներ, հարիւրաւոր խորխտ ու խրխնջուն ձիեր, ժամագրութիւն կ'ընէին հոն, խիտ խիտ ծառերուն տակ, Կիզէի անհուն թաւուտներուն մէջ ուր արուեստակտն քարանձաւներ ու լճակներ ալ կան:

Քասր էլ Նիլի կամուրջին միւս եզերքէն կ'սկսի տափաբակ, երկայն, ճերմակ ճամբան, որ ոտքի քայլով երկուքուկէս ժամէն կը տանի բուրգերը, փարաւոններու այն երեք հռչակաւոր գերեզմանները:

Հոս տեղը չէ նկարագրելու ո՛չ Կիզէն, ո՛չ Կիզէի կենդանաբանական պարտէզը, ո՛չ ալ ստուերոտ ծըմակներն ու եգիպտացորենի լայնատարած արտերը. միայն աղօտ պատկերը կ'ուզէի տալ այս խորհրդաւոր վայրերուն ուր ամէն օր, մանաւանդ գիշերները, գաղտ-

նի խոստովանանքներ կ'ըլլան Լուսնի Լոյսին:

Զբօսասէլ, մարդիկ տակաւ կը քաշուէին քաղաքը, տուններնին կը վերադառնալին, սրճարանները, զբօսարանները հետզհետէ կը պարպուէին յաճախորդներէն և Կիզէն՝ անհամար էշերէն ու կառքերէն:

Արեւը մտած էր արդէն, մութը կը փաթթուէր իրերուն:

Գիշեր էր. Գահիրէի գիշերներէն, որոնց նմանը հագուազէպ է տեսնել երկրպոյնտիս ո՛ր և է կլիմայի մը տակ:

Հոն, Գահիրէի մէջ, մանաւանդ Կիզէի կողմը, օդը թափանցիկ, անգայտ, խնկարոյր, երկինքը՝ դալկան կապոյտով հայելի մը, քաղցրութիւն մը կը հոսի վերէն. հոն աստղերը չեն շողար, կը դողան, կը թըրթըռան, հոն լուսինը չի լար, կը ժպտի. վերէն սէրը կը հեղհեղէ և հեշտանքը կ'ողողէ հոգիները, բովանդակ Բնութիւնը, էակները թէ իրերը, բոյսերը, ծառերը. բոլո՛րը, բոլո՛րը սէր է, տափա՛նք է հոն, դարերու աւերակներուն ու փոշիներուն մէջէն վերկենցաղած այդ հինաւուրց Կիզէին մէջ:

Քաղաքակրթութիւնը, իրաւ է, մէի կողմէ պըղծած է այդ վայրերու կուսութիւնը և իր անողոք ձեռքով յեղաշրջեր է ամէն բան, բայց միւս կողմէ Արեւմուտքի բաները փոխադրած է հոն, բոլո՛ր աղուոր ու սիրուն մոլորանքները, բոլոր զգլխիչ կախարդանքները...

Ծառուղի մը, որ կ'երկարի, կերկարի՝ օձապտոյտ մանուածապատ, հարթ հաւասար և որուն երկու եզերքները տեղ տեղ, հանգստոցներ կան, նստարաններ, հիւղեր ու խրճիթներ և քարանձաւներ ալ: Եւ այդ ծառուղին, Գահիրէի «Պուա տը Պուլսօնեըն», ժամագրավայր մըն է արեւմտեան ու արեւելեան աշխարհիկներու, որոնք հոն կը գտնեն զիրար, ծառի մը

տակ կամ նստարանի մը վրայ, հիւղի մը ծոցը, քարայրի մը խորը և ժամերով, մինչև կէս գիշեր, երբեմն ալ մինչև արշալոյս, մինչև արևծագ, կ'ըմբռնէին գիշերը, կ'ըմպեն լուսնին ու աստղերուն ճառագայթները և հոն, լուսնի լոյսին, թե թևի կը ճեմեն, կամ գիրկ գիրկի կը ննջեն :

Այդ կեանքը ամէն օր, ամէն գիշեր կը կրկնուի այլազան ձևերով, միշտ նոր, միշտ թարմ հրապոյրներով : Պէտք է խոստովանիլ, և ասիկա ի պատիւ եփպտական կառավարութեան, այդ խորհրդաւոր ըստուերներուն մէջ կեանքը խաղաղ կը հոսի, վճիտ, հանդարտ վտակի մը պէս . ո՛չ ոք կուգայ խանգարել հոն, ո՛չ մէկ սիրողի, ո՛չ մէկ ապրողի, ո՛չ մէկ վայելողի հանգիստը . հոն վախ չկայ ո՛չ լրտեոի, ո՛չ ոստիկանի ո՛չ ալ . . . բամբասուելու . հոն ազատ է ապրելակերպը, ճշմարիտ դրախտ մըն է, մէկ խօսքով՝ երկրաւոր դրախտը . . . ուր Ազամ-Եւաները բազմապատիկ են, Եւայի աղջիկները Ազամի մանչուկներուն հետ զոյգ զոյգ կը թափառին հոն, լուսնի լոյսին, խոկուն գիշերուան լուռ ու անխռով միայնութեանը մէջ, Չարին ու Բարին Գիտութեան ծառին պտուղները՝ ձեռքէ ձեռք ու գիրկէ գիրկ նետուելով :

Գիշերը կ'առաջանար, սրճարաններուն լոյսերը տակաւ կը մարէին, շշուկները կը տկարանային, լըռութիւնը, միայնութեան հետ, աւելի կը շեշտուէր . տեղ տեղ միայն, հեռաւոր թփուտներուն մէջէն, տերեւի սօսափներու նմանող փսփսուքներ և հովերու հեծեծանքներէն ո՛չ տարբեր հեւքեր ու հառաչանքներ, մերթ ընդ մերթ կուգային վրդովել համատարած լուռութիւնը :

Այս անընթաց ժամուն, երբ Կիզէի ծառաստանին տերեւները կը խշրտային գիշերային թեթև սիւգէ մը, երբ յորդուն Նեղոսի պղտոր ջուրերուն խուլ մը-

ռունջը կը հասնէր վարէն, կամուրջին տակէն և երբ զբօսարաններուն կարսօնները քաղաք կը վերադառնային, դիմացէն երկու պիսիքլէթներ տեսնուեցան, երկու հեծեալներով, որոնք արագօրէն կը սուրային Քասր էլ Նիլի կամուրջին վրայէն և կ'առաջանային դէպի Կիզէի ծառուղին :

Առանց կանգ առնելու, երկուքն ալ, քով քով, շարունակեցին ճամբան, դէպի ծառուղին, արագա-սահ թաւալումով մը մէկ քանի ըսպէներու մէջ Կիզէլ այգ զբօսարանին շրջանը գծեցին և յետոյ, քարայրի մը բերանը բերին կեցուցին իրենց պիսիքլէթները :

Երկուք էին. կայտառ երիտասարդ մը և առոյգ պարմանուհի մը :

Ո՞վ էին, ի՞նչ դուրծ ունէին կէս գիշերուան այս առաջացած պահուն, այս միայնութիւններուն մէջ . . . :

Պիսիքլէթները յեցուցած ծառի մը, որ կը բարձրանար քարանձախն կողմի վեր, գիշերասէր զոյգը նստած քով քովի, ծառին տակ, լուսնի լոյսին, իրարու շունչը կը ծծէին հոն, զով ու տաքուկ ստուերներուն մէջ, աչքերէ ականջներէ հեռու, ապահով ու անվախ :

Վէպիս ընթերցողներուն ծանօթ են արդէն երկուքն ալ, օրիորդ Հերանոյշը, իր ֆրանսերէնի ուսուցիչ (?) Գեղամին հետ . . . :

Երկու շարթուան մէջ, դասի սկսած օրէն ի վեր, օրիորդը զգալի առաջգիմութիւններ ըրած էր, ազատե-ները բոլորովին շտկուած և ինք կատարեալ բարի-զուհի մը դարձած, Գեղամին հետ գլուխ գլխի տե-սակցութիւններուն ուժովը, յաջողած էր հաւասարիլ իր . . . վարպետին :

Աւ հիմա, ծունկ ծունկի, քարայրին առջև, լուս-նի լոյսին, կը փափսային :

— Գեղա՛մ, կը մնջէր Հերանոյշ՝ աղերսող նայ-

բաւունք ունի մասամբ, կը ճանչնամ ինչ... սալ վաճառքն է հօրաքոյրս:

Հերանոյշ լռեց. ամէն բանի տեղեակ էր, գիտէր իր մօր գաղտնիքները:

— Ինչո՞ւ կը տրտմիս, Հերանոյշ, կշտամբեց Գեղամ, անխրա՞ւ եմ, մայրս կարելի՞ է բաղդատել հօրաքրոջս հետ:

— Հրեշտակ մըն է, անմեղ հրեշտակ մը, կըրկնեց Հերանոյշ, բայց...

— Ի՞նչ...

— Մի՛ քրքրեր այդ կէտերը, Գեղամ, սկսաւ աղաչել Հերանոյշ, չէր ուզեր ուրիշէ մը լսել իր մօր կենսագրութիւնը:

— Իրաւունք ունիս, Հերանոյշ, յարեց Գեղամ, չը խօսինք...

— Այո՛, այո՛, կրկնեց օրիորդը, չը խօսինք:

Ու սկսաւ լալ:

Գեղամ, զգայուն տղայ, իսկոյն նշմարեց արցունքի երկու կայլակները, որոնք կը կախուէին Հերանոյշի թափփններէն:

— Հերանոյշ, քսաւ զվացողի դէմքով մը, վերաւորեցի՞ արդեօք սիրտդ:

— Ո՛չ, ո՛չ, թոթովեց օրիորդը:

Գեղամ, յուզուած, բռնեց իր հօրքեռաղջկան — որ իր սիրունին պիտի ըլլար — երկու փափուկ ձեռքերէն և խանդակաթ սեղմումով մը, ջերմ համբոյր մը գրոշմեց անոր թաւիշ այտերուն, որոնք արդէն կ'այրէին:

Պահ մը լռեցին երկու սիրահարները, դիտելու համար իրենց շուրջի տեսարանները, վեհափառ գիշերուան մը խորհրդաւոր երկինքին տակ պարզուած, որոնք լուռ վկաներ էին իրենց խոստովանութիւններուն...

Այսպէս, քանի մը վայրկեան տեւող լռութենէ մը վերջ, օրիորդը խզելով զայն,

— Գեղամ, ըսաւ քնքոյշ ձայնով մը, միասին պիտի երթանք, չէ՞ :

— Անշուշտ, ըսաւ Սիմօն պէյի տղան, եթէ դահիճ հայրս վերջին պահուն մեր գէմը չի ցցուի :

— Ինչպէ՞ս, ընենք ուրեմն, հարցուց օրիորդը թրթռուն ձայնով մը որուն մէջ իր կուսական հոգին կուլար :

— Անշուշտ միջոց մը պիտի խորհինք, շարունակեց Գեղամ, դեռ ժամտնակ ունինք, ամիս մը, թեւեւ երկու ամիս, հոս պիտի մնամ. մինչև այն ատեն ո՛վ գիտէ ինչ անակնկալներ պիտի ունենանք :

— Ի՞նչպէս...

— Մեծ հայրս հիւանդ է գիտես, իննսուննոց մը, միշտ անկողինը, խեղճ մայրս վայրկեան մը չի կրնար հեռանալ քովէն :

— Գիտե՛մ, գիտե՛մ, յարեց օրիորդը, բայց գիտե՞ս պապս ո՛րքան կը սիրէ զինք. «հա՛րսս, հարսս» կ'ըսէ, բերնէն չի ձգեր :

Յանկարծ Գեղամին գէմքը շողաց,

— Հերանո՛յշ, ըսաւ տենդոտ շարժուծեով մը, գիտե՞ս ինչ կը խորհիմ :

— Ի՞նչ...

— Մեծ հայրս, շարունակեց Գեղամ, աչքին լոյսին պէս կը սիրէ մայրս :

— Ե՛ս ալ գիտեմ, յարեց օրիորդը :

— Նոյն խոսք մաս մը հող նուիրած է իրեն մեր կալուածներէն :

— Գիտեմ, հաստատեց օրիորդը, 23 ֆէտաանոց հող մըն է :

— Այո՛, այո՛, կրկնեց Գեղամ, բաւական ըն-

գարձակ բերրի հող մըն է, որքան որ կը յիշեմ, ամսական տասը ոսկի հասոյթ կը բերէ :

— Ծի'շդ է, հաստատեց օրիորդը, ամսէ ամիս կը ստանայ այդ գումարը,

— Հիմա կը խորհիմ մօրս բանալ սիրտս, չարունակեց Գեղամ, դուն ալ գիտես ո՛րքան կը սիրէ զիս, բոլոր միւս եղբայրներէս քիչ մըն ալ ուշելի :

— Նշմարած եմ յարեց Հերանոյշ գոհունակ դէմքով մը, յետոյ :

— Սիրտս կը բանամ մօրս, չարունակեց Գեղամ, կուլամ կը պաղատիմ, ոտքերը կ'իյնամ, ու զինք կը համոզեմ որ ինծի տայ այդ ամսականին գոնէ կէսը :

— Է՛, ընդմիջեց Հերանոյշ, աղուո՛ր բան, այդ ամսականին կէսը հինգ ոսկի կ'ընէ, չէ՞ :

— Այո՛ :

— Ե՛ս ալ ունիմ ամսական հինգ ոսկի, յարեց Հերանոյշ, մօրս ինծի յատկացուցածը, ահաւասիկ մեր երկուքին համար ամսական տասը ոսկի հասոյթ մը :

Սպասէ՛ Հերանոյշ, ըսաւ Գեղամ, մօրս այդ հինգ ոսկիէն զատ ես ունիմ արդէն տասներկու ոսկի, ուսանողութեանս ծախքերուն համար հօրս կողմէն յատկացուած. ահա տասներեօթը ոսկիի ամսական հասոյթ մը որուն վրայ եթէ բարգենք քու հինգ ոսկիդ ալ, կ'ունենանք ամսական քսաներկու ոսկի, չէ՞ :

— Անտարակո՛յս, շեշտեց Հերանոյշ անհուն գոհունակութեան շող մը՝ սե աչքերուն մէջ, քսաներկու ոսկի :

— Ատով չի վերջանար անուշի՛կս . . .

— Ի՞նչպէս . . .

— Մտիկ ըրէ՛, յարեց Գեղամ, ես դեռ քեզի չեմ յայտնած վերադարձիս գաղտնիքը. Գիտե՞ս ինչու վերադարձայ հոս :

— Ինչո՞ւ...

— Քանի քանի անգամներ գրեցի Ռարիզէն, չարունակեց Գեղամ, թէ տասնհրկու ոսկին անբաւական է իմ ծախքերուս. շարունակ մերժողական պատասխաններ առի հօրմէս, նոյնպէս սպառնալիքներ՝ բոլորովին կտրելու թոշակս :

— Յետո՞յ, ընդմիջեց օրիորդը, հետաքրքիր շարժումով մը :

— Վերջին անգամ մըն ալ դիմեցի գրով, շարունակեց Գեղամ, և երբ հօրս նոյն յամառ մերժումին հանդիպեցայ, յուսահատական նամակ մը գրեցի մօր և խնդրեցի որ զայն նոյնութեամբ կարգայ մեծ հօրս :

— Ի՞նչ կ'ըսես, Գեղամ, ընդմիջեց օրիորդը, վերցատկելով տեղէն ու գրկելով մօրեղբօրորդին :

— Համբերէ՛, անո՛ւշս, կշատմըեց մօրեղբօրորդին, թոյլ տուր որ շարունակեմ :

— Շարունակէ՛, շարունակէ՛, կրկնեց օրիորդը, շահեկան պատմութիւն մըն է :

— Մօրմէս առի պատասխան մը, մեծ յոյսեր ներշնչող. կը գրէր թէ՝ խոստում առած էր մեծ հօրմէս, իմ խնդիրս կարգադրելու :

— Պաշտելի՛ պապս, բացաքանչեց աղջիկը, ոսկի սիրտ մըն է, համակ գութ ու գուրգուրանք, եթէ իրմէ կախում ունենար, մենք այսօր աշխարհիս երջանիկներէն պիտի համարուէինք :

— Ատիկա այդպէս է, հաստատեց Գեղամ, իր պատմութիւնը շարունակելով, ա՛խ ի՛նչ ըսեմ հօրս, այն անսիրտ հօրս, որ երիտասարդի մը վիճակէն չի՛ հասկնար :

— Բայց ինք, ընդմիջեց Հերանոյշ ինչպէս հայրս, այդ տարիքին մէջ, յիսուներ թեւակոխած և քիչ մըն ալ աւելի, դեռ չէ՛ ձգեր իր... արշաւանքները :

Որդեսպան Ծնողքը

— Ընդհակառակը, ընդմիջեց Գեղամ, զաւելչտախաղերու ծեր սիրահարներուն պէս, ամէն գիշեր նոր յաղթանակ մը կ'արձանագրէ. շուն ծեղը, հա՛յր պիտի ըլլայ և վեց մանչ զաւակներու հա՛յր... :

— Շեղեցանք նիւթէն, Գեղամ, գիտե՛լ տուաւ Հերոնոյշ, իր փափուկ ձեռքովը շոյելով մօրեղբօրորդիին երեսները, պատմութեան թելը գտի՛ր :

— Ձեռք կորսնցներ թելը Հերանոյշ, յարեց Գեղամ հպարտ շեշտով մը, հօրս ընթացքը կը պատմէի, անխիղճը, իր այդ առաջացած տարիքին մէջ, գլխին վրայ մնացած քանի մը մազերը ճերմկած, այդ վիթօմարեօր-ը, տակաւին չուզեր պարտութիւն խոստովանիլ, տարիներուն անողոք հարուածները կը ծաղրէ և իր ընտանիքը լքած, աղտոտ բողի մը գիւղը կը փնտռէ իր անասունի կիրքին յագեցումը :

Եւ հառաչելով, դարձեալ լուսնի լոյսին, կիզէի պուրակին ծոցը, քարայրին առջև, սպառնական կըռուփ մը բարձրացուց օդին մէջ :

— Ա՛խ, հառաչեց Հերանոյշ, անիծեա՛լ աշխարհ :

— Այո՛, շարունակեց Գեղամ, անարժան հայրս այս օր կ'ապրի աղօթոս կովի մը հետ և իր ընտանիքը, զաւակները լքած, անոր, այն պոռնիկին զաւակնե՛րը կ'որդեգրէ :

— Ի՞նչպէս, ընդմիջեց Հերանոյշ :

— Ձեռք լսած, կշտամբեց Գեղամ, Շուպրայի մէկ ծայրէն միւսը կը խօսուի, օրուան խնդի՛րը. այսօր այդ բողը կը սիրէ, վաղը, երբ մայրը դագրի հրապուրելէ — և արդէն հիմակուքնէ կը նշմարուին նըշանները — երբ բաղձուաները շեշտուին անոր կախարդ աչքերուն երկու եզերքները, երբ կոպերը թուլնան, կախուին, երբ այտոսկրը ցցուի, և երբ, վերջապէս, ծերութիւնը կոխէ, այն ատեն, հայրս, առանց ամչնալու իր տարիքէն, վստահ եղի՛ր, աղջիկը պիտի

ձեռք առնէ, պողոնիկին աղջիկը, որ հիմա տասներեք տարու, մէկ երկու տարիէն կը հասնի. ինչո՞ւ արդէն եր մասնաւոր հոգածութեան առարկայ ըրած է զանի :

— Ի՞նչ է ըրեր :

— Մայրապետներուն դպրոցը դերեր է, չարունակեց Գեղամ, գիշերօթիկ, ամէն շաբաթ օրերը տուն կը բերուի և հօրս հետ սեղանակից. իր վհուկ մօր խնամքովը կը դաստիարակուի պողոնիկներու դպրոցը, հօրս հետ կատակներ կ'ընէ սեղանին վրայ, բաժակներ կը պարպէ հօրս առջև կը նուազէ, կը պարէ, դաշնակի դասեր ալ կ'առնէ մայրապետներուն դըպրոցը, մէկ խօսքով հիմակուընէ կը վարժուի, կը հրահանգուի իր ապագայ... պաշտօնին համար :

— Ի՞նչ պաշտօն, հարցուց Հերանոյշ միամիտ շեշտով մը :

— Ձի հասկցա՞ր, կշտամբեց Գեղամ չարաճճի ժպիտ մը սահեցնելով, ի՞նչ պաշտօն կ'ըլլայ, մօրը պաշտօնը... :

Օրիորդը, զգուանքի արտայայտութիւն մը գէմքին վրայ.

— Գեղամ, գիտե՞լ տուաւ, վարձեալ շեղեցար նիւթէն, թելը ձեռք ա՛ռ :

— Նիւթէն չեմ շեղիր, Հերանոյշ, թելը ձեռքս է, ըսաւ Գեղամ քմծիծաղով մը, գիտե՞ս ինչու ըրի այս միջանկեալը :

— Ինչո՞ւ...

— Բեզի ցոյց տալու համար հօրս անգթութիւնը, պատասխանեց Գեղամ, և համոզելու համար թէ՛ որքա՛ն իրաւունք ունիմ զինք առելու, այն մարդակերպը, որ գժբազդարար իմ հա՛յրս պիտի ըլլայ... :

— Ես հօրս վրայ չեմ ուզեր ծանրանալ, ընդմիջեց Հերանոյշ :

— Իմինիս հե՞տ պիտի բաղդատես քու հայրդ,

բողոքեց Գեղամ, ո՛չ, ո՛չ, կը սխալիս, անուշիկս, գոնէ քու հայրդ ամէնա՛լ գիտէ, երեւոյթները կը փրկէ, գէթ խաղք չըլլար. երկուքին միջև հապաքին վիհեր կան, և յետոյ, քու հայրդ աստիճան մը կ'արդարանայ, իրաւո՛ւնք ունի:

— Ի՞նչպէս...

— Հօրաքո՛յրս է յանցաւորը, շարունակեց Գեղամ, բայց իմ մայրս, անուշիկ մայրս, անմեղ հրեշտա՛կ մըն է:

— Թեւը գտար, Գեղամ, ըսաւ Հերանոյշ, նամակի մը խօսքը կ'ընէիր:

— Վերջին նամակիս, յարեց Գեղամ, պատասխանը ղրկած էր մայրս և խոստացած էր կարգադրիլ խնդիրս:

— Կարգադրե՞ց, հարցուց Հերանոյշ անհամբեր շարժուձեւով մը,

— Սպասէ՛, պիտի բացատրեմ, ըսաւ Գեղամ, մօրս այդ պատասխան - նամակը մէկ քանի օրեր ապրեցուց զիս անոյշ երազներով, օրօրեց երեւակայութիւնս, ամէն օր թղթարեւէն կ'սպասէի ստանալ աւետարեք նամակ մը մօրմէս, ինչպէս որ խոստացած էր:

— Չստացա՞ր նամակը:

— Մէկ երկու շաբաթ սպասեցի, յարեց Գեղամ, տարաբախտօրէն ո՛չ մէկ նամակ առի. երեւակայէ՛ այդ օրերու հոգեկան վիճակս, Բարիդի պէս ոստանի մը մէջ:

— Ի՞նչ կ'ըսես, կ'երեւակայեմ, ընդմիջեց օրիորդը գլխի ճօճումով մը, որ հոմանիշ էր հաւանութեան:

— Աննիարագրելի յուսահատութեան մը մատնուած, շարունակեց Գեղամ, գրամս հատած, մինչեւ կոկորզս թաղուած՝ պարտքերու մէջ, հաչող պարտքեր՝ մեծ մասը, ա՛լ չէի կրնար յաճախել իմ սիրական վայրերս, կը վախճայի թէ պիտի հալածուէի պահանջ-

Ղատէրերէս, ալ ո՞վ պիտի խորհեր զասերը...

— Յետո՞յ, ընդմիջեց օրիորդը սրտի սեղմուածով մը:

— Այդ օրը սենեակս փակուած շարունակեց Սիմօն պէյի տղան, գուշակէ՛ Հերանոյշ, ի՞նչ կը մտածէի:

— Ի՞նչ, հարցուց օրիորդը սարսուռով մը:

— Վերջ մը դնել:

— Ինչի՞, գարծեալ ընդմիջեց օրիորդը:

— Կեանքի՛ս, շարունակեց Գեղամ, առանց ուշադրութիւն դարձնելու օրիորդին ընդմիջումներուն, անձնասպան ըլլալ կը խորհէի...

Յանկարծ լռեց Գեղամ. Հերանոյշ կը դողար:

Հեռուէն իրենց ականջին դարկած էր շշուկ մը, որ Կիլէի անտառակին վերեւ թառող ամառնային գիշերուան մը լուսթիւնը կը վրդովէր: Այս շշուկը չէր նմանէր ո՛չ ջուրի խոխոջի, ո՛չ սաղարթներու սօսափքի, ո՛չ մարդու փսփսուքի:

Հովը դադրած էր արդէն, զբօսասէրները մեկնած էին կէս գիշերէն ի վեր և բոլոր առարկաները կը նիրհէին, լուսնի լոյսին, անամպ երկինքի մը կապոյտ, անհուն, համատարած ծածկոյթին տակ,

Երկու սիրահարները պահ մը սառած, իրարու աչքերուն մէջ ապաստան մը կ'որոնէին:

Ի՞նչ շշուկ էր արդեօք:

Քանի մը վայրկեան ետք ծառուղիին ծայրը նշմարուեցաւ ստուեր մը. կառք մը կ'առաջանար դէպի քաղաքին կողմը, դանդաղ թաւալումով մը:

— Հերանոյշ, փսփսաց Գեղամ, շո՛ւտ, մեկնիրք:

— Ինչո՞ւ բողոքեց Հերանոյշ, ի՞նչ կայ:

— Սև նախագագուսներէ կը չարչարուիմ, շարունակեց Գեղամ, այդ կառքը բարեգուշակ չեմ գտներ...

— Ի՞նչպէս :

— Կը տեսնես հիմա, յարեց Գեղամ, ահա՛ կը մօտենայ :

Եւ կառքը մօտեցաւ ու քարայրէն դրեթէ տասը քայլ հեռաւորութեան մը մէջ կանգ առաւ :

Գեղամ աչքերը սեւեռեց, երկու անձեր նշմարեց մէջը. ակնոցով մարդ մը և քովը կին մը, սև սաւանի մը մէջ փաթթուած, երկուքն ալ կը ծխէին :

— Հերանոյշ, փսփոսաց Գեղամ այլայլած գէմքով մը, շըսի՞ր քեզի...

— Ի՞նչ ըսիր, ընդամիջեց Հերանոյշ :

— Մէջինները ճանչցա՞յ, ճանչցա՞յ, կրկնեց Գեղամ, շո՛ւտ, շտապէ՛, մեկնի՛նք այս վայրերէն :

— Որո՞նք են, որո՞նք, հարցուց Հերանոյշ, ամբողջ մարմնովը դողալով,

— Ուշ է ժամանակը, շա՛տ ուշ, ստիպեց Գեղամ, ա՛լ երթանք...

Եւ ահա կառապանը վերստին մտրակեց ձիերը և կառքը քարայրին առջեւէն անցաւ արագաստա՛հ :

Գեղամ ու Հերանոյշ խօսոյն նետուեցան իրենց պիսիքլէթներուն վրայ և առանց իրենց շուրջը դիտելու, թռան գէպի Քասր էլ Նիլի կամուրջը, վերադառնալու համար Շուպրա :

Հագիւ երկու ժամ կար արշալոյսին երբ երկուքը միասին, Շուպրայի կամուրջը կտրեցին անցան և միւ եզերքը զատուեցան իրարմէ, ուղղելով իրենց քայլերը, իտաքանչիւրը գէպի իր բնակարանը :

Տիկին Ազնիւ, Սիմօն պէյի կինը, դեռ կը պըտըտէր իրենց ապարանքի պարտէզին մէջ, քունը չէր տարեր : Երբ լսեց դուռին առջև պիսիքլէթին թեթեւ շշուկը, վազեց, անձամբ բացաւ փողոցին դուռը : Գեղամ պիսիքլէթէն վար իջած էր արդէն, ներս մտաւ և ողջագուրուեցաւ իր մօր հետ :

Օրիորդ Հերանոյշի սիրահարին գորովոտ մայրը , տիպար ամուսին մըն էր , բայց դժբախտ . Սիմօն պէյ , ինչպէս կը յիշեն ընթերցողները , ցոփակեաց մըն էր . գիշերները յաճախ դուրսը , բողի մը տունը , զոր ինք վարձած ու խնամով կահաւորել տուած էր և ուր , զրեթէ ամէն գիշեր ժամանակ կ'անցընէր անոր հետ , իսկ ասդին , տիկին Ազնիւ , զգայուն , փափկասիրտ , հողեղէն հրեշտակ մը , կը տառապէր առանձին , հոյակապ ապարանքի մը պերճանքներուն մէջ և մառանապես պէյին հիւանդութենէն ի վեր անոր անկողինն քովէն վայրկեան մը չէր զատուեր , մէն մի հրամանը անմիձապէս գործադրելու պատրաստ , կը խնամէր , կը սփոփէր ալեւոր նահապետը , Խտիվին մեծանուն մառանապետը՝ Սաւուղ էֆէնտին , որ տարիներու աշխատութեամբ և իր զարմանալի ընդունակութիւններով յաջողած էր գիգել անբաւ հարստութիւն մը , Յուսթի , ընդարձակ հողեր ունէր , որոնք տարեկան պատկառելի հասոյթ մը կը բերէին :

ԷՖԷՆՏԻՆ

Մուհամմէտ Ալի բաշա, Ռումէլիի այդ խրոխտ ու խիզախ զաւակը, որ իր փառաւոր յաղթութիւններուն իրաւունքովը կոչուեցաւ Եգիպտոսի Առաջին Ստիվը, մասնաւոր համակրանք մը կը տաժէր հայ ազգին հանդէպ: Մէմլուքներուն վերջին մնացորդներն ալ բնաջինջ ըրած, կը մտածէր իր տիրապետած նոր հայրենիքը դնել խաղաղ առաջգիւմութեան մը ճամբուն մէջ, գիշեր ցերեկ կը խորհէր երկիրը զօրացնել տնտեսապէս, հոն ներմուծելով արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը, քաջալերելով երկրագործութիւնը, վաճառականութիւնը և մասնաւանդ նոր զարկ մը տալով կրթական գործին:

Մինչև ցարդ խտիվական արքունի գործերուն մօտէն տեղեակ և իրազեկ չըջանականերու մէջ կը պատմուէր թէ՛ Ստիվ Մուհամմէտ Ալի բաշա նախ պատերազմիկ մըն էր, յետոյ եղաւ բարենորոգիչ մը:

Ինչպէս յիշեցինք, հայերուն հանդէպ մասնաւոր համակրանք մը կը տաժէր Մուհամմէտ Ալի:

Ահա՛ թէ ինչո՛ւ:

Եգիպտոսի արշաւանքը կազմակերպելէ առաջ, Պոլիս, փատիլահներու մայրաքաղաքին մէջ, հայ ազնուական չըջանականերու, մասնաւորապէս Երամեան (Գարաքէհեա) գերգաստանին երախտիքները վայելած էր: Պարկեշտ ու բարի զինուոր մը, Մուհամմէտ Ալի Բաշա, իր խտիվական գահին վրայ բարձրանալուն պէս, յիշեց իր բարերարները, Եգիպտոս կանչել տուաւ Երամեանը և իրեն սեղանաւոր կարգեց զանի:

Իզմիրի հայերէն Եուսուֆ Պօղոս պէյ արդէն կը

կառավարէր Եգիպտոսը, Առաջին Խտիվին անունով, և անոր շնորհիւ ու անոր օրով, զանազան վայրերէ հայ գաղութներ կը վազէին, անմիջապէս գործի մը կամ պաշտօնի մը գլուխը կ'անցնէին և յետոյ իրենց ընտանիքները բերելով, վերջնականապէս հոն կը հաստատուէին:

Աղեքսանդրիոյ ծովեզերքը, խտիվական կառավարութեան հրահանգներուն համաձայն, մասնաւոր պաշտօնեաներ կը սպասէին նաւերէն ցամաք ելլող ճամբորդներուն մէջէն զատելու համար միայն հայերը, որոնք մեծ պատիւով կ'ընդունուէին և կ'առաջնորդուէին ուղղակի կառավարական պաշտօնատուներ, տեղաւորուելու համար զանազան պաշտօններու մէջ, իրենց տարիքին, արժանիքներուն և ընդունակութիւններուն համեմատ:

Այսպէս, տարուէ տարի, ուսանողներ կը զրկուէին Եւրոպայի լուսաւոր կեդրոնները, պատրաստուելու համար կառավարական կարեւոր պաշտօններու, որոնց համար անհրաժեշտ էր քանի մը լեզուներու հմտութիւնը: Այդ կարգի ուսանողներէն էր Վիզմիրցի տաղանդաւոր պատանի մը Նուպար անուն, որ ապագայ Նուպար բաշան պիտի ըլլար:

Սակայն, բաց ի ուսանողներէն, մաս մը պատանիներ ալ կային, տեսքոտ, ճարպիկ, գործունեայ, որոնք ծառայութեան կը մտնէին Խտիվական Գերդաստանին պատկանող բրէնաներու և կամ ուրիշ բաշաներու ապարանքներուն մէջ, իբրեւ ձիադարման, մառանապետ, սեղանայարգար, խոհարար ևայլն: Այս դասակարգին կը պատկանէր Սաւուղ էֆէնտին որ յետոյ Խտիվ Սայիտ բաշային մառանապետը պիտի ըլլար:

Սաւուղ էֆէնտին, ինչպէս ըսինք, ֆիզիքական գեղեցկութեան կը միացնէր ուրիշ ձեւեր, մտաւորական թէ բարոյական, աշխատասէր, պարկեշտ, հա-

ւատարիմ, հասակին հետ կը զարգանային իր մէկէ աւելի յատկութիւնները, այնպէս որ, քանի մը տարիներու ընթացքում, յաջողեցաւ իր վրայ հրաւիրել իր տէրերուն ուշադրութիւնը: Խտիվական շրջապատին մէջ յաճախ կը խօսուէր Արաբկերցի հայ երիտասարդին վրայ, որ արդէն ինքզինք արժեցուցած էր իբրեւ եղական ու շահագրգիռ դէմք մը:

Խտիվի ապարանքին մէջ մանաւանդ շատ կը փընտըռուէր այս առոյգ ու հայ երիտասարդը:

Եւ եղաւ Խտիվին մառանապետը:

Այս նոր պաշտօնին ծանօթ թէ անծանօթ եկամուտներովը յղիացած, հարստացած, անբաւ հողերու տիրացած - որոնք տարուէ տարի կը նուիրուէին, իր տիրոջ կողմէն, իր նախկին խոնարհ դիրքը տակաւ կը մոռնար և խտիվներու աշխարհին մէջ ինքզինք փոքրիկ խտիվ մը կը զգար:

Արքունիքին մէջ յաճախ լսած էր, Էֆենտինա կը կը կոչէին խտիվը, այսինքն մեր էֆէնտին:

Ուստի, ինք ալ, խտիվին մառանապետը, կ'ուզէր կոչուիլ իր տան մէջ, իր շրջապատին մէջ գոնէ էֆէնտի մը և այդ բառով միայն ինք կ'ուզէր հասկըցուիլ և Էֆենտին՝ անձին սեփական յատուկ մակդերը պէտք էր ըլլալ:

Արդէն Շուպրայի և Գահիրէի զանազան թաղերուն մէջ զեղեցիկ շէնքեր կառուցանել տուած էր, փոքրիկ ապարանքներ՝ պարտէզներով, երկաթի ցողէ ցանկապատով, Խտիվի պալատներուն մանրանկարը, տեսքով թէ ձեւով, հարեմլիքով ու սկլամլիքով:

Եզրպոտտի հեռաւոր անկիւններէն այցելուներ կուգային տեսնել Սաւուդ Էֆէնտին և իրենց յարգանքը մատուցանել անոր:

Կ'անցնէին տարիները և Սաւուդ Էֆէնտին իր կառածները կ'աւելցընէր, կը բազմապատկէր, կարգով իրարու քով կը շարէր նոր կառոյցներ և կը խորհէր

Թողուլ մառանապետութիւնը ու այնուհետեւ անկախ ապրիլ :

Իր ապարանքին մէջ քաշուած , ամէն իրիկուն հիււրեր , այցելուներ կ'ընդունէր որոնց կը հրամցնէր իր անցեալ կեանքի դրուագներէն , յաճախ անեհօքներ ալ պատմելով , խտրիլներու մանաւանդ Մուհամմէտ Ալի և Իպրահիմ բաշաներու կեանքէն , որոնց վերջալուսններուն ականաաես եղած էր :

Կեանքի դպրոցը դաստիարակուած , ճշմարիտ բարոյախօս մըն էր Սաւուդ էֆէնտին , ամէն հանդիպողի խրատներ տալ կը սիրէր : Զուարճախօս էր միեւնոյն ժամանակ և կենցաղասէր : Իր պսակեալ կնոջմէն զատ սեւամորթ աղախին մըն ալ կը պահէր իր տունը , գէթ այդ կերպով նմանելու համար իր վարպետին : Զէ՞ որ աշակերտած էր խտրիլներու . . . դպրոցին , չէ՞ որ շատ բաներ սովորած էր հարէմի աշխարհէն . . . :

« Օր մը — յաճախ կը պատմէր Սաւուդ էֆէնտին իր այցելուներուն — մեր առաջին խտրիլը (Մուհամմէտ Ալի) իր պալատին մարմարէ շատրուանին եզերքը , բազմած փառաւոր գահի մը վրայ և շրջապատուած երկրին նախարարներէն ու բարձրաստիճան անձնաւորութիւններէն , տգամանդազարդ ու ոսկեյեռ գըլխով նարկիլէ մը ձեռքին մէջ , կը գոռացնէր , իր կորովաբիր աչքերը յառած շատրուանի ջրացայտքի խաղերուն .

« Յտնկարծ խնդաց :

« Եւ խնդացին ներկաները :

« Մուհամմէտ Ալի բաշա , նարկիլէին մարփուջը ձեռքին մէջ , դարձաւ զինք շրջապատողներուն և ժպտուն դէմքով մը .

— Տխմարնե՛ր , ըսաւ , ես խնդացի , և դուք , առանց չարժառիթը գիտնալու կը խնդաք ինծի հետ . չէ՞ . . .

Ներկաները, նախարարներ ու բարձրաստիճան պաշտօնատարներ, հացկատակներ՝ բոլորը, լոկացին, մարսեցին իրենց տիրոջ անարգանքը :

— Ձէ՞ք ուզեր իմանալ շարժառիթը :

— Անշո՛ւշտ . . .

— Մտիկ ըրէ՞ք ուրեմն, յարեց առաջին խտիվը :
« Եւ սկսաւ դարձեալ գոռացնել նարկիլէն ու պատմել :

— Գավալայի մէջ հասարակ բանուոր մըն էի, կիր ու քար կը կրէի շէնքի մը համար, որ կը կառուցուէր. ցեխերու, փոշիներու մէջ, արեւին տակ արիւն քրտինք մտած, կ'աշխատէի ամէն օր : Դեռ կը յիշեմ, այդ շէնքին մօտերը սրճարան մը կար, փողոցին ծայրը փոքրիկ խորշ մը, « Հասան աղային սրճարանը », ուր սովորուծիւն ըրած էի, ամէն դադարի վալ քիչ մը նստիլ և նարկիլէ մը քաշել :

— Էֆէնտի'նա, ընդմիջեց նախարարներէն մէկը, կ'երեւայ թէ վաղուց կը գործածէք նարկիլէն,

— Անշո՛ւշտ ըսաւ Մուհամմէտ Ալի, պատանեկան հասակէս կը գործածեմ :

« Եւ շարունակեց պատմութիւնը .

« Հասան աղայի սրճարանին նարկիլէնները հնդկ-ընկուզներէ էին, եղէգէ մարփուջով. հատ մը միայն կար, ապակի շիշով մը, մասնաւորներու համար. ո՛չ ոք կը համարձակէր մօտենալ, գպչիլ անոր : Այդ օրը Հասան աղան բացակայ էր. վաղուց աչք տնկած էի այդ ապակի շիշով նարկիլէին. քեմպէին խնամով մը թրջած, կամացուկ մը մօտեցայ, առի նարկիլէն, լեցուցի, ձեռքովս կրակը դրի և սկսայ քաշել, եւ ահա ներս մտաւ մեր Հասան աղան և դահիճի նայուածք մը շանթելով, երեսիս պռապ. « Պէ հէ'րիֆ, այս նարկիլէն կը վայելէ՞ բերնիդ » :

« Եւ ձեռքէս քաշեց առաւ շիշով նարկիլէն, ապ-

տակ մը ծոծրակիս, կից ինչ ալ կռնակիս, վռնտեց զիս սրճարանէն։

« Հասկցա՞ք հիմա թէ քիչ առաջ ինչո՞ւ կը խընդայի... »

« Բոլոր նախարարները ապշահար իրարու երես կը նայէին և խորհրդաւոր ակնարկներ կը փոխանակէին։

« Տեսէ՛ք, շարունակեց Մօհամմէտ Ալի, ժամանակին հրաշքը, ինչի՛ր կ'ընէ. կրնա՞ք հիմա խելք հասցնել Ալլահին իմաստութեան. մեկնեցէ՛ք նայիմ. Հասան աղա մը զիս իր սրճարանէն վռնտեց, որովհետեւ յանդգնած էի պիղծ ? շրթունկներու դպցնել անոր մէկ հասիկ Եիֆեհ Գաբկիլէին. մինչ, ո՞վ աստուածային անհասելի խորհուրդ, այս նարկիլէն կը քաշեմ այսօր։

« Բոլոր ներկաները ստրուկներու յատուկ թեք-թեքումներով ու շողոքորթ լեզուով մը կը դրուատէին իրենց տիրոջ հերոսային առաքինութիւնները »։

Մառանապետ Սաւուդ էֆէնտին, այսպէս անէք-տօթներով կը զուարճացնէր իր հիւրերը, ինքն ալ իր ապարանքի շատրուանին եզերքը բազմած, գոռացընելով իր փառաւոր կիկլակը։

Նոյնպէս, մառանապետ էֆէնտին հիւրերը, Մուհամմէտ Ալի բաշան շրջապատող նախարարներուն ու որեարին պէս, ներբողեաններ կը հիւսէին և զիրար կը գերազանցէին, էֆէնտին մէկէ աւելի ձիրքերը, տաղանդը և առաքինութիւնները թուելու մէջ։

Եւ սակայն էֆէնտին բարոյախօսել գիտէր միայն ու խրատել, աղուոր առակներ, մանրամասն պատմել, իր հիւրերը մեծարել, իր կինը՝ Հանի Հանըմը գոհարազարդ ցուցանքի մը պէս բազմոցին գլուխը նստեցնել, իր գիմացը, իր երկրորդ կինը — սեւամորթուհին — չը մոռնալ երբեք, մերթ ընդ մերթ ազգային կեանքով ալ շահագրգռուիլ, վանք, դպրոց,

և ուրիշ բարեգործական թէ կրթական հաստատութիւններ քաջալերել նիւթական նուէրներով :

Ու երբ , իր անդրանիկ , իր մէկ հատիկ որդին Սիմօն պէյ՝ չափահաս եղած , կարգուած ու իրեն պարգեւած էր վեց մանչ թոռներ , ինքզինք երջանկութեան զենիթը հասած քլլալ կ'երեւակայէր Սաւուղ էֆէնտին և մշտականաչ սաղարթներէն շրջապատուած հինաւուրց կաղնիի մը կամ ձիթենիի մը պէս , իր կեանքի վերջալոյսին մէջ տակաւին կ'երազէր տեսնել վարդագոյն արշալոյսներ :

Ահա՛ այս Սաւուղ էֆէնտին էր որ հիմա հիւանդութեան անկողնին մէջ , վայրկեան մը չէր ուզեր իր քովէն հեռացնել իր հարսը , Տիկին Ազնիւ , նոյնինքն վեց մանչերուն մայրը , մէկ խօսքով՝ էֆէնՏիին աչքին լոյսը . . . :

2 .

Մ Ա Յ Ր Ե Ի Ո Ր Դ Ի

Առաջնորդեալներու ապարանքին մէկ անկիւնը , պարտէզին վրայ նայող սենեակներէն մէկուն մէջ ազօա լոյս մը կը պլպլար :

Տիկին Ազնիւի առանձնասենեակն էր ան , վարի յարկը՝ ուր վեց մանչերուն զփառզ մայրը գիշերներ կը լուսցնէր յաճախ , իր անխիղճ ամուսինէն գրեթէ լքուած :

Գեղամ , կիզէի գիշերային պտոյտէն վերադար-

ձին, կը յիշեն անշուշտ ընթերցողները, ողջագուրու-
մներով ընդունուած էր մօրը կողմէն, որ մինչև այն
առաջացած պահը, կը սպասէր ապարանքին մէջ
անքուն:

Մայր ու որդի, քով քովի նստած են հիմա, ան-
կիւնի սենեակին մէջ, հազիւ լուսաւորուած և կը խօ-
սակցին խիստ կարեւոր նիւթի մը վրայ:

Գեղամ, ինչպէս գրեթէ բոլոր զաւակները, իր
ներքին վիշտերը չէր կրնար պահել իր մօրմէն. կը
բանար իր սիրտը, կը խոստովանէր անոր իր բոլոր
գաղտնիքները:

— Մամա՛, կ'ըսէր Գեղամ աղերսող նայուածքով
մը, ի՞նչ կ'ընամ ընել, կը սիրե՞մ:

— Զաւա՛կս, կը յորդորէր տիկին Ազնիւ, ես ալ
գիւեմ, կը սիրիս Հերանոյշը, բայց...

— Ի՞նչ, ընդամիջեց Գեղամ, ոճի՞ր մը գործեցի:

— Ո՛չ, զաւա՛կս, յարեց տիկին Ազնիւ իր մայ-
րենի գորովանքին ամենէն գողտր ու փափուկ ձայ-
նովը, ինչո՞ւ ոճիր ըլլայ. սակայն, անուշի՛կ զաւակս,
խորհէ՛ անգամ մը թէ ո՛վ է սիրածդ:

— Ո՞վ է մամա՛, բողոքեց Գեղամ, միթէ ան-
պատի՞ւ աղջիկ մըն է:

— Քաւ լիցի...

— Միթէ ընկեցի՞կ մըն է, շարունակեց Գեղամ
նոյն թափով:

— Ինչո՞ւ կը յուզուիս, ինչո՞ւ կը բորբոքիս, հո-
գի՛ս, կ'շտամբեց տիկին Ազնիւ:

— Ուրեմն ի՞նչ արգելք կայ, հարցուց Գեղամ:

— Զաւա՛կս պատասխանեց մայրը գորովալի ժը-
պիտով մը, չե՞ս գիտեր ո՛վ է Հերանոյշը,

— Ո՞վ է...

— Հօրաքրոջ աղջիկը չէ՞:

— Ի՞նչ կ'ըլլայ:

— Մեր կրօնքը, մեր օրէնքը կը մոռնաս, հարցուց մայրը:

— Ի՞նչպէս...

— Կը թոյլատրէ՞, շարունակեց տիկին Ազնիւ, մէկ արիւնէ էք, այնքոն մօտիկ. քրիստոնէական կրօնը, մանաւանդ մեր ազգային եկեղեցին երբեք չընդունիր այդպիսի ամուսնութիւն մը,

— Կաթողիկոսերուն, բողոքականներուն և ուրիշ քրիստոնեայ ազգերուն մէջ, յարեց Գեղամ, այդպիսի արգելք մը գոյութիւն չունի, մամա՛:

— Մենք ո՛չ կաթողիկ ենք, ո՛չ ալ բողոքական, առարկեց տիկին Ազնիւ բարեպաշտ կնոջ մը բովանդակի սրտմտութեան արտայայտութիւնը դէմքին վրայ, մենք Հայ ենք, Հայ և Լուսաւորչական...

Գեղամ ղեղեցիկ գլուխը ծռեց ու լռեց: Իր ազգին, իր կրօնին, իր պատմութեան, աւանդութիւններուն վրայ բա՛ռ մը չէր գիտէր. մանկութենէ մայրապետներուն ձեռքը մեծցած, օտար վարժարաններու մէջ դասախարակուած, տգէտ էր իր ցեղի սովորոյթներուն ու բարքերուն, անոր նուիրական օրէնքներուն ու դաւանանքներուն, անունովը միայն հայ էր: Ուստի իր մօր առարկութիւններուն դէմ բռնուըն դժգոհանք մը կը զգար. տակաւ ատել կը սկսէր իր մայրը զոր սիրելու միայն վարժուած էր և որուն պաշտամունքէն չպիտի կրնար հրաժարիլ նոյնիսկ վայրկեան մը:

Իսկ մայրը՝ բարի կին, ազնիւ կին՝ իր անունին պէս, իր միւս զաւակներէն աւելի կը սիրէր Գեղամը. իր պատկերը, իր հոգին կրող այս ազուրկ երիտասարդը, չպիտի ուզեր երբեք վշտացնել զանի. բայց միւս կողմէ, իր կրօնային զգացումները, իր կանխակալ կարծիքները, կիներու յատուկ իր բարեպաշտական խմորը, այս ամէնը կը նեղէին զինք և դժուարին գրութեան մը կը մատնէին: Ո՛չ մէկ կերպով չը

պիտի կրնար հաշտուիլ իր զաւակին այնքան խիզախ և
զայթակղալից դիտումներուն հետ, անկարելի կը գըտ-
նէր անոր երազներուն իրագործումը :

— Զաւակս, սկսաւ ազերսել տիկին Ազնիւ, ե-
կուր հրաժարէ՛ այդ միտքէն :

— Մամա՛, բողոքեց Գեղամ զայրագին շեշտով մը :
Բայց ինչո՞ւ չը սիրեմ Հրանոյշը, ամբիժ, երկրաւոր
հրեշտա՞հ մը, տիպար սիրունի մը, առոյգ, անմեղ,
զարգացած, դաստիարակուած հրաշագեղ պարմանուհի
մը, մատղաշ տարիքէս ինծի ծանօթ, մանկական օրե-
րուս ու խաղերուս ընկերուհին, քոյր հոգի՛ մը. ինչո՞ւ
կ'արգիլես, ի՞նչ, ես քեզ այսքան անգուլթ չէի՛ գի-
տեր, մամա՛ :

Ու սկսաւ հեծկտալ :

Տիկին Ազնիւ գուր կը ջանար տարհամոզել, հան-
դարտութեան յորդորել իր զաւակը. սիրտը թունդ ե-
լած էր անգամ մը : Վերջին փորձ մըն ալ ուզեց ընել,
ձեռքը ձեռքին մէջ, սկսաւ շոյել անոր երեսները,
մերթ աչքերը կը համբուրէր, մերթ շրթունքները :

— Անուշի՛կ զաւակս, միջեց պաղատող դէմքով
մը, գթա՛ ինծի, կը տեսնես, դժբաղդ մըն եմ տը-
դէն, նահատակ մը. հերի՛ք չարչարէք զիս, օ՛ր մը
չպիտի խնդամ կեանքիս մէջ, գիտե՛ս, կը ճանչնա՛ս
հայրդ, անգուլթ, անխիղճ հա՛յրդ, եթէ լսէ ի՞նչ պի-
տի ըսէ :

— Ի՞նչ պիտի ըսէ, ընդմիջեց Գեղամ, երես ու-
նի՞ խօսելու :

— Բայց, զաւակս, դիտել տուաւ մայրը, այսօր
իրմէ կախում ունինք :

— Ի՞նչպէս...

— Զէ՞ որ ինք է բացարձակ տէրը, եթէ իմանայ
պիտի կատղի և գուցէ...

Որգեսպան Ծնողքը

— Ի՞նչ...

— Ժառանգութենէ կը զրկէ քեզ, զաւակս, այն ատեն ի՞նչպէս պիտի հասնիս փափաքիդ:

Գեղամ շանթահար եղաւ. երբեք չէր խորհած այդ պարագան. սակայն, իր անձին տէրը չէր, սիրոյ ցանցին բռնուած էր անգամ մը. բոլոր աշխարհը զրօ՞մըն էր իրեն համար. Հերանոյշը կը սիրէր և ուխտած էր մինչև ցմահ հաւատարիմ մնալ անոր, ուխտած էր իր բաղդը, իր կեանքը կապել անոր բաղդին և այս ուխտը վերջնական էր. այդ գիշերը Կիզէի պուրակին մէջ՝ Քարայրին առջև, լուսնի լոյսին ըրած էր արդէն իր հանգիստաւոր երգումը. գիշերուան աղջիկներուն բոցանշոյլ աչքերը տեսած էին իրենց՝ երկու սիրահարներուն գրկախառնումը, երկինքի աստղերը, անտառակին ստուերները վկայ էին, ականատեսս վկաներ և լսած էին անոնց փսփսուքը, տերևներու խշրտոցներուն խառնուած:

— Մամա՛, մամա՛, յանկարծ գողեց Գեղամ, թո՛ղ զրկէ զիս ժառանգութենէ. դահի՛ճ հայրս, այդ ոճիրն ալ թող գործէ, հոգ չէ, թո՛ղ իր զաւակին արիւնը մտնէ...

— Տիկին Աղնիւ գողաց. Գեղամի աչքերուն մէջ եղերական նշոյլ մը նշմարած էր:

— Զաւակս, ըսաւ զուարթ շեշտով մը, գերմարդկային ճիգով մը զսպելով իր ներքին յուզումը, դիտե՞ս ինչ խորհեցայ:

— Ի՞նչ, հարցուց Գեղամ տենդոտ շարժուձեւով մը, խօսէ՛ նայինք, մամա՛:

— Այս խնդիրը ձեզ՛ հիմա, շարունակեց տիկին Աղնիւ, դեռ չատ ժամանակ ունինք խորհելու այդ մասին և կը յուսամ թէ պիտի կրնանք կարգադրել զայն:

— Ի՞նչպէս, ի՞նչպէս, կրկնեց Գեղամ անհամբեր շարժումով մը, կ'աղաչեմ, շո՛ւտ ըսէ :

— Մտիկ ըրէ՛ գաւա՛կս, յարեց մայրը, պիտի խօսիմ :

Գեղամ նետուեցաւ իր մօր վրայ, գրկեց ու համբույրներով ողողեց անոր փափուկ և սպիտակ այտերը :

Եւ տիկին Ազնիւ փոխաբերելով իր զաւկին խանդակաթ համբույրները .

— Անուշի՛կ զաւակս, ըսաւ . գիտե՞ս այս գիշեր ինչ խօսեցայ էֆէնտիին :

— Մեծ հօ՞րս, հարցուց Գեղամ ընդմիջելով .

— Մտիկ ըրէ՛, շարունակեց տիկին Ազնիւ, ծաւնօթ նամակիդ խնդիրը բացի իրեն :

— Ի՞նչ ըսաւ, մամա՛, դարձեալ ընդմիջեց Գեղամ փաթթուելով իր մօրը,

— Ձգէ՛, զաւա՛կս, ձգէ՛ որ խօսիմ, ըսաւ տիկին Ազնիւ, այս գիշեր երբ սնարը նստած կը հսկէի, դեռ զեր կուտայի, գիտե՞ս ինչ ըսաւ մեծ հայրդ :

— Ի՞նչ ըսաւ . . .

— Քեզ հարցուց շարունակեց տիկին Ազնիւ, ո՞ր է Գեղամս, ըսաւ, ինչո՞ւ չերեւար, կարօտցիր եմ :

— Յետո՞յ, ընդմիջեց Գեղամ :

— Խեղճ տղան կը տառապի, ըսի, շարունակեց տիկին Ազնիւ, ամսականին խնդիրը դեռ առկաի կը մնայ, չէ կարգադրուած, հայրը չուզեր մտիկ ընել, կը մերժէ տղուն խնդրանքը և տղան յուսահատ, ուսսանողութեան ընթացքը չպիտի կրնայ աւարտել որովհետեւ իր ստացած ամսական գումարը չի բաւեր իր ծախքերուն :

— Ի՞նչ ըսաւ մեծ հայրս, հարցուց Գեղամ ընդմիջելով :

— Ի՞նչ պիտի ըսէր, պատասխանեց մայրը, թող աւելցնէ տղուն ամսականը : ըսաւ : Կսկ ես հասկեցուցի

իրեն թէ՛ հայրը կը յամառի, կը մերժէ, այնպէս որ Գեղամը պիտի ստիպուի հոս մնալ, փողոցները թափառիլ...

— Անուշիկ մամաս, բացագանչեց Գեղամ գիտեմ, գիտեմ, կեանքդ կը զոհես ինծի համար:

Եւ դարձեալ գրկեց իր մայրը, համբոյրներով ծածկեց անոր երեսները:

— Զաւակս, շարունակեց մայրը գորովոտ ձայնով մը, հոս չեմ ուզեր կրկնել ինչ որ խօսեցայ մեծ հօրդ. ինչե՛ր, ինչե՛ր ըսի մինչև որ համոզեցի...

— Ի՞նչպէս...

— Ամսականիդ յաւելման համար անմիջական կարգադրութիւն մը հրամայելու հօրդ:

— Ի՞նչ կ'ըսես, մամա՛, իրա՞նք կ'ըսես, հարցունց Գեղամ խանդավառ և զուարթ գէմքով մը. մեծ հայրս պիտի խօսի՞ հօրս, ամսականիս յաւելման համար:

— Անշո՛ւշտ, պատասխանեց տիկին Ազնիւ, պիտի կանչէ հայրդ, պիտի հրամայէ որ անպատճառ աւելցնէ ամսականդ, և ժամ առաջ զրկէ քեզ Բարիդ, ուսումդ կատարեւրագործելու համար:

— Մամա՛, դուն անշուշտ գիտես, քանի՞ ոսկի պիտի աւելցնէ:

— Հիմակ ի՞նչ կ'ստանաս, զաւակս:

— Տասներկու սթերլին, պատասխանեց Գեղամ դժգոհ գէմքով մը, ո՛ր մէկ ծախքիս պիտի ըլլայ, սենեակի վախճքի՞ս, ճաշարանի՞ս, լուացքի՞ս, հագուստի՞ս, օրական պէտքերու՞ս, գիշերային պտոյտնե՞րու՞ս, ո՞ր մէկին:

— Շա՛տ աղէկ, զաւակս, ըսաւ տիկին Ազնիւ վստահ շեշտով մը, կարեւոր յաւելում մը ընել պիտի տայ մեծ հայրդ:

— Ե՞րբ պիտի ընել տայ այդ յաւելումը, մամա՛, հարցունց գեղամ:

— Մօտ օրերս , բայց . . .

— Ի՞նչ , ընդմիջեց Գեղամ :

— Պէտք է անմիջապէս մեկնիս Բարիզ , յարեց տիկին Ազնիւ :

Գեղամ յանկարծ տրտմեցաւ , սկսաւ խօսկալ . Ի՞նչպէս պիտի բաժնուէր Հերանոյշէն , ի՞նչպէս պիտի կրնար դիմանալ անոր բացակայութեանը , անոր՝ որուն ներկայութիւնը կեանքի , յոյսի , հեշտանքի ճառագայթներ կը հոսեցնէր իր մօռյալ հոգիին խորքը . ո՛չ , ո՛չ , կ'ըսէր ինքնիրեն , առանց Հերանոյշին չեմ կըրնար ապրիլ : Միամիտ պատանի , կը յուսար համոզել իր մայրը , իրեն հետ առնել Բարիզ տանելու իր հօրաքրոջ աղջիկը , որ հոգի կուտար արդէն արեւմտեան իրերուն , մանաւանդ Բարիզի համար , որուն անբաղաւատելի հրապոյրները կոյսի երեւակայութեանը մէջ խոշորցած , հեռուէն արգէն կը շլացնէին անոր աչքերը :

Տիկին Ազնիւ նշմարեց իր զաւակին դիմադժերուն վրայ թախիծի մթին արտայայտութիւն մը , վայրկեանապէս զգաց թէ Գեղամի ներսիդին նոր փոթորիկ մը պայթելու մօտ էր , գորովոտ ձայնով մը .

— Չաւա՛կս , ըսաւ , ինչո՞ւ տխրեցար յանկարծ :

— Մամա՛ , յարեց Գեղամ , ի՞նչպէս չի տխրիմ , երբ կը տեսնեմ թէ՛ ամսականիս յաւելման պայման կը գրուի անմիջական մեկնումս :

— Բայց ինչո՞ւ պիտի տրտմիս , զաւա՛կս , յանդիմանեց տիկին Ազնիւ , ինչո՞ւ եկար արգէն Բարիզէն :

— Ես չեկայ , բողոքեց Գեղամ , կանչեցիք զիս , և հեռագրով :

— Յանցա՞նք մը գործեցի , զաւա՛կս , ըսաւ տիկին Ազնիւ , եկար , գործդ պիտի կարգադրուի ու պիտի մեկնիս , գոհ չե՞ս ,

— Գոհ եմ յաւելման համար , պատասխանեց Գե-

ղամ, բայց այսպէս յանկարծ առանձին, ի՞նչպէս պիտի մեկնիմ :

— Առանձին չէի՞ր արդէն, դիտել տուաւ մայրը, և հոն վերադառնալու նպատակով չէ՞ր որ եկար Բարիզէն. ամսականդ քիչ էր, խօսեցայ մեծ հօրդ, Աստուած մէկ օրը հազար ընէ, խոստացաւ կարգադրել այդ խնդիրը. ալ ի՞նչ կ'ուզես :

— Մամա՛, սկսաւ պաղատիլ Գեղամ, ինձի՞ կը հարցնես թէ ինչ կ'ուզեմ, չե՞ս գիտեր միթէ :

— Գիտե՛մ, գիտե՛մ զաւա՛կս, բայց այդ խնդիրը չեմ կրնար բանալ հիմա. մեծ հայրդ հիւանդ է արդէն, եթէ իմանայ կրնայ ըլլալ որ կաթուածահար ըլլայ :

— Ինչո՞ւ...

— Ձե՛ս գիտեր զաւա՛կս, յիշեցուց մայրը, որքա՛ն բարեպաշտ է մեծ հայրդ, մանաւանդ այսպիսի խնդիրներու մէջ ո՛րքան խստապահանջ է :

— Մամա՛, կ'աղաչեմ, կը պաղատի՛մ, կ'ըսէր Գեղամ արցունքոտ աչքերով, երկու թեւերով պինդ մը գրկած իր մայրը, եթէ դուն ուզես այս խնդիրն ալ կը կարգադրես :

Տիկին Ազնիւ, ինչպէս տեսան ընթերցողները, իր զաւակներուն, մանուսանդ Գեղամին երջանկութեան համար յօժարակամ պիտի զոհէր իր կեանքը, բայց միւս կողմէ կ'երեւակայէր փոթորիկը որ պիտի պայթէր Սիմօն պէյի կողմէ, եթէ այս վերջինը տեղեկանար Գեղամի և Հերանոյշի յարաբերութիւններուն : Եւ սակայն, գէթ առժամապէս հանդարտեցնելու համար իր սիրական զաւակին սիրտը, մայրենի քաղցր ժպիտով մը.

— Զաւա՛կս, ըսաւ, դուն հանգարտէ՛, գնա պառկէ՛, բան մը կ'ընենք. միայն, չատ կ'աղաչեմ, գիտես, խնդիրը փափուկ է, պէտք է գաղտնապահ ըլլաս, չըլլայ թէ եղբայրներէդ կամ բարեկամներէդ մէ-

կին խօսիս, ո՛չ ոք պէտք է իմանայ այս խնդիրը, մինչև որ կարգադրուի:

— Մամա՛, յարեց Գեղամ գոհունակ դէմքով մը, ես որե՞ պիտի խօսիմ, ինչո՞ւ խօսիմ:

— Հերանոյշի՛ն ալ մի խօսիր, պատուիրեց մայրը, քիչ մը թուլութեան է գիտե՞ս, մօրը կը պատմէ, յետոյ գործը կը խանգարուի:

— Մամա՛, բողոքեց Գեղամ, Հերանոյշը շատ գաղտնապահ է, սխա՛լ է կարծիքդ. թուլութեան... ընդհակառակը, ինք յաճախ կը պատուիրէ ինծի գաղտնապահ ըլլալ. ա՛խ, ի՞նչ աղջիկ է մամա, չե՞ս գիտեր ի՞նչ թագուն ձիրքեր ունի. ամբողջ տաղա՛նդ է, տաղա՛նդ...

— Աղէ՛կ, աղէ՛կ, կրկնեց մայրը ժպտելով, գիտեմ, անմահն է հօրաքրոջ աղջիկը, բայց դարձեալ կը պատուիրեմ, բա՛ռ մը չպիտի խօսիս անոր այս մասին, եթէ ու է տեղէ մը լսեմ ամենապիոքը խօսք մը՝ այս խնդրին նկատմամբ, գաղտնիքը դուն դուրս հանած պիտի ըլլաս. այն ատեն չեմ կրնար միջամտել գործիդ, գիտցա՛ծ ըլլաս:

— Ծա՛տ աղէկ, մամա, յարեց Գեղամ համակերպողի դէմքով մը, կը խոստանամ գաղտնապահ ըլլալ:

— Արշալոյսը կը բացուէր, արեւելեան հորիզոնը կը ճերմկէր, երբ մայր ու որդի բաժնուեցան իրարմէ և իւրաքանչիւրը քաշուեցաւ իր ննջասենեակը. երկուքն ալ քնատ, ամբողջ գիշերը հսկած էին, երկուքին ալ աչքերը քուն չէր մտած:

Անդին, իր սենեակին մէջ, ալեւոր ծերունին, մերթ ընդ մերթ կը հազար, զուր փնտռելով իր հարսը: Հիւանդին անկողնին եզերքը նստած կը հսկէր Լուսիան՝ հապէշ քրիստոնեայ կին մը:

Ո՞վ էր այս կինը:

Մառանապետ Սաւուղ էֆէնտին իր փառքի ամենէն փայլուն շրջանին, երբ աղգային բարեգործական ձեռնարկներ կը քաջալերէր, դպրոցներ կը բանար իր ծախքով, վանքերու կարեւոր նուէրներ կը ղրկէր, աղգային բարերարի տիտղոս մըն ալ կը ստանար, որդեգրած էր նաեւ երկու ապիսինիացի քրիստոնեայ տղեկներ՝ Գաբրիէլ և Միքայէլ, դեռատի, հազիւ տասնեակու տարու, սիրուն, աղուորիկ սեւամորթներ զորոնք ղրկած էր Երուսաղէմի Ս. Յակովբեանց Ժառանգաւորաց վարժարանը։ Միւսնոյն ժամանակ որդեգրած էր նաեւ աղջիկ մը, դարձեալ Ապիսինիացի, այդ աղջիկը Լուսիան էր որ տարիներ ետքը էֆէնտին ծախքով ու խնամքով ամուսնացած էր Գէբրիէլին հետ, որ շրջանաւարտ, զարգացած, լեզուագէտ երիտասարդ մը, վերադարձած էր Երուսաղէմէն։

Գաբրիէլ և Լուսիա մէկ քանի տարիներ ապրեցան իրարու հետ, իրենց պաշտպան հօր՝ Սաւուղ էֆէնտինի հովանաւորութեան տակ և ունեցան մանչ զաւակ մը՝ Խոսրովը։

Եթովպիոյ թագաւոր-կայսրը լսած էր Սաւուղ էֆէնտինին համբաւը և զանի պատուած էր արգէն զանազան պատուանշաններով և դոհունակութեան գլորերով, կանոնաւորապէս յարաբերութեան մտած ըլլալով անոր հետ։ Օր մըն ալ, մասնաւոր գրով մը, որդեգիր Գաբրիէլը կը պահանջէր իրմէ, կը փափաքէր որ այդ հապէշ երիտասարդը ղրկէ իրեն։

Եւ Սաւուղ էֆէնտին անմիջապէս կատարած էր կայսերական հրամանը. Գաբրիէլը ղրկած էր Եթովպիա, ուր շուտով առաջացած էր ան իբրեւ քաջ լեզուագէտ, և եղած էր կայսերական առաջին թարգման և աւելի յետոյ թղթատարական նախարար։

Հիմա, Գաբրիէլի մանկամարդուհի կինը, ա՛յդ

Լուսիան էր որ կը հսկէր հիւանդին սնարին, գեղերը կուտար ժամացոյցի վրայ, երբեմն անկողնին մէջ կը դարձնէր էֆէնտին, քրտինքները կը սրբէր, կը շուայլէր ամէն խնամք ու գուրգուրանք, որ յատուկ է հարազատ զաւկի մը՝ հանդէպ իր ծնողքին :

Պէ՛տք է սակայն խոստովանիլ, էֆէնտին ալ շատ կը սիրէր Լուսիան, իր հարազատ զաւկին պէս և թերեւս իր միւս աղջիկներուն՝ Մարիանէին ու Սիրանոյշին չափ

Զ.

Տ Է Ր ՈՒ Ծ ԱՌԱՅ

1896 ի Սեպտեմբերի սկիզբները :

Եգիպտոսի մէջ տարածուած էր արգէն սև լուրը. ամէն օր հեռագրական գործակալութիւնները զգայալացունց մանրամասնութիւններ կը բերէին Պանքայի Դէպքին, որ փատիշահներու մայրաքաղաքը մատնած էր սարսափի ու կոտորածի :

Սիմօն պէյ, Սաւուդ էֆէնտին երջանիկ որդին իր բազմազաւղ վիճակին մէջ, ժամանակ կը գտնէր կարգալու լրագիրները և պարապելու հայկական գործերով :

Ինք, խմորով խողաղասէր, խառնուածքով պահպանողական, իր մտքին մէջ կը գատապարտէր հայ յեղափոխականներուն յախուռն գործունէութիւնը՝ իրեւ լնաղաբեր ազգային շահերուն :

Ու հիմա, իր գրասենեակը նստած, կը քաղէր

առտուան ֆրանսերէն « Լը Բրօկը » , « Լա Բէֆօրմ » ,
և արաբերէն « Էլ Մօայտ » , « Էլ Մօքաթթամ » թեր-
թերը , որոնց մէջ ընդարձակօրէն նկարագրուած էր
Պանքայի Դէպքը , Կ. Պոլսոյ զանազան թաղերուն ,
մասնաւորապէս Խասրիւղի ջարդերը , Հայերուն հա-
ւաքական ձերբակալումները , աքսորները խոշտան-
գումները ևւայլն :

Նոյն պահուն ներս մտաւ Օննիկ Տէրտէրեան՝ Սի-
մօն պէյի գործակատարը , որ արդէն ծանօթ է ըն-
թերցողներուն , տիկին Սիրանոյշ Կորտոնեանի հետ
մշակած յարաբերութեանը շնորհիւ :

— Ի՞նչ կայ , Օննիկ , հարցուց Սիմօն պէյ , նոր
բան մը կա՞յ :

— Պէյն էլ Սուրէյնէն (*) կուգամ , ան ի՛նչ խեղ-
ճութիւն է , պէյ , պատասխանեց Օննիկ արգահատողի
ու վշտակրողի դէմքով մը , տեսնելով էք , պէյ :

— Ի՞նչը , հարցուց Սիմօն պէյ անձկանօք :

— Գաղթականներ , գաղթականներ , տօգոյն , հիւ-
ւանդոտ , ցնցոտիներու մէջ , այրեր , կիներ , ամէն
տարիքէ , տղեկներ , ծերուկներ , գրեթէ մերկ , ինչ-
պէս եթէ գերեզմանէն յարութիւն առած ըլլային :

— Ի՞նչ կ'ըսես , Օննիկ , հարցուց պէյը զարմա-
մացած , ո՞ր գաղթականները , որո՞նք են :

— Հայ գաղթականներ պէ՛յ , պատասխանեց Տէր-
տէրեան :

— Ո՞ւրիկէ կուգան , ե՞րբ եկան , հարցուց պէյը :

— Թուրքիոյ ամէն կողմերէն , շարունակեց Օննիկ ,
պոլսեցիներ են մեծ մասը , թշուառները , գեռ աչքիւ

(*) Պէյն էլ Սուրէյն արաբերէն « Երկու պարիսպնե-
րու միջեւ » կը նշանակէ , քաղ մըն է հայաւաս ուր կը
գտնուի Հոյոց Եկեղեցին :

առջևն է իրենց կերպարանքը, ուրուականներ են, իրենց աչքերուն մէջ մահը կը կարգաս և իրենց վրայէն հո՛տ մը կ'առնես, արիւնի հո՛տը, պէ՛յ :

— Ի՞նչ կ'ըսես, Օննիկ, ընդմիջեց Սիմօն պէյ, հետզհետէ շահագորգուելով, ե՞րբ հասած են, ո՞ւր են հիմա :

— Գիշերուան կառախումբով հասած են Աղեքսանդրիայէն, պատասխանեց Օննիկ, առաջին կարաւան՝, ինչե՛ր կը պատմեն, ինչե՛ր . . . :

— Ո՞ւր կը գտնուին հիմա :

— Ս. Աստուածածին եկեղեցիին բակը, քարերուն վրայ, պատասխանեց Օննիկ, այնպէս նետուած քուրջերու պէս, թշուառութեան զարհուրելի՛ համայնապատկեր մը :

Սիմօն պէյ կը սիրէր իր ցեղը, բնականաբար ո՛չ այն չափով որով կը սիրէր իր . . . տարփուհին : Իսկոյն մէկդի դրաւ հաշուետումարները, ընդօրինակութեան տետրակը՝ որոնց վրայ ծռած էր քիչ սուաջ, և յուզուած դէմքով մը .

— Օննիկ, ըսաւ, հիմակ այդ գաղթականներուն ո՞վ կը նայի :

— Ո՞վ պիտի նայի, պատասխանեց Տէրտէրեան, Աղեքսանդրիայէն գիշերով շոգեկառք դրուած են, իմացայ, իրենք կը պատմէին, հազարաւոր գաղթական գուրս ելած են շոգենաւէն և իրարու վրայ զիզուած՝ խռնուած՝ Աղեքսանդրիոյ Ս. Պօղոս Պետրոսի շրջափակին մէջ :

— Ի՞նչ կ'ըսես :

— Էֆէնտի՛ս, հո՛ն ըլլալու էիք, ինչե՛ր կը պատմեն, ինչե՛ր :

— Ի՞նչ կը պատմեն :

— Պանք Օթօմանի գէ՛ւքը, չարունակից Տէրտէրեան, պօմպանե՛րը, կոտորածնե՛րը, սոսկալի՛, մա-

զերդ կը փշաքաղուին, մարմինդ կը քստմնի, Աստուած իմ, ի՜նչ վայրագութիւններ գործուած են Ապտիւլ Համիտի հրամանով :

— Օննիկ, դարձեալ հարցուց Սիմօն պէյ, չըսիր ինծի, ո՞վ կը նայի հիմակ այդ խեղճերուն :

— Ո՞վ պիտի նայի պէյ, առ այժմ հոն լեցուած են, իրարու վրայ, բակին մէջ, ցուրտ քարերուն վըրայ. տեսայ, Առանորդարանին դիւանապետը կը գրէլ ամէն մէկին անունը, արհեստը, ծննդավայրը, ընտանիքի անդամներուն թիւը ևլն. :

— Ի՞նչ պիտի ընէ դիւանապետը, չի հասկցա՞ր, հարցուց պէյը, ի՞նչ միջոց կը խորհին այդ թշուառները պատսպարելու, կերակրելու համար :

— Խօսեցայ, պատասխանեց Օննիկ, առ այժմ կը խորհին տեղաւորել զանոնք ազգապատկան տուներուն և ուրիշ շէնքերու մէջ, Պէյն էլ Սուրէյնի կողմը, բայց ես չեմ կարծեր թէ այդ ողորմելի միջոցներով կարելի ըլլայ գոնէ ատեն մը չոր հացով ապրեցնել այդ հալածական գաղթականները :

— Առ հասարակ ի՞նչպէս գտար, ի՞նչ տեսակ ընտանիքներ են,

— Ամէն դասակարգէ կը գտնուին, պատասխանեց Օննիկ, ազնուական թէ զուհիկ, այօր, այս պահուս, հաւասարած են իրարու, թշուառութեան մէջ եղբայրացած . . . :

— Քանի՞ հոգի են, չի հասկցա՞ր

— Հասկցա՞յ, պէյ, երկու հարիւր քսան, ծեր, տղայ, կին, այր, բոլորք միասին. բայց ինչպէս ըսի, առաջին կարաւանը կը կազմէ. ամէն օր պիտի հասնին, պիտի լեցուին հոս. յայտնի է թէ՛ Աղեքսանդրիան մինակը չի կրնար ստանձնել այս ահագին բեռը. հազարներու, թերեւս տասնեակ հազարներու պիտի հասնի անոնց թիւը,

— Ձեմ կարծեր, հերքեց Սիմօն պէյ :

— Երբեք չեմ տարակուսիր, պէ՛յ շողենաւները
լոկ հայ գաղթականներ կը բերեն, գիտէ՛ք :

— Ի՞նչպէս կրնան փախչիլ :

— Իրենք կը պատմէին, պատասխանեց Տէրտէրեան, Ապտիւլ Համիտ, մեծ դեսպաններուն միջամտութեանը վրայ արտօներ է Հայերուն, դուրս ելլել իր երկիրներէն և ապաստանիլ արտասահման, պայմանաւ որ զրկուած ըլլան ամէն իրաւունքներէ :

— Այդքա՞ն, բացազանչեց Սիմօն պէյ, ասիկա ճիւղաղային է . մարդսն տունը թալլելէ, պատիւը բռնաբարելէ, կեանքը փճացնելէ յետոյ զաւակները զըրկել հայրենի իրաւունքներէն . . . Օ՛ դարավերջիկ բարբարոսութիւն . . . :

Սիմօն պէյի գէմքը կնճռոտած, ցաւագին արտայայտութիւն մը կ'առնէր և խոշոր աչքերէն բոց մը կը ժայթքէր, ա՛յնքան զայրացած էր համիտական բարբարոսութեան դէմ . այդ պահուն վրէժխնդիր աստուածի մը կը նմանէր մառանապետ Սաւուղ էֆէնտիին տղան ,

— Օննի՛կ, հարցուց դարձեալ, այդ խեղճերը պիտի աւելնան երթալով, կ'ըսէիր քիչ առաջ, ինչէ՞ն գիտես, ո՞վ ըսաւ քեզի :

— Պէ՛յ, պատասխանեց Օննիկ, ո՛չ ոք ըսաւ ինձի, իրենք կը պատմէին իրարու . լսեցի, վաղը պիտի հասնի կ'ըսէին, երկրորդ կարաւան մըն ալ . ի՞նչ կ'ըսէք, պէ՛յ, Աղեքոանդրիոյ Ս . Պօղոս Պետրոսի լայնատարած շրջափակը ծածկուած է եղեր դաղթականներով . . .

— Ուրիշ ի՞նչ կը պատմէին :

— Վարժարանին շէնքը գրաւուած է ընտանիքներէն, շարունակեց Տէրտէրեան, այնպէս որ Թաղական Սորհուրդը պարտաւորուած է եկեղեցին տրամադրել դասաւանդութեանց համար :

— Ատիկա կ'ըլլա՞յ, բողոքեց Սիմօն պէյ, պահպանողական և հնապաշտ հայու իր բովանդակ զայնրոյ թովը, սրբաւայր մը, աղօթատեղի մը, տաճա՛ր մը վերջապէս, կարելի՞ է վերածել պպրոցի մը, օ՞, գեռ ինչե՛ր պիտի տեսնենք:

Տէրտէրեան՝ խորամանկ ծառաներէն, երբեք առարկութիւն չըրաւ, կը ճանչնար իր տէրը, ուսումնասիրած էր անոր հեգեբանութիւնը, գիտէր թէ պէյը մոլեռանդ ծիսապաշտ մըն էր, իր հայրերու կրօնքի տառին հաւատարիմ կոյր աւանդապահ մը:

— Պէ՛յ, ըսաւ, ի՞նչ կրնար ընել Աղեքսանդրիոյ թաղ. Խորհուրդը, երբ գաղթականները մէկ կողմէ կը խուժէին հոն, ո՛րք պիտի տեղաւորէր զանոնք, մանաւանդ մերկ ու տիրազուրկ ընտանիքները:

— Դո՛ւն ալ կը պաշտպանես այդ անհաւատները, կշտամբեց Սիմօն պէյ, եկեղեցին դպրոց կ'ըլլա՞յ, անաստուածնե՛րը:

— Բայց ինչպէ՞ս ընէին, պէ՛յ:

— Թող մասնաւոր շէնք մը վարձէին ընտանիքներուն համար և վարժարանը պարպէին, պատասխանեց Սիմօն պէյ զայրացած դէմքով մը.

— Պէ՛յ, առարկեց Օննիկ, այդպիսի շէնքի մը վարձքին դրամովը կարելի է մէկ քանի օր աւելի ապրեցնել այդ գաղթականները:

— Եթէ դրամ չունի Աղեքսանդրիոյ թաղ. Խորհուրդը, հեգնեց Սիմօն պէյ, թող փակէ վարժարանը: Տէրտէրեան լռեց,

Յետոյ Սիմօն պէյ, վերստին ձեռք առնելով խոսակցութեան թելը.

— Մոռցայ քեզի հարցնելու, Օննիկ, ի՞նչպէս կը պատմէին Պոլսոյ վերջին Դէպքը, չիմացա՞ր:

— Ա՛խ, պէ՛յ, հառաչեց Օննիկ, մի՛ քրքրէք այդ կէտերը, սոսկալի բաներ պատահած են հոն, անկա-

րելի է լսել այդ պատմութիւնները առանց յուզմունքի
և առանց արցունքի :

— Դուն իմացա՞ր, ի՞նչ կը պատմէին—

— Կ'աղաչեմ պէ՛յ, պատասխանեց Օննիկ, մի՛
ստիպէք, չե՛մ կրնար պատմել, տակաւին անոր բռուն
տպաւորութեան տակ կը գտնուիմ. աներեւակայելի՛ :
անհաւատալի, անկարելի խժգոթութիւններ ի գործ
դրուած են, ո՞ր մէկը պատմել...

Սիմօն պէյ չստիպեց :

Պահ մը լռութիւնը տիրեց, յետոյ Սիմօն պէյը,
փոխելով խօսակցութեան նիւթը.

— Օննի՛կ, հարցուց, ի՞նչ վիճակի մէջ են գան-
ձումները, գիտե՞ս ամսագլուխը կը մօտենայ :

— Գանձումները կը տառապին, պէ՛յ, պատաս-
խանեց գործակատարը, Շուպրայի մեր տուններուն
վարձակալները, գրեթէ բոլորը, խօսք մէկ ըրած, կը
ձգձգեն վճարումները :

— Բայց ինչո՞ւ, հարցուց պէյը բարկացոտ դէմ-
քով մը, մինչև հիմա կանոնաւորապէս կը վճարէին,
ի՞նչ պատահեցաւ արդեօք :

— Գործերը դադրած են, պատասխանեց Տէր-
տէրեան, ո՛ւր որ դիմեցի, միեւնոյն յանկերգը, գոր-
ծերը դադրած են, գրիգ կայ, գրիգ, չեմ հասկնար,
ի՞նչ ըսել կ'ուզեն :

— Պատրուակներ'ը են Օննի՛կ, ըսաւ, դուն պէտք
է հոգ տանիս գանձումներուն, մէկ քանի օրէն ամսա-
գլուխ է գիտես, քոյրերս մէ՛կ վայրկեան չեն սպասեր :

— Արգէն, ընդմիջեց Տէրտէրեան ժպտելով, տի-
կին Սիրանոյշ հիմակուընէ սկսած է նեղել զի՞ :

— Ինչպէ՞ս, ինչպէ՞ս, կրկնեց Սիմօն պէյ, չհաս-
կըցա՛յ, ի՞նչ ըսիր Սիրանոյշին համար,

— Ամսականը կ'ուզէ հիմակուընէ, պատասխանեց
Օննիկ անտարբեր դէմքով մը :

— Ի՞նչ պիտի ընէ :

— Խիստ ստիպողական է կ'ըսէր, և...

— Կ'ըսես իրեն, ընդմիջեց Սիմօն պէյ, պէտք է սպասէ մինչև ամսագլուխ :

— Շատ աղաչեց պէյ, յարեց Օննիկ, ինք անձամբ կ'ուզէր գալ ձեզի հաղորդելու իր փափաքը, ևս արգիլեցի, ևս պէյին կը խօսիմ ըսի, և...

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես հիմա, ընդմիջեց պէյը խորհրդաւոր նայուածքով մը, հիմակուրէն՝ վճարենք ամսականը :

— Ո՛հ, ևս այդ մտքով չըսի, թոթովեց Տէր-տէրեան, ուրիշ ամէն նկատումներէ վեր կը դասեմ ձեր շահերը, պէյ, բայց դուք ձեր քոյրը կը ճանչնա՞ք, եթէ մերժէք...

— Ի՞նչ պիտի ընէ, ընդմիջեց Սիմօն պէյ, եթէ մերժեմ, ըսէ՛ նայիմ, ի՞նչ կ'ընայ ընել :

— Մի՛ բարկանաք պէյ, յարեց խորամանկ ծառան, շատ բան կ'ընա, ընել, նոր չէ որ պիտի ճանչնաք ձեր քոյրը...

— Մի՛ քաշուիր, Օննիկ, համարձակ խօսէ՛, ի՞նչ ըսաւ քոյրս քեզի :

— Բան մը չըսաւ, կ'մկմաց Օննիկ, բայց իր կերպերը չի հաւնեցայ :

— Ի՞նչպէս :

— Էֆէնտին հիւանդ պառկած է, զիտէք պէյ, ըսաւ Օննիկ,

— Է, ընդմիջեց Սիմօն պէյ, գիտեմ հայրս հիւանդ պառկած է, ի՞նչ ըսել կ'ուզես :

— Հիմա մերժեցէ՛ք եթէ կ'ընաք, շարունակեց Օննիկ, պիտի տեսնէք, թէ անմիջապէս պիտի հոս գայ :

— Ո՞վ, հարցուց պէյը :

— Ձեր քոյրը :

— Ի՞նչ ընելու :

— Նեղեկո՛ւ, յարեց Տէրտէրեան, չարչարելու է-
ֆէնտին անկողնին մէջ, առանց մտածելու թէ հիւան-
դութիւնը կը ծանրանայ ատով:

— Ա՞յդքան:...

— Այո՛, ա՛յդքան, շեշտեց ծառան և թերևս մաս
մըն ալ աւելի, մոռցա՞ք իր արարքները, գեռ քանի՞
ամիս անցաւ:...

— Իրաւո՛ւնք ունիս, իրաւունք, կրկնեց Սիմօն
պէյ, այդ պարագան մոռցած էի, շիտակ է, պիտի
գտյ հայրս չարչարէ, յետոյ, ո՛վ գիտէ ի՞նչ զրպար-
տութիւններ պիտի յերիւրէ իմ հաշուիս, հիւանդին
միաքը պղտորելու համար. չէ:

— Անշո՛ւշտ, շեշտեց ծառան յաղթողի գէմքով
մը, կ'ընէ, կ'ընէ, ամէն բան կ'ընէ, չի՛ քաշուիր:

Սիմօն պէյ համոզուեցաւ, իր ծառային դիտո-
ղութիւնները իրաւացի գտաւ: գիտէր, կը ճանչնար
իւր քրոջ... առաքինութիւնները՝ դրամի համար ա-
մէն բան զոհող, նոյն իսկ իր պատիւը և իր կիրքերն
ու քմահաճոյքները գոհացնելու համար ծնողք ու զա-
նակ ուրացող կ'ին մըն էր Սիրանոյշ. հետեւաբար, կը
խորհէր Սիմօն պէյ, վտանգաւոր էր չափուիլ անոր
հետ. ուրիշ պարագայ մըն ալ կար որ բոլորովին կը
վհատեցնէր, կ'ընկճէր Սիմօն պէյը: Սիրանոյշ էր հօրը
աչքին լոյսը, զաւակներուն մէջ ամենէն աւելի սիր-
ուածը կը համարուէր, մառանապետ էֆէնտին կըբտ-
սերագոյն աղջիկ զաւակը: Սիմօն պէյ կը զգար թէ
իւր քրոջ ձայնը, բարձր պիտի խօսէր իր հիւանդ հօր
անկողնին եզերքը. ուստի, կը խորհէր, ինչպէս աղ-
դէն իր ծառան կը թելագրէր, անուշ տեղը կապել
խնդիրը. ի՞նչ կ'ըլլայ, կ'ըսէր ինքնիրեն, թող մէկ
քանի օր առաջ ստացած ըլլայ ամսականը, իր իրա-

ւունքը չէ՞. և արդարացնելու համար իր քրոջ պահանջկոտ վարմունքը, ո՞վ գիտէ, կ'ըսէր, թերեւս բացառիկ ծախքեր ընելու դատապարտուած է, խեղճ Սիրանոյշ, հիւանդկախ ու անդամալոյծ տղեկին՝ Երուանդիկին համար... և դառնալով իր գործակատարին, որ նոյն պահուն երկիւղած լռութեան մը մէջ կը հետեւէր իր տիրոջ ներսիդին փոթորկող ալեկոծութեան,

— Օննի'կ, ըսաւ համակերպողի դէմքով մը, պարապ տեղը խնդիր մըն ալ չի հանենք, հոգ չէ, ի՞նչ կ'ուզէ Սիրանոյշը:

— Ամսականը, պէ'յ, մըմնջեց ծառան կեղծաւոր ծեքծեքսմով մը, արդէն հազիւ մէկ շաբաթ կը մնայ ամսագլխուն:

— Այո, այո, հոգ չէ', տա՛նք ամսական մը, մե՛ղք է, թող իր պէտքերը հոգայ, ով գիտէ ի՛նչ տալնապ ունի:

— Պէ'յ, յարեց Օննիկ իր տիրոջ տրամադրութեանէն քաջալերուած, խնդիրը գիտեմ ես բայց չի համարձակեցայ...

— Ի՞նչ խնդիր, ընդմիջեց Սիմօն պէյ սրտի յանկարծական դողով մը, ի՞նչ խնդիր է:

— Չի լսեցի՞ք...:

— Ի՞նչը...:

— Բժիշկին խնդի՛րը,

— Ո՞ր բժիշկին, Սննի'կ, ի՞նչ կ'ըսես, ինչո՞ւ բացայայտ չես խօսիր, սլատմէ լմնցո՛ւր, սիրտս մի' հատցնեմ:

— Պէ'յ, ըսաւ Օննիկ, գիտէ՞ք կորտոնեան պէյին ու ձեր քրոջ միջադէպը:

— Ո՞ր միջադէպը:

— Օ', բացազանչեց գործակատարը, իրա՞ւ չէք գիտեր, ամբողջ Գահիրէի մէջ կը խօսուի,

— Ծօ տղա՛յ, հերիք տանջես զիս, պատմէ՛ լըմընցո՛ւր :

Շատ երկար է պատմութիւնը, յարեց Օննիկ, և միայն գլխաւոր կէտերը պիտի մէջ բերեմ և սակայն պիտի տեսնէք, նոյն իսկ իւր համառօտութեան մէջ, այդ միջադէպին ամբողջ գարշանքը :

— Ի՞նչ եղած է ծօ՛, չըսե՞ս կշտամբեց պէյը զայրացած դէմքով մը :

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, դուք անձամբ տեսէք բըժիշկը և իրմէ լսեցէք մանրամասնութիւնները :

— Ո՞ր բժիշկը, ընդմիջեց պէյը :

Այս տաք խօսակցութեան պահուն, Սիմօն պէյի գրասենեակին դռունն առջեւէն օրիորդի մը անցնիլը տեսնուեցաւ :

Տէրտէրեան, իր տիրոջ հրամանին համաձայն, տեղէն վեր ցատկեց ու դուրս վազեց, տեսնելու համար թէ ո՞վ էր :

— Ո՞վ էր Օննիկ :

— Օրիորդ Հերանոյշը, պատասխանեց Օննիկ ժըպտեղով, չէ՞ք գիտեր, ամէն օր կուգայ :

— Ինչո՞ւ, հարցուց Սիմօն պէյ կասկածոտ դէմքով մը :

— Գեղամէն դաս առնելու կուգայ :

— Ի՞նչ դաս . . .

— Ֆրանսերէնի դաս :

— Հերանոյշը ֆրանսերէն չը՞ գիտեր, հարցուց Սիմօն պէյ :

— Ինչպէ՞ս չը գիտեր, պէ՛յ, քսաւ Օննիկ, բայց կատարեւադործէ պիտի . . .

— Ի՞նչը :

— «Աֆոա՛ն»ը, շարունակեց գործակատարը, այսպէս կը խօսէր ինք անցածները :

Յետոյ դառնալով նոյն նիւթին,

— Օննի'կ, ըսաւ Սիմօն պէյ, բժիշկին խնդիրը պիտի պատմէիր, Կորտոնեան պէյին ու Սիրանոյշին միջադէպը :

— Այդ խնդիրը, պէ'յ, առարկեց ծառան, դեռ մուտք կը մնայ :

— Պատմէ' նայիմ, հրամայեց պէյը :

— Կորտոնեան պէյը, սկսաւ պատմել Սիմօն պէյին գործակատարը, անցածները բժիշկ մը կանչել տըւած էր տունը, փոքրիկ անդամալոյծին՝ Երուանդիկին վրայ գործողութիւն մը կատարելու համար :

— Ո՞ր բժիշկը կանչած էր :

— Մեր բժիշկը, Տօքթօր Վ...ֆը, պատասխանեց Տէրտէրեան :

— Է՛, յետո՞յ :

— Յետոյ, յարեց Օննիկ, բժիշկը կը պատրաստուի կատարելու գործողութիւնը, երբ յանկարծ քովի սենեակէն, ուր սպասուհին կը պառկէր, ճիշ մը կը լսուի. Կորտոնեան պէյը, որ գործողութեան ներկայ ըլլալու համար բժիշկին քովէն չէր զատուեր, յանկարծ կը վազէ էլէնիին քով որ կը ճչէր, ջղաձգային գալարումներու մէջ... ,

— Ինչո՞ւ, ընդամիջեց Սիմօն պէյ, ի՞նչ ունէր էլէնին :

— Չէի՞ք գիտեր, պէ'յ, ըսաւ Օննիկ չարաճճի ժպիտով մը, յղի չէ՞ր :

— Ի՞նչ կ'ըսես, բացադանչեց պէյը զարմացած, որմէ՞ յղի էր արդեօք :

— Ես գիտե՞մ, յղի էր, այսքանը գիտեմ :

— Յետո՞յ...

— Տղաբերքի ցաւերը բռնած, շարունակեց Տէրտէրեան, էլէնին հոգեւարքի վայրկեաններ կ'անցնէր, շարունակ կը ճչէր ու կը գալարուէր, այնպէս որ բժիշկը պարտաւորուեցաւ մօրը քով թողուլ փոքրիկ

հիւանդը, յիտաձգել գործողութիւնը և Կորտոնեան պէյին սկսեալ երթալ էլէնիին սենեակը. մնացեալը աւելորդ է ըսել, յայտնի է :

— Ի՞նչպէս...

— Էլէնին կ'աղատի մեր տօքթօրին ձեռքով և կայտառ երախայ մը կը բերէ աշխարհ...

— Քոյրս ի՞նչ ըրաւ :

— Ձէ՞ք կրնար գուշակել, պատասխանեց Օննիկ, ահագին գայթակղութիւն մը կը հանէ, մեր տօքթօրը կը վռնտէ տունէն, թող չի տար ու գործողութիւն մը կաաարուի Երուանդին վրայ, կը պոռայ, կը կանչէ, կուլայ կ'ողբայ մինչև որ ի վերջոյ կը նուազի :

— Յետո՞յ, ինչպէ՞ս վերջացաւ խնդիրը, հարցուց Սիմօն պէյ յուզուած դէմքով մը :

— Ի՞նչպէս պիտի վերջանայ, պատասխանեց Օննիկ, դրացիները վազեցին օգնութեան, ամբողջ Շուպրան իմացաւ եղելութիւնը :

— Նորածին երախան ո՞ւր է հիմա, հարցուց Սիմօն պէյ :

— Մէջտեղը չի կայ, ոմանք կը կարծեն թէ Բեռած ծնած է, իսկ ուրիշներ թէ՛ անմիջապէս խեղդած են. դեռ յայտնի չէ թէ այս երկու լուրերէն ո՞րը ճիշդ է :

— Հերանոյշը գիտէ՞ խնդիրը :

— Կարելի՞ է որ չգիտնայ, դիտել տուաւ գործակատարը, մայրը մինչև հիմտ պատմած ըլլալու է իրեն :

— Դուռն ի՞նչպէս եղաւ որ իմացար :

— Ինծի մեր տօքթօրը պատմեց, ըսաւ Օննիկ, չատ վշտացած էր :

— Ումէ՞...

— Կորտոնեան պէյէն, շարունակեց ծառան, որովհետեւ փոքրիկ հիւանդին համար կանչած էր և

յետոյ վռնտել տուած էր զինք, առանց գործողութիւն կատարել տալու. պէտք է իր բերնէն լսէք, ինչե՛ր, ի՛նչ լուտանքներ կը թափէ անոր հասցէին:

— Իրաւունք ունի, հաստատեց Սիմօն պէյ, անամօթը, խա՛ղք կ'ըլլայ. ամէն մարդ կ'ունենայ իր գաղտնիքը, բայց կը զգուշանայ հրապարակ հանելու:

— Անշո՛ւշտ, պէ՛յս, ըսաւ կեղծաւոր գէմքով մը, Կորտոնեան պէյին հե՞տ կ'ուզէք բաղգատուիլ, դուք ուրի՛շ մարդ էք:

— Ինչպէ՞ս, ինչպէ՞ս, ընդմիջեց Սիմօն պէյ, ու՛զելով երկրորդ անգամ մըն ալ լսել իր ծառային գնահատականը:

— Դուք ուրիշ մարդ էք, պէ՛յս, ձեր ու Կորտոնեան պէյին միջև լեռնե՛ր կան. դուք, վերջապէս հրապարակի վրայ ճանչցուած, իբրև պատուաւոր ընտանիքի հայր մը՝ որբերու, այրիներու, տնանկներու, աղքատներու հզօր պաշտպա՛ն մը, մէկ խօսքով՝ ազգային բարերար մը:

— Իրա՞ւ. այդպէ՞ս կը ճանչնան զիս, Օննիկ:

— Կը ներէ՛ք, պէ՛յս, բողոքեց Սիմօն պէյին գործակատարը, ես երբեք սովորութիւն չունիմ շողոքորթելու, ժողովուրդին ամէն օրուան խօսակցութեան առարկան էք դուք. ձեր զաւակներուն կրթութեան համար, կ'ըսէ տմէն մարդ, առանց խնայելու առատօրէն կը ծախսէք, մինչդեռ ան, Կորտոնեան պէյը, պետական կարեւոր պաշտօնատար մը, գիտե՞ք ինչ կ'ըսեն իրեն համար:

— Ի՞նչ կ'ըսեն, հարցուց Սիմօն պէյ հետաքրքիր գէմքով մը:

— Կ'ըսեն թէ, շարունակեց Օննիկ, իր ստացած ամսականը՝ հանրային տուններու մէջ կը մտնէ. հոչակաւոր խաղամո՛լ մըն է, միւլնոյն ժամանակ անբաղգատելի կնամո՛լ մը. գիտե՞ք պէյս, գեռ ինչե՛ր կը պատմեն,

— Ինչե՞ր, հարցուց պէյը :

— Ամէն ամսու վերջերը, ասդին անդին կը գիմէ փոխառութիւններ կ'ընէ և . . .

— Չեմ հաւատար, ընդմիջեց Սիւմօն պէյ, փոքրիկ գումար մը չէ առածը :

— Գիտեմ պէյս, ամիսը քառասուն եգիպտ . ոսկի կ'ստանայ, ճիշդ է, բայց պարտքը մինչև կոկորդը հասած է :

— Հապա քրօջս ամսակա՞նը, 25 ոսկին ալ խոտելի գումար մը չէ :

— Բայց պէյ, գիտե՛լ տուաւ Օննիկ, տիկին Սիրանոյշի ամսականը հազիւ իր անձնականին կը բաւէ . օրիորդ Հերանոյշին ծախքերն ալ ինք ստանձնած է, գիտէ՞ք :

— Ի՞նչպէս :

— Ամիսը հինգ ոսկի կուտայ տիկին Սիրանոյշ, մինչդեռ Կորտոնեան պէյը՝ տուն ու տեղը լքած, ընտանիքը ձգած երեսի վրայ՝ չամչնար, էլէնի՛ն կը սիրէ . չեմ ուզեր մանրամասնութիւնները կրկնել, աղտո՛տ են, աղտո՛տ . . . : Ասդին, օրիորդ Հերանոյշը, չափահաս աղջիկ, անարժան հօր մը բոլոր խաղքու-թիւններուն ականատես, կը տառապի . հապա ձեր քո՞յրը . . . հաւատացէ՛ք պէյ, շա՛տ կը մեղքնամ, դժբա՛խտ կին . . . :

Սիւմօն պէյ ա՛յնքան կը սիրէր իր կրտսեր քոյրը տիկին Սիրանոյշը, որքան կ'ատէր իր քեռայրը՝ Կորտոնեան պէյը : Տէրտէրեանի վերջին խօսքերէն խորապէս յուզուած, գրեթէ ընկճուած՝ կը խորհէր թե՛ թւցնել իր քրօջ թախիծը : Ուստի, դառնալով իր գործակաւարին .

— Օննի՛կ, ըսաւ, քանի որ այդպէս է, հոգ չէ՛, այսօր կ'երթաս կը յանձնես իրեն ամսական գումարը :

Գործակաւարին սիրտը տրոփեց խնդումէն, ինք

ալ ունէր իր բաժինը այդ գումարին մէջ. սակայն, ինքզինք չմատնելու և իր ծառայական հաւատարմութիւնը ցոյց տալու համար:

— Պէ՛յ, ըսաւ անտարբեր դէմքով մը, եթէ կ'ուզէք մէկ քանի օր վերջը թող ըլլայ, չի նեղուի՞ք:

— Ի՞նչ պիտի նեղուիմ, ամսական մըն է, պիտի տրուի, թող մէկ շաբաթ առաջ եղած ըլլայ. մե՛ղք է քոյրս Օննի՛կ. այսօր իսկ պէտք է յանձնես իրեն ամսականը:

Եւ քաշելով դրասեղանին դարակը, քսանըհինգ տսլի հանեց մէջէն, թուղթի մը մէջ ծրարեց ու ծառային տալով:

— Օննի՛կ, ըսաւ, ա՛ռ այս գումարը և եթէ կրնաս, հի՛մա դնա յանձնէ իրեն:

Շա՛տ լաւ, ըսաւ Օննիկ դլխի յարգական շարժումով մը, հիմա կ'երթամ, արդէն ինքն ալ տունը մինակ նստած կ'սպասէ, պէյ, եթէ կ'ուզէք հո՛ս կանչեմ զինք:

— Ո՛չ, հարկ չկայ, ըսաւ Սիմօն պէյ, դուն անձամբ տար յանձնէ՛ իրեն. զգո՛յշ, Կորտոնեան պէյը չիմանա՛յ...

— Կարելի՞ բան է, հաւաստեց Օննիկ ժպտելով, ե՞րբ տունը կը գտնուի որ իմանայ, ցերեկները պաշտօնատունը իսկ գիշերները՝ գիտե՞ք, դուրսերը կը դեգերի:

— Լա՛ւ, լաւ, կրնեց պէյը, չուտով դնա ուրախացա՛ւր քոյրս:

Գործակատարը՝ տիկին Սիրանոյշի ամսական գումարը դրպանին մէջ, բաժնուեցաւ պէյին քովէն, վաղեց գէպի Կորտոնեան պէյի բնակարանը: Պարտէզին դուռը բաց էր, ներս սողոսկեցաւ. չուրջը նայեցաւ, ո՛չ ոք կար. էլէնին ալ բացակայ էր. վեր ելաւ, ուղղուեցաւ տիկին Սիրանոյշի առանձնասենեակը, դու-

զարկաւ յետոյ ներս մտաւ . սենեակը պարապ էր , դուրս ելաւ և ուղղեց իր քայլերը դէպի տիկնոջ ննջասենեակը՝ ուր վարժուած էր արդէն մտնելու յաճախ , մանաւանդ ամսագլուխներուն , երբ առիթը կ'ունենար ամսականը բերելու :

Ներս մտաւ Տէրտէրեան . տիկին Սիրանոյշ երկընցած էր թուլարձակօրէն իր մահճակալին մէջ , կէս մը կը մրափէր . Օննիկի քայլերուն ձայնէն արթնցաւ և անկողնին մէջ նստաւ :

Օննիկ , առանց յառաջարանի ամսական գումարը յանձնեց անոր , Մնացեալը կրնան գուշակել ընթերցողները . . .

Փողոցներուն լապտէրները կ'սկսէին վառիլ , երբ Օննիկ դուրս կ'ելէր տիկին Սիրանոյշի ննջասենեակէն : Ժամացոյցը նայեցաւ , ճիշդ երկու ժամ տեւած էր տիկնոջ հետ գլուխ գլխի տեսակցութիւնը :

Տիկին Սիրանոյշ ընկերացաւ Օննիկի մինչև պարտէզին դուռը , զոր բաց ձգեց օրիորդ Հերանոյշի համար :

Օրիորդ Հերանոյշ տակաւին չէր վերադարձած . կէս օրէն ետքը գացած էր Առաջնորդեաններուն բնակարանը , իր մօրեղբօրորդիէն դաս առնելու , Քրանսերէնի դասը և անկէ ի վեր չէր երեւցած :

Իսկ Կորտոնեան պէ՞ջը . . . :

ԵՐԿՈՒ ՇՐԱՄԱՆՆԵՐ

Աղեքսանդրիոյ Մէնչիէյի հրապարակը, ստուար ամբոխ մը խռնուած, յամառ շշուկ մը շըջան կ'ընէր ժողովուրդի ամէն խաւերուն մէջ. հայ գաղթականները շուարուն դէմքով մը կը հարցնէին իրարու:

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ ըլլայ ասոր վերջը:

— Մենք սխալե՛ր ենք, կը տրտնջար ուրիշ գաղթական մը, Եգիպտոսի հողը կը կարծէինք թէ ազա՛տ էր, անբռնաբարելի՛:

— Զարմա՛նք, կ'ըսէր ուրիշ մը, Լորտ Քրոմէրը կը քնանա՞յ:

— Կը հաւատա՞ք թէ, կը փաստաբանէր ուրիշ մը, Խտիվ Ապպաս Հիլմի բաշան ինք իր գլխուն արծա-կած ըլլայ այդ հրամանը. Լորտին մատը չէ՞ք գուշա-կեր ասոր մէջ:

Եւ յուզումը կ'աւելնար հայ գաղթականներուն մէջ, որոնք յանկարծակիի եկած, արտասահմանի ու-րիշ երկիրներ փախչելու միջոցներ կ'օկսէին խորհիլ: Կ'զգային թէ Եգիպտոսի մէջ անտանելի պիտի դառ-նայ կեանքը, քանի որ խտիվը՝ Ապտիւլ Համիտի հա-ճելի ըլլալու համար, պիտի հալածէր զիրենք:

Այս յուզումներուն ու տրտունջներուն շարժառի-թը բացատրենք երկու բառով:

Այդ օրերը, գաղթային հոսանքէն օգտուելով, Մախսուհէ շոգհնաւային ընկերութեան Պէյրութի վար-չական բարձր պաշտօնեաներէն Յովսէփ Էֆէնտի Զը-պուքճեան կարեւոր գումար մը իւրացուցած, Եգիպ-տոս առած էր իր շունչը, ինչպէս կը գրէին այն օրե-րու Պէյրութի ու Պոլսոյ թերթերը: Պապը Ալին՝ նոյն

ընկերութեան դիմումին վրայ, հեռադրով խտրվական կառավարութենէն պահանջած էր յիշեալ պաշտօնեային ձերբակալուելն ու անմիջապէս Պոլիս ղրկուելը:

Խտիվը չափազանց փութկոտ գտնուած էր արձակելով ձերբակալման հրաման մը և Աղեքսանդրիոյ գաղտնի գործակալները կը փնտռէին Չպուքճեանը:

Ահա՛ այս հրամանին շուրջը յարուցուած էր ժողովրդային դժգոհութեան ու տրտուշի աղմուկը: Ամէն տեղ, սրճարաններուն և ուրիշ հանրային վայրերու հաւաքոյթներու մէջ նոյն դժգոհանքի շուկաները:

Հայ գաղթականներու երկիւղը մանաւանդ, շատ իրաւացի էր, որովհետեւ, կ'ըսէին իրարու, այսօր Չպուքճեան մը կը ձերբակալեն, վաղը Գլխգոր մը, այսօր քեզի, վաղը ինձի...

Այս ընդհանուր իրարանցումին մէջ, երկայն հասակով, ծաղկոտ դէմքով, լայն ճակատով ու խոշոր աչքերով, ուսերը քիչ մը կ'ըսած, անճուռի քիթով ու տգեղ դէմքով մարդ մը, մսկորաքայլ ու գլխիկոր կ'առաջանար դէպի Կոստան Բաֆէ տիւ Լուվրը, հրապարակին վրայ բացուած մեծագոյն ու չքեղ զբօսարանը, սովորաբար հայ գաղութի մտաւորական թէ վաճառական դասակարգերու յաճախավայրը:

Այս մարդը նոյն ինքն օրուան մարդն էր, Յովսէփ Չպուքճեանը, ներս մտաւ զգուշաւոր քայլերով ու իր խռով նայուածքը շուրջը պտտցնելով, անցաւ սեղաններուն մէջէն ու գնաց անկիւն մը նստաւ, երիտասարդի մը քսով, որ նարկիլէ կը քաշէր, մէկ կողմէ կարդալով «Բրօկրէ» ֆրանսերէն օրաթերթը:

Այդ երիտասարդը ծանօթ բարեկամ մըն էր, գլխիկ մէկ տարի առաջ Պէյրութի մէջ հանդիպած էր իրեն, անձնուէր, հնարամիտ աղգային գործիչ մը, որ տարիներով բանտերու մէջ քաւած էր իր յեղափոխականի... ոճիւրը:

— Բարեկամ, ըսաւ Չպուքճեան գրեթէ անլսելի ձայնով մը, ի՞նչ պիտի ընեմ, գաղտնի ոստիկաններէ կը հետապնդուիմ. Մէնչիէի սահմանը չեմ կրնար անցնիլ, ամէն անկիւնները կ'սպասեն ոստիկանութեան գաղտնի գործակալները:

— Ստուգեցի՞ր, ճի՞շտ է, հարցուց քովի երկտասարդը՝ մէկգլի դնելով ձեռքի թերթը և գոռացնելով նարկիլէն:

— Ի՞նչ կ'ըսես, ամենահաւաստի աղբիւրէ ստուգած եմ, Խտիվը հեռագրով հրամայած է ձերբակալու մօ, նոյն իսկ հեռագրական պաշտօնեաներէն մէկին բերնէն լսեցի:

— Է՛հ ուրեմն, յարեց բարեկամը, ի՞նչ պիտի ընենք հիմա:

— Դո՛ւն գիտես, կ'աղերսէր Չպուքճեան, ճա՛ր մը, հնա՛ր մը խորհէ՛, ժամանակը կ'անցնի,

Բարեկամը թողուց ձեռքի նարկիլէն, յանկարծ ոտքի ելաւ և դառնալով Չպուքճեանի.

— Ե՛լ, ըսաւ հրամայական շեշտով մը, երթա՛նք հոսկէ:

— Ո՞ւր պիտի երթանք...

— Ե՛լ կ'ըսեմ:

— Դուրսը կ'սպասեն...

— Որո՞նք...

— Լրտեսները պատասխանեց Չպուքճեան դողդալով:

— Մի՛ վախնար, խրախուսեց բարեկամը, հոս, հրապարակի վրայ չեն համարձակիր մօտենալ, չո՛ւտ ըրէ, չուտ:

Եւ երկուքը միասին գուր ելան:

Մէնչիէի հրապարակին երկայնքը, զբօսարանի մօյթին առջև իրարու ետեւէ կարգով շարուած կառ-
- եռ կ'սպասէին:

Ասոնց մէկին մէջ նետուեցան ու հեռացան հրապարակէն :

Ուղղուելով դէպի Շէրիֆ բաշա փողոցը , մէկ քառորդ ժամ տեւող պտոյաէ մը վերջ , վերադարձան նոյն հրապարակը և շեղեցան դէպի Փոքր Մէնչիէ , ուր կառքը կանգ առաւ ,

Վար իջան և ներս մտան հինգ յարկանի հոյակապ շէնքի մը դուռնէն , ուսուն քով կը գտնուէր հայկապոլսեան մը՝ հայ գաղթականներուն հաւաքավայրը :

Մարմարէ սանդուխներէն վեր ելան մինչև երրորդ յարկը և դուռի մը զանգակը հնչեցուցին :

Շուտով բացուեցաւ դուռը : Մանկամարդուհի կին մը զիրենք սրահ մը առաջնորդեց , ուր յիսուհնոց մարդ մը , ակնոցը քթին լրագիր կը կարդար :

Տօքթօր Րօզտէյին էր իր ընտանիքով

Այս բժիշկը , բնիկ Ամերիկացի , տարիներով Պէյրուս ապրած , մտերմական յարաբերութիւններ մշակած ըլլալով նոյն քաղաքի հայերուն հետ , չատ մօտէն կը ճանչնար թէ՛ Չպուքճեանը և թէ՛ անոր բաւեկամը :

Բժիշկը տեսնելով երկու հիւրերը , - որոնց զխմագծերուն վրայ կ'արտայայտուէր իրենց ներքին հոգեկան տագնապը - վար ձգեց լրագիրը , ակնոցը հանեց և յարգական բարեւոյթով մը նստեցուց զանոնք թիկնաթոռներուն վրայ :

Յետոյ .

— Այս ի՞նչ հով փչեց , ըսաւ ժպտելով , ունի՞ք հրաման մը :

— Խնդրա՞նք մը , յարեց Չպուքճեանի բարեկամ մը , պարոն Տօքթօր , պիտի ներէք անշուշտ որ այսպէս ձեզ անհանգիստ կ'ընենք :

— Ոչ՛ինչ , բողոքեց Տօքթօրը , պատրաստ եմ ձեզ մտիկ ընելու :

Չպուքճանի բարեկամը հակիրճօրէն պատմեց Չպուքճեանի խնդրին մանրամասնութիւնները և Տօքթօրին միջամտութիւնը խնդրեց ու է կերպով արգիւել տալու համար խտրական հրամանին գործադրութիւնը :

Մոռցանք ըսելու թէ՛ Տօքթօր Բօզտէյլին յարգըւած անձնաւորութիւն մըն էր Եգիպտոսի դիւանագիտական շրջանակներու մէջ, ինք էր որ Ազիզ Ռօսօլթ ըսուած մարդասիրական հաստատութեան դիմելով յաջողած էր ապահովել աղքատիկ ու անպաշտպան հայ գաղթականներուն ամէն օրուան ապրուստը, առտուն մօի ջուրով ապուր և իրիկունը փխլաւ, դարձեալ, նոյն հայասէր բժիշկն էր, որ իր ազնուական կնոջ թելադրանքովը, կը պատրաստուէր այդ օրերուն մէջ նուագահանդէս մը կազմակերպել ի նպաստ հայ գաղթականներուն, մէկ խօսքով՝ Տօքթօր Բօզտէյլին հայ ազգին անկեղծ, անշահախնդիր ու ճշմարիտ բարեկամներուն մէջ առաջին կարգը գրաւողներէն էր :

Բոլոր մանրամասնութիւնները լսելէ յետոյ .

— Բարեկամնե՛ր, ըսաւ, երբեք մի՛ տարակուսիք, ա՛յսօր իսկ կը ջանամ կարգադրել խնդիրը :

— Խոնչպէս, հարցուց Չպուքճեան տենդոտ չար, ժուձեւով մը :

— Հիմա կ'երթանք, շարունակեց ազնիւ բժիշկը, ուղղակի անգլիական հիւպատոսարանին դուռը կը բաղխենք :

— Ի՛նչ օգուտ, մըմնջեց Չպուքճեան :

— Մնացեալը ճամբան կը պատմեմ, ըսաւ տօքթօրը և քովի սենեակը քաշուեցաւ :

Տասը վայրկեան չէր անցած երբ դուռն ելաւ ան, պաշտօնական սև հագուստովը :

Երեքը միասին վար իջան ու կառք մը մտան :

Քառորդ ժամ ետքը կառքը կեցաւ պերճաշուք ա-

պարանքի մը դռուին առջև որ կը բացուէր Ռամէի պողոտային վրայ՝ ծովեղերքի կողմը-

Երեք հիւրերը ներս առաջնորդուեցան բարապանէ մը, որ Տօքթ. Ռօզտէյլիի այցաքարտը ձեռքը վեր վազեց:

Քիչ ետքը վար իջաւ, բակին մէջ, ուր կ'սպասէին հիւրերը և վեր առաջնորդեց զանոնք:

Անգլիական ընդհանուր հիւպատոսին ընդունելու թեան սրահը, մարօքէն թիկնաթոռներու մէջ նստած, կ'սպասէին երեք հիւրերը, երբ ընդհանուր հիւպատոսը ներս մտաւ:

Տօքթ. Ռօզտէյլի իր երկու հիւրերը ներկայացընելէ յետոյ, պարզեց խնդիրը և մասնաւորապէս թախանձեց ընդհանուր հիւպատոսին միջամտութիւնը, իորտ Քրօմէրլին քով, չէզոքացնելու համար խօսիվին հրամանագիրը:

Ընդհանուր հիւպատոսը, խորհրդաւոր ժպիտ մը չրթունքներուն եզերքը.

— Պարոն Տօքթօր, ըսաւ, բաւական լուրջ հանգամանք ունեցող խնդիր մըն է և ես կը խորհիմ թէ՛ ազնուական իորտը չպիտի բանաւոր գտնէ դիմումս:

— Իրա՛ւ է, պարոն ընդհանուր հիւպատոս, առարկեց բժիշկը, այս խնդիրը, ինչպէս շատ լաւ բացատրեցիք, բաւական լուրջ է, սակայն վայրկեան մը չեմ կրնար երեւակայել թէ նորին Բարձրութիւն իորտը բանաւոր չի գտնէ Ձեր Վսեմութեան դիմումը:

— Ի՞նչպէս, հարցուց հիւպատոսը, կրնա՞ք պարզել ձեր կարծիքը:

— Շատ պարզ է, պատասխանեց Տօքթօրը: Իորտ Քրօմէր երբեք չկրնար տեղեակ եղած ըլլալ այս միջադէպին և ես, ինչպէս ըսի, կը խորհիմ թէ, խօսիվին հրամանը գաղտնի հրաման մը պէտք է եղած ըլլայ:

— Կը կարծէ՞ք միթէ , գիտե՞լ տուաւ հիւպատոսը հեգնոտ ժպիտով մը , չէ՞ք գիտեր թէ Նեղոսի եղերք-ներուն վրայ նո՛յն իսկ արմաւենիի տերւ մը չերերար առանց մեր Լորտի հրամանին . . .

— Չեմ պնդեր , պարոն հիւպատոս , ըսաւ բժիշկը , տարակոյս չկայ թէ անվիճելի է ձեր հեղինակու-թիւնը այս կարգի խնդիրներու մէջ :

Կարծիքներու փոխանակումը տեւեց գրեթէ ժամ մը , մինչև որ հիւպատոսը , թէև ակամայ՝ չկրնալով մերժել իր բարեկամ բժիշկին թախանձանքը , հաճեցաւ խոստանալ նոյն օրը հեռագրով մը հաղորդել խըն-դիրը Լորտ Քրօմէրին : Յետոյ գառնալով բժիշկին :

— Բարեկա՛մս , ըսաւ , եթէ կարելի է երկու ժա-մէն հանգիւպեցէ՛ք հոս , կը յուսամ ձեզի հաղորդել Լոր-տին պատասխանը :

Հիւրերը մեկնեցան բրիտանական հիւպատոսա-րանէն և ընդհանուր հիւպատոսը , իր խօստումին հա-մաձայն՝ անմիջապէս հեռագրատունը ղրկեց իր բա-րապանը , Լորտ Քրօմէրին ուղղեալ հեռագիրը քաշելու :

Երկու ժամ ետքը Տօքթ . Րօզտէյլի անգլիական հիւպատոսարանը գնաց Չպուքճեանի բարեկամին հետ : Լորտ Քրօմէրին պատասխանը հասած էր արդէն : Ընդհանուր հիւպատոսը բժիշկին հաղորդեց անոր պարունակութիւնը :

Լորտը կը պատուիրէր ընդհանուր հիւպատոսին , բարապանի մը հետ Գահիրէ ղրկել Չպուքճեանը որուն ունկնդրութիւն մը կը խոստանար հետեւեալ օրը , առ-տուան ժամը տասնուկէսին միջոցները ,

Տօքթ . Րօզտէյլի ու Չպուքճեանի բարեկամը , չը-նորհակալութիւն յայտնելով ընդհ . հիւպատոսին , հը-րաժեշտ առին իրմէ , վար իջան և գուռին առջև ըս-պասող կառքը նետուելով գացին բժիշկին բնակարա-նը ուր Չպուքճեան կ'սպասէր իրենց վերադարձին :

Չպուքճեան քիչ մը շունչ առաւ երբ իմացաւ
Լորտ Քրօմէրի պատասխանը՝ Տօքթ. Բօզտէյլիի բեր-
նէն : Կը մտածէր նոյն գիշերօւսան կառախումբով մեկ-
նիւ Գահիրէ , բայց թէ՛ Տօքթօրին և թէ իր բարեկա-
մին խորհրդին անսալով , որոշեց ճամբորդել յաջորդ
օրը , առտուան առաջին ճեպընթացով , որ ժամը տասը
քառորդ անցած Գահիրէ կը հասնէր :

Ուստի , հետևեալ օրը որոշեալ ժամուն , ճեպըն-
թացը հասած ըլլալով Գահիրէ , Չպուքճեան դուրս ե-
լաւ Աղեքսանդրիոյ բրիտանական ընդհ. հիւպատոսա-
րանի բարապանին հետ , և կառք մը նստելով գացին
Քասր էլ Նիլ՝ Լորտ Քրօմէրի ապարանքը :

Չպուքճեան առաջնորդուեցաւ ներս և ներկայա-
ցաւ Մեծն Բրիտանիոյ Վեհ. Թագուհիին կառավարու-
թեան ներկայացուցիչ՝ Լորտ Քրօմէրին :

Տեսակցութիւնը տեւեց ճիշդ երկու ժամ : Չպուք-
ճեան վարժ ու սահուն ֆրանսերէնով մը կը պատաս-
խանէր աշխուական Լորտին հարցումներուն :

— Պարո՛ն , ըսաւ Լորտը , դուք կրնաք համարձակ
պտտիլ ո՛ւր որ կ'ուզէք , թէ՛ Գահիրէ , թէ Աղեքսան-
դրիա :

— Բայց , մի՛լորտ , առարկեց Չպուքճեան , ոստի-
կանութեան գաղտնի գործակալներ շարունակ կը հե-
տապնդեն զիս և . . .

— Այսուհետև չպիտի կրնան հետապնդել , ընդ-
միջեց Լորտը վստահ շեշտով մը :

— Սակայն , ներեցէ՛ք միլորտ , խտիւղական բարձր
հրամանագիր մը կայ , որուն ուժով է որ . . .

— Ձեզի ըսի , դարձեալ ընդմիջեց Լորտը քիչ մը
նեղսրտած , այսուհետև չեն կրնար հետապնդել :

Չպուքճեան լռեց :

Լորտ Քրօմէր ոտքի ելաւ ու սկսաւ ման գալ սենեակին մէջ, մինչ Չպուքճեան յարգական դիրքի մը մէջ վայրկեանէ վայրկեան կ'սպասէր անոր հրամանին,

Քանի մը վայրկեան ման գալէ յետոյ, Լորտը պահ մը սենեակին անկիւնի մէկ դռնակէն ներս սողոսկեցաւ, առանձին թողլով իր հիւրը, որ հոգեւարքի բոպէներ կը համբէր:

Լորտը վերադարձաւ սենեակը և դառնալով Չպուքճեանի.

— Պարո'ն, ըսաւ, ինչպէս քիչ առաջ յայտարարեցի, ո'չ ոք պիտի կրնայ հետապնդել ձեզ, վստահ եղէ՛ք, ազատ էք, կրնաք մեկնիլ:

— Ո՞ր, ո՞ր կրնամ երթալ, հարցուց Չպուքճեան անձկօտ շարժուձեւով մը:

Լորտ Քրօմէր նշմարեց, Չպուքճեան ամբողջ մարմնովը կը դողար ու գէմքը մօմիւս դարձած էր:

— Չափազանց երկչոտ կը գտնեմ զձեզ, պարոն, յարեց Լորտը ժպտելով, ես եմ որ կը յայտարարեմ, այս բոպէէն սկսեալ ձեր անձը բացարձակապէս ազատ է ամէն հետապնդումէ:

Չպուքճեան ոտքի ելաւ իսկոյն և ուզեց փաթթուիլ Լորտ Քրօմէրի ոտքերուն, սակայն, այս վերջինը բռնեց անոր ձեռքէն և արգիլեց:

Կէս օրը գրեթէ կէս ժամ անցած էր երբ Չպուքճեան, միշտ Աղեքսանգրիոյ անգլ. հիւպատոսարանի բարապանին հետ, կառքը նստաւ ու հեռացաւ վեհ. Թագուհիի կառավարութեան ներկայացուցիչ Լորտին պալատէն, ուր ա'յնքան ջերմագին ընդունելութիւն մը գտած էր:

Կառքը կանգ առաւ Օբէրայի հրապարակին մէկ անկիւնը, երկուքը միասին գօլրս ելան և ուղղուեցան «Սըլանտիտ»ի ճաշարանը:

Չպուքճեան շատ զուարթ էր, անսովոր ախորժակով մը ճաշեց այդ օրը բարապանին հետ :

Բարապանը, բարի ու կենցաղասէր ալպանացի մը, որ Արապի բաշայի ապստամբութեան թուականէն ի վեր մտած էր ընդհանուր հիւպատոսարանը, սովորութիւն ունէր ամէն ճաշէ ետք նարկիլէ մը քաշելու : Իր սեփական նարկիլէն ունէր ան և Ռամիլէի պողոտայէն անցնողները յաճախ կը տեսնէին զանի հիւպատոսարանի գաւիթը նստած՝ կը զոռացնէր իր փոքրիկ, չիք, արծաթ գլուխով նարկիլէն :

« Սրբանտիտ »ի ճաշարանին մէջ, գարեջուրի բաժակը պարպելու պահուն, Չպուքճեանի դառնալով .

— Պարո՛ն, ըսաւ ժպտելով, ճաշէն ետքը կրնա՞նք երթալ սրճարան մը :

— Ինչու՞ չէ, պատասխանեց Չպուքճեան, բայց հոս ալ սրճարան չէ՞ :

— Սրճարան է, գիտեմ, թոթովեց բարապանը, բայց ո՛չ իմ ուզածս :

— Ի՞նչպէս . . . :

— Հոս նարկիլէ չի կա՛յ, շարունակեց բարապանը մտերիմ ձեւերով, եթէ կ'ուզէք ուրիշ սրճարան մը կ'երթանք մէկ մէկ նարկիլէ կը քաշենք, չըլլար :

— Անշո՛ւշա, անշո՛ւշտ, կրկնեց Չպուքճեան, ճաշէն անմիջապէս ետքը կ'երթանք :

— Ահա՛, ըսաւ բարապանը, « Քաֆէ Շիշա՛ »ն, դիմացի կամարներուն աակ, Գահիրէի ամենէն ընտիր, ամենէն չքեղ ու պերճ նարկիլէները հոն կը գտնենք, անա՛նկ գլուխ մը կը լեցնեն որ . . .

Չպուքճեան ինք իսկ սիրահար էր նարկիլէի, մանաւանդ սրտանց կը փափաքէր հաճելի ըլլալ բարապանին, որուն յանձնուած էր իր անձին պահպանութիւնը : Շուտով մաքրեց հաշիւը և բարապանին ձեռքէն բռնելով .

— Հա՛յտէ, երթանք, ըսաւ .

Ու երկու նոր բարեկամները, կուշտ ու կուռ, դուրս ելան «Սրբանտիտ»էն, անցան դիմացը, էջպէքիէի պարտէզին ցանկապատը քերելով, հասան «Քաֆէ Շիշա»ի առջև, ուր կամարներուն տակ, սեղանի մը շուրջը նստան .

Կարսօնը ներկայացաւ անմիջապէս և Չպուքճեան երկու կրկնակ նարկիլէ և երկու գաւաթ շաքարը քիչ սուրճ ապսպրեց :

Մէկ ձեռքով սուրճի գաւաթը, և միւսով՝ հսկայ նարկիլէի մը մարմովը բռնած՝ բարապանը նոյն պահուն երազներու աշխարհները կը թափառէր, գոզոր նայուածք մը ղրկելով իր նոր բարեկամին, որ նոյնպէս, միևնոյն դիրքին մէջ, խտիվական հրամանին վրայ կը խորհէր, միևնոյն ատեն որոճալով Լորտ Քրօմէրի վերջին ապահովիչ խօսքերուն վրայ :

Մէկ ժամէն աւելի նստած էին հոն, կամարներուն տակ, և բարապանը նորոգել տուած էր նարկիլէին թէմպէքին : Խօսակցութիւնը մտերմական էր, Չպուքճեան Լորտ Քրօմէրին ազդեցութեան աստիճանը կ'ուզէր հասկնալ և այդ նպատակով շատ մը հարցումներ կ'ուղղէր բարապանին . իսկ այս վերջինը, անցեալ դէպքերէն շահեկան դրուագները կը պատմէր անոր և կը սրտապնդէր զանի ,

Այսպէս, շուրջ երկու ժամ, Քաֆէ Շիշայի կամարներուն տակ նստելէ, նարկիլէ քաշիլէ և խօսակցելէ յետոյ, Չպուքճեան ժամացոյցը նայեցաւ : Ծիշդ երեք ժամ անցած էր կէս օրը :

— Օ՛ . . . բացազանչեց բարապանը, իր արծաթ շղթայով ժամացոյցին վրայ յառած, միայն կէս ժամ մնացած է :

— Ինչի՞, հարցուց Չպուքճեան :

— Շոգեկառքի՛ն, պատասխանեց բարապանը :

— Կարսօ՛ն, կարսօ՛ն, կանչեց Չպուքճեան :

Եկաւ կարսօնը, Չպուքճեան հաշիւը մաքրեց, և անմիջապէս երկուքը միասին ոտքի ելան ու կառքի մը մէջ նետուեցան, պատուիրելով զիրենք տանելու շիտակ երկաթուղիներու կայարանը :

Նոյն օրը, իրիկուան ժամը եօթի ատենները հասան Աղեքսանդրիոյ կայարանը, ուր հարիւրաւոր կառքեր կ'ապասէին արդէն, ճամբորդները փոխադրելու համար :

Չպուքճեան բարապանին հետ նստաւ կառք մը, զոր վարել տուաւ ուղղակի Ռամէլէի պողոտան՝ բրիտանական ընդհ. հիւպատոսարտնը .

Կառքէն վար իջած ու հիւպատոսարտնի դռնէն ներս մտած էին, երբ վերէն կանչուեցաւ բարապանը :

Քանի մը վայրկեան ետքը բարապանը վար իջաւ և վեր առաջնորդեց իր նոր բարեկամը :

Ընդհանուր հիւպատոսը կ'ուզէր տեսնել Չպուքճեանը :

Խօսակցութիւնը շատ մտերմական եղաւ :

— Պարո՛ն, ըսաւ ընդհ. հիւպատոսը ժպտելով, սրտանց կը խնդակցիմ ձեզի :

— Ի՞նչպէս, պարոն ընդհանուր հիւպատոս, բացառանչեց Չպուքճեան, ի՞նչ բանի համարկը խնդակցիք, շնորհակա՛լ եմ :

— Ձեր յաջողութեան համար, չարունակեց հիւպատոսը նոյն զուարթ դօնով, գուք չէ՞ք զիտեր :

— Ներեցէ՛ք պարոն, յարեց Չպուքճեան զարմացկոտ գէմքով մը, ի՞նչը . . .

— Նոր հրամա՛նք. Խտիվը նոր հրաման մը ղըրկած է հոս :

— Ե՞րբ, հարցուց անձկանօք Չպուքճեան :

— Այսօր, կէս օրէ ետքը, պատասխանեց հիւպատոսը, նոր հրաման մը ղըրկած էր հեռագրով, քա-

դաքիս կառավարիչին : Ստիվը չեղեալ կը հռչակէր ձեր ձերբակալման մասին իր արձակած առաջին հրամանը և երկրորդ հրամանով մը խստիւ կը պատուիրէր դադարեցնել ամէն հետապնդում : հասկցա՞ք :

— Երախտապարտ եմ Ձեզի , պարոն ընդհանուր հիւպատոս , յարեց Չպուքճեան յուզեալ ձայնով մը , ձեզի՛ կը պարտիմ անձիս ու ընտանիքիս պատիւը :

Եւ այս յայտարարութեան վրայ ոտքի ելաւ , յարգալիր շարժումով մը մօտեցաւ ընդհանուր հիւպատոսին և կրկնեց իր շնորհակալութիւնները : Յետոյ , հանդարտօրէն .

— Պարո՛ն ընդհ. հիւպատոս , ըսաւ Չպուքճեան , կրնամ արդեօք հրաժեշտ առնել ձեռնէ :

— Ինչո՞ւ կ'աճապարէք , պարո՛ն :

— Կը փափաքիմ բարի լուրը հաղորդել մեր տօքթօրին , պատասխանեց Չպուքճեան , գիտէք , ո՛րքան աշխատեցաւ այս գործին յաջողութեան համար , կը ներէք անշուշտ , անհամբեր եմ ուրախութեանս մասնակից ընելու թէ՛ տօքթօրը և թէ՛ միւս բարեկամս , որ պատիւ ունեցաւ երէկ ձեզի ներկայանալու :

— Համբերեցէ՛ք քիչ մըն ալ , յարեց հիւպատոսը ժպտելով , քիչ մըն ալ սպասեցէք , երկուքն ալ հոս պիտի գան :

— Ի՞նչպէս . . .

— Հոս հրաւիրեցի զիրենք , պատասխանեց հիւպատոսը :

Նոյն պահուն բարապանը ներս մտաւ և իմաց տուաւ Տօքթ. Բօզտէյլիի և իր ծանօթ ընկերոջ ժամանումը :

Ընդհանուր հիւպատոսը պատուիրեց անմիջապէս իր ներկայութեան հանել երկու հիւրերը :

Երկու վայրկեան ետքը , տօքթօր Բօզտէյլին և Չպուքճեանի ծանօթ բարեկամը ներս մտան և յար-

գական բարեւներէ վերջը, նստան թիկնաթոռներուն վրայ,

Չպուքճեանի գէմքը կը շոգար:

Ընդհանուր հիւպատոսը գառնալով երկու հիւրերուն.

— Բարեկամներ, ըսաւ զուարթ գէմքով մը, ձեր խնդակցութիւնները յայտնեցէ՛ք պարոն Չպուքճեանի:

— Ի՞նչպէս, ի՞նչպէս, հարցուցին երկու հիւրերը աչքերնին յառելով Չպուքճեանի:

— Մեր ազնուական Լորտը, շարունակեց հիւպատոսը, միջամտեր է և...

— Կ'աղաչեմ, ընդմիջեց Տօքթ. Րօզտէյլի, պատմեցէ՛ք մանրամասնութիւնները:

— Մանրամասնութիւնները դեռ կը պակսին, պատասխանեց հիւպատոսը, միայն, այսօր կէսօրէ ետքը հեռագիր մը հասած է Աղեքսանդրիոյ կառավարիչին, խտրվական երկրորդ հրաման մը, եթէ կ'ուզէք հակահրաման մը, առաջինը ջրող ու պարոն Չպուքճեանի մասին ամէն հետապնդում արգելող:

— Շնորհակա՛լ ենք, պարոն ընդհ. հիւպատոս, կրկնեցին երկու հիւրերը միաբերան, ձեր ջանքերուն համար:

— Չարժեր, պարոններ, յարեց հիւպատոսը, մեր ազնուական Լորտին կը պատկանի պատիւը:

— Կեցցէ՛ Լորտ Քրօմէրը, գոչեցին այս անգամ երկուքն ալ միասին:

— Աստուած պահէ Վեհափառ Թագուհին, կրկնեցին միւսները:

Այս միջոցին, սպիտակ գոգնոցով ու կապոյտ շըր-շագգեստով փափկակազմ մանկամարդուհի մը ներս մտաւ, երկու ձեռքերով ափսէ մը բռնած, ուր շարուած էին սուրճով լիցուն գաւաթները: Սուրճը խըմեցին հիւրերը և կամաց կամաց կը պատրաստուէին

տեղիդ կառավարիչին, պարոն Յովսէփ Զպուքճեանի ձերբակալման մասին տրուած նախորդ հրամանագիրը շնջող, հետեւաբար պէտք է հսկէք այս երկրորդ հրամանին ճշգրիտ գործադրութեանը և յետոյ, պէտք է փոյթ տանիք որ հայ գաղթականները չի նախատուին ու հալածանքներու չենթարկուին մոլեռանդ խուժանի մը կողմէ, և այլն . . . »

Նամակը գոցեց ու Տօքթ. Րօղտէյլիի դառնալով .

— Տօքթօ՛ր, ըսաւ, կը դիտէ՞ք ո՛րքան մեծ բաւրիփոխում կրած է մեր քաղաքականութիւնը :

— Ի՞նչպէս . . .

— Հայուն կախուելէն ի վեր, շարունակեց հիւսպատոսը, Վեհ. Թագուհիին կառավարութեան քաղաքականութեանը մէջ զգալի փոփոխութիւն մը կատարուած է ըսել կ'ուզեմ :

— Ինչի՞ կը վերագրէք ատիկա, պարոն՝ հիւսպատոս, հարցուց բժիշկը :

— Կ. Պոլսոյ վերջին դէպքերը, պատասխանեց հիւսպատոսը, գլխաւոր ազդակ մը կը համարուին, գէթ ես այդպէս կը խորհիմ : Ապտիւլ Համիտ՝ Հայաստանը սպանդանոցի մը վերածելէ յետոյ, իր սեփական մայրաքաղաքին մէջ ալ շողացուց սուրը : Գիտէ՞ք, տգէտ խուժան մը զինեց բիրերով ու Պոլսոյ սալայատակները ներկեց հայկական անմեղ արիւնով, չէ՞ :

— Մի՛ նորոգէք մեր վիշտերը, պարոն՝ հիւսպատոս, մրմնջեց Զպուքճեանի բարեկամը, որ մինչեւ այն ըոպէն լռիկ նստած կը հետեւէր խօսակցութեան, կը ներէք, ես ալ մին եմ այն տաւաբախտներէն, որոնք ապրեցան օգոստոսեան արհաւիրքի օրերը :

— Սիրելի՛ պարոն, ըսաւ հիւսպատոսը, այդ վիշտերը միայն ձեզի չեն վերաբերիր, այսօր բովանդակ եւրոպան կը սարսռայ հայկական ջարդերուն արհաւիրքներէն, և, ինչպէս կ'երեւայ վերջին թղթաբերով

հասած քաղաքական թերթերու հրատարակութիւններէն, հաւաքական միջամտութիւն մը մօտաւորապէս կը թուի:

— Մենք չենք հաւատար, ըսաւ Չպուքճեանի բարեկամը՝ գլուխը ճօճելով, Եւրոպան, ներքեցէ՛ք այս բացատրութեանս, գիտակցօրէն դաւեց Հայկական Դատին և շահամոլութենէ կուրցած, գործիք ու մեղսակից եղաւ մեր դահիճին:

— Այո՛, այո՛, կրկնեց տօքթ. Բօզտէյլի գլխի հաւանութեան նշանով մը, մեր բարեկամին կաթիլքները կը հաստատեմ ես ալ. ես ինքս ականատես եղած եմ համխտական վայրագութիւններուն, որոնց հանգէպ դժբախտաբար եւրոպական ներկայացուցիչներուն անտարբերութիւնը տեսած եմ:

— Ծի՛չդ է, հաստատեց հիւպատոսը, ևրոպական տէրութիւնները յանցաւոր են և նոյն իսկ պատասխանատու սե փուլերուն, որոնց մէջ մտած է այսօր Հայկական խնդիրը:

— Պարո՛ն ընդհ. հիւպատոս, ըսաւ տօքթ. Բօզտէյլի, գիտէ՞ք. մօտերս նուազահանգէս ունինք:

— Ո՞ւր, հարցուց հիւպատոսը:

— Զիզինիայի մէջ, հայ գաղթականներուն ի նըպաստ կազմակերպուած է այս նուազահանգէսը որ կը յուսամ թէ բաւական արգիւնաբեր պիտի ըլլայ:

— Ո՞վ կազմակերպած է զայն:

— Ե՛ս յղացայ գաղափարը և յաջողեցայ քանի մը համախոհներ ալ գտնել. հիմա կարգադիր յանձնախումբ մը կայ, որ կ'աշխատի զետեղել և մեծ թուով սպառել տոմսերը:

— Ի՞նչ գումար կը յուսաք թէ գոյանայ նուազահանգէսէն:

— Առ նուազն երեք հարիւր սթերլին, պատասխանեց բժիշկը ինքնավստահ շեշտով մը:

— Քանի՞ սթերլին նշանակեցիք օթեակները . . .

— Առաջին կարգի օթեակները հինգ սթերլինի կը տրուի, իսկ երկրորդ կարգինները՝ երեքի :

— Լա՛ւ ուրեմն, ղրկեցէ՛ք ինծի երկու տոմսեր առաջին կարգի երկու օթեակներու համար :

Երեք հիւրերը գոհ սրտով հրաժեշտ առին ընդհ. հիւպատոսէն ու մեկնեցան գիշերուան ժամը տասին միջոցները :

Ռամլի պողոտային մէջ անցուդարձը չէր դադարած . սրճարաններուն և զբօսարաններուն լոյսերը կը վառէին տակաւին, երբ երեք հիւրերը զուրս ելան ըրիտանական հիւպատոսարանէն ու կառք մը նստան որ շիտակ Մէնչիյէ տարաւ զանոնք «Լուվր»ի զբօսարանը : Ներս մտան երեքը միասին և անկիւնի սեղաններէն մէկուն շուրջը նստան :

«Լուվր»ի հայ յաճախորդները, Չպուքճեանը ցոյց տալով .

— Ահա՛, ահա՛, ի՛նք է, կը փոփսային :

Եւ այն գիշերը, գրեթէ բոլոր ղեղաններուն շուրջը, խօսակցութեան միեւնոյն նիւթը, խորիվին Երկու Հրամանները :

— Լորտ Քրօմէ՛րը միջամտած է, կ'ըսէին ոմանք :

— Խորիվին ակա՛նջը ուրեր է Լորտը, կ'ըսէին ուրիշներ ալ, խորհրդաւոր ժպիտներով :

Եւ բոլոր յաճախորդներուն ղիմազճերուն վրայ, գոհունակութեան արտայայտութիւն մը կը նկարուէր . իսկ հայ գաղթականները, առ հասարակ զուարթ էին այն գիշերը :

«ԹԱՆ» Ի ԹՂԹԱԿԻՅԸ

Յովսէփ Չպուքճեանի միջադէպը բարերար ազդեցութիւն մը գործեց Եզիպտոսի , մասնաւորապէս Աղեքսանդրիոյ արաբ բնակչութեան վրայ , որուն մոլեռանդութիւնը գրգռած էր Գահիրէի « Էլ Մօայյատ » թերթին տնօրէնը Շէյխ Ալի Եուսուֆ , որակելով Հայերը խռովարար , անիշխանական տարր մը , որ Ապտիւլ Համիտի պէս զթառատ (?) խալիֆայի մը դէմ ապստամբելէ , Օսմանեան կայսրութեան անդորրութիւնը (!) վրդովելէ յետոյ , փախած ապստանած էին Եզիպտոս , հո՛ն ալ շարունակելու համար իրենց անիծապարտ (?) շահատակութիւնները :

Չպուքճեանի միջադէպին վրայ , տգէտ ֆէլլահները , որոնք առաջին օրերը կը նեղէին , կը ծեծէին խեղճ գաղթականները , յանկարծ փոխեցին երենց վարուելակերպը , սկսան նոյն խսկ փողոցին հայ անցորդները բարեւել մտերմօրէն և բարեկամական յարաբերութիւններ մշակել անոնց հետ :

Այդ օրերուն մէջ էր , Աղեքսանդրիոյ Թաղական Խորհուրդը պարտաւորուեցաւ փակել Աղգային Երկսեռ վարժարաններուն դռները , ամբողջ շէնքը յատկացուցած ըլլալով գաղթական անտէրունջ ընտանիքներու բնակութեան , և ուսուցիչները ճամբուած էին , բացի մէկ քանիներէն որոնք նախապէս մէկ տարուան պայմանագրութիւն մը կնքած էին Թաղ . Խորհրդին հետ :

Բոլորովին լքուած ու զրկուած ուսուցիչներէն էին Արծուիրունեան և Քանասարեան , որոնք երկուքն ալ Աղեքսանդրիոյ մէջ հանգիպած իրարու , շուտով բաժնեկամներ դարձած էին :

Արծուիրունեան ծանօթ դէմք մըն է արդէն վէ-

պիս ընթերցողներուն համար, Չպուքճեանի բարեկամը, որ զանի անձամբ տարած ներկայացուցած էր Տօքթ. Րօզտէյլի, իսկ Քանասարեան, Րօպէրթ Գօլէճէն ընթացաւարտ, անգլիերէնի ուսուցիչ, մէկ շաբաթ առաջ հասած էր Պոլիսէն, ուր ընդհանրապէս մասնաւոր դասեր տալով կ'ապրէր:

Երկու բաղդակից ուսուցիչները արդէն իրարու բարեկամ, դժբախտութեան մէջ աւելի մօտեցան ու մտերմացան:

Մէնչիյէ, «Լուվր»ի զբօսարանի պարտէզին մէջ նստած նարկիլէ կը քաշէին և իրարու կը պատմէին իրենց ներքին, ընտանեկան ցաւերը: Նոյն պարտէզին մէջ նստած էին ուրիշ հայ յաճախորդներ ալ, առ հասարակ կողիկ հագուած, ջոջ դասակարգէն: Հո'ն էր նաև Կորտոնեան Պաղտիկ պէյը, հեռագրական երբեմնի քննիչը, որ հանգստեան կոչուած, ամսական 30 եգիպտ. ոսկի կ'ստանար կառավարութեան սնտուկէն:

Պաղտիկ պէյը բարի, միամիտ մարդուկ մըն էր շատ կը շահագրգռուէր հայ գաղթականներուն վիճակով, որուն բարելաւման համար անկեղծ ջանքեր ըսկըսած էր ընել, մասնակցելով հանգանակութիւններու, նուիրատուութիւններու և գաղթականներուն ի նպաստ կազմակերպուած ամէն բարեգործական ձեռնարկներու: Պէյը կը ճանչնար նաև Արժուիրունեանը, որուն մէկէ աւելի անգամներ հանգիպած էր Աղեքսանդրիոյ Ս. Պօղոս Պետրոս եկեղեցիի բակին մէջ, երբ ան շրջապատուած հետաքրքիր ամբօխէ մը, կը պատմէր Պոլսոյ Զարգը, Պանքային Դէպքը և Հայկական Կոտորածներէն քաղուած քստմնելի դրուագներ:

Եկաւ նստաւ երկու վարժապետներուն քով, որոնք, ինչպէս ըսինք, իրենց դժբախտութիւնը կուլային և կը փորձէին զիրար սփոփել:

— Բարեկամներ, ըսաւ Պաղտիկ պէյ գողտր ու

քնքոյշ ձայնով ու միշտ ժպտուն գէմքովը, ի՞նչ կ'ընէք, ի՞նչ կը խորհիք :

— Ոչի՛նչ, պատասխանեց Արծուիբունեան, նըստեր օդ կ'առնենք, տեսէ՛ք ի՞նչ գեղեցիկ է արեւը, ի՞նչպէս ծաղկեր են ծառերը, մշտագարուն կլիմայի մը տակ կ'ապրինք, չէ՞ :

— Անշո՛ւշտ, հաստատեց պէյը, այդ կողմէն շատ բաղդաւոր ենք շիտակը. Եգիպտոսի կլիմային գինն չի հասնիր. երեք չորս ամիսներ միայն քիչ մը կը նեղուինք, Նեղոսի ամառն շրջանին, յետոյ, սքանչելի օդեր կ'ունենանք. դրեթէ ձմեռ. չունինք հոս. քիչ մը կ'անձրեւէ, միշտ անամպ, կապոյտ երկինք մը : Իսկ Գահիրէի մէջ՝ կաթիլ մը ջուր չիջներ :

— Ա՛խ, վսեմաշո՛ւք պէյ, բացադանչեց Քանաւսարեան՝ փոշի թա՛ռած թարթիչները բացխփելով, և կեղծ ժպիտով մը, դուք ուրիշ հոգ մը չունիք, օդէն, ջուրէն և երկինքէն կը ճառէք, իսկ մե՞նք...

— Ի՞նչ կայ, խե՛ր է, ընգմիջեց Պաղտիկ պէյ :

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, բռնեցին փողոցը նետեցին :

— Ո՞վ. ի՞նչ եղաւ. պատմեցէ՛ք նայիմ, հարցուց պէյը գթոտ շեշտով մը :

— Այսօր կո՛ւտ մը չենք արժեր, գիտէ՞ք պէյ, շարունակեց Քանասարեան լալկան ձայնով մը, թաղ. Խորհուրդը մեզի ճամբայ տուաւ :

— Ինչո՞ւ :

— Վարժարանները փակեց մեր երեսին, շարունակեց Քանասարեան նոյն լալկան ձայնով ու ընկճըւած գէմքով, և մենք բա՛ցը մնացինք, փողոցը, փողոցը, հիմա կը մտածենք թէ ի՞նչ պիտի ընենք, որո՞ւ պիտի բանանք մեր սիրտը, ո՞վ պիտի հետաքրքրուի մեր վիճակով :

— Այդքան մի՛ սեցնիր, Քանասարեան. բողոքեց Արծուիբունեան խրոխտ շեշտով մը, ի՞նչ է եղեր չը

Բեռա՛նք, Թաղ. Խորհուրդին գէ՛մ տրտնջալու իրա-
ւունք չունինք, ստիպուած էր վարժարանները փա-
կել, քանի որ անպաշտպան, անտէրունջ ընտանիք-
ները չէր կրնար փողոցը նետել, չէ՞:

— Ձեզի բան մը չըրա՞ւ Թաղ. Խորհուրդը, հար-
ցուց Պաղտիկ պէյ, գոնէ մէկ երկու ամսական չի
տուա՞ւ:

— Գտա՛ք, հեղինեց Քանաւարեան.

— Խո՛նչպէս, դարձեալ հարցուց պէյը միամտօրէն,
գէթ մէկ ամսակա՞ն ալ չի տուաւ:

— Ո՛չ պէյս, ո՛չ, պատասխանեց Քանաւարեան,
և ո՛չ իսկ չոր շնորհակալութեան բա՞ռ մը, հաւատա-
ցէ՛ք, յուսահատակա՛ն է վիճակնիս:

— Աստուած ողորմա՛ծ է, յարեց պէյը սրտապըն-
դելով երկու տարաբախտ ուսուցիչները, կը նայիս
վաղը նորէն կը բացուին վարժարանները, և դուք կը
վերահաստատուիք ձեր պաշտօնին մէջ. միթէ կա՞ն
ձենէ աւելի կարող, ձեռնհաս, արժանաւոր ուսու-
ցիչներ:

— Քա՛ւ լիցի, ինչո՞ւ չկայ, ահա՛ մեր դիւանա-
գէտ ուսուցիչը...

— Ո՞ր դիւանագէտ ուսուցիչը, հարցուց պէյը:

— Պարոն Աղուորիկեա՞նը, պատասխանեց Քա-
նաւարեան ժպտելով:

— Աղուորիկեա՞նը... ո՞վ է այդ մարդը, հարցուց
Պաղտիկ պէյ:

— Պէտք է ճանչնաք զինքը, պէ՛յ, չէ՞ք յիշեր,
Գաղթականաց Նպաստամատուց Յանձնաժողովին խընդ-
բագիր մը մատուցած էր, որով պաշտօն մը կ'ուզէր
աղգային վարժարանին մէջ:

— Հը՛մ, հը՛մ, մուտաց պէյը, սա թուիս վար-
ժապե՛տը, այն սր ձկէս տուզինա լեզու գիտեմ՝ կ'ը-
սէր, հանդիպողին:

— Այո՛, այո՛, հաստատեց Քանաասարեան, գերմաներէն, անգլիերէն, ֆրանսերէն, իտալերէն, պարսկերէն և թուրքերէն. այս վեց լեզուները ջուրի պէս կը խօսի, կը զրէ, կը կարգայ եղեր:

— Ապո՛ւշը, յարեց Պաղտիկ պէյ խնդալով, բա՛ն մըն ալ չգիտեր, հասկցա՛յ, հասկցա՛յ:

Սակայն Արծուիբունեան շատ մոտածկոտ կ'երեւար, բան մը կ'որոճար ներսիդին և գլուխը կուրծքին վրայ ծռած, իր թախծոտ նայուածքը կը պտտցնէր ըրջապատող առարկաներուն վրայ, կը գիտէր պարտէզին ծառերը, որոնց կանաչ տերեւները կ'երերային աշնան հովէն, և դիմացի ծիրանի ծովը, որուն ալիքները կուգային փշրուիլ «Բիրամիտ» սրճարանին ո՛տքը:

— Ինչո՞ւ չէք խօսիր, պարո՛ն Արծուիբունեան, հաբցուց Պաղտիկ պէյ:

— Ի՞նչ խօսիմ, պէ՛յ, պատասխանեց անիրաւուած ուսուցիչը, ամէն բան իմացաք պարոն Քանաասարեանէն:

— Հոգ մի՛ ընէք, սիրելիներ՛, խրախուսեց պէյը, մէկ շաբաթ չի կրնար տեւել այս վիճակը, դպրոցը կարելի՞ է գոց պահել, վերջապէս միջոց մը պիտի խորհուի, տղաքները փողոցը չեն կրնար թափառիլ, Եգիպտոս է հոս, գիտէ՞ք:

— Ծնողներո՛ւն ըսէք պէ՛յ, խնդիր չէ՛ մեր պաշտօնը, բայց կը ցաւիմ ժողովուրդին անտարբերութեանը վրայ. ի՞նչպէս կրնան հանդուրժել:

— Սպասեցէ՛ք, սպասեցէ՛ք, դուք հոգ մի՛ ընէք, ես վաղը մէկ քանի ընտանիքներ կը տեսնեմ, Թադ. Խորհուրդի ատենապետին ալ կը խօսիմ, Հայկ Էֆէնտին պատուական մարդ է, կը տեսնեմ զինք, դուք երբէք մի՛ մոմտաք այդ մասին:

— Ծնորհակա՛լ ենք պէ՛յ, ըսին երկուքն ալ, ձեր յղնիւ վերաբերումին համար:

ւորիկ պէյ հեռացաւ, առանձին թողլով երկու վարժապետները, որոնք վերստին սկսան իրենց նախկին խօսակցութեան։

— Ինձի նայէ՛ Քանասարեա՛ն, ըսաւ Արծուիւ բունեան, հոս, ա՛յս բոպէիս ծրագիր մը յղացայ։

— Ի՞նչ ծրագիր է տեսներ։

— Մասնաւոր վարժարան մը բանա՞նք, ի՞նչ կ'ըսես այս գաղափարիս։

— Հիանալի՛ գիւտ, բացազանչեց Քանասարեան, բայց ո՞ւր բանանք այդ վարժարանը, և ի՞նչպէս, գիտե՞ս, գրամագլուխ պէտք է, գրամագլուխ։

— Անշո՛ւշտ, անշո՛ւշտ, կրկնեց Արծուիւ բունեան, առանց գրամագլուխի ո՛չ մէկ ձեռնարկ կը յաջողի, ես ալ գիտեմ. բայց դուն անհամբեր ես, չես թողուր որ աւարտեմ։

— Ոտէ՛, խօսէ՛, կ'աղաչեմ, ալ չեմ ընդմիջեր։

— Մտիկ ըրէ՛ ուրեմն. մասնաւոր վարժարան մը պիտի հիմնենք մենք, բայց զգո՛յշ, անհրաժեշտ է գաղտնապահութիւնը. եթէ իմացուի, գիտցած ըլլաս գործը կը վիժէ։

— Ի՞նչ կ'ըսես, սիրելի՛ս, այդքան անխոհեմ կը կարծես զիս։

— Ո՛չ, շարունակեց Արծուիւ բունեան, բայց գիտե՞ս ինչ ժամանակի մէջ կ'ապրինք, աշխարհի բոլոր անօթիներուն, կեղծաւորներուն, խարդախներուն, գողերուն, աւազակներուն ու մարդասպաններուն ժամադրաւայրը, ապաստանարանը դարձած է Եգիպտոս, կատարեալ Արշակաւա՛ն մը... գիտե՞ս քանի՛ քանիսն եր կը հետապնդեն մեզ, մեր բերնին պատառը յափըշտակելու, կը հասկնա՞ն, հարկ չկայ բացատրելու, աչքերո՛վդ տեսար։

— Բացարձակապէս իրաւունք ունիս, ընդմիջեց

Քանասարեան, բայց կ'աղաչեմ, մասնաւոր վարժարանին խնդիրը չը մոռնանք :

— Այդ խնդիրը չեմ մոռնար, միայն կը կրկնեմ դարձեալ, պէտք է դադարեցնուի ըլլանք :

— Անտարակոյս . . .

— Այդ վարժարանը պիտի հիմնենք, ինչպէս ըսի, բայց ո՛չ հոս . իրա՛ւ է, ստուար թիւով դադարեցնուած թիւն մը կայ այս պահուս, բայց հարիւրին իննըսունը խեղճ է, նպաստի կարօտ . մնացեալ մէկ քանի ընտանիքները որոնք քիչ թէ շատ բարեկեցիկ կը կարծուին, գիտե՞ս ուր կը ղրկեն իրենց զաւակները :

— Ո՞ւր կը ղրկեն :

— Օտարներուն վարժարանները, պատասխանեց Արծուիբունեան, անխիղճները, օտարամուտները, մէ՛կ միլիոն ամսական չեն վճարեր ազգային վարժարանին, բայց մէկ ոսկի միայն թողակ կը վճարեն ո՛ր և է օտար վարժարանի մը, գիրքերու, տետրակներու և ուրիշ դպրոցական պիտոյքներու ծախքերը դուրս :

— Իրաւունք ունիս, սիրելի՛ս, հաստատեց Քանասարեան, Աղեքսանդրիոյ մեր ազգայինները, բնիկ թէ դադարեցնուած են կորսուած, մանաւանդ ջոջ դասակարգը . ազգութիւն, կրօն, լեզու, պատմութիւն, այս ամէնը կ'ուրանան և առանց ամէնալու, իրենց զաւակները բարոյապէս կ'սպաննեն :

— Քանի որ այդպէս է, մենք հոս գործ մը չուենինք, Գահիրէ պիտի ջանամ հիմնել այդ վարժարանը :

— Սքանչելի՛ յղացում :

— Հո՛ն պէտք է աշխատինք առաջ բերել ազգային յեղաշրջում մը :

— Բայց ի՞նչպէս, դարձեալ հարցուց Քանասարեան մտահոգ դէմքով մը, ահագին դրամագլուխ մը մը պէտք է, չէ՞ :

— Անտարակոյս, յարեց Արծուիբունեան, յիմա-

րուծիւն է ճամբայ ելլել առանց կանխաւ ապահովելու
այդ էական պայմանը . ի՞նչ է ըսեր Պօնաբարթ . չէ՞ք
յիշեր , դրամը չէ՞ պատերազմին ջիղը :

— Շա՛տ աղէկ , սիրելիս , գտա՞ծ էք այդ դրա-
մագլուխը :

— Ո՛չ տակաւին . պատասխանեց Արծուիբուն-
եան , բայց պիտի գտնենք , վստա՛հ եղիւր բարեկամս ,
միայն բան մը պիտի խնդրեմ քենէ :

— Կաղաչեմ , հրամայէ՛ միայն և ես բոլոր ան-
ձովս պատրաստ եմ ծառայելու :

— Կը յիշե՞ս ինչ ըսի քիչ առաջ , այս գործին
յաջողութեան համար անհրաժեշտ է գաղտնապահու-
թիւնը , չէ՞ :

— Անշո՛ւշտ . . .

— Դարձեալ կը կրկնեմ , սիրելիս , շարունակեց
Արծուիբունեան , մեր բոլորտիքը թշնամիներ , նա-
խանձորդներ , յիմար հակառակորդներ չեն պակսիր . . .

— Գիտե՛մ , գիտե՛մ , հաստատեց Քանասարեան :

— Եւ յետոյ , այսպիսի ձեռնարկ մը , Եգիպտոս-
հայոց մէջ թերեւս առաջինը , մեծ զոհաբերութիւն կը
պահանջէ :

— Պատրա՛ստ եմ , ընդմիջեց Քանասարեան :

— Լա՛ւ ուրեմն . չեչտեց Արծուիբունեան , պէտք
է վաղը Գահիրէ մեկնիս և ներկայանաս Լորտ Քրօմէրի :

— Ի՞նչպէս . . . պարզ գաղթական մըն եմ , ան-
ծանօթ մը :

— Անծանօթ մը չպիտի ըլլաս , պիտի յանձնա-
րարուիս կարեւոր անձնաւորութեանց կողմէն :

— Որոնցմէ՞ , հարցուց Քանասարեան :

— Տօքթ . Րօզտէյլիի և տեղիս բրիտ . ընդհանուր
հիւպատոսին կողմէն ,

— Ե՞րբ պիտի առնուի այդ յանձնարարագիրը :

— Առնուած է արդէն :

Եւ կուշտի գրպանէն հանեց թղթածրար մը, որուն մէջ խնամով գրուած էր Լորտ Քրօմէրի ուղղուած հիւպատոսական յանձնարարագիրը, Տօքթ. Բօլտէյլի նամակին հետ :

Քանասարեան, ինչպէս ըսինք, Բօլտէրթ Քօլէճէն էր, վարժ անգլիագէտ մը, կարգաց նամակները և գուհունակ դէմքով մը :

— Պուա՛վօ, բացագանչեց, հիմա կը հաւատամ թէ հրաշքներ պիտի կրնաս գործել փարաւոններու երկրին մէջ :

Արծուիբունեան քմծիծաղով մը միայն պատասխանեց Քանասարեանի փաղաքշանքներուն : Աղեքսանդրիոյ բլրիտ, ընդհ. հիւպատոսը կը յանձնարարէր երկու հայ ուսուցիչները խնդրելով որ Լորտ Քրօմէր անոնց չի զլանայ իր բարոյական աջակցութիւնը, կարենալու Գահիրէի մէջ հիմնելու համար հայկական կեդրոնական վարժարան մը, ուր մասնաւորապէս ոյժ պիտի տրուէր անգլիերէնի ուսուցման, և այլն :

— Քանասարեա՛ն, ըսաւ Արծուիբունեան, ա՛յս իրիկուընէ պէտք է Գահիրէ մեկնիս, անձամբ յանձնես այս նամակները Լորտին, և ինծի հեռագրես պատասխանը, զոր իրմէ պիտի ստանաս : Ես հոս կ'սպասեմ հրահանգներուդ, եթէ պէտք ունենաս իմ ներկայութեանս, կրնաս հեռագրով կանչել զիս, անմիջապէս կուգամ, կը հասկնամ, գործը լուրջ է, պէտք է՛ թեթեօրէն վերաբերուիս :

— Բայց ինչպէ՞ս պիտի մեկնիմ, մայրս ու քոյրս առանձին մնան հոս, առանց ապրուստի ո՛ր և է միջոցի մը, և յետոյ, ես ի՞նչպէս պիտի ապրիմ Գահիրէի պէս ինծի բոլորովին անծանօթ քաղաքի մը մէջ :

— Այդ կէտը մասամբ կարգադրուած կը համարուի :

— Ի՞նչպէս...

— Ահաւասի'կ, առէ'ք այս փոքրիկ գումարը, լը-
րացուցէ'ք ձեր ընտանեկան պէտքերը, և առանց յա-
պաղելու եթէ կարելի է այս գիշերուան կառախում-
բով մեկնեցէ'ք, սիրելիս:

Եւ երեք ոսկի տուաւ իր պաշտօնակցին:

Մէնչիէի պարտէզէն դուրս ելան և քիչ մըն ալ
ճամբան խօսակցելէ յետոյ բաժնուեցան իրարմէ:

Քանասարեան նոյն գիշերուան կառախումբով Գա-
հիրէ մեկնեցաւ, իսկ Արծուիրունեան, այն գիշերը
«Լուվր»ի սրճարանին մէջ անցուց, եւրոպական զա-
նազան թերթեր քաղելով:

Անցան մէկ քանի օրեր, անցաւ ամբողջ շաբաթ
մը, և Քանասարեանէն ո'չ մէկ լուր: Արծուիրունեան
կը տառապէր, ո' և է կերպով մը չէր կրնար մեկնել
իր պաշտօնակցին լուռութիւնը. արգեօք հիւանդացա՞ւ,
կ'ըսէր ինքնիրեն, արգեօք բոլորովին մոռցա՞ւ զինք,
դրժե՞ց արգեօք իր խոստումին դէմ: Եւ հազարումէկ
ենթադրութիւններով ինքզինք կը չարչարէր:

Այսպէս, ամբողջ երկու շաբաթներ զուր սպա-
սելէ յետոյ, որոշեց ինք անձամբ մեկնիլ Գահիրէ,
երթալ գտնել իր ընկերը, իմանալու համար այս եր-
կարատեւ լուռութեան գաղտնիքը:

— Չորեքշաբթի, կէս օրէն առաջ, ժամը տասն
ու կէսին միջոցները Գահիրէի կայարանէն դուրս կ'ե-
լէր Արծուիրունեան, և էզպէքիյէ տանող ելեքտրա-
կառքին մէջ կը նստուէր:

Տասը վայրկեան ետքը վար իջաւ Աթապա էլ Խատ-
րա, և գիմեց «Նափիէ» սրճարանը, որ այն տարին
վարձուած էր Հայկական Բարեգործական Ընկերութե-
նէն, և որ հետեւաբար, հայկական սրճարանի մը վե-
րածուած էր:

Արծուիրունեան արձանացած մնաց սրճարանին
առջև երբ նշմարեց Քանասարեանը, որ անհոգ նըս-

տած նարկիլէ կը քաշէր : Յետոյ , իր ներքին զայ-
րոյթը զսպելով , մօտեցաւ և գլուխը ճօճելով :

— Օ՛ . . . բացագանչեց , ո՞ղջ էք բարեկա՛մ :

Քանասարեան շանթահար եղաւ , չէր սպասեր այս
անակնկալին : Շուտով ինքզինք ամփոփեց և անմի-
ջապէս սուրճ և նարկիլէ յանձնարարեց կարսօնին :

Եւ երկու պաշտօնակիցները քովէ քով նստած ,
սկսան մտերմական խօսակցութեան մը :

— Ո՞ւր էիր , բարեկա՛մ , հարցուց Արծուիբուն-
եան կշտամբող շեշտով մը , գոնէ երկտող մը թող
հասցնէիր , գիտե՞ս որքան տառապեցայ :

— Ա՛խ եղբա՛յր , պատասխանեց Քանասարեան
տառապանքներէ նոր ազատած մէկու մը դժգոհ գէմ-
քովը , չէք գիտիր ինչե՛ր կրեցի , մահուընէ՛՛ աղա-
տեցայ գրեթէ :

— Ի՞նչ պատահեցաւ , ընդմիջեց Արծուիբուն-
եան , անցած ըլլայ :

— Նամակները կորսուեցա՛ն :

— Ի՞նչպէս . . .

— Լորտ Քրօմէրի ապարանքը գացի , սկսաւ պատ-
մել Քանասարեան , լաւ կը յիշեմ , նամակները յանձ-
նեցի բարապանի մը և ես վարը բակին մէջ սպա-
սեցի , յուսալով թէ Լորտը պիտի բարեհաճէր զիս վեր
կանչել . մէկ ժամէ աւելի բակին մէջ ման եկայ , գուր
յուսացի , սպասեյի , ի վերջոյ բարապանը մօտեցաւ
ինծի և ազդարարեց մեկնիլ . « Մէկ քանի օրէն կրնաք
վերադառնալ հոս և առնել պատասխանը » ըսաւ :

— Է՛ . . . յետո՞յ :

— Ի՞նչ կրնայի ընել , բարապանը պարզապէս կը
վռնտէր զիս , չէի կրնար երկար ատեն սլքտալ Լորտի
պալատին կամարներուն տակ , առանց ետիս նայելու
հեռացայ :

— Յետո՞յ , հարցուց անհամբեր Աղեքսանդրիայէն

նոր հասած պաշտօնակիցը, ուրիշ անգամ չի հանգիպեցա՞ր,

— Հանգիպեցա՞յ... չորս օր վերջը գիմեյի Լորտին, դարձեալ սպասեցի բակին մէջ, ի վերջոյ նոյն բարապանը, մօտեցաւ ինծի, և գիտե՞ս ինչ ըսաւ:

— Ի՞նչ ըսաւ:

— Ուրացա՛ւ նամակները, նոյն իսկ չուզեց զիս ալ ճանչնալ և փառաւորապէս (!) վռնտեց զիս:

Արծուիբունեան պիտի ճաթէր բարկութենէն, ա՛յնքան յուզուած ու դրգուած էր իր ընկերոջ գէմ: Սակայն գերագոյն ճիգով մը զսպեց ինքզինք ու լըռեց: Յետոյ.

— Բարեկա՛մ ըսաւ, երկու շաբաթէ ի վեր ի՞նչ կ'ընէիր, ինչո՞ւ գէթ ինծի չի գրեցիր ու չի հաղորդեցիր եղբւրթիւնը:

— Ի՞նչ, առարկեց Քանասարեան, այնքան անգո՞ւթ կը կարծէք զիս, այնքան ապո՞ւշ: Որ ձեզի իմաց տայի դժբաղդութիւնը:

— Լա՛ւ, լա՛ւ... հիմա ինչո՞վ կը զբաղիս,

— Անգլիերէնի մէկ երկու դասեր ճարեցի, և առ այժմ ատով կ'ապրիմ, ի՞նչ ընեմ... ,

— Շա՛տ լաւ, շա՛տ լաւ, կրկնեց Արծուիբունեան դառն ժպիտով մը, չնորհակա՛լ եմ, կէտ առ կէտ գործադրած էք ձեր խոստումը:

— Եւ սուրճը կէս խմած ու նարկիլէն այնպէս ձգելով ոտքի ելաւ, առաւ քալեց առանց մնաք բարովի, ուղղուելով դէպի Մուսքի փողոցը, երթալու համար Հայոց եկեղեցին, ուր պիտի փնտռէր Ազիզ Եոսսուֆ պէյը, որուն այցաքարտ մը բերած էր Աղեքսանդրիոյ կարեւոր բարեկամէ մը:

Ազիզ պէյը Գահիրէի բնիկ հայերէն էր, ազնւական ընամանիքէ մը, հռչակաւոր Աղեքսանդր Պօժարիսի որդին, կաթուղի գպրոցներու մէջ առած իր

ուսուումը, բոլորովին օտար և տգէտ՝ մեր ազգային կեանքին, Գահիրէի խառն Դատարանին ազդեցիկ անգամներէն էր, սիրուած ու յարգուած դէմք մը:

Տիգրան բաշա տ'Ապրօ, Եգիպտոսի մեծանուն նախարարապետ Նուպար բաշայի փեսան, և արտաքին գործերու նախկին նախարարը, որ միեւնոյն ժամանակ Եգիպտոսի Ազգ. Գաւառ. Ժողովի նախագահ էր, նորեկ հայ գաղթականներուն համար Նպաստամատոյց Յանձնաժողով մը կազմել տուած էր, որուն ատենապետութիւնը յանձնած էր Ազիզ Եուսուֆ պէյի, որ հակառակ իր օտար դաստիարակութեան, կը սիրէր իր ցեղը, ու թէև արաբախօս՝ կը փափաքէր գէթ իր զաւակներուն տալ ազգային դաստիարակութիւն մը, անոնց սովորեցնել տալով իր'նց մայրենի լեզուն, կրօնը և պատմութիւնը:

Արծուիրունեան հայոց եկեղեցին մտաւ, ուր բազմին մէջ սարսուռով մը դիտեց գաղթականներուն ողբալի տեսարանը: Շատերը կիսամերկ, ցնցոտիներու մէջ, գունատ մանկիկ մը կառչած սգաւոր մօր մը կուրծքին, որ կը զլանար կաթը. հոս՝ հիւանդներ պառկած, բազմի քանիք ծածկող աղտոյ փսիաթնէրու վրայ, կը հեծէին... հոն՝ այրիներու, որբերու թափօր մը, Յանձնաժողովի գրասենեակին դուռը խըռնուած՝ հա՛ց կը հայցէին...

— Արծուիրունեան այդ թշուառներու ամբոխը կտրեց անցաւ ու ներս մտաւ սենեակէն, ուր նիստ կը գումարէր Նպաստ. Յանձնաժողովը, Ազիզ պէյի ատենապետութեան տակ, մօտենալով այս վերջինին, Ազեքսանգրիոյ ուսուցիչը ներկայացուց իր այցաքարտը:

— Օ՜՜... բացագանչեց Ազիզ պէյ, և, նստեցէ՛ք, նստեցէ՛ք, ըսաւ Քրանսերէն լեզուով: Ի՞նչպէս է էքիզլէր էֆէնտին:

Միւս անդամները հետաքրքիր նայուածքներ կ'ուղղէին Արծուիրունեանի, որ սահուն ֆրանսերէնով մը կը պատասխանէր Ազիզ պէյի հարցումներուն :

Այսպէս, քանի մը վայրկեան խօսակցելէ յետոյ, Արծուիրունեան մօտենալով ատենապետին, ականջին բաներ մը փսփսաց :

Ատենապետը անմիջապէս դուրս ելաւ Արծուիրունեանի հետ և երկուքը միասին խօսակցելով անցան գաղթականներու գոյքերու կոյտին մէջէն :

Արծուիրունեան փափաք յայտնեց Ազիզ պէյի, զինքը Տիգրան փաշային ներկայացնելու, ինչ որ խոստացաւ պէյը, հետեւեալ օրուան համար :

— Բարեկա'մս, ըսաւ, վաղը կէս օրէն ետքը ժամը երկուքին կ'սպասեմ ձեզի Նիու Պառ :

— Ո՞ւր է Նիու Պառը :

— Օրէրայի հրապարակը, Իպրահիմ բաշայի արձանին դիմացը :

— Շնորհակա՛լ եմ, պէ'յ, որոշեալ ժամուն պիտի գտնուիմ հոն :

Արծուիրունեան հրաժեշտ առաւ Ազիզ պէյէն և Հայոց եկեղեցիի շրջափակէն հազիւ կրցաւ ինքզինք դուրս նետել, առանց վայրկեան մը կարենալ իր մըտքէն վանելու գաղթականներու սրտակեղէք տեսարանը որուն հանդիպած էր քիչ առաջ բակին մէջ :

Յետոյ ուղղուեցաւ գէպի Պէյն էլ Սուրէյն փողոցին անկիւնը կեցող կառք մը :

Կառքին մէջ իր թղթապանակը քրքրելով, մէջէն այցաքարտ մը հանեց որուն վրայ յառեցաւ քանի մը վայրկեան, մտքին մէջ բաներ մը որոճալով :

Կառապանը ձիերը կեցուց յանկարծ հսկայ շէնքի մը դուռը. ֆրէններուն վարժարանը հասած էին : Վար իջաւ Արծուիրունեան, կառապանը ճամբեց և ինք մեծ դուռէն ներս մտաւ : Շուտով դիմաւորուեցաւ նոյն

վարժարանի տնտեսէն, որուն իր այցաքարտը տալով, սկսաւ ման դալ սպասման սրահին մէջ:

Վերէն շօինդով մը վար իջաւ փառայեղ մօրուքով Ֆրէր մը, նոյն ինքն վարժարանին տնօրէնը, և Արծուիբունեանի այցաքարտը ձեռքին մէջ դարձնելով՝ հրաւիրեց զանի վեր:

Այցաքարտին վրայ Ֆրանսերէն գրուած էր.

Ս. ԱՐԾՈՒԻԹՈՒՆԵԱՆ (Թղթակից «Թան»ի)

Արծուիբունեան չըջապատուած վարժարանի տընօրէնէն և ուրիշ մէկ քանի ուսուցիչներէ, դաստարանէ դասարան կ'այցելէր, կ'ունկնդրէր դասաւանդութիւնները, աչքէ կ'անցընէր օրագրութեան տետրակները, որոնք ա'յնքան ազնուօրէն կը դրուէին իր տըրամադրութեան տակ:

Աղեքսանդրիոյ փորձ ու յանդուգն ուսուցիչը, ներկայացուցած այցաքարտին շնորհիւ, արտակարգ մեծարանքներու առարկայ, իր խորհրդաւոր հարցումներով մէկ կողմէ կը շահագրգռէր նոյն վարժարանի պաշտօնէութիւնը, և միւս կողմէ օրագրութեան տետրակներու մէջի «եան» վերջաւորող բոլոր մականունները կը համրէր, հասկնալու համար թէ՛ քանի՞ հայ աշակերտներ կը յաճախեն հոն:

Միամիտ Ֆրէրներ, «Թան»ի թղթակիցը սիրաշահելու համար մեծարանքներ կը շնայէին:

«Թան»ի թղթակիցը մեկնեցաւ Ֆրէրներու վարժարանէն, և կառք մը նստելով շարունակեց իր այցելութիւնները. Գահիրէի միւս օտար վարժարաններուն մէջ, ուր կը յաճախէին հայ աշակերտներ:

Այսպէս, երկու երեք ժամուան մէջ, միշտ իբրեւ «Թան»ի թղթակից ներկայանալով, յաջողեցաւ ընդօրինակել բոլոր հայ պատանիներուն անունները որոնք զանազան օտար վարժարաններու մէջ կ'ստանային իրենց կրթութիւնը:

Արծուիրունեան հասած էր իր նպատակին . շուրջ քառասուն աշակերտներու ցանկ մը կրցած էր պատ-
րաստել , որոնք առ հասարակ գիւրակեցիկ ընտանիք-
ներու զաւակներ ըլլալով , պիտի կրնային իւրաքան-
չիւրը մէկ ոսկի ամսական վճարել , եթէ յաջողէր հա-
մոզել ծնողքները , զանոնք ղրկելու համար իր նոր
հիմնելիք վարժարանը :

Քանասարեան , մէկ կողմէ իր անգլիերէնի մաս-
նաւոր դասերը շարունակելով , միւս կողմէ կը հետե-
ւէր Արծուիրունեանի մէն մի քայլին և կը տեղեկա-
նար օրը օրին անցած դարձածներուն : Երկու պաշտօ-
նակիցները ցերեկները միշտ իրարու հետ կ'անցնէին
փողոցներէն , անցորդներուն ու խանութպաններուն
հետաքրքրութիւնը կ'արթնցնէին , իսկ գիշերները ,
հայերէ չյաճախուած սրճարանի մը անկիւնը քաշ-
ուած յայտագիր մը կը խմբագրէին , զոր աւարտելէ
յետոյ տպագրել պիտի տային Ս . Դարբինեանին , այն
չըջանի միակ հայ տպարանը՝ Գահիրէի մէջ :

Յայտագիրը տպագրուած , Արծուիրունեան սկսաւ
կարգով այցելութիւններ տալ բոլոր ծնողքներուն ,
որոնց զաւակները կը յաճախէին ֆրէշներուն , Յիւ-
սուսեաններուն քով , կամ Սէնթ Մէրիի անգլիական
վարժարանը :

Ծնողքները գրեթէ առանց բացառութեան , քա-
ջալերեցին Արծուիրունեանը , խոստանալով աջակցիլ
իրեն և իրեն վստահիլ իրենց զաւակներուն դաստիա-
րակութեան գործը , եթէ ինք փափաքէր հայկական
երկրորդական վարժարանի մը հիմնարկութիւնը , մայ-
րաքաղաքին հայաշատ թաղերէն մէկուն մէջ :

Արծուիրունեան և Քանասարեան էին այդ օրերու
խօսակցութեան առանցքը . ամէն տեղ , սրճարաննե-
րուն մէջ թէ տունները , միշտ միեւնոյն խօսակցու-
թեան նիւթը , — հայկական երկրորդական վարժարան

մը պիտի հիմնուի, զուտ ազգային դաստիարակութիւն մը պիտի տրուի մեր զաւակներուն, հայերէն, արաբերէն, անգլիերէն, ֆրանսերէն լեզուները միանգայն պիտի աւանդուին, և այլն:

Եւ երկու վարժապետներուն համբաւը տարածուեցաւ ամբողջ մայրաքաղաքին մէջ:

Ժ.

ՏԻԿԻՆ ԱԶՆԻՒԻ ԳՈՂԱՐՆԵՐԸ

Տիկին Ազնիւ, Առաջնորդեան Սիմօն պէյի կինը, ամէն օր Ս. Աստուածածին եկեղեցին կ'այցելէր, գաղթականներուն վիճակը մօտէն տեսնելու և անհուն թշուառութեան դարման մը տանելու փափաքով: Արդէն հարիւր յիսունէ աւելի գաղթականներու — որոնք բացարձակապէս զուրկ էին գոյութեան ամէն միջոցներից — անկողին պատրաստել տուած էր իր անձնական քսակէն:

Այդ օրերուն մէջ էր, Պէյն էլ Սուրէնի փողոցէն շքեղ կառք մը կ'անցնէր ու կանգ կ'առնէր Ս. Աստուածածին եկեղեցիի դուռին առջև: Նոյն պահուն բակին մէջ կը գտնուէր Արծուիբունեան, քանի մը գաղթականներէ շրջապատուած:

Կառքին մէջէն դուրս կ'ելլեն մէկ կին ու մէկ աղջիկ. տիկին ազնիւ Առաջնորդեան և օրիորդ Հերանոյշ Կորտնեան:

Գաղթականներուն այցելութեան եկած էին ա-

սոնք : Տիկին Ազնիւ մօտենալով բակի խումբին և տեսնելով Արծուիրունեանը , զոր առանց տեսած ըլլալու անունովը միայն կը ճանչնար :

— Պարո'ն , հարցուց , ե՞րբ եկաք :

— Կա'յ մէկ ու կէս շաբաթ , պատասխանեց Արծուիրունեան ,

— Ի՞նչ կը կոչուիք :

— Արծուիրունեան կը կոչուիմ , տիկի'ն :

— Օ' . . . բացագանչեց տիկին Ազնիւ հիացիկ ակնարկ մը նետելով , Արծուիրունեանը զո՞ւք էք , լըսած եմ ձեր անունը , և շատ ուրախ եմ որ հիմակ անձամբ կը տեսնեմ զձեզ :

— Ծնորհակա'լ եմ , տիկին , ըսաւ Արծուիրունեան , գաղտնի նայուածք մը սահեցնելով տիկնոջ քովը կեցող օրիորդին որ արցունքոտ աչքերով կը դիտէր բակի քարերուն վրայ պառկած հիւանդ գաղթականները :

— Հո'ս էք տակաւին , պարո'ն այնպէս չէ՞ :

— Այո' տիկին , դեռ հոս պիտի մնամ :

— Մի' հեռանաք հոսկէ , պատուիրեց տիկին Ազնիւ , կ'ուզեմ ձեզ տեսնել յետոյ :

Եւ օրիորդ Հերանոյշին հետ բաժնուելով խումբէն , սկսաւ առաջանալ բակին մէջ :

Մէկ ժամէն աւելի տեւած էր տիկին Ազնիւի այցելութիւնը . իր ձեռքով դրամական նպաստներ բաշխած էր ծայրայեղօրէն թշուառ գաղթականներուն , մասնաւորապէս այրիացած ծծմայրերուն , որոնք սընունդի պէտք ունէին :

Իսկ Արծուիրունեան բակէն չէր հեռանար , տիկին Ազնիւի պատուէրին համաձայն , խրախուսելով ու սըր-

տապնդեցիով գաղթականները, որոնք զինք շրջապատած ախորժակով կը լալէին իր խօսքերը :

Տիկին Ազնիւ, Օրիորդ Հերանոյշին հետ կը վերադառնար գաղթականներու քովէն և կը պատրաստուէր դուռին առջև սպասող կառքին մէջ նետուելու, երբ նշմարեց Արծուիբունեանը :

— Պարո՛ն Արծուիբունեան, ըսաւ գողտր ձայնով մը, կը հաճի՞ք ընկերանալ ինծի :

— Շնորհակա՛լ եմ տիկին, ի՞նչ հրաման ունիք :

— Կառքս մտէ՛ք, այս գիշեր մեր տունը հիւր կը մնաք . չը՛ւար :

Միւս գաղթականները զմայլանքով կը դիտէին տիկին Առաջնորդեանը որ նոյն պահուն հրեշտակ մը կը թուէր իրենց աչքին :

Արծուիբունեան առանց ուէ առարկութեան ընդունեց տիկնոջ հրաւերը, կառքը մտաւ և նստաւ անոնց դիմացը :

Եւ կառքը մեկնեցաւ Շուպրա, Առաջնորդեան Սիմօն պէյին բնակարանը, ուր կը յիշեն մեր ընթերցողները, հիւանդ պառկած էր ալեւոր Էմիլին :

Կառքը Շուպրայի կամուրջէն անցաւ և գնաց կեցաւ Սիմօն պէյի ապարանքին դրան առջև : Մէջէն դուրս ելաւ նախ տիկին Ազնիւ, օրիորդ Հերանոյշին հետ, յետոյ ուսուցիչը :

Այդ օրը Սիմօն պէյ բացակայ էր :

Ապարանքի գաւիթին մէջ օրիորդ Հերանոյշ յարգալիր ձեւով մը բարեւելով Արծուիբունեանը, կը պատրաստուէր հրաժեշտ առնել, երբ տիկին Ազնիւ .

— Հերանո՛յշ ըսաւ մայրենի դորովանքի փափուկ շեշտով մը, ո՞ր պիտի երթաս հիմա :

— Դասի՛ս, մրմնեց օրիորդը, Գեղամը կ'սպասէ կարծեմ :

— Հոգ չէ՛ աղջիկս, քովէս մի՛ բաժնուիր, արդ-

եօք ի՞նչ յուզիչ պատմութիւններ պիտի լսենք հիմա Պոլսոյ և Հայաստանի վրայ :

— Ի՞նչպէս . . .

— Ձե՞ս գիտեր , պարոնը հոնկէ կուգայ :

— Օ՛ . . . բացագանչեց Հերանոյշ , թող մնայ ուրեմն այս օրուան դասս , բայց գեղամի՛ն ալ իմաց տանք անգամ մը :

— Ինչո՞ւ չէ , աղջի՛կս , Գեղամի՛ն ալ իմաց կուտանք հիմա :

Եւ երեքը միասին , սանդուխէ մը վեր ելան և ուղղուեցան սենեակ մը , ուրկէ նեքս մտան :

Տիկին Ազնիւի առանձնասենեակն էր :

Սպասուհի մը , նիհարակազմ ու խարտեաչ վարսերով , արծաթ ափսէ մը բռնած մօտեցաւ և հիւրերուն հրամցուց արմաւի անոյշ մը :

Տիկին Ազնիւ , տենդոտ անհամբերութեամբ մը , կ'սպասէր լսել Պանքայի Դէպքին ու Պոլսոյ Զարդին մանրամասնութիւնները , մինչ Հերանոյշ անհանդարտ , յաճախ կ'ելէր տեղէն , նորէն կը նստէր , շարունակ ակն ու կը փոխէր , ոտքի կ'ելէր կ'երթար կը կայնէր խոշոր հայելիին առջև ու ինքդինք կը դիտէր մէջը , յետոյ կուգար կը նսէրտ տիկին Ազնիւի քովը : Դառնալով անոր :

— Զածա՛ , ըսաւ յանկարծ , ո՞ւր է , դեռ չեկա՛ւ Գեղամը :

— Հա՛ , մոռցա՛յ աղջիկս , հիմա կանչել կուտամ , դուն քովիկս հանգիստ նստէ՛ , հիմա կուգայ :

Յետոյ դառնալով Արծուիբունեանի , և իր հետաքրքիր աչքերը պտտցնելով բոլորտիքը , ինչպէս եթէ Ղզուշանար օտարի մը ներկայութենէն .

— Պարո՛ն , ըսաւ քնքոյշ ձայնով մը և թեթեւ փալտ մը շրթունքներուն վրայ , կ'աղաչեմ , չի՛ նեղուելիք , գիտէ՞ք ինչու հրաւիրեցի ձեզի հոս :

— Ինչո՞ւ պիտի նեղուիմ, տիկին, քա՛ւ լիցի, ընդհակառակը, ձեզի պէս բարի, մարդասէր և ազնուասիրտ տիկնոջ մը հետ ծանօթանալ՝ ինծի համար մեծ պատի՛ւ մըն է, հաւատացէ՛ք :

— Շնորհակա՛լ եմ պարո՛ն. մեզ մի՛ մեղադրէք, Եգիպտոսի մէջ ապրելու դատապարտուած, աքսորականի մը պէս, տարիներով չէի կրնար տեսնել մեր սիրելի ազգայիններուն երեսը. ո՛րքան բարեբախտութիւն է ինծի համար, վայելել ներկայութիւնը ձեզի պէս զարգացած, Ազատութեան համար տարիներով բանտարկուած պատուական հայու մը, որ...

— Շնորհակա՛լ եմ տիկին, ես ինքզինքս արժանի չեմ գտներ ա՛յնքան ներողամտօրէն շօռլուած դըրուատիքներուն, հասարակ ուսուցիչ մըն եմ, և եթէ կ'ուզէք, մտքի մշակ մը, գրիչս նուիրած մարտիրոս ազգիս դատին :

— Ա՛հ... բացազանչեց Հերանոյշ, ուրեմն պարոնը գիտէ ամէնը :

— Ո՞րը, ո՞րը, հարցուց տիկին Ազնիւ :

— Վերջին դէպքե՛րը... ա՛խ, ո՛րքան կը փափաքիմ իմանալ ստոյգ պատմութիւնը :

— Թօժարակա՛մ, օրիորդ, ո՞ր դէպքերը կ'ականարկէք սակայն :

— Պանքայի Դէպքը, Պոյսոյ Զարդը...

— Ե՛ս ալ նոյն փափաքը ունիմ, յարեց տիկին Ազնիւ, բայց դժբախտաբար ահա՛ երեք ամիսներ անցած են անկէ ի վեր և տակաւին համով հոտով պատմողի մը չի հանգիպեցայ. բոլորը շինծու առասպելներ, շատերը կը չափազանցեն, ուրիշներ ալ՝ կը խեղաթիւրեն : Սիրելի պարոն, դո՛ւք միայն պիտի կըրնաք գոհացնել մեզ :

— Խնդրեմ, չարժեր այդքան յոգնիլ, պատրաստ եմ պատմելու երբ որ ուզէք և վստահ կրնաք ըլլալ

թէ իրական պատմութիւնը, ո'չ թէ առասպելներ պիտի լսէք իմ բերնէս, որովհետեւ մէջն էի և ապրեցայ արևնի և արհաւիրքի այն օրերը, աչքերո՛վս տեսայ գործուած վայրագութիւնները, փողոցները կարմիր ներկող եղբայրներուս անմեղ արի՛ւնը, ականջներո՛վս լսեցի պանքային փողոցը նետուած ռումբերուն պայթումները...

Եւ Արծուիբունեան յանկարծ փղձկեցաւ և յուզումէն սկսաւ լալ։

Տիկին Ազնիւի և Օր. Հերանոյշի գեղեցիկ աչքերն ալ լեցուեցան արցունքով և պահ մը պաղ ու սառեցուցիչ լուութիւն մը տիրեց առանձնասենեակին մէջ։

Նոյն պահուն, նիհար կազմով ու խարտեաշ մաշերով սպասուհին երեւցաւ ափսէով մը։

Սուրճը պատրաստած էր, մօտեցաւ ու կարգով հրամցուց ներկաներուն։

Օրիորդ Հերանոյշ աղերսող ակնարկով մը.

— Ձաձա՛, ըսաւ տիկին Ազնիւի, կը խօսի՞ք հիմա։

— Ի՞նչը խօսիմ...

— Գեղամին համար...

— Շա՛տ լաւ, շատ լաւ ազջիկս, կրկնեց տիկին Տիկին Ազնիւ ժպտուն աչքերովը նայելով օրիորդին, որ կ'եռեւեփէր նստած տեղը։

Յետոյ դառնալով սպասուհիին.

— Էլիզա՛, ըսաւ, Գեղամին ըսէ՛ թնղ հոս գայ, մամա՛ն կ'ուզէ ըսէ, իրեն։

Սպասուհին սուրճին գաւաթները մէկիկ մէկիկ առաւ, դրաւ ափսէին վրայ և ինք դուրս ելաւ սենեակէն,

Սօսակցութիւնը քանի մը վայրկան ընդհատեցաւ. յետոյ տիկին Ազնիւ դառնալով Արծուիբունեանի.

— Պարոն, ըսաւ քնքոյշ ձայնով մը, ինչ անոյշ կը պատմէիք:

— Ներեցէ՛ք, տիկին, յարեց Արծուիբունեան խռով դէմքով մը, սիրտս թունդ ելած է, չեմ գիտեր ինչու այսքան կը յուզուիմ:

— Անշո՛ւշտ պիտի յուզուիք, մենք որ հեռու կ'ապրինք, այդ տրիւնոտ դէպքերուն արձագանքը լսելով կը մորմոքինք, հապա դո՞ւք, չէ՞ որ ականաւ տես եղած ու ապրած էք այդ կարմիր օրե՛րը...

— Կ'աղաչեմ տիկին, մի՛ մեղադրէք զիս, ներեցէ՛ք, մինչև որ ինքզինքս գտնեմ...

— Հոգ չէ՛ սիրելիս, յարեց տիկին Ազնիւ, շատ ժամանակ ունինք, երբ որ ուզէք, այն ատեն կը պատմէք. աւելի լաւ է, իրիկուան կը յետաձգենք, արդէն կը մտածեմ ձեզ տանիլ մեր Էֆէնտին ներկայացնել. գիտէ՞ք որքան կ'ախորժի հայկական պատմուածքներէն, կը խենդենա՛յ երբ Հայաստանի անունը լսէ... ազդասէր մարդ է մեր Էֆէնտին.

— Շնորհակա՛լ եմ, տիկին...

Սպասուհին յանկարծ ներս մտաւ և մօտենալով տիկին Ազնիւի, ականջին բան մը փոփսաց ու նորէն դուրս ելաւ:

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ կայ, կրկնեց Հերանոյշ տենդոտ շարժումով մը:

— Գեղամը դո՛ւրս է ելեր, աղջիկս, ըսաւ տիկին Ազնիւ:

Օրիորդ Հերանոյշ ա՛լ չէր կրնար հստիլ հոն, ոտքի ելաւ, հալելիին գիմացը գնաց կեցաւ, ինքզինք մէջը դիտեց, գլխին մազերը քիչ մը յարգարեց, յիտոյ տիկին Ազնիւի դառնալով.

— Ձածա՛, թոյլ տուէք ուրեմն երթամ, ըսաւ տխուր շեշտով մը:

— Ի՛հ, ըսաւ տիկին Ազնիւ, դո՛ւն գիտես, բայց ո՞ր պիտի երթաս աղջիկս,

— Տունը, պատասխանեց Հերանոյշ, դժգոհու-
թիւն բուրող դէմքով մը, ի՞նչ ընեմ:

— Աղջիկս, յարեց տիկին Ազնիւ, հիմա գնա,
հոգ չէ՛, երբ Գեղամս վերադառնայ, քեզի լուր կը
ղրկեմ. իրիկունը կուգաս կ'առնես դասդ:

— Ա՛հ, ձաձա, ո՛րքան ազնիւ էք, իրա՞ւ է, ին-
ծի իմաց պիտի տա՞ք երբ Գեղամը տուն գայ:

— Այո՛ աղջիկս, գալուն պէս քեզի լուր մը կը
ղրկեմ, դուն տունէն մի հեռանար:

— Ո՞ւր պիտի երթամ արդէն, ձաձա, պատշգամբ
կը նստիմ ու «Թափայէլ» կը կարդամ:

— Ի՞նչը...

— «Թափայէլ»ը ձաձա, ա՛խ չէք գիտեր ինչ յու-
զիչ վէպ է, աննմա՞ն:

— Աղէկ աղջիկս, հեգնեց տիկին Ազնիւ, կարգա՛,
կարգա՛, նայի՛ք քեզ ո՞ւր պիտի տանին վէպերուն
ընթերցումը:

— Ի՞նչ ընեմ, ձաձա, տրտնջաց օրիորդը, եթէ
ասոնք չըլլան, ձանձրոյթէս պիտի ճաթի՛մ... տունը
դժո՛խք մըն է, ծնողքներս, ի՞նչ պիտի պահեմ մեղ-
քըս, ճիւղանե՛ր կ'երեւան աչքիս... ա՛խ, անուշի՛կ
ձաձաս, գիտե՞ս ինչեր կը կրեմ ես այն... մօրս հա-
մար. հապա հա՞յրս... անգուլթ մըն ալ ան է, խեղճ
երուանդի՛կս, անկիւն մը նետուած քուրջի մը պէս,
էլէնիին ձեռքը յանձնուած է...

— Հերի՛ք է, հերի՛ք է աղջիկս, ընդմիջեց տի-
կին Ազնիւ կշտամբող նայուածք մը նետելով Հերա-
նոյշի՝ անոր զգացնել ուղեւով թէ՛ անպատշաճ էր այդ
ընտանեկան գաղտնիքները պատմել Արծուիբունեանի
պէս հիւրի մը ներկայութեան:

Օրիորդը լռեց. թեթեւ շափառուկ մը նկարուած
էր անոր թխագեղ այտերուն վրայ: Ա՛լ չկեցաւ հոն,
մօտեցաւ տիկին Ազնիւի, ձեռքը սեղմեց, յիտոյ դառ-

նալով Արծուիրունեանի, գլխի յարգալիւր շարժումով մը, հրաժեշտ առաւ ու գուրս ելաւ :

Արծուիրունեանի սիրտը կը տրոփէր ուժգին, աւագ արագ և աչքերը կը շողային արտասովոր ցոլքով մը, որոնց մէջ կը կարդացուէր զրկուած, չարչարուած, բայց դեռ յուսալից հոգին : Հօն, տիկին Ազնիւ առանձնասենեակին մէջ, որուն լռութիւնը, խաղաղութիւնը խռովող էակ մը կամ առարկայ մը չկար, այդ պահուն ինքզինք բոլորովին առանձին գտնելով, հպարտութիւն մը կ'զգար քանի կը խորհէր թէ միւնակը կ'ըմբռնէր այն ազնուական ու փարթամ կնոջ կազմուրիչ ու քիչ մըն ալ զգլխիչ ներկայութիւնը : Իբր նորեկ մը, գաղթական վարժապետը չէր կրնար ճանչցած ըլլալ Սաւուզ Էֆէնտիի հարսին հոգին . միայն, անոր հեզահամբոյր գէմքէն ու հրեշտակի նայուածքէն կրնար գուշակել անոր հուրքոտ աչքերուն ետին վառող բարութեան բոցը . կ'զգար միայն թէ տիկին Ազնիւ բարի կ'ին մըն էր, իր ցեղին ցաւերովը շահագրգռուող, խիստ զգայուն, համակ գործով ու խանդաղատանք :

Ասդին, տիկին Ազնիւ, ման կուգար իր սենեակին մէջ, կ'երթար պահ մը կը կենար խոշոր հայելիին առջև, ինքզինք կը դիտէր անոր մէջը, յետոյ ետին կը դառնար կը նայէր Արծուիրունեանի, որ երազներու հեշտանքներուն մէջ խորասուզուած էր այն պահուն :

Այոպէս, քանի մը վայրկեան առանձնասենեակին մէջ ման գալէ յետոյ, տիկին Ազնիւ եկաւ նստաւ բազմոցին վրայ, Արծուիրունեանի քովը և գործովոտ ձայնով մը .

— Պարո՛ն, ըսաւ, հիմակ հոս մէկը չկայ, մինակ ենք, և եթէ կ'ուզէք սենեակին դուռն ալ կը դոցեմ :

— Ինչո՞ւ տիկին, կ'աղաչեմ պարզ խօսեցէ՛ք, ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, ինչո՞ւ դուռը պիտի գոցէք :

— Ձեզ ապահովելու համար, պատասխանեց տիկին Ազնիւ Հարաճճի ժպիտով մը, որուն իմաստը Բօլ Պուրժէ մը կամ Մարտէլ Բրէվօ մը միայն կրնայ ըմբռնել:

— Ներեցէ՛ք տիկին, դժբախտաբար բան մը չի հասկցայ ձեր խօսքերէն:

— Այդքան միախօտ էք պարոն, որպէսզի չի կարենաք հասկնալ թէ ի՞նչ ըսել կուզեմ, կշտամբեց տիկինը ժպտելով:

— Հաւատացէ՛ք տիկին, չեմ կրնար ըմբռնել թէ ինչո՞ւ դուռը պիտի գոցէք, միթէ՞ դուք այս բնակարանին տիրուհին չէ՞ք, ո՞վ պիտի համարձակէր խանգարել ձեր հանգիստը, ո՞վ պիտի յանգժնէր ներս մտնել առանց ձեր արտօնութեան, և,

— Շիտակ է, պարոն, ես իմ սենեակիս մէջ կը գտնուիմ և ազատ եմ այցելուներ ընդունելու, բայց դուք գեո նորեկ մը, չէք ճանչնար այս երկրի բարքերը. մի՛ խաբուիք դրսերեւոյթէն, կոկիկ սւ շիք հագուած կը տեսնէք, չէ՞, թէ՛ մարգերը, թէ՛ կիները... բայց անգամ մը փորձեցէք, մօտէն դիտեցէք, ուսումնասիրեցէք զիրենք, գիտէ՞ք ինչ պիտի գտնէք:

— Ի՞նչ, տիկին, մրմնջեց Արծուիբունեան, սըրտի ուժգին բաբախումով մը, հազիւ կրնալով պահել յուզումը, որ սակայն կը մատնուէր թէ՛ իր ձայնին և թէ իր նայուածքներուն մէջ:

— Կոշտ ու կոպիա ծառաներ, կը տեսնէք հիմա, առանց դուռը բաղխելու և առանց ազդարարութեան յանկարծ կը հրեն ու ներս կը մտնեն:

— Թո՛ղ մտնեն, ի՞նչ կ'ըլլայ...

— Եւ եթէ զմեզ այսպէս քով քովի նստած տեսնեն...

— Այո, այո, հի՛մակ հասկցայ:

— Պիտի բամբասե՞ն, չէ՞, վերջացուց տիկին Ազնիւ :

— Այո՛, հաստատեց Արծուիբունեան, իրաւո՞ւնք ունիք, տիկին, կ'երեւայ թէ չար լեզուներ շատ են այս երկրին մէջ :

— Է՛հ ուրեմն, յարեց տիկինը մտերիմ ու զոռովոտ ձայնովը, կը տեսնէք, հիմա մինակ ենք հոս, բոլորովին առանձին, ոչ ոք պիտի իմանայ մեր խօսակցութիւնը. պատմեցէ՛ք ինծի, առանց քաշուելու ի՞նչ ունիք, կրնա՞մ արդեօք օգտակար ըլլալ ձեզի :

— Ո՛հ, որքան բարի էք տիկին, հառաչեց գաղթական վարժապետը, արդեօք երա՞ջ է :

— Ինչո՞ւ կը զարմանաք, պարոն, վա՛տ մը եղած պիտի ըլլայի եթէ չը շահագրգռուէի հայ դաղթականներուն, մանաւանդ ձեզի պէս հայրենասէրի մը վիճակովը :

— Ո՞վ եմ ես, բողոքեց Արծուիբունեան, ի՞նչ կարժեմ այսօր, թափառաշրջի՞կ մը...

— Քա՛ւ լիցի, սիրելի պարոն, կրնաք վստահիլ անկեղծութեանս, ես վաղուց լսած եմ ձեր համբաւը, և առանց զձեզ տեսած ըլլալու, վարժուած եմ ձեզ համակրելու. գիտէ՞ք որքան կը յարգեմ ես իմ ազգիս միտքի մշակները, որքան կը փափաքէի ձեր անձին ծանօթանալ :

— Ի՞նչպէս, տիկին, ի՞նչպէս լսած էք իմ անունս :

— Դուք բանտարկուած չէի՞ք, յարեց տիկինը. ա՛խ, ի՞նչ արցունքներ թափած եմ ձեզի համար...

Արծուիբունեանի մթնած սրտին մէջ լոյս մը ծագեցաւ յանկարծ. նոյն պահուն երջանկութեան զննիթը հասած ըլլալ կը կարծէր ինքզինք : Սիմօն պէյի պէս միլիոնատիրոջ մը կնոջը ներկայութեան, կին մը, որուն անկեղծութեան վրայ կասկածելու պատճառ մը

չունէր, և այդ կիներ, բարութեան ամենամաքուր անձնաւորումը, կը շահագրգռուէր իր վիճակով... ուրիշն ինչո՞ւ չը բացուիմ իրեն, կը խորհէր ինքնիրեն, պէտք է պարզեմ իրեն իմ ծրագիրս, պէտք է օգտագործեմ անոր համակրութիւնները: Ուստի ինքզինք ամփոփելով.

— Տիկի՛ն, ըսաւ յուզուած դէմքով մը, հաւատացէք, կեանքիս մէջ առաջին անգամն է որ կը հանդիպիմ...

— Ինչի՞, հարցուց տիկին Ազնիւ:

— Այսքան բարի, այսքան զթոտ հրեշտակի մը, ինչպէս էք դուք:

— Մի՛ չափազանցէք, պարոն, բոլորքեց տիկինը ժպտուն նայուածքովը կշտամբելով իր խօսակիցը, ես ի՞նչ բարիք ըրած եմ ձեզի, այսքան շռայլուած գալիստներու արժանանալու համար. կ'աղաչեմ, այդ խօսքերը մէկգի՛, ձեր սիրտը բացէ՛ք ինծի, ձեր տառապանքները պատմեցէք, թերեւ կարենամ թեթեւցընել քիչ մը զանոնք... ըսէ՛ք հիմակ ինծի, ի՞նչ կը փափաքիք որ ընեմ ձեզի:

Արծուիբունեանի սիրտը բարախել սկսաւ աւելի ուժգին. ինքզինք հզօր կ'զգար տիկին Ազնիւի ներկայութեան, որուն յուսաստու խօսքերը՝ նոր, ծիրառ նեփալ հորիզոն մը կը բանային, լաւատես երեւակայութեան առջեւ: Պահ մը մէկգի դրաւ ամէն նկատում, և ուզելով օգտուել իր վայելած բացողիկ լուպէներէն.

— Ձեր այսքան անկեղծ և այսքան բարի տրամադրութենէն քաջալերուած, կը համարձակիմ ձեզի բանալ սրտիս գաղտնիքը:

— Պատմեցէք, պատմեցէ՛ք սիրելի պարոն, բընաւ մի քաշուիք, կրնաք վստահ ըլլալ գաղտնապահութեանս:

— Մտիկ ըրէք ուրեմն, բարի տիկինս...

Տիկին ազնիւ անգամ մըն ալ ելաւ տեղէն, գնաց գուռին կողմը, ականջեց քիչ մը, յետոյ կրկին եկաւ տեղաւորուեցաւ բազմոցին մէջ:

— Քիչ առաջ լսել կ'ուզէիք Պանքայի Դէպքին ու Պոլսոյ Ջարդին մանրամասնութիւնները. պիտի ներէք սակայն, սիրտս հիմա թունդ ելած է, չպիտի կրնամ զանոնք պատմել. ուրիշ առիթով մը կը խոստանամ գոհացնել ձեր փափաքը:

— Շա'տ լաւ սիրելիս, հոգ չէ, այնպէս թող ըլլայ:

— Մէկ տարի առաջ, սկսաւ պատմել Արծուի-բունեան, բանտէն արձակուած, ընտանեօք եկած հաստատուած էի Պոլսոյ Գատը գիւղը: Դեռ նոր կը սկսէի շունչ առնել, ջանալ մոռնալու անցեալի տառապանքներս, երբ յանկարծ պայթեցաւ Պանքայի Դէպքը. չորեքշաբթի օր մըն էր, Օգոստոսի 14ին, խուլ բոմբիւն մը լսեցինք. ըսին թէ Օսմանեան Պանքան կոխեր են, Ես այն պահուն տունը կը գլտնուէի: Երեք ցերեկ երեք գիշեր տունը բանտարկուած մնացինք, գուրսը կը ջարդէին... ամէն կողմ կոտորած, ամէն տեղ թալան...

— Դուք ի՞նչպէս եղաւ որ ազատեցաք:

— Ճիշդ այդ պարագան պիտի պատմէի. յեղափոխականները ռումբերով ու պայթուցիկներով յարձակած էին Օսմանեան Դրամատունը: Աստիւլ Համիտ բիրերով զինել տուած էր մայրաքաղաքին մէջ որջացած քիւրտերու խուժան մը, որոնք արիւնով ներկեցին Պոլսոյ փողոցները: Մենք, ինչպէս ըսի, այդ օրը Գատը գիւղ էինք, տուներնիս փակուած. Վոսփորի ասիական եզերքի Հայերուն մեծ մասը, Տէլի Ֆուլատ բաշային կը պարտին իրենց կեանքը:

— Ո՞վ է այդ Տէլի Ֆուլատ բաշան:

— Ազատամիտ զօրավար մը. Համիտի ուխտեալ և ռիսերիմ թշնամին ազատեց Հայերը, տիկին:

— Ապրիլն Տէլի ֆուտտները, բացազանչեց ուրիշն Ազնիւ :

— Այսպէս, մենք ալ ազատեցանք ընդհանուր կոտորածէն և յաջողեցանք ապաստաւիլ հոս : Երկու ամիս կայ որ եկած ենք Աղեքսանդրիա :

— Ո՞ւր է հիմա ձեր ընտանիքը . քանի՞ հոգի էք :

— Չորս ենք, կինս և երկու զաւակներս :

— Մա՞նչ են թէ աղջիկ :

— Երկուքն ալ մանչ են :

— Ինծի պէս է եղեր ձեր ալ տիկինը, չըսէ՞ք, յարեց տիկինը ժպտելով :

— Ի՞նչպէս . . .

— Մանչերու մա՞յր . . . ես ալ ունիմ վեց մանչեր . մէկ հատ աղջիկ միայն ունէի, չապրեցա՛ւ . . . ինչ որ է, շարունակեցէ՛ք ձեր պատմութիւնը :

— Երկու ամիս առաջ հասանք Աղեքսանդրիա, ու «Սուք էլ Խուտար» փողոցին վրայ քանի մը սենեակներով յարկաբաժին մը վարձեցի և հոն տեղաւորեցի ընտանիքս :

— Դուք մինա՞կ էք հոս, հարցուց տիկինը :

— Այո . . .

— Բայց անոնք հիմա ի՞նչպէս կ'ապրին հոն, ունի՞ն ապրուստի միջոց մը :

— Կ'ապրի՞ն, տիկին . . . հոգ չէ՛ . . . կինս վարժուա՛ծ է արդէն զրկանքի . կը ճանչնաք տիկին Երանուհին, չէ՞ :

— Տիկին Բարթոլ պէ՞յր :

— Այո՛ . . .

— Անշուշտ կը ճանչնամ, ի՞նչ բարի կին է :

— Ձեզի՛ պէս, ընդմիջեց Արծուիբունեան, լսած էք անշուշտ, Աղեքսանդրիոյ Տիկնանց Յանձնախումբին Ստենագրատուհին է, հայ գաղթականներուն պահապան հրեշտա՞կը :

— Կը ճանչնամ, կը ճանչնամ . . .

— Տիկնանց Յանձնախումբին քարտուղարուհին է կինս :

— Հիմակ ի՞նչ կը խորհիք ընել, ինչո՞ւ Գահիրէ եկած էք, հոն գործ մը կարելի չեղա՞ւ գտնել :

— Ի՞նչպէս ոչ . յոգեհնաւէն ելած օրս գտայ :

— Ի՞նչպէս . . .

— Այցելու ուսուցիչ կարգուեցայ ագգային վարժարանին մէջ, բայց հազիւ ամիս մը միայն պաշտօնավարեցի :

— Ինչո՞ւ . . .

— Որովհետեւ Թաղ . Խորհուրդը մէկ ամիս վերջը փակեց վարժարանը :

— Հասկցա՞յ, հասկցա՞յ, յարեց տիկինը, գաղթական ընտանիքներ տեղաւորուած են վարժարանին շէնքին մէջ, չէ՞ :

— Այո՛ տիկին . . .

— Լա՛ւ, շարունակեց տիկինը իր հարցումները, հիմակ ի՞նչ նպատակ ունիք, ի՞նչ կը մտածէք ընել, եթէ կ'ուզէք, խօսիմ մեր Աղիզ Եղսուֆ պէյին, ագգային վարժարանին մէջ պաշտօն մը թող տայ ձեզի :

— Ո՛չ, տիկին, չնորհակա՞լ եմ, չեմ ուզեր ուրիշին հացը խլել . վարժապետներու բանա՛կ մը հասած է հոս, ամէնքն ալ պաշտօնի պէտք ունին, և յետոյ, ես ուրիշ ծրագիր մը յղացած եմ, որ . . .

— Ի՞նչ ծրագիր է :

— Մասնաւոր վարժարան մը կը խորհիմ հիմնել մայրաքաղաքիս մէջ . . .

— Գովելի՛, քաջալերանքի արժանի գաղափար . հիմնեցէ՛ք, հիմնեցէ՛ք այդ վարժարանը, մեր ազգին զաւակները պիտի փրկած ըլլաք օտարներու ձեռքէն :

— Սակայն, այսպիսի ձեռնարկ մը գլուխ հանելու համար, ահազին խոչընդոտներու պէտք է յաղթել :

— Ի՞նչ խոչընդոտներ . . .

— Նիւթակա՞ն խոչընդոտներ , պատասխանեց Արծուիբունեան , լուրջ գործ մըն է ասիկա , դրամագըլուխի կարօտ :

— Քանի՞ ոսկի պէտք է :

— Արծուիբունեանի սիրտը նորէն թունգ ելաւ . արդեօք պիտի օգնէ՞ր իրեն , ի՞նք պիտի հայթայթէր արդեօք նախնական դրամագըլուխը , այլապէս , կ'ըսէր ինքնիրեն , ինչո՞ւ տիկինը պիտի հարցնէր իրեն թէ քանի՞ ոսկի պէտք է :

— Տիկի՛ն , ըսաւ , Գահիրէն անծանօթ քաղաք մըն է ինծի համար . գեռ չեմ ուսումնասիրած տեղիս բնակչութեան բարքերը , ո՛չ ալ կեանքի պայմանները . միայն գիտեմ թէ , նոր վարժարան մը բանալու համար , անհրաժեշտ է նախ տրամագրութեան տակ ունենալ շէնքը , պէտք է պատրաստել գրասեղանները , նստարանները և ուրիշ դպրոցական գոյքեր ու գործիքներ , չէ՞ :

— Անշո՞ւշտ անհրաժեշտ են :

— Բայց չեմ գիտեր , ինչպէս ըսի , այս երկրի կեանքի պայմանները . օրինակի համար , նախ վարժարանի շէնք մը քանիո՞վ կարելի է վարձել , բնականաբար կեդրոն տեղ մը , յետոյ , քանիո՞վ կարելի է շինել տալ գրասեղանները նստարանները և այլն :

— Սիրելի՛ս , յարեց տիկինը ժպտելով , ե՛ս ալ չեմ գիտեր , բայց կ'ենթադրեմ թէ վարժարանի յարմար շէնք մը , քաղաքին մէջտեղերը , կարելի է վարձել 8 կամ 10 ոսկիով , եռամսեան կանխիկ վճարելու պայմանով :

— Շատ լաւ շէնքին համար 30 ոսկի . . .

— Քանի՞ աշակերտ կը յուսաք ունենալ :

— Այդ մասին փոքր գաղափար մը կրցած եմ կազմել . օտար վարժարաններ յաճախող աշակերտնե-

րուն ծնողներէն չատերը տեսած եմ, խոստացած են ինծի յանձնել իրենց զաւակներուն կրթութիւնը, եթէ յաջողիմ հիմնել մասնաւոր վարժարան մը. ենթադրելով թէ այդ ծնողքները պիտի գործադրեն իրենց խոստումը, գոնէ քառասուն աշակերտ պիտի կրնամ ունենալ. հետեւաբար, առ այժմ երկու հոգինոց քսան նստարաններու և գրասեղաններու պէտք ունիմ, որոնց համար գէթ քսան ոսկիի ծախք մը կ'ենթադրեմ:

— Ըսել է առ այժմ յիսուն ոսկիով կարելի պիտի ըլլայ բանալ վարժարանը, չէ՞...

— Այո՛... .

— Մեծ բան մը չէ, յարեց տիկին Ազնիւ վստահ շեշտով մը, մեր Էֆէնտին թող տայ այդ գումարը:

— Ո՞ր էֆէնտին...

— Մե'ր էֆէնտին, ... չէ՞ք լսած մեր Սաւո՛ւղ Էֆէնտին:

— Ո՞ր կը բնակի էֆէնտին:

— Հո'ս է, այս բնակարանին մէջ է, իր հարսը չե'մ ես: Ի՛նչ մըն ալ կ'սպասենք, յետոյ կ'առնեմ ձեզ իր սենեակը կ'առաջնորդեմ. գիտէք անշուշտ, անկողինը պառկած է, հիւանդ:

— Ի՞նչպէս...

— Վաղո՛ւց հիւանդ է, սիրելիս, ըսաւ տիկինը, ծերութեան հիւանդութիւնը... . Իննսուննոց մը կայ, չէք գիտեր որքա՛ն կ'ախորժի հայրենիքի վրայ լուբեր առնելէ,

Նոյն պահուն շուկ մը լսուեցաւ դուրսէն, ոտքի ձայներ. տիկինը դէպի դուռը վազեց ու կիսովին բացաւ զայն:

Սպասուհին էր, նոր հիւրի մը ժամանումը կ'ազդարարէր. այցաքարտ մը յանձնեց, աւելցնելով թէ Արծուիբունեանը կը փնտռէր այցելուն:

Տիկինը այցաքարտը կարդալէ յետոյ, դարձաւ Արծուիբունեանի և զայն ցոյց տալով հարցուց.

— Կը ճանչնա՞ք, այս այցաքարտին տէրը:

Արծուիրունեան տեղէն ցատկեց և մօտենալով տիկին Ազնիւի, այցաքարտը կարգաց և ըսաւ.

— Այո՛ տիկին, կը ճանչնամ զայն, ընկերս է:

Տիկին Ազնիւ պատուիրեց սպասուհիին, վեր առաջնորդել հիւրը:

Քանի մը վայրկեան վերջը, բարձր հասակով ու գեղին մազերով երիտասարդ մը ներս մտաւ:

Արծուիրունեան զանի ներկայացուց տիկին Ազնիւի, ըսելով.

— Պարոն Քանասարեան, եղբայրակիցս է, անգլիերէնի մասնագէտ ուսուցիչ, Րօպէրթ Գօլէճէն:

Տիկին Ազնիւ յարգալիւր վերաբերում մը ցոյց տուաւ նորեկ այցելուն, զոր իր գիմացը նստեցուց բազմոցին միւս անկիւնը:

Յետոյ Արծուիրունեան հակիրճօրէն պատմեց թէ ինչպէս սկսած է իր և Քանասարեանի միջև գոյու թիւն ունեցող բարեկամութիւնը, չմոռնալով յիշել Աղեքսանդրիոյ վարժարանին փակման հետեւանքով իրենց կրած զրկանքը:

— Տիկին, ըսաւ, պարոն Քանասարեանի հետ ընկերովի պիտի բանանք մասնաւոր վարժարանը, հետեւաբար կրնանք շարունակել մեր խօսակցութիւնը:

— Ուրախ եմ, յարեց տիկինը, սրտանց կը փափաքիմ, որ յաջողութեամբ պսակուի ձեր ջանքերը. հաւատացէ՛ք, այս լուրը մեծապէս ուրախացուց զիս, և ինչպէս քիչ առաջ ըսի, ոչ մէկ ջանք պիտի խնայեմ նախնական դրամագլուխը ձեռք բերելու:

— Երախտապա՛րտ ենք, տիկին, ըսին երկու ուսուցիչները, ժպտուն դէմքով մը, չպիտի մոռնանք երբեք ձեր բարիքները:

— Ի՞նչ բարիք, բողոքեց տիկինը, պարտակաշուծիւն մըն է լսիկ, պարոններ, եթէ երբեք կարենամ

կատարել։ Դուք եկած էք փրկելու մեր զաւակները, մե՛նք պիտի երախտապարտ մնանք ձեզի, չէ՞...
Նոյն պահուն սպասուհին ներս մտաւ ափսէով մը,

մրգողի ու սուրճ ներկայացուց Քանասարեանի։

Երբ սպասուհին դուրս ելաւ, տիկին Ազնիւ շա-
րունակելով խօսակցութիւնը։

— Պարոններ՝, ըսաւ, հիմաի եթէ յիսուն ոսկի
պատրաստ ունենաք, պիտի կրնա՞ք բանալ մասնաւոր
վարժարանը։

— Անտարակո՞յս, պատասխանեց Քանասարեան։

— Այդ յիսուն ոսկիով մասնաւոր վարժաման մը
բանալ յանդգնութիւն է տիկին, սակայն, ինչպէս
քիչ առաջ յայտնեցի, կը յուսամ թէ շուրջ 40 աշա-
կերտ ունենանք, ըսաւ Արծուիբունեան։

— Կ'ունենա՞ք, կ'ունենա՞ք, կրկնեց տիկինը զը-
ւարթ դէմքով մը։

— Արդ, եթէ աշակերտները կանխիկ վճարեն ե-
ռամսեաները, այն ատեն բնաւ մտահոգութեան պատ-
ճառ մը չի մնոր։

— Կը վճարեն, կը վճարեն, յուսադրեց տիկինը։
բոլոր օտար վարժարաններուն կը վճարեն, ինչո՞ւ ձե-
րինին չպիտի վճարեն։

Տիկին Ազնիւի դէմքը կը շողար, երկու վարժա-
պետներէն աւելի ոգեւորուած կ'երեւար, և անհամ-
բեր՝ մասնաւոր վարժարանը բանալու, տեղէն ելաւ
և սկսաւ ման գալ սենեակին մէջ։ Երկու ուսուցիչ-
ները խորհրդաւոր ակնարկներով կը խօսակցէին, մինչ
տիկինը կը շարունակէր անհանգարտ քայլերով չափել
իր առանձնասենեակին երկայնքը։ Անսովոր մտածում
մը կը չարչարէր այդ առաքինի կնոջ ուղեղը Յան-
կարծ կանգ առաւ անկիւնի ձորձադարանին առջեւ...
բացաւ զայն ու կ'որ, խոշորկեկ ծրար մը դուրս հա-

նեց . յետոյ ծրարը ձեռքերուն մէջ , եկաւ նորէն նըստաւ իր տեղը :

Երկու վարժապետները լուռ , անշարժ , կը դիտէին տիկնոջ դէմքը , որ կը պայծառանար տակաւ : Այսպէս քանի մը ընդէ տեւող լռութենէ մը վերջ .

— Պարոններ , ըսաւ տիկինը , կ'ըսի ծրարը ձեռքերուն մէջ դարձնելով , կը տեսնէ՞ք այս ծրարը , իմ անձնական գոհարներս կը պարունակէ . . .

Եւ ծրարը բանալով բազմոցին վրայ իրարու քով շարեց գոհարները : Եռանկիւնի երկու բանտանդիներ , երեք ագամանդակուռ պլոսներ , երեք զոյգ օղեր , երեք զոյգ ապարանջաններ , մէկ քանի ոսկեյեռ ժամացոյցներ , երկու քառամանեակներ , զանազան մատանիներ , մարգարտի , ագամանդի և ուրիշ թանկագին քարերու գերընտիր հաւաքածոյ մը :

Քանասարեան դայլի նայուածքը սեւեռած , վայրկենապէս ապշուպել ու լափել կ'ուզէր այդ շողշողուն պերճանքներու գանձը , մինչ Արծուիբունեան , երկիւղած պաշտումով մը կը հետեւէր տիկին Ազնիւի ձեռքի շարժումներուն , երբ անի կը փորձէր իր գոհարներուն մէջէն զատել մէկ երկուքը :

Ի վերջոյ , մէկ զոյգ ապարանջան զատելով ,

— Պարոններ , ըսաւ , ահա մէկ զոյգ ապարանջան , հարսնութեանս ընծայ տրուած կեսրոջս կողմէն : Բարիզէն յանձնարարուած է 2000 ֆրանքով , ինչպէս կը պատմէր մեր Էֆէնտին , այսօր ջուրի մէջ 80 ոսկի կ'արժէ : Սիրելի՛ պարոն Արծուիբունեան , առէք ուրեմն , տարէք գրաւի գրէք սեղանաւորի մը մօտ , կամ Դրամատուն մը և ձեր գործը տեսէք : Ես ձենէ աւելի կը փափաքիմ որ ժամ առաջ բացուի վարժարանը . չէք գիտեր ո՞րքան կարօտ ենք այգպիսի կրթական հաստատութեան մը :

Պահ մը պաղ լռութիւն մը տիրեց , երկու վար-

ժապետները շուարած, իրարու կը նայէին: Վերջապէս, Արծուիբունեան լուսթիւնը խզելով և յանկարծ ոտքի ելլելով:

— Տիկի՛ն, ըսաւ, այս վայրկեանէն սկսեալ, դձեղ պիտի ճանչնանք մեր ծրագրած վարժարանին հիմնադիր պաշտպանուհին, սակայն, ներեցէ՛ք, դժբախտաբար չպիտի կրնանք ընդունիլ ձեր առաջարկը. մենք պարզ մշակներ ենք, ազգային կրթութեան համետ մշակներէն, չպիտի կրնայինք բնականաբար չհագործել ձեր ա՛յնքան ազնուօրէն և գործնականօրէն արտայայտուած վեհանձնութեան անկեղծ զգացումները: Կ'աղաչեմ, ծրարեցէ՛ք վերստին, պահեցէ՛ք այս գոհարները. ձեր սիրտը մեզի համար, հաւատացէ՛ք, դոհարներուն ամենէն թանկագինը կը համարուի:

— Բայց պարոննե՛ր, ինչո՞ւ պիտի մերժէք այսքան սովորական առաջարկ մը, ես յօժարակամ կը նուիրեմ գոհարներուն մէկ փոքրիկ մասը, գուք ինչո՞ւ խղճահարուիք պիտի:

— Ո՛չ տիկին, ո՛չ, կրկնեց Արծուիբունեան, մենք չենք կրնար ընդունիլ այդ առաջարկը, մի՛ ալիւս պնդէք:

Նոյն պահուն Քանասարեանի սովահար աչքերուն մէջ օտարօտի նշոյլներ կը կայծկլտային, գոհարներուն շուրջ շողշողումներէն շլացած, և Արծուիբունեանի յամառ մերժումին դէմ զայրացած, չարաչուք նայուածք մը կը շանթէր անոր. չէր ուզեր բնաւ առիթը փախցնել. ի՞նչ կ'ըլլայ, ի՞նչ անպատեհութիւն կայ, կ'ըսէր ինքնիրեն. մեծահարուստ, փարթամ, միլիոնատէր մարդու մը կնոջը գոհարները չե՞ն. իր նիւթապաշտ փիլիսոփայութեան առջև դատապարտելի կը գտնէր իր ընկերոջ այսքան անշահախնդիր վերաբարեբուումը. կը մտածէր միջամտել և Արծուիբունեանի տխմար յամառութիւնը կոտրել. սակայն, մի.ս

կողմէ, չէր համարձակեր, իրեն ծանօթ էր իւր պաշտօնակցին անդրդուելի կամքին կորովը, հզօր նկարագիրը, և որպէսզի ունէ կասկած մը չը հրաւիրէր իւր վրայ.

— Տիկի՛ն, ըսաւ, կ'աղաչեմ, այդ գոհարները տարէք պահեցէ՛ք. քանի որ ա՛յդքան եռանդով կը փարիք այս գործին, ուրիշ կերպով մը կրնաք ճաբել նախնական գրամագլուխը, չէ՞:

— Ի՞նչպէս, պարոն: հարցուց տիկինը:

— Օրինակի համար, պատասխանեց Քանասարեան: բարեխօսելով Էֆէնտիին, կամ ձեր պատուական ամուսնոյն՝ Սիմօն պէյի:

— Ի՞նչ խօսիմ:

— Ձե՞ն կրնար այդ գումարը փոխ տալ մեզի, մէկ երկու տարուան պայմանաժամով:

— Ա՛խ սիրելի՛ պարոննե՛ր. հառաչեց տիկինը, դուք չէք գիտեր ինչեր կը քաջեմ ես, կ'աղաչեմ, այդ կէտերը մի քրքրէք, ինծի համար լաւագոյն է զըրկուիլ բոլոր գոհարներէս, քան թէ գիմել Սիմօն պէյի:

Երկու վարժապետները լռեցին, չէին համարձակեր աւելի առաջ տանիլ իրենց հետաքրքրութիւնը:

Սակայն, տիկին Ազնիւ միշտ կը պնդէր, կը թախանձէր Արծուիրունեանի, ընդունիլ իւր զատած գոհարները և զանոնք սեղանաւորի մը քով դրաւ դընելով հոգալ նախնական գրամագլուխը:

Արծուիրունեան յանկարծ ոտքի ելաւ և ընկերոջը ականջին բան մը փսփսաց: Այս վերջինը, անմիջապէս ոտքի ելաւ և խիստ քաղաքավար շնորհով մը.

— Տիկի՛ն, ըսաւ. թոյլ տուէք որ մեկնիմ, ժամագրութիւն մը տուած եմ, ստիպուած եմ որոշեալ ժամուն անպատճառ գտնուիլ:

— Ազա՛տ էք պարոն, մըմնջեց տիկինը՝ գաղտնի

— Մեր ո՞ր պէյին, հարցուց տիկինը :

— Սիմօն պէյին... դեռ քովս պահած եմ. յարմար առիթ մը կը փնտռեմ իրեն ներկայանալու :

— Որմէ՞ է այցաքարտը, հարցուց տիկինը, կըրնամ գիտնալ :

— Միջոցեանէ՛ն...

— Օ՛... բացազանչեց տիկինը, շա՛տ լաւ, շա՛տ լաւ, աճապարեցէ՛ք, եթէ կրնաք վաղուան մի թողուք, ա՛յսօր իսկ յանձնեցէ՛ք պէյին. ես պիտի ուզէի զայն ձեռքովս յանձնել, բայց աղէկ չի փախիր :

— Ներեցէ՛ք տիկին, յարեց Արծուիբունեան ժրպտելով, Միջոցեան ինծի պատուիրեց արգէն որ իմ ձեռքովս յանձնեմ քարդը. տիկին Ազնիւը թող չիմանայ ըսաւ :

— Է՛, Ազիզ Եռսուֆ պէյը ի՞նչ ըսաւ :

— Խոստացաւ զիս վաղը ներկայացնել Տիգրան բաշա տ'Ապրօյի :

Լա՛ւ ուրեմն, բաշային կը բացուիք և նախնականը դրամագլխի պէտքը կը հասկցնէք իրեն .

— Ե՛ս ալ նոյնը կը խորհիմ, յարեց ուսուցիչը :

Տիկին Ազնիւի դէմքը վերստին շողալ սկսաւ և առաւ դարձեալ իր նախկին զուարթ արտայայտութիւնը : Մետոյ, չկրնալով զսպել իր ներսիդին եռացող դժգոհութիւնը, գոհարներու մերժումին առթիւ .

— Սիրելի՛ պարոն, ըսաւ գողտր ձայնով մը, կ'աղաչեմ, ինչո՞ւ կը մերժէք առաջարկս :

— Փակեցէ՛ք այդ խնդիրը, տիկին, ըսաւ Արծուիբունեան և պատրաստուեցաւ հրաժեշտ առնել :

Այդ պահուն սպասուհիին ձայնը լսուեցաւ :

— Տիկին, կը ձայնէր սպասուհին դուրսէն, Էֆէնտին ձեզ կը կանչէ :

— Ի՞նչ աղուոր առիթ, բացազանչեց տիկինը, չիմա ձեզ պիտի առաջնորդեմ Էֆէնտին սենեակը .

թէ և անկողինն է, բայց հոգ չէ՛, պիտի տեսնէք, որ-
քան պիտի սիրէ ձեզ։

— Շնորհակա՛լ եմ տիկին, ո՛րքան ազնիւ էք։

— Չարժեք՛, սիրելիս, իմ պարտականութիւնս կը
կը կատարեմ միայն. հիմա քովը պիտի երթանք,
վստահ եմ, ձեր լեզուով պիտի գիւթէք մեր էֆէնտին.
չա՛տ հայրենասէր է, գիտցած ըլլաք, եթէ բազդ ու-
նիք, կը նայիս յանկարծ կը խոստանայ ինք հոգալ
նախնական դրամագլուխը. տեսնենք ի՞նչ կը ցուցնէ
Աստուած...

— Տիկի՛ն, հաւատացէ՛ք, լոկ ձեր բարոյական
աջակցութիւնը պիտի բաւէ գլուխ հանելու այս ձեռ-
նարկը։

— Ի՞նչպէս...

— Կինները, տիկին, եթէ ուզեն, հրաշքնե՛ր կը
գործեն, անկարելիները՝ կարելի կը դարձնեն։

— Պարզ խօսեցէք կ'ազատեմ, ի՞նչ ըսել կ'ուզէք։

— Ըսել կ'ուզեմ թէ, հակառակ պարագային,
եթէ ամէն կողմէ լքուինք, ձե՛ր խել նախաձեռնու-
թեամբ քանի մը տիկիներէ յանձնախումբ մը կը
կազմուի, և այդ գումարը ձեռք կը բերուի։

— Ինչո՞ւ չէ...

Տիկին Ազնիւ, Արծուիրունեանի ընկերացած, ներս կը մտնէր օդատուն, ընդարձակ և ճոխապէս կահաւորուած սենեակէն, որուն անկիւնը, շքեղ մահճակալի մը մէջ երկնցած, Էֆէնտին կը պառկէր. Առաջնորդեան ընտանիքին նահապետը, երբեմնի Խտիվին մահաւապետը:

Այեւոր հիւանդը անկողնին մէջ երերաց, գլուխը քիչ մը վեր առաւ: Իր սիրեցեալ հարսը կեցած էր հիմա անկողնին առջև,

— Ազնի՛ւ, մըմնջեց Էֆէնտին, ո՞վ է պարոնը:

— Էֆէնտի՛ս, Պոլսէն եկած է, նոր գաղթականներէն, լեզուագէտ վարժապետ մըն է:

— Ի՞նչ է անունը, ո՞ր տեղացի է:

— Արծուիրունեան է անունը և Կիլիկիայէն է:

— Ո՞ր քաղաքէն է:

— Ձէյթունէ՛ն է, Ձէյթունէ՛ն:

Էֆէնտին յանկարծ կենդանացաւ, առանց հարսին օգնութեան ելաւ նստաւ մահճակալին մէջ և հիւրին դառնալով.

— Մօտեցի՛ր նայիմ, զաւա՛կս, մըմնջեց դանդաղ ձայնովը, քովս եկուր, նստէ՛:

Յետոյ դառնալով իր հարսին.

— Ազնի՛ւ, ըսաւ, սա շալը վրաս ձգէ:

Եւ տիկին Ազնիւ, հօրը վրայ գուրգուրացող զաւակի մը փութկոտութեամբ, իսկոյն լահօրի շալը ձգեց Էֆէնտիին ուսերուն վրայ:

Սաւուղ Էֆէնտին, հետազօտ աչքերով կը զննէր նորեկ հիւրին դիմագծերը, ինչպէս եթէ վաղեմի ծա-

նօթի մը հանդիպած ըլլար։ Իր հին յիշատակները քրքրելով, կը ջանար իր միտքին մէջ վերապրեցնել մոռցուած անցեալ մը։ Եր սակայն իր կեանքին քաղցրագոյն և հեշտալի փուլերը կը յիշեցնէր։

Արծուիբունեանի գառնալով։

— Զաւա՛կս, ըսաւ, ի՞նչ էր անունդ։

— Արծուիբունեա՛ն, պատասխանեց տիկին Աղ-նիւի պաշապանեալը։

— Յիշեցի՛, յիշեցի՛, կրկնեց Էֆէնտին, դուն Զա-գըրեանը պիտի ճանչնաս, Զօլազ Վարժապե՛տը, չէ՞։

— Անշո՛ւշտ, ազգականս ու թաղեցիս է... իրմէ դաս առած եմ քերականը։

— Ըսել է թէ, Մարաշի Վարժապետեան Տէր Յով-հաննէս աւագ քահանան ալ պիտի ճանչնաս դուն։

— Անշո՛ւշտ, հաղիւ վեց եօթը տարու տղեկ մըն էի, դեռ կը յիշեմ, Մարաշէն միշտ ստակ կը ղրկէր, Զեթունի վարժապետներուն ամսականները։

Ապրի՛ս, զաւակս, յարեց Էֆէնտին ժպտելով, լաւ կը յիշես դէպքերը։ Զօրպաճեան Տէօվլէթ Էֆէնտին և յիշեալ Աւագ քահանան իմ կողմէս փոխանորդ կարգած էի Զեթունի դպրոցներուն հսկելու և իմ կողմէս ղրկած գրամներս՝ վարժապետներուն բաշխելու համար։

— Շա՛տ լաւ կը յիշեմ, Էֆէնտի։ Եգիպտոսէ՛ն կուգայ դրամը, կ'ըսէին, Խովվի մառանապետ Առաջնորդեան Սաւուղ Էֆէնտին կը ղրկէր այդ դրա-մը, կը պատմէին այն ատեն։ Եթէ չեմ սխալիր, վեց տարի շարունակ ղրկուած է այդ տարեկան գումարը։

— Այո՛, այո՛ զաւակս... ա՛խ, ի՞նչ ըսեմ, ի՞նչ ըսեմ արզիւղին։

— Ի՞նչպէս, հարցուց Արծուիբունեան զարմա-նահար դէմքով մը։

— Ա՛խ, դարձեալ հառաչեց հիւանդ Էֆէնտին, մի՛ նորոգեր հին ցաւերս, զաւա՛կս։

Եւ սկսաւ լալ...

Տիկին Ազնիւ, իսկոյն մետաքսէ թաշկինակով մը մը սրբեց էֆէնտին արցունքները, մինչ Արծուիբուն-եան ապշահար կը դիտէր լացող ծերունին :

— Զաւա'կս, շարունակեց էֆէնտին քիչ մը հանդարտած, ես տղայութիւնէս ի վեր լսած էի Զեթունի տնունը, քաջութիւնները, սիրահարի մը պէս կը պաշտէի այդ արի լեռնականները, և, երբ Աստուած այս գիւրքը պարգեւեց ինձի, ուխտեցի յաւերժական յիշատակարան մը թողուլ հոն : Զեթունի դպրոցներուն համար կարեւոր գումար մը կտակեցի, երեւ հազար ոսկի, որուն տոկոսները հոն կը ղրկէի տարուէ տարի :

— Սակայն, էֆէնտի', վեց տարի շարունակեցիք ղրկել այդ նպաստը, յետոյ, յանկարծ դադրեցուցիք, եթէ չեմ սխալիր : Մինչև հիմա անլուծելի հանելուկ մը կը մնայ մեզի համար այս խնդիրը :

— Հանելուկ մը չէ, զաւա'կս, յարեց էֆէնտին գլուխը ճօճելով, ա՛խ, ի՞նչ ըսեմ այդ անխելոյսին, որ ջնջել տուաւ այն կտակը...

Եւ դարձեալ սկսաւ լալ :

Տիկին Ազնիւ նորէն սրբեց արցունքները, ձեռքի մետաքսէ թաշկինակովը : Երբ էֆէնտին ինքզինք գըտաւ և հանգարտեցաւ, ցոյց տալով տիկին Ազնիւը.

— Ահա հո՛ս է, ըսաւ, թող ի՛նքը պատմէ, թէ ի՞նչպէս ջնջուեցաւ կտակը :

— Հայրի՛կ, առարկեց հարսը, մէկդի թողունք հիմակ այդ խնդիրը, գիտէ՞ք, մեր պարոնը Պոլիսէ՛ն կուգայ, աչքերովը տեսած է կոտորածները :

Ծերունին ինքզինք ամփոփելով.

— Հայաստանէն ի՞նչ խապար, ըսաւ :

— Էֆէնտի'ս, ի՞նչ լուր կ'ուզէք Հայաստանէն, արիւնը հոսեցաւ հեղեղի պէս և Պոլսոյ օտքերը թըրջեց. ամենուրեք սարսափը կը տիրէ, գիւղերը, քա-

ղաքները մոխրակոյտներու վերածուեցան . բոլոր օճախները մարեցան . հազարներ , տասը հազարներ , հարիւր հազարներ կեղեքուեցան , խողխողուեցան , աքտորուեցան , բանտարկուեցան : Համիտի վարձկան խուժանը պղծեց մեր տաճարները : Թալլեցին վանքերը . այսօր Հայաստանը լայնատարած աւերակի մը դարհուրելի համայնապատկերը կը պարզէ . . .

— Հերի՛ք է . մեղա՛յ , մեղա՛յ , բացադանչեց լաւահառաչ ծերունին , ա՛խ . ինչո՞ւ փափաքեցայ իմանալ այս գէպքերը : Եւ արցունքոտ աչքերը դարձնելով տիկին Ազնիւի .

— Ինչո՞ւ խօսքը բացիր , ազջի՛կ . գոչեց կշտամբող նայուածքով մը : Եւ դարձեալ սկսաւ արտասուել :

Պահ մը խորունկ լռութիւն տիրեց հիւանդին շքրջապատը : Մարմրուն աչքերը յառած Արծուիրունեանի , խղճի խայթէն չարչարուող զղջացողի մը ներքին յուզումները կը կարգացուէր էֆէնտինն զստամած գիւմազներուն վրայ :

Տիկին Ազնիւ , ճարպիկօրէն փոխել ուղեւոր խօսակցութեան նիւթը ,

— Հայրի՛կ , ըսաւ իր ձայնին ամենէն գոգտը ու քնքոյշ շեշտովը , գիտէ՞ք ինչու բերի ձեզ պարոնը :

— Ինչո՞ւ բերիր , ազջի՛կս :

— Պարոնը , շարունակեց տիկին Ազնիւ . էֆէնտինն ինչուէն քաջալերուած , կը փափաքի մասնաւոր վարժարան մը հիմնել Գահիրէի մէջ , օտար վարժարանները յաճախող հայ տլաքները փրկելու , և

— Ապրի՛ պարոնը , ընդմիջեց ծերունին , քանի՞ լեզու պիտի սովորեցնէ :

— Թող ի՛նք պատմէ ձեզի , ըստ տիկին Ազնիւ՝ Արծուիրունեանի ճամբան հարթելով :

— Էֆէնտի՛ս , ըսաւ ուսուցիչը , անձամբ այցելեցի մայրաքաղաքին գրեթէ բոլոր օտար վարժարան-

ները, որոնց մէջ քառասունէ աւելի հայ տղաքներ ուսում կ'առնեն, ի՞նչ կ'ըսեմ, կը թունաւորուի՞ն... եթէ յաջողիմ բանալ վարժարան մը, այդ տղաքներուն ծնողքներէն խոստում առած եմ, ամէնքն ալ իրենց զաւակները պիտի ղրկեն իմ քովս. հայերէն, արաբերէն, անգլիերէն, ֆրանսերէն լեզուներէն զատ, պիտի սովորին շատ մը գիտութեան ճիւղեր. տոմարակալութիւնը, ազգային թէ ընդհանուր պատմութիւնը, և այլն:

— Աղէկ, աղէկ, կրկնեց ծերունին, գովելի՛ նըպատակ:

— Բայց ի՞նչ օգուտ, ընդամիջեց տիկին Ազնիւ:

— Ի՞նչ կայ որ, հարցուց Էֆէնտին:

— Ինչո՞վ պիտի վարձուի վարժարանին շէնքը, ինչո՞վ պիտի շինել տրուին նստարանները, գրասեղանները և ուրիշ քարոցական զանազան գոյքերը:

— Ստակ չունի՞, հարցուց Էֆէնտին զարմացած:

— Ի՞նչ ստակ, ի՞նչ կ'ըսէք հայրի՛կ, բողոքեց հարսը, գիտէ՞ք ուրկէ կուգայ պարոնը... հազիւ կըրցած է ճողոպրիլ մահուան ճիրաններէն. հալածական, փախստական ինկած է հոս... ուրկէ՞ պիտի ըլլայ ստակը. գիտէ՞ք, հինգ տարի բանտը պահկած է...

— Վա՛խ, վա՛խ, վա՛խ, ամսոսաց Էֆէնտին, գլխի ցաւաքին ճոճումով մը:

Տիկին Ազնիւի սիրտը կը բարախէր, հոգերանական ըոպէն կը մօտենար, լոյս ներշնչող պարտքաները կ'աւելնային հետզհետէ և խօսակցութիւնը խիստ շահեկան փուլի մը մէջ կը մտնէր: Սակայն, միամիտ կինը խաբուած էր, Սաւուդ էֆէնտի թէև ազգասէր բարեբարի համբաւի մը տիրացած էր, համոզուած նիւթապաշտ մըն էր, անհանգուրժելի բարոյախօս մը, անխոնջ խրատատու մը, քան թէ բարեգործ կամ նըւերատու մը:

— Տղա՛ս, ըսաւ Արծուիբունեանի, քանի որ ըստակ չունիս, ինչո՞վ պիտի բանաս վարժարանը...

— Ստա՛կը միայն կը պակսի, էֆէնտի, պատասխանեց Արծուիբունեան, միւս պայմանները լրացուցած եմ. դպրոցական յայտագիրը պատրաստ է արդէն: Շարա Մօհամէտ Ալի պողոտան, Մինչիյէ տանող թրամվէյին վրայ տասնը վեց սենեակներով և ընկալարձակ պարտէզով շէնք մը կայ. տասնը մէկ ոսկի ամսականով կարելի է վարձել. իսկ նստարան, գրասենդան և ուրիշ գոյքեր մէկ շաբաթուան մէջ կը պատրաստուին. ուսուցչական մարմինն ալ կարելի է կազմել, եթէ...

— Ստակ ըլլայ, այնպէս չէ՞...

— Անտարակո՛յս...

— Հայրի՛կ, ըսաւ հարսը, մեծ գումար մը չէ՛:

— Խոնչ կ'ըսես, աղջի՛կ, յանգիմանեց էֆէնտին, դուն գետե՞ս որ կը խօսիս:

— Յիսուն ոսկի միայն պէտք է, շարունակեց աիկին Ազնիւ:

— Յիսուն ոսկի՞ կրկնեց էֆէնտին:

— Այո՛, յարեց Արծուիբունեան, եթէ այդ գումարը ըլլայ, անմիջապէս կը ձեռնարկեմ գործի:

— Է՛հ ուրեմն, ըսաւ էֆէնտին, եթէ լոկ այդ գումարով կը լմնայ գործը, մեր Սիմօնը թող տայ: Տիկին Ազնիւ խնդումէն պիտի լար:

— Հայրի՛կ, ըսաւ, չեմ կարծեր որ մեր Սիմօնը տայ, եթէ դուք չի կանչէք ու չի պատուիրէք:

— Կը կանչեմ, կը խօսիմ աղջի՛կս, յիսուն ոսկի թո՛ղ տայ մեր պարոնին:

Սաւուղ էֆէնտին այս խոստումով կը յուսար քաւել անցեալի ոճիր մը, որ շարունակ կը տանջէր իր խիղճը. գոնէ, կ'ըսէր ինքնիրեն, այս չնչին գումարով մեր Սիմօնը թող իր մեղքը քաւէ. ինք չէ՞ր որ

առաջին կտակս պատուեց ու նորը գրել տուաւ . ինք
չէ՞ր Զեթունի կտակս ջնջել տուո՞ղը , անխիղճ որդի . . .

Իսկ Արծուիբունեան , Սաւուղ էֆէնտիին հանգիս
սաւոր խոստումէն փոխանակ ազգուելու և հրճուելու ,
ընդհակառակը աւելի տխրեցաւ . դեռ աչքին առջև
էր ալեւոր հիւանդը , ապաշխարող մեղաւորի մը դիր-
քին մէջ : Եւ հիւանդին սենեակը զնտան մը կ'երե-
ւար իր աչքերուն , ձեղունը փլչիլ կը թուէր իր գըլ-
խուն վրայ , ալ չէր տեսներ իր շուրջը , ո'չ էֆէնտիին
արցունքոտ աչքերը , ոչ ալ տիկին Ազնիւի պայծառ
ու զուարթ դէմքը , Անի մէ'կ բան կ'երեւակայէր տես-
նել . առաջին կտակին պատուած թուղթի կտորնե՛րը :
Հո՛ն , հիւանդին ոսկեզօծ մահճակալին եզե՛րքը , իր
գիմացը կը տեսնէր սառած ուրուակա՛ն մը . . . Զըն-
ջուած կտա՛կը . . .

ԺԲ .

ՎԱՐԺԱՊԵՏ ՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐ

Արծուիբունեան , ջնջուած կտակին ցաւագին տը-
պաւորութեան տակ , հրաժեշտ առած էր տիկին Ազ-
նիւէն , և իր օթեւանը վերադարձած , Օթիլ Տ'Արմենի :

Իրիկուան զովագին պահ մըն էր , ելեքտրակառ-
քերը զիրար կը խաչածեւէին , ցերեկուան տաժանքէն
յոգնաբեկ յաճախորդները խումբ խումբ ներս կը
մտնէին սրճարաններէն , քիչ մը հանգչելու , խաղա-
լու և օրուան կացութեան վրայ խօսակցելու :

Հայկական սրճարանին մէկ անկիւնը նստած , կըլ-

կըլակ մը կը գողացնէր Քանասարեան երբ ներս մտաւ Արծուիրունեան և հոժ բազմութիւն մը ճեղքելով անցաւ, զնաց նստաւ անոր քով :

Բոլոր աչքերը կը յառէին երկու վարժապետներուն, որոնք գլուխ գլխի տուած, սեւագրութիւն մը կը սրբագրէին :

Արծուիրունեան ալ ապսպրեց կլկլակ և սուրճ :

Ու հիմա, դէմ առ դէմ նստած մարմարէ սեղանի մը շուրջ, տաք խօսակցութեան մը բռնուած են :

— Երանելի մարդ, կը գանգատէր Քանասարեան, ինչո՞ւ մերժեցիր . . .

— Խեղճ ես, ինչ ես, զիտե՞ս թէ ո՞րքան փափուկ խնդիր մըն էր. եթէ յիմաբութիւնը գործէինք ընդունելու, զիտե՞ս ինչ պիտի պատահէր :

Ի՞նչ պիտի պատահէր :

— Խաչագողներ պիտի նկատուէինք, պատասխանեց Արծուիրունեան, ի՞նչ, կ'ուզէիր որ ընդունէի՞ր գոհարները . . . յետո՞յ, ինչպէ՞ս պիտի կրնայինք ելլել գործին մէջէն :

Քանասարեան կատղած էր, ինքզինք կ'ուտէր, բառ չէր կրնար գտնել արտայայտելու համար իր ըզզացած ցասումը :

— Եղբա՛յր, ըսաւ կշտամբող զօնով մը, տիկինը սիրայօժար նուիրեց այդ գոհարները, դուն ի՞նչ խելքով մերժեցիր և ինձի ալ մերժել տուիր :

— Դուն չե՞ս հասկնար այդ նրբութիւնները, բարկիւմ, ես չէի կրնար, ո՛չ ալ կը զիջանէի շահագործել բարի կնոջ մը սիրտը որ միլիոններ կ'արժէ. ի՞նչ կ'ըսես, վաղը պիտի տեսնես գուն, որքան օգտակար պիտի ըլլայ անոր պաշտպանութիւնը :

— Շիտակը չեմ կրնար հասկնալ այդ խրթին կէտերը, հեգնեց Քանասարեան, միշտ իր աչքին առջև քերելով մերժուած ապարանջանները :

Արծուիբունեան անհանդուրժելի կը գտնէր այս խօսակցութիւնը . ընկերոջը երեսն ի վեր .

— Եղբա՛յր , ըսաւ , կ'աղաչեմ , ա՛լ մի խօսիր այս նիւթին վրայ :

Քանասարեան լռեց . իր ընկերոջ նկարագիրը բաւական ուսումնասիրած էր , գիտէր թէ անի կ'ատէր նիւթը . վառ երեւակայութեան տէր , յանդուգն ձեռներէձ մը , հաւատացեալ լաւատես մըն էր անի :

Սրճարանին յաճախորդները կ'աւելնային , մինչ անդին , երկու եղբայրակիցները նարկիլէները կը քաշէին ախորժակով :

— Կարօ՞ն , կանչեց , Արծուիբունեան , նարտ մը բեր մեզի :

Կարօնը , հազիւ քսան տարու կայտառ երիտաւարդ մը՝ նորեկ գաղթականներէն , անմիջապէս սեղանին վրայ բերաւ դրաւ նարտը :

Եւ երկու ընկերները խաղալ սկսան ,

Մէկ բառքի խաղցած էին , երբ Արծուիբունեան ոտքի ելլելով .

— Օ՛ , բացազանչեց , ո՛ւշ է արդէն : Ազիզ Եուսուֆ պէյին ժամագրութիւն տուած էի , մոռցա՞ր...

— Գնա՛ ուրեմն , ես հոս կ'պասեմ , ե՞րբ կուգաս :

— Ո՛վ գիտէ , ժամէ մը , երկու ժամէն , հիմակուընէ չեմ կրնար որոշել , գո՛րծը գիտէ :

Եւ հրաժեշտ առնելով դուրս ելաւ սրճարանէն : Դուրսը , հրապարակին վրայ կառքեր կ'սպասէին . մէկուն մէջ նետուեցաւ և ձեռքի գաւազանովը կառապանին ցոյց տուաւ Մուսքի փողոցին ուղղութիւնը :

Հինգ վայրկեան ետքը կառքը կանգ առաւ Ս . Աստուածածին եկեղեցւոյ դրան առջև :

Կառքէն վար իջաւ , հարցուց Ազիզ Եուսուֆ պէյը և դռնապանին հաստատական պատասխանին վրայ , դէպի վեր ուղղուեցաւ՝ Առաջնորդարանը , ուրպէ՛յր ,

դեռ նոր փակած ըլլալով Նպաստամատոյց Յանձնա-
ժողովին նիստը , կ'սպասէր Արծուիբունեանի :

Երբ տեսաւ այս վերջինը որ իր ձեռքը կը սեղմէր .

— Պաշտօն՝ պարոն , ըսաւ , կը յարգեմ ձեր ճշդա-
պահութիւնը . յետոյ իր փոքրիկ ժամացոյցը նայելով .

— Ճիշդ ժամանակին հասաք . ըսաւ ժպտելով :

— Բայց ինչո՞ւ կը զարմանաք պէյ , ճշդապահու-
թիւնը քաղաքակրթութեան տարրական պայմաններէն
մէկը չէ՞ . . .

— Ա՞յո երկրին մէջ , ընդմիջեց պէյը :

Երկուքը միասին վար իջան , եկեղեցիին բակը :

Կառքը կ'սպասէր դուռին առջև , երկուքն ալ մէջը
նետուեցան : Ազիզ պէյ արաբերէն լեզուով պատուի-
րեց կառապանին կառքը վարել դէպի Սէքքա Հատիտ-

Տասը վայրկեան վերջը կառքը ներս կը մտնէր հո-
յակապ դռնէ մը , և ծառուղիներուն մէջէն անցնելով
կանգ կ'առնէր շքեշ ապարանքի մը մարմարէ սան-
դուխներուն ոտքը :

Եգիպտոսի Արտաքին Գործերու նախկին նախա-
րար Տիգրան բաշա տ'Ապրոյի ապարանքը . . .

Յուսուֆ Ազիզ պէյ , ինչպէս յիշուեցաւ , խոստա-
ցած էր Արծուիբունեանը ներկայացնել հայ նախարա-
րին , որ միևնոյն ժամանակ Եգիպտոսի Գաւառական
Ժողովին Նախագահն էր : Գաղթական վարժապետը
փափաք յայտնած էր անձամբ տեսնել բաշան և անոր
առջև պարզելու մասնաւոր վարժարան մը հիմնելու
իր նպատակը : Կը յուսար ջերմ ընդունելութիւն մը
գտնել անոր քով և թերեւ փափաքուած արգիւնքը
ձեռք բերել :

Նախարարին ծառաներէն խափշիկ մը մօտեցաւ ,
յարգական դիրքով մը մինչև գետին ծռեցաւ և եր-
կու այցելուները վեր առաջնորդեց , ընդունելութեան
սրահը :

Տիգրան բաշան գեռ չէր երևնար...

— Պէ՛յ, կ'ըսէր Արծուիբունեան, բաշան հայերէն կը խօսի՞:

— Ո՛չ, ընդհանրապէս ֆրանսերէն կը խօսի, այնպէս վարժուած է:

— Հայերէն չի՞ գիտեր...

— Ձեմ կարծեր... մի՛ մեղադրէք պարոն, ե՞րբ առիթ ունեցած է սովորելու:

— Զարմա՛նք, հայ չէ՞ փաշան:

— Հայ է, պատասխանեց Աղիզ պէյ, և հայ իշխանագո՛ւն մը:

— Ի՞նչպէս...

— Ձե՛ք իմացած, Տիգրան բաշա տ'Ապրօ, Բագրատունի չի՞ կոչուիր: Եղբայր մըն ալ ունի որ Նաբօլի կը բնակի, Բրէնս տ'Ապրօն:

— Լաւ ուրեմն, առարկեց գաղթական ուսուցիչը, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ հայերէն չի գիտեր, ինք որ հայ իշխան մըն է, կ'ըսէք:

— Ես ալ հայ դատաւոր մըն եմ, բայց դժբախտաբար մէկ բառ չեմ հասկնար հայերէն լեզուէն:

— Ափսո՛ս, հազար ափսոս, հառաչեց ուսուցիչը, ըսէ՛ք պարզապէս, թէ հայութիւնը մեռա՞ծ է Եգիպտոսի մէջ:

— Հապա ի՞նչ կը կարծէիք...

Յանկարծ դրսէն շշուկ մը լսուեցաւ, քայլափոխի ձայներ: Սրահին դուռը բացուեցաւ և խափշիկը, բարե բռնած, դուռին առջև կը կենար:

Գիշ յետոյ, բարձրահասակ, հոյակապ մարդ մը ներս մտաւ:

Տիգրան բաշա տ'Ապրօն էր, ճշմարիտ ճէնթըմէն մը, բարեւելով անցաւ ցրահին անկիւնի թաւիչէ թիկնաթուռը բազմեցաւ, երկու հիւրերուն գիմացը, որոնք ոտքի վրայ կ'սպասէին:

— Հրամայեցէ՛ք , աթոռ առէք , ըսաւ բաշան խիստ վարժ ֆրանսերէնով մը :

Երկու այցելուները նստան դիմացի թիկնաթոռներուն վրայ :

Յետոյ դառնալով պէյին ,

— Ազի՛վ պէյ , ըսաւ բաշան , ո՞վ է պարոնը :

— Հայ ուսուցիչ՝ մըն է , բաշա , Պոլսոյ վերջին Դէպքի փախստականներէն , Աղեքսանդրիոյ Թաղական Խորհուրդի ատենապետէն յանձնարարուած :

— Ինչպէ՞ս էք պարոն , ըսաւ բաշան , ե՞րբ եկաք :

— Կա՛յ շուրջ երեք ամիս , որ Պոլսէն մեկնած ու հասած եմ . Աղեքսանդրիա , մէկ քանի օրէ ի վեր հոս կը գտնուիմ :

— Ի՞նչ կը փափաքէք , պարո՛ն , հարցուց բաշան :

— Ձեր Վսեմութեան թանկագին աջակցութիւնը .

— Ի՞նչ բանի համար , հարցուց նախարարը :

— Նպատակիս իրագործումը դիւրացնելու համար :

— Ի՞նչ նպատակ կը հետապնդէք :

— Մասնաւոր դպրոց մը բանալու նպատակը , ըսաւ Արծուիրունեան ինքնավստահ շեշտով մը :

— Ո՞ր պիտի բանաք այդ դպրոցը :

— Հո՛ս , Գահիրէի կեդրոնը :

— Հո՞ս , Գահիրէի կեդրոնը , հարցուց նախարարը զարմացկոտ դէմքով մը , ի՞նչ կ'ըսէք , պարո՛ն , ուրիշ անգամ գտնուած էք , կը ճանչնա՞ք միջավայրը :

— Ո՛չ բաշա , չեմ գտնուած և հետեւաբար միջավայրը չեմ ճանչնար :

— Ուրեմն , դիտել տուաւ բաշան կարեկից շեշտով մը , ի՞նչպէս կը համարձակիք այդպիսի միտք մը յղանալ , ա՛յդքան թեթեօրէն , չըսելու համար տեղայամտօրէն , սնուցանել նպատակ մը որ երբե՛ք չիրագործուիր :

— Ներեցէ՛ք, բաշա՛ . բողոքեց վարժապետը ինքզինք ամփոփելով ու մէջքը շտկելով թիկնաթոռին մէջ, ես վստահ եմ ձեռնարկիս յաջողութեան վրայ :

— Ի՞նչպէս, հարցուց բաշան հեգնոտ ժպիտով մը :

— Ծի՛շդ է, միջավայրը չեմ ճանչնար . բայց վերջապէս գիտեմ թէ հոս կը գտնուին ծնողքներ, որոնք պիտի ուզէին իրենց զաւակները տոհմային դաստիարակութեամբ օժտել տալ . արդէն մէկ քանի օրուան մէջ շատ բաներ տեսայ, հայ աշակերտներու բաւական հոծ թիւ մը գտայ . մայրաքաղաքին օտար վարժարաններուն մէջ, ուր ամբողջ սերո՛ւնդ մը կը թունաւորուի, մեր սերո՛ւնդը, բաշա՛ . . .

Ազիզ Եռսուֆ պէյ, խորունկ լուսթեան մը մէջ կը հետեւէր խօսակցութեան որ տակաւ կ'արժարժուէր, ու շահեկան դառնալ կը թուէր, հայ նախարարին ու վարժապետին միջև :

— Շատ ազուր կը խօսիք, պարո՛ն, կը տեսնեմ հայրենասիրութեան բոց մը ձեր աչքերուն մէջ, կը գոգեմ ձեր զգացումները . սակայն, չափազանց լաւատես կը տեսնեմ զձեզ . մասնաւոր վարժարան մը հիմնե՛լ, գիտէ՞ք որքան լուրջ գործ մըն է :

— Գիտե՛մ, բաշա, բոլոր խոչընդոտները նախատեսած եմ և սակայն, որչո՞ւմա որոշում է, պիտի ջանամ ամէն գնով իրագործե՛լ նպատակս :

— Ազէկ, ադէկ, կրկնեց բաշան հեգնոտ ժպիտ մը զրկելով Ազիզ պէյի, որ ինքնիրեն, կ'արգահատէր հայ վարժապետին միամտութեան վրայ, ծափելի գազափար մըն է, բայց սիրելի՛ պարոն, կը ցաւիմ թէ Հպիտի կրնաք մարմին մը տալ անոր :

— Բայց ինչո՞ւ բաշա, կ'աղաչեմ, հաճեցէ՛ք պարզել ձեր տեսութիւնները :

— Իմ տեսութիւններս պարզ են, յարեց բաշան

ժպտուն գէմքով մը, դուք մասնաւոր վարժարան մը
կը փափաքիք հիմնել, չէ՞ Գահիրէի մէջ :

— Այո՛, բաշա :

— Շատ լաւ պարօն, գիտէ՞ք քանի կրթական
հաստատութիւններ կան...

— Ներեցէ՛ք բաշա, այդ ակնարկուած վարժա-
րաններուն մեծագոյն մասը տեսած եմ, թէ՛ կաթոլիկ
թէ՛ բողոքական և թէ ուրիշ երոպական այդ կարգի
հաստատութիւնները մէկիկ մէկիկ այցեւեցի, իբրեւ
«Թան»ի թղթակից և յաջողեցայ ձեռք ձգել հոն յա-
ճախող հայ աշակերտներուն անուններն ու քանակը :

— Լաւ, ի՞նչ ըսել կ'ուզէք հիմա,

— Ըսել կ'ուզեմ թէ, այդ անունները ժողովելէ
յետոյ, գացի գտայ ծնողքները, որոնց հազորդեցի
մասնաւոր վարժարան մը հիմնելու ծրագիրս և որոնք
խոստացան իրենց զաւակները հանել օտար վարժա-
րաններէն և իմ խնամքիս յանձնել անոնց կրթու-
թեան գործը : Արդ, այսօր ձեռքիս տակ պատրաստ
ունիմ շուրջ քառասուն աշակերտներ որոնք մասնա-
ւոր գալոցիս բացման կ'սպասեն ակնդէտ :

— Ծնողքներուն խոստումները կ'ոգեւորին ձեզ,
պարո՞ն, հեգնեց բաշան, դուք չէ՞ք ճանչնար միջա-
վայրը, ինչպէս խոստովանեցաք քիչ առաջ, մենք
վաղո՞ւց կը ճանչնանք Գահիրէի հայ բնակչութեան
բարքերը, գիտէ՞ք քանի քանի տարբեր վայրերէ,
կեդրոններէ գաղթած ու հոս հաստատուած ընտանիք-
ներ կան. մեր ազգային վարժարանը կայ ուր ձրի կ'ա-
ւանդուին ուսումները. լոկ աղքատիկ տղաքները կը
յաճախեն, ունեւորներուն զաւակները գունդագունդ
կը վազեն Գրօնֆիլնները, Սէնթ Մէրի'ս Սքուլը, Ամե-
րիկեան Միսիօնարական, Փրանսական, գերմանական,
ամէն ազգերու միջավայրը կը համարուի Եգիպտոսը :

— Սակայն, բաշա՛, կը յամառէր ուսուցիչը, այս-

քան օտար կրթական հաստատութիւններու դէմ մէ'կ հատիկ հայ դպրոց մը շա՛տ կը տեսնէք, ինչո՞ւ կը ջլատէք ա'յնքան բնական փափաքի մը թափը, ես կը հաւատամ թէ պիտի յաջողիմ :

— Բայց, ձեզի դէմ հակառակորդներ պիտի ունենաք, ձենէ անհամեմատօրէն գերազանց ոյժեր... դուք ի՞նչ պայմաններու տակ կ'ենթադրէք դիմագրւաւել խոչընդոտները՝ որոնք, պիտի տեսնէք, առաջին քայլին անթիւ են և անհարթելի. օտարները, իրենց նիւթական ու բարոյական ազդակներով, այսքան երկար տարիներէ ի վեր կը յարատեւեն, դուք ի՞նչ միջոց ունենալ կը կարծէք, այդ ազդակները հակա-կշռելու համար, ունի՞ք դրամագլուխ մը, ունի՞ք ձեր ետին ընկերութիւն մը :

— Կ'աղաչեմ, բաշա՛, պիտի ներէք անշուշտ ինծի, եթէ գիտել տամ թէ՛ բոլոր այդ առարկութիւնները զիս ընկճելու բնոյթը չեն կրնար ունենալ. ինչո՞ւ պէս ըսի, պիտի հիմնե՛մ այդ վարժարանը, եթէ նախ նական քայլերուս մէջ քաջալերութիւն գտնեմ Ձեր վսեմութեան քով :

— Դժբաղդաբար, յարեց բաշան, սովորութիւն չունիմ քաջալերելու ձեռնարկներ, որոնց յաջողութեանը վրայ հաւատքս կը պակսի. կը կրկնեմ դարձեալ, հրաժարեցէ՛ք այդ վերացական, անիրական գաղափարէն, ես կը պատուիրեմ, ձեզի պաշտօն մը թող վստահուի մեր ազգային վարժարանին մէջ, ուր, կը սիրեմ հաւատալ, պիտի կրնաք օգտակար ծառայութիւններ մատուցանել :

— Շնորհակա՛լ եմ, բաշա, յարեց Արծուիրունեան, ես հոս պաշտօն մը խնդրելու չեմ եկած, միայն եթէ կարելի է, պիտի խնդրէի որ, առանց կասկածի տակ դնելու անկեղծութիւնս լաւատեսօրէն վերաբերուիք...

— Ձեմ՝ կրնար քաջալերել այդպիսի... խիզախ ձեռնարկ մը :

— Բաշա՛, բաշա՛, գոչեց յանկարծ Արծուիրուն-
եան բռնկած, դուք՝ գիտեմ, ձեր տաղանդով ու ձեր
գիւտնագիտական անվիճելի կարողութիւններով, յա-
ջողած էք տարիներով վարել ձեր երկրին ճակատա-
գիրը. հետեւած ըլլալով Էրուպական մեծ թերթերու
քաղաքական յօդուածներուն, Ձեր վսեմութեան մա-
սին խորունկ համոզումներ գոյացուցած եմ և կը խոր-
հիմ թէ՛ դուք կրնաք միլիոնաւոր ժողովուրդներու
շահերը պաշտպանել Արեւմուտքի այլազան ազդեցու-
թեանց դէմ, սակայն, կը ներէք որ ըսեմ...

Ու կանգ առաւ, զգուշաւոր ակնարկ մը պտտը-
նելով սրահին մէջ, այնպէս կարծեցնելով թէ՛ խիստ
կարեւոր գաղտնիք մը կը պատրաստուէր հրապարակել:

— Շարունակեցէ՛ք պարօն, համարձակ խօսեցէք :
Խնչ պիտի ըսէիք :

— Չպիտի սրգողիք անշուշտ բաշա, երբ հոս ձեր
ներկայութեան յայտարարեմ թէ՛՝ դուք, իւրեւ արտա-
քին գործերու նախկին նախարար մը, կրնաք տէրու-
թիւն մը կառավարել և անոր շահերը պաշտպանել
Էրուպական տէրութիւններուն դէմ, սակայն, կը նե-
րէք անշուշտ, երբ ըսեմ թէ՛ չէ՛ք կրնար կառավարել
ձեր ընտանիքը :

Տիգրան բաշան ցնցուեցաւ, դէմքին վրալ արտա-
կարգ դալուկ մը, աչքերուն մէջ չարաշուք բոց մը,
մարմնովին կը գոգար :

Ազիզ Եուսուֆ պէյ սպառնական նայուածք մը
շանթելով իր քով նստող վարժապետին, կատաղի կըս-
միթ մը փակցունց անոր ձախ գիտին :

Պահ մը սառեցաւ սրահին մթնոլորտը, պաղ լը-
ռութիւն մը յաջորդեց այս բուռն խօսակցութեան :
Բաշան ու պէյը, խորհրդաւոր ակնարկներով միայն

կը խօսակցէին : Եւ այս վիճակը տեւեց քանի մը րոպէ :

— Շա՛տ լաւ , ըսաւ վերջնապէս բաշան լուսթիւնը խզելով , ի՞նչ կը փափաքիք :

— Իսկ ես , շարունակեց ուսուցիչը առանց ազդուելու շրջապատէն , գոնէ դպրոց մը կրնամ վարել :

Նախարարին նեղ կուգար ընդարձակ սրահը , կ'ուզէր ժամ առաջ ազատիլ վարժապետին ներկայութենէն . ուստի զսպելով իր հոգեկան տագնապը , որուն ենթարկուեցաւ արտասանուած չէ՛ք կրնաք կառավարել ձեր ընթացիկը պարբերութենէն :

— Պարո՛ն , ըսաւ , քանի որ վերջնականապէս որոշած էք հիմնել այդ վարժարանը , ըսէ՛ք ուրեմն , ի՞նչ կը փափաքիք որ ընեմ ձեզի :

— Նախնական դրամագլուխ մը միայն պէտք է . չէնք վարձելու և գրասեղանները , նստարանները , ինչպէս նաև դպրոցական ուրիշ գոյքերը պատրաստելու համար գումար մը , որ դժբաղդաբար կը պակսի . աւելորդ է կրկնել , փախստականներ ենք , հազիւ կըրցած ենք ազատել մեր մորթը :

— Ո՞ւր էիք առաջ :

— Պոլիս էի , Գատը գիւղի Արամեան վարժարանի ուսուցիչներէն :

— Աւելի առաջ ուր էիք :

— Հինգ տարի բանտին մէջ անցույած եմ . . .

Նախարարը չուզեց աւելի առաջ երթալ . ուստի :

— Պարո՛ն , ըսաւ , այդ նախնական դրամագլուխը կ'ուզէք հայթայթել , չէ՞ :

— Այո՛ , բաշա . . .

— Քանի՞ ոսկի պէտք է , կը խորհիք :

Արծուխբունեան շուարած մնաց . ի՞նչ գումար պահանջէր արդեօք . խոշոր գումար մը չի տար . . .

— Բաշա՛ , առ այժմ լոկ յիսուն ոսկին կը բաւէ :

— Թիսո՞ւն ոսկի միայն . . . շա՛տ լաւ , բան մը կ'ընենք մինչև վաղը :

Ազիզ Եղսուֆ պէյ, որ հազար անգամ զըջացած ըլլալ կը թուէր այս խեցի վարժապետը նախարարին ներկայացնելու անխոհեմութիւնը գործած ըլլալուն համար, անմիջապէս ոտքի ելաւ հրաժեշտ առնելու ձեռով մը. ուսուցիչն ալ ոտքի ելաւ և մօտենալով նախարարին.

— Շնորհակալ եմ, բաշա, ըսաւ, կը խնդրեմ որ ներողամիտ ըլլաք արտայայտած բուռն զգացումներուն և գաղափարներուն համար, որոնք գիտեմ, յախուռն կը գատուին ձեր վսեմութեան կողմէն:

— Ո՛չ, ո՛չ, գոհ մնացի այս տեսակցութենէն: Յետոյ Ազիզ պէյի դառնալով. պէ՛յ, ըսաւ, պարապեցէ՛ք պարօնով. մի՛ զլանաք իրեն ձեր աջակցութիւնները:

Երկու հիւրերը վար իջան և նետուեցան կառքին մէջ: Ազիզ Եղսուֆ պէյ կը բացատրէր իր կոմիթի հարուածին շարժառիթը:

— Պարո՞ն, ան ի՞նչ կա՞ծ էր որ ըրիք:

— Ինչո՞ւ...

— «Չէք կրնար կառավարել ձեր ընտանիքը» . ըսուելիք խօսք էր:

— Ի՞նչ կայ որ:

— Չէի՞ք իմացած միջադէպը,

— Ի՞նչ միջադէպ:

— Ընտանեկան գայթակղութիւնը, պատասխանեց Ազիզ պէյ. և հակիրճօրէն պատմեց թէ ինչպէս տիկին Զիպա տ'Ապրօ, մեծանուն նախարարապետ Նուպար բաշային աղջիկը ժամանակին խօսուած էր իտալացի... ասպետի մը հետ և թէ ինչպէ՛ս Տիգրան բաշա տ'Ապրօ այդ ընտանեկան գայթակղութեան վերջ մը գնելու համար, մեղմամբտի գիմած և իր սուրովը սրբած էր այդ... պատուի արատը:

Արժուիբուսեան շիկնեցաւ:

— Աղլի՛ գ պէյ, հաւատացէ՛ք ես երբեք տեղեկու-
թիւն չունիմ այդ միջադէպէն և միամտօրէն արտա-
սանեցի այդ խօսքերը :

— Եւ սակայն այդ խօսքէն ազդուելով է որ մեր
բաշան ձեզի խոստացաւ իր աջակցութիւնը :

Կառքը հասած էր Աթապա էլ Խատրա, երկուքն
ալ վար իջան և իրարմէ բաժնուեցան :

Ուսուցիչը իր քայլերը ուղղեց դէպի հայկական
սրճարանը՝ ուր, ինչպէս կը յիշեն ընթերցողները, Քա-
նասարեան պիտի սպասէր իրեն :

Սրճարանը տակաւ պարպուած էր և յաւիտենա-
կան յաճախորդները կը մնային դեռ, մաս մը նարտի,
մաս մըն ալ թղթախաղի կամ ռումիսի հետ : Արծուի-
բունեան ներս մտաւ և առաջացաւ դէպի անկիւնը,
ուր կը նստէր տակաւին Քանասարեան, «Էճիրչըն Կա-
ղէթ»ին վրայ ծռած :

— Բարե՛ւ, ըսաւ Արծուիբունեան և ընկերոջ դի-
մացը նստաւ :

— Օ՛... վերադարձա՞ր, նայինք ինչ լուր բերիր :

— Ի՞նչ կ'ուզես որ բերեմ, գործը լաւ է :

— Ի՞նչպէս, ունի՞ս բարի լուր մը :

— Գէշ չէ կ'ըսեմ, հիմա պիտի պատմեմ :

Եւ սկսաւ խօսակցութիւնը

— Ինծի նայէ՛, զգո՛յշ, ո՛չ ոք պէտք է իմանայ
իմ տեսակցութիւնս՝ Տիգրան բաշային հետ :

— Խե՞նթ եմ որ ուրիշի մը պատմեմ...

Եւ Արծուիբունեան մանրամասնօրէն պատմեց իր
ու բաշային միջև բոլոր անցած դարձածները :

Յաճախորդները հետզհետէ կը մեկնէին, իրիկ-
ուան ժամը 10 էր երբ երկու ընկերակիցները զուարթ
տրամադրութեան մը տակ հրաժեշտ առին իրարմէ,
հետևեալ օրը զիրար գտնելու խոստումով :

Վ Ա Ղ Ե Մ Ի Ը Ն Կ Ե Ր Ը

Արժուիրունեան հետեւեալ օրը կանուխ արթնցաւ , թէ և ամբողջ գիշերը քնատ անցուցած էր : Անմիջապէս դուրս ելաւ ու գնաց ուղղակի հայկական սրճարանը՝ ուր միայն քանի մը յաճախորդներ գտաւ :

Սուրճը խմեց , նարկիլէն քաշեց , ժամացոյցը նայեցաւ և ինքզինք դուրս նետեց . մէկ շաբաթ կար որ ընտանիքէն լուր մը չէր առած և բաւական մտահոգ կ'երեւար : Ուղղեց քայլերը գէպի նամակատունը :

Կիշէները դեռ բացուած չէին , քառակուսի գաւիթը խռնուած երկսեռ բազմութիւն մը կ'սպասէր հոն . ինք ալ խառնուեցաւ անոնց : Վերջապէս կիշէները բացուեցան և սպասող ամբոխէն պաշարուեցան : Նամակատան պաշտօնեան , որ սկսած էր ճանչնալ Արժուիրունեանը , մէկ նամակ և մէկ քաղք բօքսալ յանձնեց այս վերջինին :

Նախ քառթ բօքսալը կարդաց :

Կորոտնեան պէյ ժամագրութիւն մը կուտար իրեն կարեւոր խնդրի մը համար և կը խնդրէր որ նոյն օրը , իրիկուան ժամը 5ին միջոցները գայ վինք գտնէ Նիու Պառ գարեջրատունը :

Յետոյ նամակը բացաւ և ստորագրութիւնը կարդաց անմիջապէս : Ընտանեկան նամակ մըն էր . իր կիւնը կը գրէր , դատապարտելով իր լուծթիւնը և կը խնդրէր որ փութացնէ իր վերագարձը : Երկու փոքրիկները , կ'ըսէր նամակին մէջ , զիս շատ կը նեղեն , ամէն օր փողոց կ'ուզեն ելլել , խեղճ Աննան - պառաւ սպասուհին - կը չարչարեն , յաճախ կ'անյայտանան , ծովեզերքը կը փախչին ուրիշ ստահակներու հետ խաղալու , ևն . ևն . :

Արծուիբունեան այդ նամակին ընթերցումին վերայ ինքզինք թեթեցած կ'զգար, ընտանիքի կողմէ ա'լ մտահոգ չէր, Ճամբան կ'որոճար կորտոնեան պէյի ժամագրութեան վրայ. ի՞նչ պիտի ըսէ ինծի, կ'ըսէր ինքնիրեն. «Խիստ կարեւոր խնդրի մը համար է», կը գրէ ի՞նչ է արդեօք այդ խիստ կարեւոր խնդիրը: Սերտ յարաբերութիւն մը չունէր անոր հետ, նորեկ մըն էր ինք. Իրայն մէկ անգամ մը տեսած էր պէյը, երբ սա, իբրեւ Հոգաբարձութեան ատենապետ այցելած էր Գալուստեան ազգային վարժարանը, որուն տնօրէնը Կ. Նաւասարդեանն էր, իր դպրոցական վաղեմի ընկերակիցներէն, որ զինքը ներկայացուցած էր կորտոնեան պէյին: Արծուիբունեան գիտէր նաեւ թէ՛ իր դպրոցական ընկերակիցը մասնաւոր դասեր կուտար օրիորդ Հերանոյչի. նոյնպէս Նաւասարդեանէն իմացած էր թէ՛ կորտոնեան պէյը պետական պաշտօնեայ մըն էր և Տիգրան բաշա տ'Ապրօյին աչքին լոյսը: Եւ որովհետեւ իր բովանդակ ու միակ մտասեւեռումը՝ բաշան էր, և ատոր հետ իր երէկուան տեսակցութիւնը, Արծուիբունեան կը փորձուէր հնթադրելու թէ՛ կորտոնեան պէյին այսօրուան տեսակցութիւնը կապ ունի երէկուան հետ:

Եւ այս մտածումով հասած էր հայկական սրճարանը, լեփ լեցուն՝ նոր յաճախորդներով, որոնց մէջ կը նշմարուէր ազգային վարժարանին տնօրէնը:

Նաւասարդեան իր սեղանը հրաւիրեց Արծուիբունեանը և ժպտուն դէմքով մը.

— Սիրելիս, ըսաւ, մեր Տիգրան բաշան տեսեր էք երէկ, շատ ուրախ եղայ:

— Ի՞նչպէս, Խոր, ո՞րկէ իմացար:

— Իմացա՛յ, ինչո՞ւզ պէտք, աղբիւրը մի՛ փընտըռեր:

— Բայց կ'աղաչեմ, կ'ուզեմ գիտնալ, մի՛ պահեր ինէ, ըսէ՛, ուրկէ՞ իմացար:

— Կորտոնեան պէյէն իմացայ Ազիզ Եուսուֆ պէյին հետ միասին չե՞ս ներկայացեր բաշային, ինչո՞ւ կը ծածկես, ամբողջ անցած գարձածը գիտեմ, Կորտոնեան պէյը պատմեց :

— Բայց Կորտոնեան պէյ ներկայ չէր, ինչէ՞ն կրնայ իմացած ըլլալ ամբողջ անցած դարձածը :

— Ինչո՞ւ կը զարմանաս, սիրելի՛ս, Տիգրան բաշան ի՛նքը պատմած է տեսակցութեան բոլոր պարագաները. երէկ իրիկուն ուշ ատեն հոն էի ես . . .

— Ո՞ւր, հարցուց Արծուիքունեան զարմացկոտ դէմքով մը :

— Կորտոնեան պէյին տունն էի, Հերանոյշին դաս չե՞մ տար, չե՞մ ըսած քեզի :

— Այո՛, այո՛, յիշեցի՛, շարունակէ՛ դուն :

— Օրիորդ Հերանոյշին ի՞նչ ես ըրեր . . .

— Ի՞նչ եմ ըրեր :

— Դիւթե՛ր ես, մագնիսե՛ր ես, ո՛րքան գովեստներ կը շռայլէր հասցէիդ. հօրը վրայ պարզապէս կը բռնանար, քեզմով շահագրգռուելու, քեզի ամէն կերպով օգնելու համար :

— Շնորհակա՛լ եմ, յայց երբեք այդ կարգի առաջարկ մը չեմ ըրած օրիորդին :

— Ի՞նչ կ'ըսես, եղբա՛յր, հոն ըլլալու էիր, գիտե՞ս իմ ներկայութեանս որքան պաշտպանեց քեզ :

— Ի՞նչ առիթով, ի՞նչ պարագայի տակ :

— Կորտոնեան պէյը բաշային ապարանքէն նոր կը վերադառնար, երբ ես դասս աւարտած կը պատրաստուէի մեկնիլ, և . . .

— Է՛, լուրերուն տույրակը քակէ՛ նայինք :

— Ստիպուեցայ հոն մնալ, միասին ընթերցինք, յետոյ պէյը սկսաւ պատմել քու տեսակցութիւնդ՝ բաշային հետ. իրմէ իմացայ թէ դուն նպատակ ունիս մասնաւոր վարժարան մը հիմնելու Գահիրէի մէջ և

թէ՛ նախնական գրամագլուխը կը պակսի, ևն. ևն. :

— Է՛, յետո՞յ, շարունակէ՛ :

— Բաշան նախ հակառակեր է, բայց ի վերջոյ խոստացեր է իր կողմէն հոգալ նախնական ծախքերը և այդ մասին հարկ եղածը պատուիրեր է պէյին :

— Ազիզ պէյի՞ն... :

— Ո՛չ. մեր Կորտոնեան պէյին :

Արծուիրունեան անմիջապէս յիշեց քառթ բօսթալը և վերջնականապէս համոզուեցաւ թէ իրիկուան ժամը 5ի ժամագրութիւնը՝ նոյն խնդիրը կը շօշափէր :

— Կորտոնեան պէյ ի՞նչ կ'ըսէ :

— Ի՞նչ պիտի ըսէ, բաշային հրամանները պիտի գործադրէ. ինք արդէն կը համակրի քեզի, ես ալ իմ կողմէս ոյժ տուի, բայց Հերանոյշին երախտապարտ ես, չես գիտեր ո՞րքան պաշտպանեց քեզ :

— Ի՞նչ ըսաւ օրիորդը, ի՞նչ խօսեցաւ :

— Հո՛ն ըլլալու էիր, սիրելիս, քեզ մինչև երկինք բարձրացուց : Ո՞ր մէկը յիշեմ, ձերքերդ, առաքելութիւններդ, ստացած զարգացումդ, բարոյական կորովդ գրուատեց և իր հօրմէն խնդրեց որ քեզի չի զլանայ ամէն աջակցութիւն :

— Ուրեմն Կորտոնեան պէյը պիտի զբաղի՞ կ'ըսես մեր գործով :

— Անշո՛ւշտ. պարտաւոր է զբաղիլ, քանի որ բաշան պատուիրած է իրեն :

— Սիրելիս, մտիկ ըրէ հիմա, այս առտու շատ կանուխ արթնցայ, գիշերը քուն չէր մտած աչքերս. նամակաւունը վացի և այս քառթ բօսթալը ստացայ :

Ու ծոյլի գրպանէն հանած քառթ բօսթալը նաւասարդեանին երկնցնելով, կարդա՛, ըսաւ, այսօր ժամը 5ին պէտք է Նիու Պառ գտնուիմ :

— Այո՛, ճիշդ է, բաշայի հրահանգները պիտի հաղորդէ քեզի :

— Երէկ իրիկուան ձեր խօսակցութեան մէջ ակնարկութիւն մը չըրա՞ւ այս ժամագրութեան մասին :

— Ո՛չ, միայն հասցէդ հարցուց ինծի, ո՞ւր կը գտնուի ընդհանրապէս, և ինչ : Ըսի թէ Օթէլ տ'Արմէնի իջած ես և սովորաբար հայկական սրճարանը կ'ըլլաս : Այսօր ժամը 5ին անպատճառ պիտի գտնուիս, չէ՞ :

— Անտարակո՞յս, քանի որ ժամագրութիւն տըրուած է. գիտե՞ս որքան կը յարգեմ ճշգրտահութիւնը :

— Մանաւանդ այս պարագային մէջ, աւելցուց նաւասարդեան կ'աղաչե՞մ, դուն չես ճանչնար Կորտոնեան պէյը, խորամանկ, հոգեբան, խիստ քաղաքավար կերպերով խնամեալ կրթութիւն մը ստացած, վարչական անվիճելի կարողութիւններով օժտուած պետական անձնաւորութիւն մըն է, բառերը մէկիկ մէկիկ կշռելով պէտք է խօսիս իրեն հետ, և

— Տիգրան բաշա տ'Ապրօն կը գերազանցե՛ որբեմն այս պէյը, ընդմիջեց Արծուիբունեան գէմքի հեզնոս ծամածուռով մը :

— Մի՛ ծագրեր. Տիգրան բաշան եղական գէ՛մք մըն է Եգիպտոսի գիւանագիտական աշխարհին մէջ... Ինչն իսկ Լորտը կը յարգէ զանի և կը խոնարհի անոր տաղանդին առջև : Սակայն Կորտոնեան պէյն ալ խոտելի ոյժ մը չէ, պէտք է լաւ գիտնաս ասիկա :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես հիմա, պարզ խօսէ :

— Մի՛ սրդողիւր, սիրելի՛ս, կշտամբեց ընկերը, ես քու օգտիդ համար է որ կ'ուզեմ քեզ նախապատրաստուած զրկել մեր պէյին քով :

— Ծնորհակա՛ եմ, հոգի՛ս. ինչո՞ւ պիտի սրդողիմ : Եւ փոխելով խօսակցութեան նիւթը, Քանասարեանը տեսա՞ր, հոս հանգիպեցա՞ւ արդեօք, հարցուց :

Այս խօսքին վերջին վանկը դեռ բերնին մէջ, դուրսէն երեւցաւ Քանասարեանին հասակը, ներս մըտաւ և երկուքին քովը տեղաւորեց ինքզինքը :

կարածնը, առանց ազդարարութեան սպասելու նուրիկին նարիկիլէն բերաւ, նոյնպէս բաժակ մը թէյ:

Խօսակցութիւնը վերջացած էր արդէն, Նաւասարդեան և Արծուիրունեան ուղեցին նարտ խաղալ: Այն օրը սուրբի մը օճին առիթովը վարժարանը դոց էր և բոլոր վարժապետները, տնօրէնէն սկսեալ, հայկական սրճարանը կուգային ժամանակ սպաննելու:

Մէկ կողմէ նարտ խաղալով, կը խօսակցէին երկու ընկերակիցները, մինչդեռ իրենց քովը Քանաւ սարեան երջանիկ անհոգի մը դէմքով նարիկիլէին արտաբուրած մուխի ամպերուն մէջ կ'երազէր տեսնել իր վարդագոյն ապագան, որ նոյն պահուն կը ժպտէր իրեն, իր բերնէն ու քիթէն դուրս հոսող ու ծաւալող մոխրագոյն ու կապոյտ ծուխերուն մէջէն:

Արծուիրունեան յաղթուած, Քանասարեան կ'անցանէր նարտին գլուխը, և այսպէս պարտուածը միշտ ետ քաշուելով, խաղը կարգով կը շարունակուէր երեք պաշտօնակիցներուն միջև:

Նարտի խաղը վերջացած, երեք ուսուցիչները կը պատրաստուէին մեկնիլ, երբ անդիէն երեցաւ ծանօթ դէմք մը, Սենեքերիմ ազա Քիւլչիւկեանը, Պոլսեցի նոր գաղթականներէն, պարոն Նաւասարդեանին ինքնակոչ հիւրը, որուն վրայ պիտի առիթ ունենանք խօսելու յառաջիկային, իր կատարած քանի մը կարեւոր դէպքերուն համար, որոնց պիտի հանդիպինք վէպիս ընթացքում: Այս շաղակրատ ծերուկը Գահիրէ ժամանկէն ի վեր նոր տիտղոս մըն ալ վաստկած էր Սրճարանի Դիւանագէսը, . .

Երեքն ալ միասին ոտքի ելան և հեռացան սրճարանէն, խօսքի չի բռնուելու համար սրճարանի դիւանագէտին հետ:

ԿՈՐՏՈՆԵԱՆ ՊԷՅԻՆ ՇԵՏ

Նոյն օրը, իրիկուան ժամը հինգին հինգ վայրկեան մնացած, Արծուխրունեան կը հասնէր Նիու Պառ դարեջրատունը, որուն առջև երկսեռ յաճախորդներու խումբեր, ճենապակիէ սեղաններու շուրջը նստած, զարեջուրի թօփեր կը պարպէին:

Աչքերը պտտցնելով այս կենցաղասէր երամին վըրայ, Արծուխրունեան կը փնտռէր իր մարդը որ նշանակուած ժամագրութեան համեմատ, ճիշդ նոյն ժամուն գտնուելու էր հոն: Արդարեւ, Կորտոնեան պէյ յարգած էր ժամագրութիւնը, առանձին անկիւն մը քաշուած, կ'սպասէր:

Արծուխրունեան դրսէն նշմարեց զանի, մօտենալով բարեւեց և անոր գիմացը նստաւ:

Նիու Պառի կարսօնը բերաւ երկու գաւաթ գարեջուր:

— Պարո՛ն Արծուխրունեան, ըսաւ պէյը ժպտելով, այս գաւաթը պարպե՛նք մեր բաշային կենացը:

— Պարպե՛նք, պէյ, ինչո՞ւ չի պարպենք:

— Հիմա բաժակները պարպենք, յետոյ պիտի խօսինք այս մասին:

Կորտոնեան պէյի գէմքը կը շողար, Հալվանա սիւկառ մը հրամցնելով իր հիւրին,

— Սիրելի՛ս, ծխացուցէք նայիմ, պատրաստուեցէք լսել զիս, աւետարեք բարեկամ մըն է ձեր խօսակիցը. մեր բաշային կողմէն յանձնարարուած եմ ձեզի հաղորդելու նորին վսիմութեան բարձր հրամանը:

Արծուխրունեան շտկուեցաւ, անպատու հրճուանքի մը սարսուռը զգաց յանկարծ իր ներսիդին:

— Նորին վսիմութիւնը, կը շարունակէր պէյը,

ԿՈՐՏՈՆԵԱՆ ՊԵՅԻՆ ՆԵՏ

Նոյն օրը, իրիկուան ժամը հինգին հինգ վայրկեան մնացած, Արծուիբունեան կը հասնէր Նիու Պառ զարեջրատունը, որուն առջև երկսեռ յաճախորդներու խումբեր, ճենապակիէ սեղաններու շուրջը նստած, զարեջուրի օօփեր կը պարպէին:

Աչքերը պտտցնելով այս կենցաղասէր երամին վըրայ, Արծուիբունեան կը փնտռէր իր մարդը որ նշանակուած ժամագրութեան համեմատ, ճիշդ նոյն ժամուն գտնուելու էր հոն: Արդարեւ, Կորտոնեան պէյ յարգած էր ժամագրութիւնը, առանձին անկիւն մը քաշուած, կ'սպասէր:

Արծուիբունեան դրսէն նշմարեց զանի, մօտենալով բարեւեց և անոր զիմացը նստաւ:

Նիու Պառի կարսօնը բերաւ երկու գաւաթ գարեջուր:

— Պարո՛ն Արծուիբունեան, ըսաւ պէյը ժպտելով, այս գաւաթը պարպե՛նք մեր բաշային կենացը:

— Պարպե՛նք, պէյ, ինչո՞ւ չի պարպենք:

— Հիմա բաժակները պարպենք, յետոյ պիտի խօսինք այս մասին:

Կորտոնեան պէյի դէմքը կը շողար, Հալամա սիկառ մը հրամցնելով իր հիւրին,

— Սիրելի՛ս, ծխացուցէք նայիմ, պատրաստուեցէք խել զիս, աւետարեք բարեկամ մըն է ձեր խօսակիցը. մեր բաշային կողմէն յանձնարարուած եմ ձեզի հաղորդելու նորին վսեմութեան բարձր հրամանը:

Արծուիբունեան շտկուեցաւ, անպատու հրճուանքի մը սարսուռը զգաց յանկարծ իր ներսիդին:

— Նորին վսեմութիւնը, կը շարունակէր պէյը,

զարեջուրի գաւաթը մէկ ձեռքին մէջ բարձրացուցած և միւսովը սեղանին մէջէները ստկելով, շատ գոհ մընացած է ձեր երէկուան տեսակցութենէն:

— Շնորհակա՛լ եմ նորին վսեմութենէն, ազնուականի գրոշմ մը կարծեցի տեսնել իր բարձր ճակատին վրայ, հանճարի բոց մը՝ խորունկ աչքերուն մէջ, և ընկճող վեհութիւն մը՝ իր մէ՛ն մի կերպին ու շարժումին մէջ. հաւատացէ՛ք պէյ, սովորական մահկանացուներէն չէ՛ Տիգրան բաշա տ'Ապրօն:

— Եզրպտոսի առաջին պետական մարդը, Նուպար բաշային աշակերտը, թէև ոմանց կարծիքով կը գերազանցէ իր վարժապետը... այսքան կարճատե տեսակցութեան մը մէջ, ա՛յսքան խորունկ և ա՛յսքան ճշգրիտ դատողութիւն մը, արդարեւ պատուաբեր է ձեզի: Մեր բաշան, ինչպէս որ լաւ ուսումնասիրած էք, հասարակ մարդերէն չէ, որպէսզի չկարենար գնահատել ձեր տաղանդը:

— Չափազանց կը գգուէք զիս, պէ՛յ:

Եւ երկրորդ բաժակները պարպուելու պահուն.

— Ձեր կենացը, պէ՛յ, ըսաւ վարժապետը:

Եւ երկու բաժակները պարսուցեցան Կորտոնեան պէյին կենացը:

Կորտոնեան պէյի դէմքը կը պայծառանար տակաւ, զարեջուրի զուարթ ազդեցութիւնը կը փայլէր անոր ժպտուն աչքերուն մէջ. խիստ ուսուցիչը անհամբեր կ'սպասէր այս սիրալիր տեսակցութեան ելքին. կը փափաքէր ժամ առաջ խել պէյին բերնէն այս ժամագրութեան շարժառիթը, սակայն, կ'զգուշանար անոր խորամանկ նայուածքին հանգիպելու. միշտ կը յիշէր իր դպրոցական ընկերոջ Պ. Նաւասարդեանին թելադրանքները, Կորտոնեան պէյի հասցէին անոր շրջալսած գովեստները:

Կարսօնը կուգար. շարունակ կը նորոգէր գարե-

ջուրի գաւաթները :

— Պարո՛ն , ըսաւ Կորտոնեան պէյ լուրջ կերպա-
րանք մը հագած , Նորին վսեմութիւնը այսօր իմ մի-
ջոցաւս կը հաղորդէ ձեզի թէ՛ մասնաւոր վարժարանի
բացման ծախքերը հոգալու համար , պատրաստ է յանձ-
նելու ձեզի յիսուն եգիպտ . ոսկի :

Եւ գրպանի փոքր թղթապանակի մը մէջէն հինգ
հատ տասնոց ոսկի դրամատոմս հանելով .

— Սիրելի՛ պարոն , ըսաւ , ահաւասիկ գումարը ,
բաշան ինծի պատուիրեց որ ձեզի յանձնեմ այս պանք-
նօթները , սոսկ մէկ պայմանով մը միայն :

— Ի՞նչպէս , հարցուց վարժապետը վարանոտ պէմ-
քով մը :

— Այո՛ , մէկ պայմանով կը յօժարի Նորին վսե-
մութիւնը . . .

— Ի՞նչ պայման է , պէյ , հարցուց , աչքերը յա-
ռած՝ պանքնօթի տրձակին վրայ ,

— Առէ՛ք նայիմ , յարեց պէյը գուարթ շէշտով
մը , այս գաւաթն ալ պարպե՛նք , պիտի պատմեմ . . .

Երկու գաւաթները բարձրացան օդին մէջ :

— Պարո՛ն , թոյլ տուէք որ այս բաժակը պար-
պեմ յաջողութեանը համար մասնաւոր վարժարանին .
որ ձեր նախաձեռնութեամբը պիտի բացուի մայրա-
քաղաքիս մէջ :

Արծուիբունեան . պէյին այսքան շողօքորթ տը-
տայայտութենէն թզուած .

— Պէ՛յ , ըսաւ հպարտ շէշտով մը , այժմէն կըր-
նաք վստահ ըլլալ թէ՛ այդ վարժարանը պիտի բացուի
մօտ օրէն , եթէ , ինչ որ չպիտի ուզէի ենթադրել ,
նոյն իսկ Տիգրան բաշան հակառակի ձեռնարկիս :

— Ի՞նչ կ'ըսէք , պարո՛ն , հակառակի՞ր , մեր բա-
շա՞ն , բողօքեց պէյը գաւաթը դեռ ձեռքին մէջ , ի՞նչ
անհեթեթ ենթադրութիւն պիտի ըլլար . գիտէ՞ք որ-

քան համակրած է ձեզի, կ'աղաչեմ, մէկդի՛ վանեցէք այդպիսի անտեղի կասկածներ: Խմե՛նք ուրիմն այս դարեջուրը ձեր վարժարանի յաջողութեանը համար:

— Շնորհակա՛լ եմ, պէ՛յ, պարպե՛նք այս բաժակն ալ, բայց միևնոյն ժամանակ պիտի ներէք անշուշտ, եթէ յիշեցնեմ ձեզի թէ բաշան մեկ պայմանով միայն խոստացած է հոգալ նախնական ծախքերը. կրնե՞մ արդեօք իմանալ, ի՞նչ է այդ մէկ պայմանը:

Գաւաթները պարպուեցան, նոյնպէս նոր մէզէները ստկուեցան:

— Պարո՛ն, մեր բաշան կը փափաքի, մասնաւոր վարժարանը դնել հաստատ հիմերու վրայ և ապահո՞ւմել անոր կեանքը:

— Ո՛րքան ուրախ եմ պէյ, Նորին վսեմութեան այսքան ազնիւ վերաբերումին համար. կ'զգամ թէ հոգեւին փարած կ'երեւայ այս գործին:

— Ի՞նչ կ'ըսէք, պարո՛ն, մեր բաշան անզուգական հայրենասէր մըն է. գիտե՞ք, այս մէկ երկու տա՛միաներու մէջ ի՛նչ հրաշքներ գործեց. թշուառ դաղութականներուն բարերա՞րը հանդիսացաւ:

— Իմացա՛ծ եմ, իմացա՛ծ...

— Պարահանդէս մը կազմակերպեց վերջերս, ուր լորտ Քրօմէրը, դիւանագիտական մարմինը, բոլոր նախարարները, հայ լայֆ ընտանիքները հրաւիրեց, և գիտե՞ք գոյացած հասոյթին քանակութիւնը: Երկու հազար ոսկի՛. դեռ ինչե՛ր, ինչե՛ր... աւելորդ է կրկնել. մեր բաշան եզական դէմք մըն է:

— Գիտե՛մ, պէ՛յ, գիտե՛մ, Եգիպտոսի հայութեան փառքերէն մէկը չէ՞ տ'Ապրօ բաշան, նախարարապետ Նուպար բաշային փեսան չէ՞, Եգիպտոսի Գաւառ. Երեսի. Ժողովին Ատենապետը չէ՞, վերջապէս Արտաքին Գործերու նախկին նախարար մը չէ՞,

Լորտ Քրօմէրի մօտերիմ բարեկամը, բոլոր պետական ու դիւանագիտական շրջանակներու մէջ բացառիկ դիրք մը գրաւած, ամէն ազգի հասարակութիւններէն յարգուած, մէկ խօսքով, անգուգական բաշա մը չէ՞ . . . Ի՞նչ պայման կը գնէ հիմա մեր մասնաւոր վարժարանի բացման ծախքերը հոգալու համար :

— Սիրելի՛ս, նորին վսեմութիւնը կը փափաքի որ դուք հանդարտ մտքով կարենաք վարել վարժարանի տեսչութիւնը և նիւթական հոգերէ բոլորովին ազատ, յայտադրին գործադրութեանը վրայ հսկել . այս մտօք շատ բանաւոր առաջարկ մը կը բերէ : Դպրոցական յանձնախումբ մը, մեր ազգային վարժարաններու հոգաբարձութեան պէս մարմին մը, որուն պաշտօնը պիտի ըլլայ բացուելիք մասնաւոր վարժարանին մատակարարութիւնը, գտնել հասոյթի աղբիւրներ, որոնցմով կարելի ըլլայ երաշխաւորել անոր յարատեւ առաջդիմութիւնը . ա՛յս է բաշային դրած պայմանը :

— Գէշ պայման մը չէ՛, սակայն, պէ՛յ, կը հաճի՞ք ինծի ըսել, մեր բանալիք վարժարանը մասնաւոր պիտի ըլլայ թէ ազգային :

— Մասնաւոր . . .

— Շատ լաւ, պէ՛յ, պիտի կրնա՞ք ցոյց տալ մասնաւոր դպրոց մը, որ ձեր առաջարկած պայմանով կառավարուի :

— Ի՞նչպէս . . .

— Կա՞յ միթէ մասնաւոր վարժարան մը, որ յանձնաժողովի մը կամ հոգաբարձութեան մը ձեռքին տակ կառավարուի, կ'ազաչեմ, ըսէք ինծի :

— Բայց, ներեցէ՛ք պարոն, այդ մասնաւոր կըրթական հիմնարկութիւնները բոլորն ալ դրամադուլիս ունին, կամ ընկերութեան մը կը պատկանին և կամ անհատի մը . իսկ դուք չունենալով նոյն իսկ նախնական դրամադուլիսը, բնականութեամբ պէտք պիտի ունե-

նաք մեր բաշային պէս բարձր անձնաւորութեան մը պաշտպանութեան :

Վարժապետը լռեց . դժուար կացութեան մը առջև կը գտնուէր :

— Խնդրեմ , ի՞նչ անպատեհութիւն կը գտնէք այս պայմանին մէջ : Նորին վսեմութիւնը , հաւատարմեք , իր հովանաւորութեան տակ պիտի առնէ վարժարանը , ուր դուք իբրև հիմնադիր տնօրէն մը պիտի վայելէք ամէն ազատութիւն , պիտի կրնաք անկախօրէն գործադրել ձեր ծրագիրը առանց խոչընդոտի և առանց զբաղելու նիւթական մասովը :

— Շնորհակա՛լ եմ պէյ , այդ գումարը չպիտի կըրնամ ընդունիլ , եթէ բաշան պնդէ իր առաջարկին վրայ :

— Բայց ինչո՞ւ . . .

— Եթէ Տիգրան բաշան այդքան փարած է մեր ազգային կրթական գործին , թող Գալուստեան ազգ . վարժարանը բարեկարգէ :

Կորտոնեան պէյ ինքզինք վիրաւորուած զգաց , որովհետև ինք էր նոյն վարժարանի հոգաբարձութեան ատենապետը :

— Պարո՛ն , դժպղզարար լուրջ , բանաւոր պատճառ մը չեմ տեսներ ձեր ընդդիմութեան մէջ . խոտելի գումար մը չէ յիսուն ոսկին . մանաւանդ ձեզի համար , որ դիտեմ , պատուի խնդիր ըրած էք մասնաւոր վարժարանին հիմնարկութիւնը :

— Անշուշտ , ամէն դնով պիտի բանամ այդ վարժարանը , բայց ո՛չ ձեր բաշային քմահաճոյքովը :

— Սակայն պարո՛ն , բողոքեց պէյը , մեր բաշան ազատամիտ անձնաւորութիւն մըն է . . .

— Եւ սակայն պէյ ներեցէ՛ք բացատրութեանս , բաշայական քմահաճոյք մըն է ատիկա , չըսելու համար ամիրայական , և

— Կ'աղաչեմ , կիրքով չը խօսակցինք պարոն , հա-

ճեցէք զիս համոզել, ի՞նչ անպատեհութիւն կայ մեր բաշային դրած պայմանին մէջ :

— Բաշան, կը ցաւիմ յայտարարել, պարզապէս չահագործել կը փորձէ գաղթականի մը, մանաւանդ գաղթական ուսոոցչի մը տնտեսական տաճնապալի դըրութիւնը :

— Քաւ լիցի... որքա՛ն անգութ էք ձեր դատողութեան մէջ :

— Ճշմարտութիւնները դառն ու անգութ են ընդահանրապէս... դուք, իրա՛ւ է, վաղուց դադրած էք լսելէ այսպիսի խիստ բառեր, այս երկիրը կառավարող բաշաներուն հաշուին, չէ՞ :

— Բայց սիրելիս, գոնէ մեր բաշան բացառութի՛ւն մըն է, և յարգելի բացառութի՛ւն մը...

— Հակառակը չեմ պնդեր, պէ՛յ, ճէնթըլմէն մը գտայ Նորին վսեմութիւնը :

— Արդէն ազնուական մըն է : չէ՞ք լսած, Բագրատունի՛ մըն է, արքայական զարմէ...

— Լսա՛ծ եմ, լսա՛ծ. այդ պարագան կա՛յ ու կայ, ես ուրիշ հով մը նշմարեցի անոր վրայ. ճշմարիտ անգլիացի մը՝ հայկական խրոխտ ճակատովը, թափանցող նայուածքովը, պատկառազգու դէմքովը, յարգանք կը պարտադրէ ամէն ներկայացող անհատի :

— Սիրելի՛ս, միայն դուերեւոյթը չէ որ յարգանք կը ներշնչէ. պէտք է գիտնաք որ իր բնածին տաղանդին կը միացնէ խնամեալ դաստիարակութիւն մը, մտքի բարձրագոյն զարգացում մը և ընկերային կեանքի մեծ փորձառութիւն մը. հաւատացէ՛ք, ու է յետին միտք մը, թաղուն նպատակ մը մի փէնտոէք այս առաջարկիս մէջ. մեր բաշան մէկ մտահոգութիւն կը սնուցանէ :

— Ի՞նչ...

— Ձեր գործին երաշխաւորութի՛ւնը... եկէք ա-

ռէ՛ք այս գումարը, մի մերժէ՛ք Նորին վսեմութեան առաջարկը, թող կազմուի յանձնաժողով մը և ժամ առաջ թող վարժարանը բացուի սիրելիս. դուք տակաւ կաւին չէք ճանչնար մեր բաշան, ոսկի սի՛րտ մըն է, վեհ հոգի մը:

— Կը ներէ՛ք պէյ, կը յամառէր Արծուիբունեան, նուաստացուցիչ և միանգամայն անհեթեթ կը գտնեմ ձեր առաջարկը, հետեւաբար կը ցաւիմ որ ստիպուած եմ մերժելու զայն. ահա իմ վերջին պատասխանս:

— Հիմա ի՞նչ երթամ ըսեմ բաշային, հարցուց Կորտոնեան պէյ շուարած դէմքով մը. ե՞տ տանիմ այդ պանքնօթները:

— Անշո՛ւշտ... ,

— Ի՞նչպէս...

— Գումարը մերժեց, չառաւ կ'ըսէք, որովհետեւ յանձնաժողովի մը կազմութեանը համամիտ չէ:

— Պիտի գըջաք յետոյ, պարո՛ն. այս մերժումով երկու բան պիտի կորսնցնէք. նախ յիսուն ոսկին, յետոյ Տիգրան բաշա տ'Ապրօյի պէս պաշտպա՛ն մը:

— Հոգ չէ, հոգ չէ, այդ կարգի կորուստները կը դիմաւորեմ անտրտունջ, բաւական է որ պատիւս կանխամ անաղարտ պահել:

Կորտոնեան պէյ զուր կը ջանար կտրել իր խօսակցին յամառութիւնը. իրեն դժուար կը թուէր այնպէս ձախող վերադառնալ ու մերժումը հաղորդել բաշային. տարիներով ուսումնասիրած էր այս վերջինին հոգեբանութիւնը. գիտէր թէ՛ հպարտ հոգի մը կը կրէր անի և թէ՛ չպիտի դիւրաւ մարսէր այսպիսի արհամարհանք մը՝ վարժապետի մը, զաղթական վարժապետի մը կողմէ: Ինք ալ կը փափաքէր որ Արծուիբունեան ունենայ իր մասնաւոր վարժարանը, բայց միեւնոյն ժամանակ չէր ներեր ասոր որ Տիգրան բաշայի պէս բարձր անձնաւորութեան մը կամքը ծաղրէ:

վերջապէս, Կորտոնեան պէյ երկու սուրի միջև կը տեսնէր ինքզինք և այս պատճառով շատ կ'աշխատէր համոզել գիմացիներ:

— Պարո'ն Արծուիբունեան, ըսաւ ընտանի շեշտով մը, ես դեռ չեմ յուսահատած, կը սիրեմ յուսալ թէ ի վերջոյ հասկացողութեան մը պիտի գանք...

— Կ'աղաչեմ պէյ, զուր մի յոգնիք, պատասխանս վերջնական է, վճռական, ես չեմ կրնար ընդունիլ այս գումարը՝ այսքան նուաստացուցիչ ու ծիծաղելի պայմանի մը տակ. ես կ'ուզեմ հիմնել մասնաւոր վարժարան մը իմ բացարձակ իրաւասութեանս և հետեւաբար, անհատական պատասխանատուութեանս տակ. կ'ուզեմ որ այդ հիմնարկութեան պատիւն ալ ընծի վերաբերի, արա'տն ալ, եթէ երբեք չը կարենամ յարատեւել: Յանձնաժողով մը, որ մեր աւանդական հոգաբարձութենէն մազի մը չափ տարբերութիւն մը չունի, չեմ գիտեր ինչի՞ պիտի ծառայէ, ի՞նչ օգուտ պիտի բերէ վարժարանին առաջգիմութեան տեսակէտով. և յետոյ, կը զարմանամ ձեր բաշային դատեկներպին վրայ. ինք որ ազգային ժողովի մը կը նախագահէ, ինք որ, ինչպէս որ դուք կը վկայէք, ա'յդքան կը շահագրգռուի ազգային խնդիրներով, իր աչքերով չի՞ տեսներ արդեօք ողբալի դրութիւնը:

— Ի՞նչպէս...

— Գալուստեան վարժարանին, չի՞ տեսներ արդեօք հայ տղաքներու խումբ խումբ վազելը դէպի օտար վարժարանները. պէ'յ, մի մեղադրէք զիս, ձեր բաշային կարծեցեալ պաշտպանութենէն հազար անգամ աւելի կ'արժէ իմ ձեռներէց ոգիս, աշխատանքի սէրս, գործելու կամքս, մէկ խօսքով, Եգիպտոսի ապագայ սերունդը փրկելու և զայն իբրև հայ դաստիարակելու ուխտս: Հետեւաբար երբեք մի վարանիք,

գացէք ա'յսպէս պատմեցէք բաշային . մինչև ցարդ լոկ իր արգահատանքը շարժող տեսարաններուն վարժուած իր աչքերը , թող այսօր իրեն դէմ ցցուած տեսնեն գաղթական վարժապետին ըմբոստ աչքերը . . .

Կորտոնեան պէյ ա'լ չի խօսեցաւ :

Մուլթը կը տարածուէր շուրջը :

Նիու Պաուի բոլոր աթոռները գրաւուած էին , ներսը դուրսը լեցուած էր յաճախորդներով , գարեջուրի գաւաթները շարունակ կը նորոգուէին և կարսօնները միշտ ոտքի վրայ , հազիւ կը բաւէին ծառայութեան :

Կորտոնեան պէյ հաշիւը մաքրելէ առաջ , ուզեց վերջին փորձ մըն ալ ընել , Արժուիքունեանը համուզելու յոյսով : Իսկ այս վերջինը կը տատանէր երկու մտածումներու միջև . պահ մը կը փորձուէր դատաւ պարտելու իր մերժողական ընթացքը և ընդունելու Տիգրան բաշային կողմէն պարապրուած առաջարկը . սակայն անգամ մը ճամբայ ելած էր , դժուար կը թըւէր իրեն հտ դառնալ : Մասնաւոր վարժարանին հիմնարկութեան համար ամէն զոհաբերութիւն պիտի յանձըն առնէր , պայմանաւ սակայն որ յարգուէր իր անձնական անկախութիւնը : Իր մէջ արմատացած էր այն համոզումը թէ՛ ազգային վարժարանները չեն կրցած և չպիտի կրնան հառցնել շրջանաւարտ աշակերտներ , որովհետեւ տարուէ տարի դպրոցական պաշտօնէութիւնը , տնօրէնէն սկսեալ մինչև յետին տնտեսը կամ տնտեսուհին , փոխուելու դատապարտուած էին . ինք կը փափաքէր ունենալ իր սեփական վարժարանը , որուն ուսուցչական մարմնի անդամները պիտի ընտրէր ինք , տարիներով գանոնք պաշտօնի վրայ պահելու նպատակով . մինչդեռ , կը խորհէր , եթէ ընդունէր Տիգրան բաշային առաջարկը , ազգային վարժարանի մը տնօրէնին պէս , կախում պիտի ունենար հոգաբարձութիւն կոչուած մարմինէ մը , որ իր կարծիքով , գոյութեան ո՛ր և է իրաւունք չունէր :

կորտոնեան պէյը կ'աճապարէր, ուզեց, ինչպէս ըսինք, վերջին փորձ մըն ալ ընել. ուստի.

— Պարոն, ըսաւ խիստ ընտանի դօնով մը, վերջին գաւաթ մըն ալ պարպի՞նք:

— Պարպե՛նք պէյ, եթէ կ'ուզէք:

Եւ կարսօնը դարձեալ նորոգեց գաւաթները՝ այս անգամ աւելի ճոխ մէզէններով ծածկելով սեղանը:

— Պէ՛յ ըսաւ վարժապետը, շատ մտածկոտ կը տեսնեմ ձեզ, արդեօք վշտացուցի՞ր ձեր սիրտը:

— Ո՛չ, քաւ լիցի պարոն, ինչո՞ւ պիտի վշտանամ... սակայն, աւելի գոհ ու զուարթ կը փափաքէի մեկնիլ հոսկէ...: Ես հիմա շուարած եմ, ի՞նչպէս պիտի հաղորդեմ նորին վսեմութեան թէ...

— Պարզապէս, ընդմիջեց Արծուրբունեան, մերօրեայ յանձնաժողովի մը հսկողութիւնը. խնամակալի մը պէտք չունիմ ըսաւ, կ'ըսէք:

— Այդ կէտը դժուար կը թուի ինծի. եկէ՛ք, մի՛ յամառիք, այս իրիկունէ վերջացնենք սա խնդիրը. բացարձակ մերժում մը վերաւորիչ է բաշային համար:

— Բայց ի՞նչ կրնամ ընել, պէ՛յ:

— Գոնէ կրնաք յետաձգել ձեր պատասխանը. օրինակի համար, մէկ քանի օր պիտի մտածեմ, կ'ըսէք:

— Բայց, պէ՛յ, խնդիրը շատ պարզ է, մտածելու հարկ չկայ, ես ու եւ կերպով չեմ կրնար հաշտուիլ զօնքօլի մը գաղափարին հետ:

— Սակայն զօնթրօլ մը չէ՛, կը պնդէր պէյը, ընդհակառակը, օժանդակ մարմին մըն է, որ աւելի պիտի դիւրացնէ ձեր գործը. նիւթական մատակարարութիւնը պիտի ստանձնէ, այդ դպրոցին կեանքը պիտի ապահովէ, ձեզի համար ի՞նչ նուաստացուցիչ պարագայ ասոր մէջ:

Եւ փրփրադէզ գաւաթը ձեռքին մէջ.

— Զեր կենա՛ցը, պարոն, ըսաւ ժպտելով:

— Եւ ձերինին, յարեց վարժապետը :

Ու վերջին գաւաթներն ալ պարսուեցան

— Այնպէս չէ՞, շարունակեց պէյը թաց շրթունքները սրբելով ձեռքի մետաքսէ թաշկինակովը, դըպրոցը մասնաւոր դպրոց է և ձենէ զատ ոչ ոք իրաւունք պիտի ունենայ միջամտելու ձեր ներքին գործերուն, չէ՞ :

— Այնպէս է, այո՛, շատ աղուոր կը խօսիք պէյ, բայց Յանձնախումբը, ի՞նչ պիտի ըլլայ անոր գործը :

— Քիչ առաջ բացատրեցի, չէ՞. պատասխանեց պէյը, խիստ սահմանափակ, իրաւասութեան սահմանը դրուած, ճշգրտած պաշտօն մը : Ձեր օժանդակը, թե ու թիկունքը պիտի ըլլայ. շարաթը, թերեւ երկու շաբաթը մէկ անգամ պիտի այցելէ վարժարանը, աչքէ պիտի անցնէ ձեր օրագրութիւնը, պիտի մօտէն տեղեկանայ կատարուած առաջդիմութեան, աչքերովը պիտի տեսնէ սոյն հաստատութեան կարգ ու կանոնը. վիճակահանութիւններ, հանգէսներ պիտի կազմակերպէ՝ բնականաբար Նորին վսեմութեան բարձր հովանաւորութեան տակ, ծախքերուն բացը գոցելու բընոյթ ունեցող բացառիկ եկամուտներ իրագործելու նպատակով. մէկ խօսքով, պիտի ընէ բոլոր ինչ որ իր պաշտօնին կը վերաբերի. և այս բոլորը, աւելորդ է ըսել, ձեզի հետ կանխաւ խորհրդակցելէ յետոյ. միթէ այս ամէնուն մէջ կա՞յ պարագայ մը ձեր ինքնասիրութիւնը վիրաւորող :

Արծուիբունեան, երկրին ու միջավայրին գեռ տգէտ, այսքան մեկին ու համոզիչ տրամաբանութեան մը դէմ անզօր կ'զգար ինքզինք և տակաւ կը փորձուէր տեղի տալու պէյին շացուցիչ խոստումներուն առջև : Կը խորհէր թէ տ'Ապրօ բաշայի պէս բարձր անձնաւորութեան մը պաշտպանութիւնը, կարեւոր ազդակ մը պիտի ըլլայ և թէ՛ յանձնախումբի մը կազ-

մութիւնը չպիտի վնասէր իր հեղինակութեան, մանաւանդ, կ'ըսէր ինքնիրեն, աշակերտներուն ծնողացը վրայ ալ պիտի ազդէ, իր անհատական ձեռնարկին աւելի լուրջ հանգամանք մը տալու տեսակէտով:

— Պէ՛յ, ըսաւ յանկարծ գիտէ՞ք ինչ է վախս:

— Ի՞նչ է...

— Արտաքին անհարկի միջամտութիւններ, որոնք վնասաբեր կրնան ըլլալ մասնաւոր վարժարանի մը բարոյական վարկին:

— Ի՞նչպէս, կ'աղաչեմ բացատրեցէք:

— Օրինակի համար, այդ յանձնախումբը կրնայ իր առաջին քայլերուն մէջ փափաքուած արդիւնքները տալ. սակայն, հետզհետէ չեղելով իր ուղղութիւնէն, պիտի փորձէ միջամուխ ըլլալ գործերու, որոնք լոկ ինծի կը վերաբերին. այսօր իբրեւ օժանդակ մարմին մը կը ներկայանայ. բայց վաղը, այս երկրի մարդիկներուն, — բաշաներու, պէյերո՛ւն ըսել կ'ուզեմ, — յատուկ կամայական ձգտումով մը պիտի ուզէ սեղմել իրաւասութիւններս, կաշկանդել գործերու ազատութիւնս և չեղոքացնել բոլոր ջանքերս. ահա՛ իմ վախս:

— Զարմա՛նք, բացադանչեց պէյը ժպտելով, ի՛նչ անկարելի բաներ կը խորհիք, պարոն. Նորին վսեմութիւնը, ինչպէս առիթ ունեցայ մէկ քանի անգամ յայտարարելու, եւրոպական սկզբունքներով սնած ու զարգացած միտք մը, պիտի հանդուրժէ՞, պիտի զիջանի՞ երբեք այդպիսի ընթացքի մը, որ միայն արեւելիան բարքերու յատուկ է և յետոյ, ձեր կողմէն այդպիսի վախ մը՝ ձեր իսկ արժանիքին ուրացումը պիտի ըլլար, չէ՞

— Ո՛րքան ճարպիկ էք, պէյ, յարեց ուսուցիչը ինքնասիրութիւնը փայփայտած մէկու մը հպարտ շեշտով. ինչո՞ւ չէք խոստովանիր թէ՛՝ այսօր դրա՛մը

կ'իշխէ Մարգկութեան ճակատապրին, եթէ պատրաստ
ունենայի նախնական դրամագլուխը, բաշան պիտի
համարձակէ՞ր յանձնախումբի մը գաղափարը յղանալ:

— Կ'աղաչեմ, մի' այլևս յամառիք, հիմա ի՞նչ
պատասխան ասնիմ բաշային:

Ուսուցիչը կը վարանէր, երկմիտ էր. չէր գիտեր
ինչ պատասխանէր: Եթէ այո ըսէր, անմիջապէս պիտի
տիրանար յիսուն ոսկիին և հետեւեալ օրը պիտի ձեռ-
նարկէր գործին. իսկ եթէ մերժէ՞ր, իրեն դժուար,
չա'տ դառն կը թուէր շօշափել այս վերջին կէտը.
մերժումը շատ սուղի պիտի նստէր իրեն, քայքայու-
մը պիտի ըլլար իր բոլոր յոյսերուն, քանդումը իր
հիմնել երազած շէնքին:

— Պէ'յ, որոշումս՝ որոշո՛ւմ է, ես չեմ կրնար
ընդունիլ այդ պայմանը. հոգ չէ', բաշան թող ուրիշ
մը գտնէ և անոր յանձնէ այդ գումարը. անոր' որ
կ'ընդունի բաշայի մը պաշտպան-ւթեան վահանին տակ
գործել. ես, դժբախտաբար չեմ վարժուած ուրիշնե-
րու փետուրներովը զարգարովի և թեւերովը թռչիլ.
կը մերժեմ Նորին վսեմութեան առաջարկը:

Կորտոնետն պէ'յ ոտքի ելաւ. և

— Է՛հ ուրեմն, ըսաւ դառնացած շեշտով մը, թոյլ
տուէք որ մեկնիմ:

— Կրնաք մեկնիլ, պէ'յ, մի' սրտնեղիք, ձեր բա-
շային կ'ըսէք թէ՛՝ գաղթական վարժապետը չի' կըր-
նար ընդունիլ ո՛չ Նորին վսեմութեան պաշտպանու-
թիւնը և ոչ ալ յանձնախումբի մը թեւարկութիւնը.
Թէ՛՝ ան իր սեփական ձեռներեցութեանը վրայ վստահ,
ամէն գնով պիտի ջանայ հիմնել մասնաւոր վարժա-
րան մը, և փարաւոններու աւագութիւններուն մէջ բար-
ձրացնել նահատակուած ազգի մը կամքին կոթողը...
Այո՛, այնպէս կ'երթաք կ'ըսէք տ'Ապրօ բաշային:

Կորտոնեան պէյ ոտքի չլրայ, Արծուիբունեանի ձեռքը սեղմելու պահուն, լուրջ շեշտով մը .

— Պարոն, ըսաւ, ահա ես կը մեկնիմ, սակայն իբրեւ անկեղծ բարեկամ մը, անգամ մըն ալ ձեր լուրջ ուշադրութեան յանձնելու այս խնդիրը . խորհեցէ՛ք, հետեւանքը գուշակեցէք . . . բաշան պիտի զլանայ իր ա՛յնքան թանկագին աջակցութիւնը . . .

— Ներեցէ՛ք պէյ . այդ սպառնայիքը չի՛ կրնար ազդել ո՛չ խորհելակերպիս ո՛չ ալ գործելակերպիս վըրայ . տ՛Ապրօ բաշան չեմ կարծեր թէ զիջանի այլեւս զբաղելու այս խնդրով . . . Յարգանքներս Նորին վսեմութեան :

— Յօժարակա՛մ, սիրելի պարոն, ըսաւ Կորտոնեան պէյ :

Եւ մեկնեցաւ Նիու Պառէն :

ԺԵ .

ԵՐԿՈՒ ԴԱՒԱԴԻՐՆԵՐ

Կորտոնեան պէյի մեկնումէն անմիջապէս ետքը, Արծուիբունեան մօտակայ ճաշարան մը գնաց . և թեթեւ ընթրիքէ մը վերջ հայկական սրճարանը վերագարձաւ սուրճ ու նարկիլէ մը յանձարարեց և սկսաւ կարդալ այն օրուան «Բրօկրէ» օրաթերթը :

Իսկ Կորտոնեան պէյ «Կռան Գաֆէ Էժիբսիէն»ի առջև հանդիպեցաւ Դեւակ Սաթիրեանի, — Տիգրան բաշա տ՛Ապրօյի ծերուկ գործակատարը — և անոր հետ միասին ուղղուեցաւ դէպի «Շան զ'Էլիզէ» կամարնե-

րուն տակ՝ ուր, գիշերուան այդ պահուն, կը ճեմէին հանրային աղջիկները, յաճախորդ փնտռելու:

Սաղիրեան այդ կամարներուն տակ, գիշերներ լուսցուցած էր, բողբը չարչրկելով և յաճախ անոնցմէ ապտակներ ու կիցեր ընդունելով. և սակայն, այդ հեշտաբոյր վայրերու յաւիտենական ստուերը, ժամերով անտրտունջ կը թափառէր կամարներուն տակ... Սաթիրեան՝ Կորտոնեանի անբաժան ընկերներէն էր, գիշերուան արշաւանքներուն մէջ և անցորդները յաճախ կը հանդիպէին այս զոյգին, որոնք թէեւ առաջացած տարիքի մէջ, երբեք չէին ուզեր պարտուածիւն խոստովանիլ և արատ մը չէին բերեր իրենց... համբաւին:

Սաթիրեան ու Կորտոնեան ներս մտան Ասամ'ս Պոսկայէն. հայլայֆ ծանօթ գարեջրատունը, փոքրիկ, կոկիկ, չիք, առապեաք զարդերով, պարսկական գորգերով, առ նուլօ աթոռներով ու սեղաններով, չինական և ռ. րիշ թանկագին հնութիւններով ծածկուած խորհրդաւոր տաճարի մը պէս, Սֆինքսի տաճար մը, ուր Լուութիւնը՝ ձեզուններէն սաւառնած՝ աստուածի մը պէս, կ'ունկնդրէր հոն առանձնացած աշխարհիկներուն գաղտնի խոստովանութիւնները...:

Անկիւն մը, սեղանի մը շուրջը նստած դէմ առ դէմ, փրփրադէզ գարեջուրի գաւաթները պարպելով, մտերիմ խօսակցութեան մը սկսան:

— Ի՞նչ ըրիր նայինք, պէ՛յ, հարցուց Սաթիրեան, որ գիտէր արդէն Կորտոնեան պէյլի ու Արծուիբունեանի ժամագրութեան շարժառիթը:

— Օ՛... բացագանչեց Կորտոնեան պէյ ընքուիները պոստելով. կեանքիս մէջ ա՛յսքան յամառ, ա՛յսքան ամբարտաւան մէկու մը չէի հանդիպած:

— Ես չէի՞ ըսեր քեզի, մէկ անգամ միայն տեսայ զինքը և գաղափարս կազմեցի. ի՞նչ ըսաւ, խօսէ՛ նայինք:

— Մերժե՛ց, չընդունե՛ց գումարը :

— Ի՛նչո՞ւ, ի՞նչպէս. ի՞նչ առարկելով :

— Ո՛չ բաշային պաշտպանութիւնը, ոչ ալ յանձնաժողովի մը թեւարկութիւնը կ'ընդունիմ, ըսաւ :

— Խե՛նդ, խե՛նդ, կրկնեց Սաթիրեան արգահատանքի շարժումներով մը, ջախիլ է, չի գիտեր թէ այս երկրի գործերը քեմեկլայով կը դառնան :

— Խօսեցայ, աղաչեցի, թախանձեցի, անկարելի եղաւ համոզել :

— Պանքնօթները ցոյց չի տուի՞ր...

— Քանի՞ անգամ, բացարձակապէս մերժե՛ց, ծաղրե՛ց մեր բաշային բարեացակամութիւնը :

— Նորին վսեմութիւնը պիտի բարկանա՞յ չըսե՞ս, գիտել տուաւ Սաթիրեան՝ գարեջուրի վերջին կաթիլը կլլելով :

— Անշո՛ւշտ... եթէ բառ առ բառ հաղորդեմ այս խենդին խօսածները, հաւատացէ՛ք. վայրկենապէս երկրէն արտաքսել պիտի տայ զանի. չուարա՛ծ եմ...

— Շուարեւու բան մը չի կա՞յ, նոյնութեամբ կը պատմէք եղելութիւնը, բաշան գիտէ ընելիքը :

— Ձե՛ս գիտեր, Դեւա՛կ, ի՛նչ արհամարհոտ ձեւեր, ի՛նչ վիրաւորիչ բառեր... գումարը մերժե՛ց, անձնականութեա՛ն ալ դպաւ :

— Պատմելո՛ւ է ամէնը, կը յորդորէր Սադիրեան, մինչ կարսօնը կը նորոգէր գաւաթները :

Կէս ժամ տեւեց այս զաղտնի խօսակցութիւնը :

— Ձերթա՞նք, ըսաւ Սաթիրեան, բաշան կ'սպասէ :

— Երթա՞նք, երթա՞նք, արդէն ուշ է, տունը պէտք է հանդիպիմ. ընթրիքէն վերջը կուգամ :

— Ինչո՞ւ յոգնիս, մինչև Շուպրա պիտի երթաս, յետոյ նորէն պիտի վերադառնաս : Աւլի աղեկէկ չէ՞ որ միասին երթանք. բաշային հետ կ'ընթրես :

— Բայց տունը կ'սպասեն :

— Ո՞վ պիտի սպասէ քեզի, տիկինը տունը չպիտի գտնես. մէկ ժամ առաջ տեսայ, կառքով կ'անցնէր. ապահով եմ, կէզիրէ կ'երթար:

— Մինա՞կ էր, հարցուց պէյը կասկածոտ դէմքով մը:

— Մինակը դացած ունի՞... սովորական ընկերոջը հետ էր, Տէրտէրեանը, աներձագիդ գործակատարը, հասկցա՞ր...

Կորտոնեան պէյին արիւնը գլուխը ցատկեց, վայրկենապէս մոռցաւ ուրիշ ամէն բան. կը մտածէր կառք մը նետուիլ և հետապնդել իր կիներ:

— Սաթիրեան, կ'ընկերանա՞ս ինծի:

— Ի՞նչ կայ...

— Երթանք կոխե՞նք

— Խե՛ղ... ծաղրեց Սաթիրեան, կոխե՞լ. անոնք շատոնց վերադարձած պէտք է ըլլան միւս ճամբով:

— Բայց դուն էիր որ քիչ առաջ ինծի կ'ըսէիր թէ տունը չի գտնուիր:

— Դարձեալ կ'ըսեմ, յարեց Սաթիրեան, եղբօրը տունը կը գտնուի. ի՞նչ կրնաս ընել... ձգէ՛, ի՞նչ կ'ուզէ ընէ, ինք կը խառնուի՞ քեզի...

Ոտքի ելան և սկսան ուղղել իրենց քայլերը դէպի Պապ էլ Հատիտ. Կամարներուն տակ քիչ մը սլքտացին, աղջիկներուն հետ ինկան, յետոյ շարունակեցին իրենց ճամբան:

— Սաթիրեան, ես ընթրիքէն վերջը կուգամ. անպատճառ պէտք է տունը հանդիպիմ անգամ մը. աղջիկս մինակ է, ինծի կ'սպասէ. առանց ինծի բնաւ չի՞ ճաշեր. շուտ կուգամ:

— Բաշան ընթրիքէն վերջը Լորտին պիտի երթայ: Կորտոնեան համոզուեցաւ, հրաժարեցաւ տուն երթալու գաղափարէն և խնդրեց Սաթիրեանէն որ լուր մը դէկէ Հերանոյշին:

— Լուրը կը ղրկենք, բայց դուն սա խենդը կըրնաս արտաքսել տալ մեր երկրէն. գիտցած ըլլաս, եթէ յաջողի վարժարան մը բանալ, տակն ու վրայ պիտի ընէ հրապարակը... վտանգաւոր յեղափոխական մըն է. վաղը պիտի ժողովուրդը գրգռէ մեղի դէմ, մեր հանգիստը պիտի վրդովէ:

— Ամէն բանի կարող է, եթէ քաջալերութիւն գտնէ, չա՛տ առաջ պիտի քալէ:

— Այս գաղթականները մեծ փորձանքներ պիտի պիտի բիրեն մեր գլխուն:

— Ես ալ այդպէս կը խորհիմ, շատերը բանտերէ, աքորոնիերէ, կախաղանէ ազատած մարդիկ, ուխտեալ խռովարարներ, Եգիպտոսի խաղաղութիւնը պիտի խանգարեն... այսօր անօթի են, բայց վաղը եթէ քիչ մը կշտանան ու կռնակնին տաքնայ, գիտցած ըլլաս, հո՛ս ալ պիտի սկսին գործել միեւնոյն նախճիրները...

Եւ խօսակցելով հասան տ'Ապրօ բաշայի ապարանքը: Բաշան չէր վերադարձած պտոյտէն:

Սաթիրեան, բաշային բացակայութեանը ապարանքին միահեծան տէրը, աջ ու ձախ հրամաններ պատգամներ կ'արձակէր: Իր սենեակը տարաւ Կորտոնեան պէյը, շարունակելու համար իրենց խօսակցութիւնը միեւնոյն նիւթին վրայ, որ հետզհետէ շահագրգիռ հանգամանք մը ստացած էր:

Ապարանքին գետնայարկը պարտէզին վրայ նաշող քառակուսի սենեակ մըն էր Սաթիրեանի գրասենեակը՝ Թաւապատ քանաքէ մը, երեք թիկնաթոռներ՝ նոյնպէս Թաւապատ, իւղաներկ պատերէն կախուած քանի մը մեծագիր նկարներ, մետաքսէ վարադոյրներ, ընկոյզի գրասեղան մը, անկիւնները մարմարէ բարակ սիւներու վրայ հաստատուած սեւամորթի արձանիկներ, քանի մը չինական անօթներ,

գետինը պարսկական թանկարժէք գորգ մը, չորս անկիւնները տեղաւորուած՝ ելեքտրական լամպեր, սատափապատ սեղանիկներ. ահա բաշայի գործակատարի գրասենեակին ամբողջ կահոյքը,

Կորտոնեան պէյ անփութօրէն տեղաւորուած՝ թիկնաթոռներէն մէկուն մէջ՝ հալման սիկարը մխացնելով.

— Սաթիրեան, ըսաւ, ես կը խորհիմ թէ Ապտիւլ համիտ իրաւունք ունի հայերը հալածելու, աքսորելու, բանտարկելու, և

— Ջարգելո՛ւ ալ, շարունակեց Սաթիրեան, արդէն Նորին վսեմութիւնը յաճախ յայտնած է միևնոյն կարծիքը. դժբաղդաբար, կ'ըսէ մեր բաշան, իսկական յանցաւորներէն աւելի՝ անմեղները կը պատժուին... յեղափոխականներուն մեծ մասը փախած արտասահման ապաստանած, հեռուէն կը գրգռեն տգէտ ու միամիտ ժողովուրդը՝ տիրող կռաւարութեան դէմ. և իրենք իրենց արհեստ, բան-գործ ըրած են թուրքիոյ մէջ ցոյցեր կազմակերպել, աւաղակային խումբեր զրկել ներքին գաւառները և այս կերպով վրդովել երկրին ներքին անդորրութիւնը:

— Իրաւո՞ւնք ունի Նորին վսեմութիւնը, կը հաստատէր պէյը. այս գաղթականները վաղը մեր գլխուն փորձանքներ պիտի բերեն... անօթի մարդիկ, մեր տուներուն դուռները պիտի պաշարեն, մեր հանգիստը պիտի խանգարեն... ասոր ճարը խորհելու է:

— Ճա՞րը, ես գտած եմ, յարեց Սաթիրեան, հիմա բաշան կուգայ, կը հաղորդես տեսակցութեանդ արդիւնքը, մէկիկ մէկիկ կը թուես այդ ամբարտաւան վարժապետին պողոտ ու վիրաւորիչ խօսքերը, և, ինչպէս քիչ առաջ որոշեցինք, կ'աշխատիս Նորին վսեմութիւնը համոզելու որ փութացնէ այդ վտանգաւոր մարդուն՝ Եգիպտոսէն արտաքսումը:

— Բալց չեմ կարծեր թէ մեր կարծածին չափ դիւրին ըլլայ այսպիսի գործ մը :

— Ի՞նչպէս . . .

— Ձե՞ս յիշեր Չպուքճեանին միջադէպը , ինչպէս միջամտեց և պարտաւորեց Էֆէնտինան՝ որ ետ առնէ ձերբակալման հրամանագիրը :

— Գիտեմ , գիտեմ , մուտաց Սաթիրեան , սա Լորտին գործերուն խելքս չի հասնիր . . . Մուշեղը կախուելէն ի վեր քաղաքականութիւնը փոխուած է :

— Անգլիոյ եգիպտական քաղաքանութեան մէջ զգալի փոփոխութիւն մը կը նշմարուի , Պոլսոյ վերջին դէպքերէն ի վեր . անցածները նոյնը կը հաստատէին մեր շրջանակներուն մէջ : Լորտ Քրօմէր , թէյասեղանի մը մէջ , յայտարարած էր պիտական բարձր անձնաւորութեան մը թէ՝ Վեհափառ Թագուհիին կառավարութիւնը հաշտ աչքով չպիտի դիտէր այսուհետև Ապտիւլ Համիտի հայահալած և հայաջինջ քաղաքականութեան շարունակութիւնը , և թէ՝ Լոնտոնէն հասած բարձրագոյն հրամաններուն համաձայն ինք՝ Լո՛րտը , պիտի ստանձնէ հոս ապստամբած Հայերուն պաշտպանութիւնը՝ մոլեռանդ խուժանին պատահական յարձակումներուն դէմ :

— Ի՞նչ կ'ըսես պէյ , ախսո՛ս ուրեմն , մեր բաշան չպիտի կրնայ միջամտել :

— Տեսնենք ի՞նչ պիտի ըսէ բաշան , ինք մենէ լաւ գիտէ քաղաքականութեան այժմու վիճակը , չէ՞ :

— Անշո՛ւշտ , պէտքը կա՞յ կրկնելու , մեր բաշան Եգիպտոսի առաջին քաղաքագէտներէն է . . .

— Նուպար բաշայէն ետքը , ընդմիջեց Կորտոնեան պէյ , ինքզինք վիրաւորուած զգալով Սաթիրեանի վերջին խօսքերէն ,

Կորտոնեան պէյ՝ Իզմիրի ծանօթ ընտանիքներէն մէկին զաւակը , Նուպար բաշայի մերձաւոր ազգական-

ներէն էր և անոր պաշտպանը կը համարուէր. անոր կը պարտէր իր դիրքը, հետեւաբար՝ որքան որ Տիգրան բաշա տ'Ապրօյի թեւին տակ կը գտնուէր՝ չէր կրնար չյիշել իր բարերարը, որ պետական գործուհնէութենէն քաշուելէն ի վեր, մեկուսացած կ'ապրէր Բարիզիլի մէջ, ուրկէ մերթ ընդ մերթ տեղեկութիւններ կ'ստանար իր բարերարին նկատմամբ. կը լսէր թէ Եգիպտոսի նախկին նախարարապետը սկսած էր, Պոլսոյ վերջին դէպքերէն ի վեր, աւելի՛ շահագրգռուիլ հայ կեանքով և տեսակ մը նախասնամուծիւն դառնալ հոն ապաստանած թշուառ գաղթականներուն համար: Եւ յետոյ, Էւրոպական կարեւոր թերթերուն մէջ, երբեմն հանդիպած էր խմբագրականներուն, որոնք Նուպարը կը բաղգատէին Քափուրի ու Պիզմարքի պէս մեծ քաղաքագէտներու հետ, և Արեւելքի, մասնաւորապէս Եգիպտոսի գործերուն մէջ անոր սրատեսութիւնն ու հոտառութիւնը կը մատնանշէին: Կորտոնէսն պէյին համար Նուպար բաշան անդուգական գիւլանագէտ մըն էր. հետեւաբար, Սաթիրեանի կողմէն տ'Ապրօ բաշայի հասցէին շռայլուած գովեստը չափազանց կը գտնէր:

— Սաթիրեան, ըսաւ կշտամբող դէմքով մը, կը մոռնա՞ս Մեծ Նուպարը, Եգիպտոսի, և պիտի ըսեմ բովանդակ Ասիոյ — չըսելու համար Էւրոպայի — Բիակ քաղաքագէտը, Տիգրան բաշան ալ անոր սանը չէ՞:

— Ճանրմ Կորտոնէսն պէյ, յարեց ժպտուն դէմքով մը, ինչո՞ւ այդքան դիւրազգած ես.

— Դիւրազգած չեմ, սիրելիս, կը ցաւիմ միայն թէ՛ անգամ մըն ալ հաստատուած կը տեսնեմ դառն իրականութիւն մը:

— Ի՞նչպէս...

— Թէ՛ բացականեւր միտք անհրաւ եմ, ինչպէս կ'ըսէ Քրանսերէն առած մը:

— Հը՛մ մօլտաց Սաթիրեան , հասկցա՛յ , Նուպար բաշան կ'ակնարկես . կ'աղաչեմ պէյ , խօսքս ետ առի , քանի որ ալքքան վիրաւորիչ կը գտնես . ո՞վ չգիտեր թէ Նուպար բաշա՛ն է մեր Տիգրան բաշային վարպետը :

— Կը պատմէի թէ , յարեց Կորտոնեան պէյ , ըզգալի փոփոխութիւն կը նշմարուի Անգլիոյ եգիպտական քաղաքականութեան մէջ , և թէ այդ պատճառով , խոչընդոտի պիտի բաղխի մեր ծրագիրը , մեր երեւակայածին չափ դիւրին գործ մը չէ հայ գաղթականներուն արտաքսումը . Չպուքճեանի պարագան չի մոռնանք . . . :

Սաթիրեան մտահոգ , գլուխը կը ճօճէր , հայհոյանքներ կը մօլտար դժբաղդ գաղթականներուն հասցէին և չէր ամչնար բարձրաձայն խոստովանելու թէ՛ այդ խռովարար (?) ամբոխը (?) բաշաներուն , պէյերուն , անոնց գործակատարներուն ու փոխանորդներուն , մէկ խօսքով՝ Եգիպտոսի մէջ վաղուց հաստատուածներուն ու բնիկներուն երանաւէտ հանգիստը պիտի խռովէր :

Յետոյ , փոթորկոտ ու խաւար գիշերուան մը մէջ , թափառելէն յոգնած և ուղեկորոյս ճամբորդի մը պէս , որ հեռուն՝ լոյսի մը պլպլուքը կը տեսնէր , Սաթիրեան յանկարծ գոչեց .

— Երբէ՛ք վհատելու չէ՛ , պէյ , գիւրի՛ն է , շա՛տ գիւրի՛ն . . .

— Ի՞նչպէս . . .

— Կառավարութիւնը գաղտնի ոստիկաններուն խստիւ պատուիրած է , հետապնդել անիշխանականները : Այդ վարժապետը կը յանձնարարենք գաղտնի ոստիկանի մը , մէ՛կ բոպէի մէջ կը թռցնէ , չէ՞՞

— Բայց , սիրելիս , ինչպէ՞ս պիտի հաստատես :

— Մի՛ կարծեր թէ երկար բարակ քննութիւններ

կատարեն, բաւական է որ անգամ մը ձեռք տայ
օձիքը:

— Ձեմ կարծեր, քու գիտցած հասարակ մարդե-
րէդ չէ՛ ան:

— Ա՞յդքան...

— Ա՛յդքան, և մատ մըն ալ աւելի... չես գի-
տեր ո՞րքան խորամանկ է ու խիզախ...

Կառքի մը շառաչիւնը լսուեցաւ, Տիգրան բաշան
կը վերադառնար:

ԺԶ.

Ե՛Ս ՊԻՏԻ ՏԱՄ

Լուրը տարածուած էր արդէն. Գահիրէի հայ շըր-
ջանակներուն մէջ հիացումով իրարու կը պատմէին
թէ ի՛նչպէս գաղթական վարժապետը մը յանդգնած
էր տրհամարհելու Տիգրան բաշային թեւարկութիւնը,
և մերժած՝ Նորին վսեմութեան դրամական նուէրը...

Սիմօն պէյ, Կորտոնեան պէյին աներորդին և
միանգամայն անհաշտելի հակառակորդը, սրտի ներ-
քէն հաճոյք մը զգաց, երբ իմացաւ այս յեղեղութիւ-
նը. կը փափաքէր անձամբ տեսնել այդ հպարտ վար-
ժապետը և իրմէ լսել մանրամասնութիւնները:

Արծուիբունեան, կը յիշեն անշուշտ ընթերցողնե-
րը, նոյն իրիկունը հայկական սրճարանը գացած էր:

Քանասարեան չէր երեցած հոն, և Արծուիբունե-
ան գրեթէ մինչև կէս գիշեր լրագիրներ քաղելէ յե-
տոյ իր օթէլը վերադարձած էր, բաւական մտածկոտ
ու թախծոյ:

Այն գիշերը գրեթէ չի քնացաւ, այնքան կոտորուած էր սիրտը. քանի՛ կը յիշէր Կորտոնեան պէյլին թախանձագին ստիպումները և իր յամառ մերժումը, պահ մը կը զզլար և ինքզինք կը դատապարտէր թէ՛ ինչո՞ւ այնքան առաջ տարած էր յամառութիւնը։ Անկողնին մէջ յաճախ դառնալով, աչքերը բաց, մահճակալին քովի սեղանին վրայ պլպլացող աղօտ լոյսին յառած, կ'տնիծէր իր ճակատագիրը։ Գիշերուան խաղաղութեան մէջ, յանկարծ աչքին դէմ կը ցցուէր Տառապանքի մզմանը. ի՞նչ պիտի ընեմ վաղը, կ'ըսէր ինքնիրեն. և կ'ելլէր կը նստէր մահճակալին մէջ։ Արդէն քովի դրամը հատած, վաղուան սոսկումը գիշերուընէ կը զգար. Գահիրէի մէջ ոչ ոք կը ճանչնար զինք, զաղթակա՛ն մըն էր, և վարժապետ մը. ո՞վ պիտի շահադրգուէր իր վիճակով։ Այսպիսի սև ու տխուր խոկումներով լուսցուց այն գիշերը։

Առտուն կանուխ, անկողնէն ելաւ, կը մտածէր եկեղեցին հանդիպիլ, Ազիզ Եռասուֆ պէյը տեսնել, կը յուսար նաև հոն դտնել տիկին Ազնիւը։

Այսպէս, Պազար Մուրուրի առջեւէն անցաւ ու մտաւ Մուսքի փողոցը, մէկ քանի վաճառատուններու առջեւէն անցած և հասած էր մեծ խանութ մը, — որուն ցուցափեղկերուն մէջ դրուած էին ոսկեթել բանուածքով կերպասներ — երբ պատանի մը մօտեանալով իրեն, ներս հրաւիրեց։

Արծուիբունեան ապշահար, դառնալով տղեկին.

— Պարո՛ն, ըսաւ, դուք զիս կը ճանչնա՞ք։

— Այո՛, դուք չէ՞ք պարոն Արծուիբունեանը։

Այս վերջինը, առանց այլեւայլի, հեռեւեցաւ պատանիին և ներս մտաւ մեծ խանութէն, ուր, կեդրոնը դրուած ուղղանկիւն սեղանի մը գլուխը կը նստէր, գիրուկ, կլոր գէմքով, խոշոր ու գուրս ցըցուած աչքերով. թաւ ընքուիներով, յիսուննոցի գէմ-

քով մարդ մը : Աւելի խորը , խանութին անկիւնը ,
մաքուր ու չիք հագուած ոչ նուազ գէր , աւելի՛ յաղ-
թանդամ . ուրիշ մարդ մը՝ ոտքի վրայ պատուէրներ
կուտար խումբ մը գերձակներու . որոնք իր գործա-
ւորները կը թուէին ըլլալ :

Արծուիբունեան նստաւ սեղանին եզերքը , յիսուն-
նոց մարդուն քովը :

Գործատէրը կը կոչուէր Տիգրան Մկրտիչեան .
ժամանակին գաղթած Գահիրէ , բնիկ Պարտիզակցի ,
անուանի արհեստաւոր մը , որ իր ոսկեթել բանուածք-
ներուն նրբութեան ու կատարելութեան համար ,
յաջողած էր Խտիվին արքունիքը մտնել ելլել ու բո-
լոր իշխանագլուխներուն հարսնիքի օժիտները պատ-
րաստել տալ իր սեփական գործատան մէջ : Գա-
լով Մկրտիչեանի հիւրին , Գահիրէի միլիոնատէր հա-
յերէն Առաջնորդեան Սիմօն պէյն էր :

Փոխադարձ ներկայացումներէ ետքը .

— Բարո՛վ եկած էք , պարոն , ըսաւ Սիմօն պէյ ,
ակնոցին տակէն գիտելով Արծուիբունեանը , կրնա՞մ
ձեզի բան մը հարցնել :

— Ինչո՞ւ չէ , պատասխանեց վարժապետը :

— Հետաքրքիր եմ գիտնալու , թէ ինչի՞ յանգե-
ցաւ ձեր երէկուան տեսակցութիւնը :

— Ներեցէք պէյ , ըսաւ զարմացած , ո՞ր տեսակ-
ցութեան համար կ'ըսէք :

— Մեր կորտոնեան պէյին հետ ձեր երէկուան տե-
սակցութիւնը , կ'ուզէի գիտնալ թէ ի՞նչ արդիւնք
տուաւ :

— Ոչինչ , պէյ , յիսուն ոսկիի չնչին գումարի մը
փոխարէն ձեր պէյը կ'առաջարկէր գործելու ազատու-
թիւնս զոհել :

— Ի՞նչպէս , ի՞նչպէս չի հասկցայ :

— Ձեր պէյը , Տիգրան բաշա տ'Ապրօյի կողմէն

խոստացաւ ինծի տրամադրել յիսուն եգիպտ . ոսկի , մասնաւոր վարժարանին իբր նախնական ծախս , պայմանով որ , վարժարանը դրուի բաշային գօնթրօլին տակ . . . Բնականաբար չէի կրնար ընդունիլ :

— Ի՞նչ պիտի ըլլար ձեր պաշտօնը :

— Վերահսկող Յանձնախումբի մը գօնթրօլին տակ վարժարանին տեսուչը պիտի նկատուէի որոշ ամսականով մը , և գործադրել պատգամները , որոնք պիտի բղխէին Նորին վսեմութեան խելապատակէն (?) :

Սիմօն պէյ տակտւ կը համակրէր նորեկ գաղթականին , որուն համարձակ շեշտերը կը գիւլթէին զինք :

— Շատ լաւ , պարոն , ի՞նչ պայմանով պիտի ընդունէիք այդ գումարը :

— Առանց պայմանի . . . Ես մասնաւոր վարժարան մը պիտի հիմնեմ , բայց դժբախտաբար նախնական դրամագլուխը կը պակսի . բոլոր պայմանները գրեթէ լրարուցած եմ . կը մնայ միայն չէնքը վարձել ու գըպրոցական անհրաժեշտ գոյքերը պատրաստել :

Սիմօն պէյ հետզհետէ գիւլթուած և ելեքտրացած՝ գաղթական վարժապետին պերճախօսութենէն .

— Պարոն , ըսաւ , իրա՞ւ մերժեցիք Տիգրան բաշային նուէրը :

— Անշո՛ւշտ , այլապէս վատ մը եղած կ'ըլլայի :

— Ինչո՞ւ . . .

— Այսքան նուաստացուցիչ պայմաններու տակ , ու է պարկեշտ մարդ մը պիտի զիջանէ՞ր ընդունիլ այդ գումարը , նոյն իսկ ատոր քառապատիկը . . .

— Ենթադրելով որ այդ գումարը պատրաստ է , ի՞նչ պայմանով պիտի կրնաք ընդունիլ զայն :

— Վճարելով պայմանով . . .

— Ներեցէ՛ք պարոն , վճարումը խնդիր չէ , կ'ուզէի գիտնալ թէ , այդ գումարին տիրանալու ի՞նչ զիջում կը խորհիք ընել :

— Ո՛հ մէկ զիջում, չեշտեց գաղթական վարժապետը, ի՞նչ զիջում կարելի է ընել, ես մասնաւոր վարժարան մը պիտի հիմնեմ, ուր պիտի ջանամ սերունդ մը պատրաստել, ազգային դաստիարակութեամբ և ներկայ դարուս պահանջած դարգացումովը օժտուած. ես վստահ եմ թէ իմ առաջադրած նպատակս պիտի իրադործուի ուշ կամ կանուխ, բաւական է թէ՛ փարաւոններու այս անապատին մէջ կարենամ գտնել ուխտիս մը:

— Ի՞նչպէս:

— Այսինքն, բաւական է թէ՛ Գահիրէի մէջ կարենամ հանդիպիլ մարդու մը, որ ինծի ձեռք կառկառէ և առաջին քայլերուս մէջ քաջալերէ զիս:

— Կը յուսա՞ք յարատեւել, պարո՛ն, պիտի կըրնա՞ք մաքառիլ օտար մրցակիցներու դէմ, որոնք անբաղդատելի առաւելութիւններ ունին մեր վրայ... ,

— Սակայն պէ՛յ, կը մոռնաք թէ՛ ես մրցակից մը չեմ նկատուիր ակնարկուած օտարներուն հանդէպ. անոնք գիտեմ, պատկառելի ոյժեր ունին, անսպասելի ազբիւրներ, բայց ատի՛ւա պատճառ մը չէ որ մենք ալ չունենանք մասնաւոր կրթական հաստատութիւն մը, ուր կարենանք բարձրագոյն կրթութիւն մը տալ մեր ցեղին հայրենազուրկ զաւակներուն...

— Այդ բարձրագոյն կրթութիւնը կ'ստանան արդէն օտարներուն քով:

— Բայց ազգային դաստիարակութիւնը... իմ մասնաւոր վարժարանիս մէջ, ազգային խնամեալ դաստիարակութիւն մըն ալ պիտի ստանան. ահա ասի՛կ ուսմանց յայտագիրը:

Եւ տպագրուած յայտագիր մը ներկայացուց Սիմօն պէյի, որ ակնոցը քթին՝ ուշադրութեամբ սկսաւ աչքէ անցնել զայն: Յետոյ դառնալով վարժապետին.

— Շատ լաւ է պարոն, եթէ սակայն յաջողիք զայն գործադրել:

— Անշո՛ւշտ պէյ, կէտ առ կէտ պիտի գործադրուի, պայմանաւ որ դուքսէն անհարկի միջամտութիւններ չըլլան աշակերտներսւն ծնողքներէն . յաջողութեան առաջին պայմանը գործելու բացարձակ անկախութիւնը չէ՞ :

— Կը հաճի՞ք բացատրել ինծի այդ կէտը :

— Ինչո՞ւ համար մեր ազգային վարժարանները յաճախ անբարեկարգ են . . . որովհետեւ ամէն տարի նոր Հոգաբարձութիւ մը կուգայ, քանդելու նախորդին շէնքը, որովհետեւ ամէն տարի փոփոխութիւններ կը կատարուին ուսուցչական մարմինն մէջ, չէ՞ :

— Հասկցա՞յ, դուք անկախ գործել կ'ուզէք :

— Անտարակո՞յս . . . մասնաւոր վարժարաններէն առնե՛նք օրինակի համար Պոլսոյ ՊէրՊէրեԱնը . տարուէ տարի նոր ընթացաւարտներ կ'ընծայէ ազգին, իսկ ազգային վարժարանները . . .

— Շա՛տ լաւ, քանի որ այդպէս է, խնդիրը կարգադրուած նկատեցէք :

— Ի՞նչպէս, հարցուց Արծուիբունեան :

— Կարգադրուած կրնաք նկատել . . . Ի՞նչ կը պակսէր ձեզի :

— Նախնական դրամագլուխը, յիսուսն ոսկի՛ . ո՞վ պիտի փոխ տայ ինծի այդ գումարը :

— Ե՛ս պիտի տամ, յարեց պէյը :

— Ի՞նչ պայմանով :

— Ո՛չ մէկ պայմանով . . . նախափորձ մըն է որ պիտի ընեմ . եթէ գործադրէք ձեր խոստումները, եթէ յարատեւէք, եթէ արդիւնք մը ցոյց տաք, այժմէն կը յայտարարեմ, պիտի ջանամ ձեր աշխատութիւնները քաջալերել ամէն տեսակ աջակցութիւններով :

— Շնորհակա՛լ եմ ուրեմն, պէ՛յ :

— Եթէ այսօր ձեզի տրամագրուի յիշեալ գումարը, պիտի բանաք վարժարանը :

— Վաղուղնէ պիտի ջանամ չէնքը վարձել. ուսուցիչներուն մեծ մասը պատրաստ է արդէն :

— Անգլիներէնի մասնագէտ ուսուցիչ մըն ալ կար, վերջերս եկած էր Աղեքսանդրայէն . . .

— Այո՛, ընդմիջեց ուսուցիչը, Քանասարեան կը կոչուի, ինչո՞ւ հարցուցիք :

— Այդ պարոնին հետ մեր տունը գտնուած էք :

— Այո, պատասխանեց Արծուիրունեան անտարբեր դէմքով մը, ձեր տիկին Ազնիւը չպատմե՞ց, միասին էինք, պարոն Քանասարեանի հետ պիտի բանամ վարժարանը :

— Լա՛ւ, լաւ . . . քիչ առաջ ո՞ւր կ'երթայիք :

— Եկեղեցի՛ն. Ազիզ Եղսուֆ պէյը կ'ուզէի տեսնել, իրեն ալ հաղորդելու համար Կորտոնեան պէյին հետ տեսակցութեանս արդիւնքը :

— Եթէ կը հաճիք, պարոն, միասին մեկնինք :

— Յօժարակա՛մ, պէյ, ըսաւ վարժապետը :

Երկուքն ալ ոտքի ելան և հրաժեշտ առնելով դորձատէր Մկրտիչեանէն, խանութին առջև սպասող կառքին մէջ նետուեցան :

— Ալեա՛, Շուպրա, պատգամեց Սիւօն պէյ, և կառքը ուղղուեցաւ դէպի Շուպրա :

Սիւօն պէյ, իր ապարանքը կը տանէր Արծուիրունեանը, շատ կը փափաքէր, առանձին ու մտերւմական տեսակցութեան մը մէջ, անոր բերնէն քաղել իր քեռայր Կորտոնեան պէյին ու անոր միջև անցած դարձածներուն մանրամասնութիւնները : Սիւօն պէյ, ինչպէս ըսինք արդէն, կ'ատէր իր քեռայրը, և մասնաւոր հաճոյք մը կ'ըզար ամէն անգամ որ անոր նըկատմամբ աննպաստ վկայութիւններ լսէր ուրիշներէ :

Կառքը կանգ առած էր Սիւօն պէյի ապարանքին մեծ դռնին առջև : Վարժապետը Սիւօն պէյի թեւը մտած ներս առաջնորդուեցաւ :

ԲԻԱՆԻՍՏ ՕՐԻՈՐԴԸ

1897ի Փետրուարին սկիզբները, գարնանագեղ հինգշաբթի մը :

Գահիրէի զանազան թաղերէն, երկսեռ զոյգերով բեռնաւորուած շքեղ կառքեր, կանգ կ'առնէին Մօհամէտ Ալի փողոցին վրայ, դրօշազարդուած հոյակապ ապարանքի մը կամարներուն երկայնքը :

Այդ օրը Վարդանանց էր և Վահիրէի Կեդրոնական Կրթարանը, նոյն տարուան Յունվարին սկիզբը բացուած, ազգային նահատակներուն յիշատակին համար հանդէս մը կը կազմակերպէր :

Սիւսոն պէյ գործադրած էր իր խոստումը, և, տ'Ապրօ բաշային ու արքանեակներուն հակառակութեան առանց կարեւորութիւն ընծայելու, Արծուիւ բունեան յաշնդած էր Քանասարեանի հետ բանալ վարժարանը ԿԵՂԻՍՏԱԿԱՆ ԿՐԹԱՐԱՆ ԳԱՀԻՐԷԻ անունով :

Կարգադիր Յանձնախումբ մը Կրթարանի շէնքին արտաքին դուռին առջև, կանաչ սեղանի մը շուրջը բոլորուած. հանդէսին կարգապահութեանը կը հսկէր. անդամներէն երեքը Եփրայանեան ու Մկրտիչեան Տիգրան էֆէնտիները, մուտքի տամբերը կ'անցնէին աչքէ, իսկ Առաքէլ էֆէնտի Պէրպէրեան — Գահիրէի Զուրի Ընկերութեան կարեւոր պաշտօնեաներէն — այցելուները ներս կ'առաջնորդէր և զանոնք կը տեղաւորէր իրենց յատուկ աթոռները :

Մայրաքաղաքին հայ ժողովուրդը գունդագունդ հոն կը գիմէր, ո՛չ միայն Մեծ Տօնը կատարելու, այլ և Եփրատոսի բարձրագոյն դերդաստանի մը տիրուհի Վսեմ. Տիկին Մարի Ն.ի ներկայութիւնը վայելելու փափաքով :

Բացման վայրկեանը կը մօտենար , և սակայն Տի-
կինը , ինչպէս գրուած էր մուտքի տոմսերու ճակա-
տը , պիտի նախադահէր նոյն օրուան հանդէսին , տա-
կաւ կ'ուշանար : Բոլոր աչքերը յառած , տենդոտ ան-
համբերութեամբ մը կ'սպասէին :

Յանկարծ շշուկ մը սկսաւ շրջիլ որմաքակի բազ-
մութեան մէջ . — «Տիկինը չպիտի գայ...»

Բազմութիւնը կ'աւելնար երթալով և կրթարանին
դարաստանը լեփ լեցուն , ասեղ ձգելու տեղ չէր մնար ,
ինչպէս կ'ըսէ Ժողովուրդը :

Դարաստանին ծայրը , շրջափակի որմերուն կից ,
բաւական խոշոր բեմ մը շինուած էր , գետնէն մէկ
մէթր բարձր , իսկ բեմին ձախ անկիւնը գրուած էր
փառաւոր դաշնակ մը որուն առջև օրիորդ մը նըս-
տած , փափուկ մատներովը կը թնդէր ստեղնաշարը :

Անհամբերութիւնը տակաւ կը շեշտուէր ու կը նը-
կարուէր ներկաներուն դիմադծերուն վրայ և ասոնց
նայուածքներուն մէջ «Տիկինը չպիտի գայ» կը յեղ-
յեղուէր ու բերնէ բերան կը կրկնուէր :

Կարգադիր Յանձնախումբէն միայն մէկ անդամ
մնաց մուտքի դուռը , միւսները ներս և Արծուիբունե-
անի մօտենալով սկսան խօսակցիլ անոր հետ :

Քանի մը ընդէ հազիւ տեւած էր խօսակցութիւնը
երբ գծգոհութիւնը սաստկացաւ ներկաներուն մէջ :

Այդ պահուն Արծուիբունեան՝ կրթարանին հիմ-
նադիր տնօրէնը , բեմին վրայ երեւցաւ , մինչ Քանա-
սարեան՝ վարժարանի միւս պաշտօնեաներուն հետ ,
աչակերտներուն շարժումները կը հսկէր :

Բոլոր աչքերը բեմը սեւեռեցան , Արծուիբունեա-
նի վրայ որ զուր կը ջանար ծածկել իր ներքին յու-
ղումը , ա'յնքան մտատանջ է ու զայրացած :

«Ազնիւ հայրենակիյնե՛րս , ըսաւ , վերջին պահուն
ցաւառիթ լուր մը հասաւ . Տիկինը չպիտի կրնայ իր

ներկայութեամբ հովանաւորել այս հանդէսը։ Անհանգիստ է եղեր, սակայն Նորին վսեմութեան բացակայութիւնն չի՛ կրնար խափանել այս հանդէսին բացումը։ Պիտի խնդրեմ որ եկեղեցական հայրերէն Գերաշնորհ Տէր Եսայի Սլաւազանը նախագահէ։

Արդարեւ այդ օրը Հնդկաստանէն եկած էր այդ եկեղեցականը, և Հելուանի մէջ կը դարմանէր իր քիչ մը խանգարուած առողջութիւնը. ներկայ էր նաև Փափազեան Տէր Թալոյր Աշոտ Ծ. Վարդապետը, որ Եգիպտոսի վիճակին Առաջն. Տեղապահ էր այն տարին։

Հանդիսականներուն մէջ կը շողար Սիմօն պէյի զուարթ դէմքը, իսկ տիկին Ազնիւ կը թափառկոտէր աթոռէ աթոռ, կեանք և շարժում սփռելով շուրջը։

Տէր Եսայի Նալպանդեան Սրբազանը բացաւ հանգէսը տէրունական աղօթքով։ Յետոյ բեմին վրայ երեւցաւ հազիւ տասը տարու աղջնակ մը վառվռուն ու ծիծաղադէմ, և արտասանեց կարճ ուղերձ մը բացակայ Տիկինի հասցէին։

Վարժարանին մեծ ու փոքր երկսեռ ուսանողներէն, մէկիկ մէկիկ կամ զոյգ զոյգ, բեմին վրայ եկան և սիրուն կոտորներ արտասանեցին, ներկաներուն խանդավառ ծափերուն միջ։

Ամէն արտասանութենէ վերջ, ազգային երգ մը նուագուէր, որուն կ'ընկերանար բիանիստ օրիորդը, նոյնինքն օրիորդ Հերանոյշ Կորտոնեանը՝ մեր ընթերցողներուն արդէն ծանօթ՝ Գեղամին... ապագան։

Ս. Վարդանանց յիշատակը, թերեւս Եգիպտոսի համար ըլլալով առաջին անգամը, արժանաւոր ու փառաւոր շքեղութեամբ տօնուեցաւ Գահիրէի Կեդրոնական Կրթարանի դարաստանին մէջ որ այդ օրը, ճշմարիտ գրախօսի մը տեսարանը կը պարզէր. դրա՛խտ մը, ուր հարիւրաւոր եւաներ կը ցուցադրէին իրենց զգլխիչ կախարդանքները...

Դաշնակը, — դաշնակահար օրիորդը մանաւանդ —
ընդհանուրի զմայլանքին առարկայ. հանդէսին փայլը
կ'աւելցնէր: Այդ օրը, մէկ քանի տասնեակներով Գե-
ղամներ կը շրջապատէին բիանիստ օրիորդը, որ, —
երբ իր արդիստի մատները խելայեղօրէն կը սահէին,
կը սուրային ստեղնաշա: Ին վրայէն — իր կոյսի թարմ
ու թովիչ գեղեցկութեան երկրպագուներուն նուաղուն
նայուածքներուն մէջ կը կարգար իր աստուածացումը:

— Ան ի՛նչ փափուկ մատներ էին, կը փափայլին
գեռաբոյս պիւներով երիտասարդներու խումբ մը:

— Ա՛խ, ան ի՛նչ աչքեր են, ան ի՛նչ այրող աչ-
քեր. կ'ըսէին ուրիշներ:

— Հապա ընքուինե՞րը, կ'ընդմիջէր ուրիշ մը,
չըթունքները կափկափելով:

— Ձայնը մուցա՞ր, կը յիշեցնէր ուրիշ երիտա-
սարդ մը, Աստուած իմ, հրեշտակային մեղեդի՞ էր.
ի՞նչ էր:

— Դուն չը գիտեցի՛ր անոր գլխի ճօճումները,
գիտել կուտար ուրիշ չարաճճի մը, մէկ կողմէ դաշ-
նակով կ'ընկերանար երգերուն, միւս կողմէ մագնի-
սող նայուածքներով ու սպաննող ժպիտներովը կը խա-
ղար միամիտ հոգիներուն հետ, միւսնոյն ժամանակ,
մէկ մանրերկրորդ չի բաժնելով իրենէն:

— Իրենէ՞ն, կը հարցնէր ուրիշ մը, ո՞վ է իրենը:

— Ձե՞ս գիտեր. չե՞ս ճանչնար Գեղամը, չի տե-
սա՞ր, օրիորդին քովէն կը հեռանա՞ր:

— Այո՛ մօրեղբօրորդին է... Ի՞նչ կ'ըլլայ, Ե-
ղիպտոսը նո՞ր պիտի ճանչնաս, հոս ներելի է ամէն
այլանդակութիւն. ազատ սէ՞ր կայ հոս, ազատ սէ՛ր:

— Եւրոպայի բե՛րքը, կը հեգնէր ուրիշ մը:

Եւ այսպէս, հարիւրաւոր ներկաներուն մէջ միայն
մէկ երկու տասնեակի՛երու խօսակցութեան առանցքը
կը կազմէր օրուան հանդէսը. մնացեալները առանց

բացառութեան, օրիորդ Հերանոյշին հասակը, գլուխը, վարսերը, դէմքը, նայուածքը, ձայնը, կեցուածքը, մէն մի շարժումը, մէկ խօսքով՝ Բիանիս օրիորդը կը նկարագրէին ու կը պատմէին իրարու:

Բիանիս Օրիորդը... ահա՛ Ս. Վարդանանց տօնին հերոսուհին, որ հանգէսը վերջանալէն ետքն ալ, ամիսներով իր վրայ խօսեցնել տուաւ Գահիրէի հայ երիտասարդութիւնը, մանաւանդ նորեկ գաղթականները, որոնք այդ արաբական անապատին մէջ երբեք չէին կրնար երեւակայել ա՛յդքան քնքոյշ, ա՛յդքան գեղեցիկ ու փափուկ ծաղկի մը փթթումը:

Հերանոյշ, Կորտոնեան պէյին մէ՛կ հատիկ աղջիկ էր, իրօք հրաշակերտ մըն էր գեղեցկութեան ու փափկութեան, դժբաղդարար չա՛տ շուտով խամրելու դատապարտուած վա՛րդ մը. հէ՛ք աղջիկ, տարիները կը սլանային և իր ճակատագիրը, գլխին վերեւ թառած աղիտաբեր բու մը, կ'սպասէր իր զոհին:

Երէկ, Կիզէի պուրակին ծոցը, լուսնի լոյսին, երջանկութեան դպրոցը կը մեծնար, այսօր, «Բիանիս օրիորդ», դաշնակին առջև նուագեց:

Տեսնե՛նք, ի՞նչ պիտի բերէ վաղուան օրը...

ԺԸ .

Մ Է Կ Օ Ր Ա Ռ Ա Ջ

Առաջնորդեան ընտանիքին սուգը մէկ շաբաթ առաջ վերջացած էր և ապարանքին սև վարագոյրները փոխուած էին :

Արդէն մէկ տարի բոլորած էր Սաւուղ Էֆէնտիի մահուան վրայ և Սիւֆօն պէյը , հանգուցեալին մէկ հատիկ որդին , կը տիրանար անոր անբաւ ժառանգութեան , շատ փոքր մաս մը , վեց հօթը հազարական ոսկիի գումար մը միայն պարտաւոր ըլլալով յանձնելու իր երկու քոյրերուն , իբրև ժառանգական իրաւունք , ինչ որ կը տրամադրէր հօրը վերջին կամքը , պատշօնապէս վաւերացեալ կտակով մը :

Սիւֆօն պէյի անգրանիկ որդին Տիգրան , որ ինչպէս կը յիշեն ընթերցողները՝ Լիօնի մէջ բժշկական ուսանող էր , աւելի սանձարձակօրէն կը շարունակէր իր գիշերային արշաւանքները , և իր մեծ հօր մահուանէն ի վեր՝ աւելի ազատ և գրեթէ հաւասար քծի վրայ , իր հօր իրաւակիցը կարծելով ինքզինք , անբաւական , նոյն իսկ շատ քիչ կը գտնէր իր հօրմէն կանոնաւորապէս ստացած ամսական 500 ֆրանքի գումարը : Մոռցանք ըսելու թէ , Տիգրան՝ Լիօնի կէս-կոյսերու աշխարհին մէջ ճանչցուած էր միլիաններու վերայ նստած հողատէր հօր մը ժառանգորդը , և այդ համբաւը արդարացնելու համար է որ հաքկադրուած էր պահճու սիրունի մը կենակից ընտրել իրեն և անոր հետ շուայլօրէն ապրելու իշխանավայել պերճանքով մը :

Տիգրանի ապրելակերպը Սիւֆօն պէյի ո՛չ առաջին

ո՛չ ալ գլխաւոր առարկան էր . վեց մանչերու հայր , իւրաքանչիւրին քմայքր գոհացնելու հարկին տակ կը գտնուէր ան , Բարերախտաբար իր երեք կրտսեր վաւակները կեդրոնական իրթարանը կը յաճախէին , ցերեկուան ճաշն ալ հոն կ'ընէին և իրիկունը տուն կը վերադառնային . երեքն ալ դեռատի , սիրուելու , շոյուելու տարիքին մէջ , պիւտճէին վրայ բեռ չէին համարուեր : Իսկ Գեղամ , երկրորդ որդին , ինչպէս յիշած ենք արդէն , առժամապէս եկած էր գահիրէ , իր ամսականին վրայ յաւելում մը կարենալ ընել տալու յոյսով և այդ օրերը կը պատրաստուէր վերադառնալ , իր ուսման ընթացքը : Կը մնար երրորդ որդին , խիզախ ու բարեմոյն Պարոյրը , որ սակայն Սիմօն պէյի մղձաւանջը , անոր դեւը դարձած էր : Պարոյրը տունը դաս կ'առնէր , հայերէնի ու նկարչութեան դասեր , այս վերջինին մէջ ունենալով աչքառու ընդունակութիւն մը : Արժուիրունեան էր հայերէնի ուսուցիչը , իսկ նկարչութեանը՝ Պոլսոյ գաղթական երիտասարդներէն՝ Տէմիրճեան Երուսաղէ նկարիչը :

Այո՛ , Պարոյր էր ցոփակեաց Սիմօն պէյին մղձաւանջը : Չափահաս պատանի , յաճախ գիշերները կը հետապնդէր իր հայրը , երբ սա , իրիկուան ընթրիքէն ետքը՝ վերջին պատառը գեռ բերնին մէջ , առանց մնաս բարովի կը լեկնէր տունէն , երթալ զըւարճաւալու իր հոմանիին քով , գինեբրուքի և երեկոյացած կեանքի մը ծիծաղելի անառակութիւններուն մէջ : Պարոյր ռիպահած էր իր ուխտագրուած հօրը դէմ , որովհետեւ՝ ինք մայրը պաշտող բարի տղայ մը , իր աչքերովը կը տեսնէր յաճախ իր նահատակուհի մօր արցունքները և իր անխիղճ հօր վարմունքը : Սիմօն պէյ օտար չէր , ըմբռնած էր ամբողջ իրականութիւնը , և գիշեր ցերեկ կը խորհէր միջոց մը գտնել Պարոյրը տունէն , նոյն իսկ մայրաքաղաքէն հեռացնե-

լու, այնքան կը սոսկար անոր ներկայութենէն։ Սակայն Պարոյր մտադրութիւն չունէր տակաւին թողելու ընտանեկան վառարանը, վայրկեան մը չէր ուզեր զատուիլ իր տարաբաղդ մօրը քովէն։ յաճախ կը մըխիթարէր, կը սրբէր անոր արցունքները, յոյսերով կ'օրօրէր և համբերութեան կը յորդորէր զանի։

Իրերու այս վիճակին մէջ, երկրորդ որդին Գեղամ, պատրաստութիւններ կը տեսնէր Բարիզ մեկնելու։ Մայրը յաջողած էր անոր ամսականին վրայ կարեւոր յաւելում մը ձեռք բերելու, հակառակ Սիմօն պէյի յարուցած խոչընդոտներուն, և Գեղամ 400 ֆրանք ամսականով պիտի Բարիզ երթար իր ուսման ընթացքը շարունակելու համար։

Մեկնումի օրերը մօտեցած էին, Հերանոյշի սիրտը կը տրոփէր։ Այդ վերջին օրերուն մէջ գլուխ գլխի տեսակցութիւններ կը յաճախէին։ Ֆրանսերէնի դասերը կը շարունակոնէին աւելի եռանդով, օրը գրեթէ երկու երեք անգամ։ Հերանոյշ ա'լ չէր փակուեր գրեթէ իր բնակարանին մէջ. առտուն կանուխ կ'երթար իր մօրեղբօրը տունը, մերթ Գեղամի սենեակին մէջ առանձին, մերթ պարտէզին մէջ, արմաւենիներուն ու պանաններուն շուքին տակ ժամերով կը մնային անոնք։ Վերջին շաբթուան մէջ, մէկ քանի անգամ պիսիքլէթներով պտոյտի գացած էին Կիզէի անտառակը, գիշերը հոն անցուցած էին ծանոթ քարայրին ծոցը, աչքէ հեռու։

Գեղամ, մինչև վերջին օրը, օրօրած էր Հերանոյշի երազները, վարդագոյն յոյսեր ներշնչելով անոր, խոստացած էր զանի հետը տանիլ, անոր հետ ապրիլ Բարիզի կեսնքը, հեռու՝ ընտանեկան հեղձուցիչ մըթնոլորտէն ու Եգիպտոսի ընկերային տափակութիւններէն։ Իսկ Հերանոյշ, Գեղամի կրկնուած խոստումէն յափշտակուած, ինքզինք սկսած ըր արդէն պատ-

ըստեղ Բարիզեան կենցաղին, նորաձեւութեան վերջին առաքումներէն շատ մը գնումներ ըրած էր և վերջերը մանաւանդ, Բրեքսանի վաճառատունը յաճախ կ'երթեւեկէր:

Կազմ ու պատրաստ, Հերանոյշ ու Գեղամ միասին պիտի մեկնէին Բարիզ. գէթ ա՛յս էր օրիորդ Կորտոնեանի մտասեւեռումը: Սակայն, մեկնումէն երկու օր առաջ, բոլոր հաւանականութիւնները կորսուած էին այդ մասին: Սիմօն պէյ իմացած էր իր զաւկին ու քրոջ քրոջ աղջկանը միջև մշակուած յարաբերութիւններուն գաղտնիքը, և Գեղամին սպառնացած էր, Հերանոյշը հետը Բարիզ տանելու գաղափարէն չի հրաժարելու պարագային զինքը ժառանգութենէ զըրկելու, և նոյն իսկ եթէ անի յամառէր իր որոշողութեանը մէջ. ամսականին վրայ կատարուած յաւելումը ջնջել: Խեղճ տիկին Ազնիւ, զո՛ւր միջամտած էր պէյին քով և խնդրած՝ որ արգելք մը չի յարուցանէր երկու անմեղ սիրահարներուն դէմ. սակայն, Սիմօն պէյ անդդուելի մնացած էր:

Գեղամի մեկնումէն մէկ օր առաջ, հետեւեալ յուր գիշ տեսարանը տեղի կ'ունենար Առաջնորդեաեի ապարանքին մէջ:

Հերանոյշ, անտարակոյս Գեղամի դրդումովը, և թերեւ տիկին Ազնիւէն ալ թելագրուած, եկած էր անձամբ աղաչելու, խնդրելու իր մօրեղբօրմէն որ իրեն արտօնէ Գեղամին հետ ճամբորդելու,

— Մօրեղբա՛յր, կը մնէր Հերանոյշ պաղատազին դէմքով մը, Սիմօն պէյի ծունկերուն փաթթուած, երբ այս վերջինը, գրասեղանին վրայ ծռած ընդօրինակութեան տումարը կը թերթատէր, անուշիկ մօրեղբայրս, թոյլ տո՛ւր, ի՞նչ կ'ըլլայ, ես ալ կը փափաքեմ տեսնել Պրանսայի մայրաքաղաքը, առիթ մըն է, մի՛ զրկեր զիս:

— Զըլլա՛ր, կը մերժէր Սիմօն դէյ, դաժան նայուածք մը շանթելով տիկին Ազնիւի, որ գրասենեակին մէկ անկիւնը՝ գաղմոցին վրայ, առանց միջամբտելու, լռութեամբ կը հետեւէր այդ խօսակցութեան :

— Մօրեղբայր, կը կրկնէր Հերանոյշ արցունքոտ աչքերը մերթ պէյին, մերթ տիկին Ազնիւի յառած, գլխով ինծի, մէկ միլիմ չպիտի ծախսէք դուք, մաս մաս պիտի հոգայ ճամբու ծախքս, ես բեռ մը չեմ, մօրեղբորորդիս չէ՞ Գեղամը :

— Զըլլար ըսի, ի՞նչ կ'ըսէ լսողը, ամօթ չէ՞ :

— Մօրեղբայր, դարձեալ կը պաղատէր Հերանոյշ, Սիմօն պէյի վիզը նետելով իր երկու փափուկ թեւերը և տաք արցունքներով ու համբոյրներով ողողելով անոր անժպիտ երեսները, ես հոն չպիտի հաստատուիմ, շատ շատ ամիս մը միայն պիտի մնամ, և յետոյ պիտի վերադառնամ. անուշիկ մօրեղբայրս, ազատէ՛ զիս ծնողքիս ձեռքէն :

— Ծնողքդ ի՞նչ կ'ընէ քեզի, աղջիկ, ամէն օր կառքով պտոյտի կ'ելլես. պիտիքէթ ալ կը նստիս, կ'ուտես կը խմես, կը զարգարուիս, կը զուարճանաս. ի՞նչդ պակաս է, չըսե՞ս :

Հերանոյշ յոգնած, պահ մը թուլցուց իր թեւերը, Սիմօն պէյի առջև ծռնկի եկած, գլուխը կախ, լռեց :

Նոյն պահուն ներս մտաւ Գեղամ և անցաւ իր մօրը քովը նստաւ :

Սիմօն պէյ միշտ տուժարներուն վրայ ծռած հաշիւներ կը քննէր սւ նամակներ կը քաղէր :

— Հայր, ըսաւ Գեղամ, կամաց կամաց մօտեանալով հօրը գրասեղանին :

— Ի՞նչ կայ...

— Վաղը պիտի մեկնինք...

— Այո՛ : պիտի մեկնի՛ս :

— Ես առանձին պիտի մեկնիմ :

— Անշո՛ւշտ, արդէն առանձին չե՞ս երթար ամէն ժամանակ. պէտք ունի՞ս ընկերի. ուման ընթացքդ աւարտելո՞ւ թէ քեյ՞ք ընելու կ'երթաս Բարիզ, չեմ հասկնար ի՞նչ ըսել կ'ուզես... ամսականս քիչ է ըսիր, աւելցուցինք, ուրիշ ի՞նչ կ'ուզես :

— Բայց հա՛յր, ես խոստացած եմ հետս տանիլ այս անգամ Հերանոյշը...

— Խենդեցա՞ր տղա՛յ, ինչ եղար, գոչեց Սիմօն պէյ զայրացած, ո՞րք է Հերանոյշը :

— Այո՛ մօրեղբայր, միջամտեց օրիորդը, ո՛րք մըն եմ, ո՛րք մը, և թերեւս աւելի դժբաղդ՝ քան բոլոր միւս որբերը :

— Ինչո՞ւ աղջիկս, ինչո՞ւ որբ ես, կրկնեց Սիմօն պէյ մեղմ ձայնով մը, փա՛ռք Աստուծոյ, ծնողքդ ողջ է :

— Հա՛յր, հա՛յր, գոչեց Գեղամ ձեռքով գրասեղանին զարնելով, ես որոշա՛ծ եմ, գիտցած ըլլաս, այս անգամ առանձին չպիտի մեկնիմ :

— Է՛հ, յարեց հայրը անտարբեր շարժուածեւով մը, քանի որ այդ է որոշումդ, ես ալ չեղեալ կը նկատեմ իմ որոշումս :

— Ի՞նչ որոշում, գոչեց Գեղամ երկրորդ անգամ ձեռքը զարնելով գրասեղանին :

— Ամսականիդ յա ելումը չեղեալ պիտի նկատեմ :

— Ինչո՞ւ :

— Ինծի նայէ Գեղա՛մ, կարճ կապէ, վաղը պէտք է մեկնիս առանձին, հակառա՛յ պարագային պիտի ստիպուիմ դադրեցնել թոշակդ :

Տիկին Ազնիւ սաստիկ յուզուած, տեղէն ցատկեց և Գեղամին ձեռքէն բռնելով.

— Զաւա՛կս, ըսաւ, հիմա գնա, հանդարտէ՛ :

Սիմօն պէյ, տիկին Ազնիւի դառնալով.

— Յուսազրէ՛ , յուսազրէ՛ տակաւին , կշտամբեց , դուն չե՞ս արգէն գրգռողը , դուն չե՞ս որ այս տղան գլխէ հանեցիր :

Եւ Սիմօն պէյին ու տիկին Ս.զնիւի միջև սկսաւ տաք բանավէճ մը , մինչ Գեղամ ու Հերանոյշ , դեռ հոն կ'սպասէին և իրարու հետ ակնարկներով կը խօսակցէին .

— Ո՛չ , ո՛չ , անկարելի՛ է , շեշտեց Սիմօն պէյ , քանի որ կը յամառի հետը տանիլ իր հօրքրոջ աղջիկը , թող չերազէ ամսականի յաւելում , և եթէ ծայրայեղութեան դիմէ , բայարձակապէս պիտի զրկուի ժառանգութենէ :

Գեղամ մոլեգին թափով մը կը պատրաստուէր խոյանալ հօրը վրայ , երբ մայրը զանի ուժգին մը գրկելով , դուրս հանեց գրասենեակէն , ուր Հերանոյշ առանձին մնաց Սիմօն պէյին հետ :

Հերանոյշ կը պաղատէր , կ'ուլար , զուր կը փորձէր մօրեղբօրը գութը շարժելու , որուն սիրտը քարացած էր արգէն . մինչև վերջը մերժեց և յամառօրէն պնդեց իր մերժումին վրայ , այնպէս որ հէք օրիորդը յուսահատ ու սրտաբեկ , հազիւ կրցաւ ինքզինք դուրս նետել գրասենեակէն և երթալ միանալ Գեղամին , որ իր մօր առանձնասենեակը քաշուած էր :

Տիկին Ս.զնիւ կ'աշխատէր հանդարտեցնել Գեղամը , որ գրեթէ խելակորոյս՝ կ'եռեւեփէր , կ'ուզէր վազել վերստին հօրը վրայ և խեղդամահ ընել զանի , ա՛յնքան կատղած էր անոր դէմ : Ա՛խ , կը մոլտար , վայրագ , սառնասի՛րտ , անգո՛ւթ մարդ , կեանքիս հե՛տ կը խաղայ , ճակատագրայի՛ն է ասիկա... : Կը խորհէր իր հայրը սպաննել : Օ՛ , կը բացագանչէր , թող հայրասպա՛ն մըն ալ աւելնայ... : Թող յետագայ սերունդը նոր ոճիւր մըն ալ իմանայ . հոգ չէ՛ , գոնէ խիղճս հանդարտ է : Հա՛յր... : Ի՞նչ հայր , հրէ՛շ մըն է , անմեղ մօրս դահի՛ճը , կ'ըսէր ինքնիրեն :

— Զաւա՛կս, ըսաւ տիկին Ազնիւ շոյելով Գեղամի ճակատը, երեսները և համբոյրներ դրոշմելով անոր աչքերուն, մի՛ վճատիր, առ այժմ առանձին մեկնէ՛, հոգ չէ՛, շաբաթ մը թող անցնի, ես հօրդ սիրտը կը շինեմ, Հերանոյշը կը հասցնեմ, ետեւէդ. մի՛ պընդեր դուն, գիտե՛ս բնաւորութիւնը, քանի՛ դնդես, ա՛յնքան կը յամառի:

— Բայց ինչո՞ւ պիտի արգիլէ, մամա՛, կը բողոքէր Գեղամ, հօրաքրոջս աղջիկը չէ՞ ո՞վ կրնայ դիտողութիւն ընել, ես հետս պիտի առնեմ տանիմ:

— Աղէկ զաւա՛կս, բայց հա՛յրդ կը հակառակի, դուն ալ գիտես թէ իրմէ կախում ունինք, հետեւաւաբար պէտք է համակերպինք. .

Գեղամ լռեց. յետոյ յանկարծ ոգեւորուած, ինչպէս եթէ միտքին մէջ նոր ճառագայթ մը ծագէր:

— Մամա՛ մամա՛, ըսաւ, հայրս համոզելու հարկ չկայ, քանի որ ուխտած է չարչարել մեզ: Ես առանկը մեկնիմ, կ'երթամ կը խօսիս հօրս, թող չի յուզուի:

— Բայց ինչպէ՞ս կը մեկնիս առանձին, գիտե՛ս տուաւ Հերանոյշ, կը մոռնամ խոստումդ:

— Խոստումս միշտ խոստում է, Հերանոյշ, ես կ'երթամ, յետոյ դուն կուգաս ետեւէս: Ես Աղեքսանդրիա կ'սպասեմ քեզի, դուն ալ կուգաս, յետոյ միասին կը նստինք շոգենաւ և միասին կը ճամբորդենք:

— Յետո՞յ, հայրդ չպիտի՞ իմանայ, զաւա՛կս:

— Թո՛ղ իմանայ, ի՞նչ կրնայ ընել:

— Բան մը չըներ, միայն ամսականդ կը կտրէ:

— Ի՞նչ իրաւունքով. . .

— Զըսա՞ւ քեզի, զաւակս, ժառանգութենէ ալ կը զրկեմ, չըսա՞ւ:

— Ըսաւ, մամա, բայց ո՞ր ըսածը դորժագրած է, բարկութեան պահուն ինք ալ չի գիտեր ինչ խօսիլը, լեզուին կուտայ, կ'սպառնայ, չե՞ս գիտեր:

Տիկին Ազնիւ ալ չէր ուզեր որ Հերանոյշ ընկերանար Գեղամի. սակայն, այն աստիճան կը սիրէր իր զաւակը, որ կը դողար անոր սիրտը կոտրելու. ուստի, համակերպութիւն կը կեղծէր, մինչդեռ միւս կողմէ Սիմօն պէյին կասկածը կը հրաւիրէր իր վրայ, և անոր կողմէն կ'ամբաստանուէր իբրեւ իր զաւակին դրդիչը: Կը խորհէր Հերանոյշը տարհամոզել պաղեսցընել այդ ճամբորդութենէն, սակայն կ'զգուշանար վշտացնելէ Գեղամը:

Դարձաւ ըսաւ օրիորդին.

— Հերանոյշ, աղջիկս, դէշ խորհուրդ մը չէ Գեղամինը, եկուր յետաձգէ սա ճամբորդութիւնը, թող չարը մարի անգամ մը, յետոյ ես կը կարգադրեմ այս խնդիրը:

— Ի՞նչպէս...

— Նախ ըսէ՛ ինծի աղջիկս, ծնողքդ կը հաւանի՞՞:

— Ծնողքիս չի վերաբերիր այս խնդիրը, ես չափահաս աղջիկ մըն եմ, անոնք իրաւունք չունին կաշկանդելու ազատութիւնս. մայրս գիտէ արդէն թէ՛ Գեղամին հետ Բարիզ պիտի մեկնիմ, և շատ դուր է այդ մասին: Կը մնայ հայրս. այս իրիկուն պիտի րացուիմ իրեն. պիտի աղաչեմ նոյն իսկ որ դումար մըն ալ տրամադրէ ինծի իբրեւ ճամբու ծախք:

— Կը յուսամք թէ բան մը տայ հայրդ, աղջիկս, միշտ պարտքերու տակ կը հեծէ, չէ՞:

— Հոգ չէ, պարտքերու տակ թաղուած թող ըլլայ, դարձեալ ինծի համար դրամ կրնայ ճարել:

— Ենթադրենք թէ դրամը ճարէ, Գեղամին հետ մեկնի՞ս պիտի:

— Ինչո՞ւ չէ, ես կրնամ առանձին ճամբորդել:

— Ի՞նչ կայ, հոսկէ մինչև Աղեքսանդրիա ճեպընթացով երեք ժամէն կը հասնիս, Գեղամը կը գըտնես հոն և իրեն հետ միասին կը ճամբորդես:

— Բայց ինչո՞ւ հոսիէ միասին չի մեկնինք, բողոքեց Հերանոյշ, ո՞վ պիտի գայ արգիլել մեզի :

— Մօրեղբա՛յրդ, աղջի՛կս, ինչո՞ւ չես հասկնար, չի տեսա՞ր քիչ առաջ :

— Տեսա՛յ, տեսա՛յ, անգո՛ւթը. անսի՛րտը...

— Ի՞նչ ընենք, աղջի՛կս, այսօր իր ձե՛ռքը կը նայինք, ստիպուած ենք հնազանդելու իր քմահաճոյքներուն :

— Հերանոյշ. յարեց Գեղամ, մի՛ յամառիր, եկուր ընդունէ առաջարկս, ես վաղը կը մեկնիմ, Օթէլ Պօնառը կ'իջնեմ, ծովեզերեայ մաքուր հիւրանոցը, իսկ դուն, վաղը չէ, միւս օրը կը նստիս առտուան 9.30ի ճեպընթացը, ես քեզի կ'սպասեմ Աղեքսանդրիոյ կայարանը, քեզ կ'առնեմ, կառքը կը նստինք և միասին կ'երթանք Օթէլ Պօնառը. չը՞լար :

Հերանոյշ լռեց :

Տիկին Ագնիւ իր զաւկին ապագան խորտակուելու մղձաւանջէն կը չարչարուէր. կ'զգար թէ Գեղամի այս անդամուան ճամբորդութիւնը արկածալից պիտի ըլլար, և թէ՛ Հերանոյշի ներկայութիւնը պիտի անոր մոռցնել տար իր մայր նպատակը, այն է՝ իրաւագիտութեան ուսումը : Կը մտածէր իր զաւակը փերկելու համար, — բայց առանց զանի վիրաւորելու — Հերանոյշի միտքէն վանել Բարիզ ճամբորդելու գաղափարը : Գիտէր թէ օրիորդ Կորտոնեանը բաւական արծաթամոլ էր. զննած էր անոր այդ տկար բազկերակը, ուստի, կը յուսար, դրամական մեծկակ նուէր մը խոստանալով անոր, յետաձգել տալ այս ճամբորդութիւնը, որ շատ սուղի պիտի նստէր Գեղամի համար : Սակայն, կ'ուզէր նախ ընդունիլ տալ Գեղամին առաջարկը, մէկ օր ետքը մեկնելու Գահիրէէն և Աղեքսանդրիա միանալու անոր հետ. անհրաժեշտ կը նկատէր նախ այդ կէտը

— Հերանոյշ, աղջիկս ։ ըսաւ , շատ լաւ խօսեցաւ
Գեղամս , չէ՞ :

Օրիորդը դարձեալ լսեց ։

— Չխօսի՞ս , աղջիկս . . .

— Ի՞նչ խօսիմ , քրթմնջեց Հերանոյշ , քանի որ
մայր ու զաւակ այդպէս որոշեր էք , ես ի՞նչ խօսիմ :

— Քսանըչորս ժամուան տարբերութիւն մը կայ
միայն , Հերանոյ՛շ , յարեց Գեղամ , ի՞նչ կ'ըլլայ :

— Այդ քսանըչորս մամը , քսանըչորս տարի պիտի
թուի ինծի :

Ու սկսաւ արցունքոտ աչքերը սրբել ։

— Ինծի նայէ՛ , Հերանոյշ , ըսաւ յանկարծ տիկին
Ազնիւ , եթէ դուն խօսքս մտիկ ընես , ահաւասիկ կը
խոստանամ ։ Ե՛ս պիտի հոգամ քու ճամբու ծախքդ ։

— Շա՛տ լաւ , ձաձա , մէկ օր վերջը կը մեկնիմ ։

Տիկին Ազնիւի կուրծքը ճնշող կափարիչը վեր-
ցուած էր , մեծ թեթեւացում մը զգաց օրիորդին վեր-
ջին յայտարարութեան վրայ . ճամբորդութեան գլխա-
ւոր խոչընդոտը մէջտեղէն անհետացած կը համար-
ուէր . ա՛լ հիմա դիւրին էր զաւակը հաշտեցնել հօրը
հետ . Գեղամ խռով սրտով չպիտի մեկնէր ծնողքին
ծոցէն , այս մտածումը կը բաւէր տիկին Ազնիւի վըշ-
տակոծ սիրտը սփոփելու ։

Դառնալով օրիորդին .

— Այոպէս ուրեմն , այս խնդիրը կարգադրուած
է , վաղը դուն պիտի մեկնիս , չէ՞ , Գեղամ , իսկ միւս
օրը , քեզ կը դնենք ճամբու , աղջիկս ։

Եւ գրկելով Հերանոյշը , մայրենի համբոյրներով
ծածկեց անոր այտերը , մինչ Գեղամ ցնծումէն կը
խայտար , քանի կը դիտէր անոնց խանդակաթ գրկա-
խառնումը ։

Սակայն Հերանոյշ զժգոհ կ'երեւար , հակառակ տի-
կին Ազնիւի հաւաստումներուն ու գորովանքի ցոյցե-

րուն , ճամբորդութեան ծախքը , կը խորհէր անի , ապահովուած կը համարուի , սակայն վերջին պահուն , կրնայ խոչընդոտ մը ծագիլ . եթէ մօրեղբայրս իմանա՛յ , կ'ըսէր ինքնիրեն , այն ատե՛ն . . . :

Եւ սե կասկածներէ կը տանջուէր :

— Ձաճա՛ , ճամբորդութեան ծախքս դուն պիտի հոգաս , չէ՞ :

— Այո՛ , աղջիկս , եթէ մէկ օր վերջը մեկնիս :

— Բայց եթէ մօրեղբայրս իմանայ և արգիլէ , այն ատե՞ն :

— Ձի կրնար իմանալ , աղջիկս , դուն վաղը չէ , մինս օրը կը մեկնիս , իբր թէ հօրեղբօրդ պիտի երթաս , Պաղտիկ պէյին , չէ՞ որ Գեղամա քեզ պիտի սպասէ Աղեքսանդրիոյ կայարանը—

Հերանոյշ ա՛լ չխօսեցաւ , տիկին Ազնիւի վրայ անհուն վստահութիւն սննէր :

ԺԹ.

ՀՐԱԺԵՇՏԻ ԺԱՄԵՐ

Առաջնորդեաններու ապարանքը կը շողշողար :

Տիկին Ազնիւ , Գեղամի մեկնումին նախօրեակը տօնելու համար , ընտանեկան երեկոյթ մը սարքած էր , ուր հրաւիրած էր մէկ քանի փարթամ ընտանիքներ , որոնց մէջ կը փայլէին տիկին Բարթիկ Նահապետեանը , Տիկին Սիրվարդ Մ . Մկրտիչեանը , և Սիմօն պէյին երկու քոյրերը՝ տիկին Մարիամ Միհանօֆ և տիկին Սիրանոյշ Կորտոնեան , ինչպէս նաև օրիորդ

Հերադոյշը : Հրաւիրեալներուն մէջ էր նաեւ Արծուի-
բունեանը՝ իր տիկնոջ և երկու գեուատի տղեկներուն
հետ, որոնք տիկին Ագնիւի երեք կրտսեր զաւակնե-
րուն դասընկերներն էին ու մտերիմ բարեկամները :

Սիմօն պէյը բացակայ էր, նոյնպէս Կորտոնեան
պէյը : Պարոն Կ. Միհանօֆ, Սիմօն պէյին մեծ քեռ-
այրը, կը նախագահէր այս երեկոյթին : Ներկայ էին
նաեւ քանի մը դրացի ընտանիքներ, հանգուցեալ Սա-
ւուդ էֆէնտիին երախտաւորեալները :

Դաշնակին առջեւ անցաւ տիկին Ագնիւ և սկսաւ
եղանակել թրքական միլամադձոտ նուագ մը, ա՛յն-
քան հոգեխուով ելեւէջներով, որ հրաւիրեալներէն շա-
տերուն աչքերէն արցունքներ խլեց :

Տիկին Ագնիւէն յետոյ սկսաւ նուագել Հերանոյշ,
նոյնպէս տրտմանոյշ եղանակ մը, Վէրտիի Այսայէն,
որուն հայերէնը թարգմանած էր Կորտոնեան պէյը,
Ներկաները կը հիանային Հերանոյշի գեղարուես-
տագէտի ճաշակին ու տաղանգին վրայ, և կ'երանէին
անոր ապագայ ստացիչը : Իսկ Գեղամ որ հետեւեալ օրը
պիտի մեկնէր, իր սովորական զուարթութիւնը կոր-
սընցուցած, անկիւն մը քաշուած, հազիւ լսեյի մեղ-
միկ մրմունջով մը կ'ընկերանար դաշնակին :

Երեկոյթը տակաւ կ'ոգեւորուէր, արեւելեան նուագ-
կոտ եղանակներուն կը յաջորդէին արեւմտեան զուարթ
նուագները : Օրիորդ Հերանոյշի հուրքոտ կուրծքէն
երկնային դաշնակութիւններ կը թռչէին, հրեշտակա-
յին թիւերով : Անդին, սպիտակազգեստ, սև թէ՛ ճեռ-
մակ մորթով, սիրուն աղջիկներ, արծաթի ափսէներ
կը շրջաբերէին, ընտիր ըմպելիքներով բեռնաւորուած :

Դէմքերը կը ծփծփային. ընդհանուր խանդավա-
ռութիւն մը՝ սրահին մէջ. ուր բոլոր իղձերը, բո-
լոր ողջերթի մաղթանքները կ'ողջուէին Գեղամի, և
որ նոյն գիշերուան թագուհին էր :

Երգ, դաշնակ, պար սրախօսութիւններ, զաւեշտ, հանելուկներ, հետաքրքրաշարժ պատմութեանքներ, ընտանեկան երեկոյթներու յատուկ անմեղ խաղեր ու կատակներ, բոլոր այս ուրախութիւնները՝ քաղցրացուցին հրաժեշտի ժամերը, պահ մը տիկին ազնիւի մոռցնել տալով իր զաւկի բաժանման յաջորդելիք տխրութիւնը։

Եւ խրախճանութիւնը տեւեց մինչև կէս գիշեր։ Հիւրերը կը մեկնէին հետզհետէ և սրահը կը պարպուէր։ Գեղամ, միշտ նոյն անկիւնը քաշուած, անշարժ, մտածկոտ, երազել կը թուէր իր վաղուան ճամբորդութիւնը. մինչ Հերանոյշ, դաշնակը թողած, յոգնածի դրսեւերեւոյթով մը, նոյնպէս մտածկոտ ու տըրտում, կը նստէր տիկին Ազնիւի քովիկը, գաղտնի նայուաւքներ զրկելով մերթ ընդ մերթ Գեղամին, որուն ներկայութենէն զրկուելու թախիժը՝ կ'ամպոտէր իր մշտաժպիտ աչքերը։

Հիւրերը մեկնած էին և սրահին մէջ կը մնային միայն տնեցիները, Արծուիրունեան ընտանիքին հետ։

Տիկին Ազնիւի կրկնակի թախանձանքին տեղի տալով, Արծուիրունեան համակերպած էր հոն գիշերելու իր ընտանիքով, յաջորդ օրը Գեղամը ի'ր ձեռքով շոգեկառք զնելու համար։ Այդպէս կը փափաքէր նաեւ Գեղամ որ մասնաւոր համակրանք մը կը սնուցանէր Արծուիրունեանի հանդէպ,

Սակայն քունը գեռ չէր մօտենար աչքերուն, ընդհանուր տրամադրութիւն մը կար արթուն մնալու, այն գիշերը լուսցնելու։ Երեկոյթի կէսին, Պարոյր, իր երեք կրտսեր եղբայրները քնացած էին արդէն։

Հերանոյշ ալ հոն գիշերել կ'սկսէր, գիտէր թէ՛ իր հայրը տունը չէ, կը խորհէր ինքնիրեն տարաբաղդ աղջիկը. իսկ մայրը...

— Զաճա՛, հարցուց յանկարծ տիկին Ազնիւի, միւսիւ Օննիկը չերեւցա՛ւ, ո՞ւր է։

— Ո՛ր՛վ գիտէ ուր է, ինծի՞ կը հարցնես...

Հերանոյշ գլուխը ճօճեց ու բաներ մը քրթմնջեց.

— Հոս կ'ուզեմ մնալ այս գիշեր, ձաձա' :

— Հայրդ կը նեղանայ, աղջիկս :

— Հայրս բան մը չըսեր, ձաձա', հոս ըլլալս գիտէ, ցերեկուընէ խօսած եմ իրեն, ինք ալ գիտէ թէ Գեղամ վաղը պիտի մեկնի :

— Ինք ինչո՞ւ չեկաւ ուրեմն...

— Բաշայէն կանչուած էր, եթէ կանուխ վերադառնար. պիտի դար. կ'երեւայ թէ, հոն մնացած է :

— Մա՞յրդ ինչու անապարհց մեկնիլ :

— Ես մօրս գործին չեմ խառնուիր, ձաձա', չե՞ս գիտեր քունը շա՛տ կը սիրէ. ցերեկներն ալ կը քնանայ. մօրաքոյրս ալ մօրմէս վար չի մնար, երկուքն ալ քունի չեն կրնար գիմանալ :

— Իրաւունք ունիս աղջիկս, չնայե՞ս որքան գիրցիր են :

Տիկին Արծուիրունեան որ երբեք չէր միջամտեր խօսակցութեան դառնալով տիկին Ազնիւի.

— Տիկին', ըսաւ, գիրութիւնը քունին հետ կապ մը չունի, ե՛ս ալ քունը կը սիրեմ, բայց տեսէ՛ք որքան նիհար եմ :

— Բայց տիկին', դուք տարիներով տառապած էք, ուրիշ կին մը ձեր տեղը՝ չպիտի կրնար ապրիլ. դիւրի՞ն է բանտի մէջ զաւակ ծնիլը...

— Ի՞նչ կ'ըսես, ձաձա', տիկինը զաւակ է ծներ բանտին մէջ :

— Չե՞ս իմացած, աղջիկս, ինչե՛ր քաշեր է, ինչե՛ր, խեղճ տիկինը :

Հերանոյշ պահ մը մոռցաւ իր սէրը, իր ներքին վիշտերը և սկսաւ խորհիլ Արծուիրունեանի կնոջ վրայ :

Գիշերը բաւական առաջացած էր, տիկին Ազնիւ սպասուհի մը կանչեց և պատուիրեց ցայգասեղան մը

պատրաստել կաթով, թէյով և ուրիշ կերակուրներով :
Կազգուերուած, ելան սեղանէն և խօսակցութիւնը
նոր ողեւորութիւն մը ստացաւ :

— Գեղա՛մ, ըսաւ տիկին Ազնիւ, դուն գնա
պառկէ՛, զաւակս, վաղը կանուխ պիտի ելլես :

Գեղամ ըմբռնեալ կ'ուզէր օրիորդ Հերանոյշի
ներկայութիւնը :

— Մամա՛, այս գիշեր պիտի լուսցնենք, քանի՞
ժամ մնաց արգէն :

— Գեռ երեք ժամ կայ, զաւա՛կս, գնա պառկէ՛ :
Գեղամ դուրս ելաւ :

— Աղջի՛կս, ըսաւ տիկին Ազնիւ, դուն ալ պառկէ :

— Ո՞ւր պառկիմ, ձաձա :

— Իմ մահճակալս, դուն ալ գնա հանգստացիր,
վաղը կ'արթնցնեմ :

Հերանոյշ ալ դուրս ելաւ :

Դուրսը, պարտէզին դուռին առջև պիսիքլէթին
քով կեցած, Գեղամ կ'սպասէր, երբ Հերանոյշ, մօ-
տենալով իրեն .

— Գեղա՛մ, ըսաւ, ի՞նչ կ'ընես :

— Կիզէ չերթա՞նք, յարեց Գեղամ ժպտելով :

— Ուրեմն երթամ պիսիքլէթս բերեմ ,

— Բերած եմ, բերած : Եւ ցոյց տուաւ ծիրանի
ժառին տակի սև առարկան :

Երկու սիրահարները գաղտագողի սողոսկեցան
պարտէջին մէջ և պիսիքլէթները սուրալ սկսան :

Ճամբան, փողոցներուն ու հրապարակներուն օ-
դային կապերը կը պլալային անամպ ու վճիռ երկին-
քի մը տակ, և սրճարաններէն շատերը դեռ բաց էին,
երբ երկու պիսիքլէթները կը թռչէին արագասահ :

Հերանոյշ ու Գեղամ կէս ժամէն հասած էին ար-
դէն իրենց հեշտաբոյր ու ցանկալի ժամադրավայրը,
Կիզէի պուրակին խորհրդաւոր քարայրը, ուր անոնք

ըրած էին իրենց ուխտը, Սիրոյ սեղանին առջև՝ աստեղեայ խորանին տակ :

Պուրակը լուռ ու խաղաղ, զբոսասէր յաճախորդներէն պարպուած էր . միայն տեղ տեղ լուսնի լոյսին տակ ննջող եղտիւրներուն եզերքը խիտ խիտ ծառերու շարքերուն մէջ շարժուն ստուերներ կը խլրտային ուրկէ մեղմ հառաչներ կը լսուէին ընդհատօրէն ու սաղարթներու սոսափին խառնուած փսփսուքներ :

Պիսիքլէթները ծառի մը յեցուցած, իրենք քարայրին բերանը, գերկ գերկի, իրարու շունչը կը ծծէին :

— Ժամերը կը սահին, Գեղա՛մ, կը մնջէր Հերարանոյչ և մէն մի բոպէ որ կը սահի, տարիներ կը խլէ կը տանի կեանքէն :

— Ինչո՞ւ այս ողբերը, Հերանո՛յչ...

— Ի՞նչպէս չողբամ, Գեղամ, ա՛խ վաղը դուն պիտի մեկնի՛ս, պիտի լքե՛ս ղիս, պիտի նըթաս Բարիզի աղջիկներուն գե՛րկը պիտի թաղես մեր սէ՛րը :

— Ինչո՞ւ այս կասկածները, մոռցա՞ր մօրս խոստումը, միւս օրը չպիտի՞ միանանք Օթէլ Պօնառի մէջ :

— Ո՞վ գիտէ, կը հեկեկար Հերանոյչ խոնջ գըլուխը Գեղամի կուրծքին վրայ հանգչեցուցած, ձա՛ս ձա՛ս գիտեմ, բարի կին մըն է, որդեգորով մա՛յր մը, մեր երջանկութեան համար պատրաստ է զոհելու կեանքը . բայց, բայց...

— Ի՞նչ չի խոստացա՞ւ ճամբորդութեանդ ծախսքը հոգալ իր գրպանէն :

— Խոստացա՛ւ... բայց մօրեղբարս...

— Ի՞նչ պիտի ընէ, պիտի արգիլէ՞ :

— Մոռցա՞ր հօրդ սպառնալիքները...

— Դահի՛ճը, մոլտաց Գեղամ, հէք մօրս գլուխը պիտի ուտէ ճիւղա՛ղը :

Նոյն պահուն պուրակը սարսուռաց . կառքի անիւ-

ներու թաւալումի հեռաւոր ձայնի նմանող շշուկ մը
կը հասնէր։ Երկու սիրահարները դողացին, անմիջա-
պէս պիսիքէթները քարայրի խորը քաշեցին տարին
և իրենք հոն մուտք խորշին մէջ կծկտած, թեւերնին
իրարու ուսը նետած՝ շունչերնին բռնած կ'սպասէին։

Կառքին շառաչը մօտէն լսուեցաւ. տեսան, քա-
րայրին առջեւէն դանդաղօրէն անցած կառք մը. ու-
րուն մէջ նստած էին երկու հոգի. ակնոցաւոր մարդ
մը՝ սև սաւանոյ կնոջ մը հետ...

Քարայրին մէջ կը դողային երկուքն ալ, երկուքն
ալ կըրցած էին նշմարել Սիմօն պէյը՝ Մաթիլտին հետ...

— Տեսա՞ր հիմայ, աչքովդ տեսա՞ր Հերանոյշ,
խայտառա՞կը, չամչնար իր տարիքէն, մօրս պէս հը-
րեշտակ էր լքեր։ Բոզի մը հետ կը վատնէ մեծ հօրս
ժառանգութիւնը, և

— Կ'սպառնայ քեզի զրկել ժառանգութենէ, ընդ-
միջեց Հերանոյշ, եթէ զիս հետդ տանիս, չէ՞։

Վերստին դուրս ելան քարայրէն։

— Գեղա՛մ. ըսաւ Հերանոյշ երկու մերկ թեւե-
րովը փաթթուելով անոր, վաղը պիտի մեկնիս և Ա-
ղեքսանդրիոյ կայարանը պիտի ինձի սպասես, չէ՞.

— Դեռ կը տարակուսի՞ս, կ'ուզես որ երդում ընեմ։

— Ո՛հ, երդումը խաբեքաները կ'ընեն, իմ Գե-
ղամս պարկեշտ է, չի ստեր։

Եւ երկու սիրահարները զիրար ողջագուրեցին ու
համբոյրներով ողողեցին իրարու երեսները։

— Գեղա՛մ. եթէ ես չկարենամ մեկնիլ միւս օրը,
եթէ արգելքի մը հանդիպի ճամբորդութիւնս...

— Պիտի սպասեմ, մինչև որ գաս։

— Իսկ եթէ բնաւ չկրնամ գալ, այն ատե՞ն։

— Կը յետաձգեմ ճամբորդութիւնս և Գահիրէ կը
վերադառնամ։

— Բայց մօրեղբա՞րս...

— Ինչ կ'ուզէ թող ընէ, Գահիրէ կը վերադառնամ և իր գլխուն տապար կ'ըլլամ :

— Հետեւա՞նքը . . .

— Ի՛նք թող խորհի, ըսաւ Գեղամ, բայց ինչո՞ւ այս յոռետես մտածումները . . .

— Զեռքս չէ՛, չեմ գիտեր ինչո՞ւ յոռետես եմ այսպէս, խնջոյքներու մէջ ամէն մարդ կը զուարճանայ, կը խնդայ, կը պարէ . . . ես գիտե՞ս ի՞նչ կը տեսնեմ այդ ուրախութիւններուն մէջ . . . մահուանս ուրուակա՛նք, Գեղա՛մ : Ա՛խ սա մօրեղբայրս . . .

— Ի՛ր կեանքին հաշիւը թող տայ հայրս, յարեց Գեղամ, մեր Պարո՛յրը զանի պիտի բերէ կարգի :

— Ի՞նչպէս . . .

— Կ'իմանա՛ս վաղը, աչքերովդ տեսար հիմա, ինչպէս նստած էր բոզին հետ . վաղը չպիտի պատմեմ մօրս և եղբօրս . . .

— Մե՛ղք է ձաձան, իրեն մի պատմեր, ոչ ալ Պարոյրին . գիտես ձաձան արդէն կը տառապի, եթէ այս միջադէպն ալ իմանայ սիրտը պիտի դնէ, պիտի բոլորովին յուսահատի : Իսկ Պարոյրը աւելորդ է ըսել եթէ լսէ պիտի կատղի, և

Գեղամ կը մտածէր թէ այն կառքը չպիտի երկարատեն թափառէր Կիզէի մէջ, և թէ իր հայրը կարճ պտոյտէ մը վերջ, բոզը պիտի տանէր տունը ձգէր ու ինք պիտի Շուպրա վերադառնար . ուստի հօրմէն առաջ ինք ուզեց հասնիլ իրենց տունը, կասկած մը չարթնցնելու համար :

— Հերանո՛յշ, կառքը երկրորդ անգամ չերևցաւ, հայրս հիմա բոզը պիտի տանի տունը ձգլ, ու ինք Շուպրա պիտի անցնի . ուստի աճապարենք, գեռ ինք չի հասած հոն, մենք վերադառնանք : Եթէ զիս հոն չիգտնէ, պիտի կատղի, չե՞մ ձանձնար հայրս :

— Իրաւո՞ւնք ունիս, Գեղամ, երթա՛նք,

— Սխալեցա՛յ. գոչեց յանկարծ Գեղամ, այս գիշեր բողբոջն տունը պիտի անցընէ, լաւ գիտեմք։ Առաջին անգամը չէ որ հոն կը պառկի։

— Է՛հ ուրեմն, եթէ կ'ուզես մինչև լուսածագ հոս մնանք... Գիտե՞ս Գեղամ, առաջին ճամբորդութիւնս պիտի ըլլայ ծովով։

— Ի՞նչ, կը վախնա՞ս, յարեց Գեղամ ժպտելով, Մեսինայի նեղուցէն անցքին, շոգենաւը քիչ մը պիտի տատանի, քիչ մը փոթորիկ կրենք, բայց հոգ չէ։

Քարայրին երկայնքը քանի մը կարճ շրջանները նեղէ յետոյ, զոյգը պատրաստուեցաւ մեկնիլ։

Կէս ժամ ետքը երկու պիսիքէթներ կ'անցնէին Շուպրայի կամուրջէն և կանգ կ'առնէին երկյարկանի տունի մը պատին տակ, որ պարտէզներու մէջ կը բարձրանար։

Կ-րտոնեան պէյի բնակարանին առջև կը գտնուէին. Գեղամ Հերանոյշը տունը յանձնեց իսկ ինք անցաւ իրենց պարտէզը և առանց նշմարուելու ելաւ իր ննջասենեակը։

Առաջնորդեաններուն ապարանքը խորունկ լուսթեան մը մէջ ընկղմած էր, փողոցի դուռին լապտերը իրայն կը վառէր, բոլոր տնեցիները, ինչպէս նաև իւրերը կը քնանային։

Սիմօն պէյին սենեակը միայն թափուր էր. անի Մաթիտին տունը պառկած էր այն գիշերը։

Վ Ի Ժ Ա Ծ Զ Ա Մ Բ Ո Ր Դ ՈՒ Թ Ի Ի Ն Մ Ը

Հետևեալ օրը իրիկուան ճեպընթացով Աղեքսանդրիա մեկնեցաւ Գեղամ և իջաւ Օթէլ Պօնաու, որուն տիրուհին՝ գիրուկ Փրանսուհի մը, տակաւին թարմ, իր երեսունընինգ գարուններուն մէջ, շատ համակրած էր իրեն և կը սիրէր լաճախ զանի կոշեկ գեղանի տղայ:

Գեղամ կէս ժամուան մէջ լուացուեցաւ, տրդու-զարդը վերջացուց, վար իջաւ, քովի գարեջրատունը՝ ուր քանի մը ծով պարպելէ յետոյ անցաւ դիմացի Հայ Լայն ճաշարանը:

Ընթրիքէն ետքը ուղղուեցաւ դեպի մօտակայ ծովագերեայ երգեցիկ սրճարանը. Բալի տը Քրիսթալ, աղջիկներուն հետ ժամանակ անցընելու համար:

Կէս գիշերը մէկ ժամ անցած էր երբ Գեղամ կէս քուն կէս արթուն, երերաքայլ վերագարձաւ օթէլը:

Պանդոկապանուհին գիմաւորեց և ժպիտով մը.

— Ո՞ւր էիր, գեղանի տղայ, ըսաւ ու գիրուկ ձեռքով շոյեց Գեղամի երեսները:

— Քրիսթալէ՛ն կուգամ... քանի մը գաւաթ աւելի խմեցի:

— Կը խմցնեն ռանթօզները... Հա՛ր տղայ... ո՞վ գիտէ...

— Ոչի՛նչ, ըսաւ Գեղամ,

Քանի մը վայրկեան ալ կատակներ ըրաւ անոր հետ և իր սենեակը քաշուեցաւ:

Քանի գիշեր է քնատ էր մնացեր, նստուեցաւ անկողինը և շուտով քունը տարաւ:

Ամբողջ գիշերը Հերանոյշին հետ էր, Կիզէի քարայրը, առջի գիշերուան խօսակցութիւնը կը կրկնուէր

երազին մէջ, կը համբուրէր, կը գրկէր զանի :

Արեւին ճառագայթները սենեակէն ներս կը խու-
ժէին, երբ Գեղամ խլրտիլ սկսաւ մահճակալին մէջ :

Երբ աչքերը կէս մը բացաւ, գլխին վերեւ, մահ-
ճակալին եզերքը հակած տեսաւ պանդոկապետուհին,
որ մեղմածայն կը մրմնջէր :

— Արթնցի՛ր, գեղանի տղայ, հերիք քնացար :

Ընդոտտ ելաւ Գեղամ և ժամացոյցը նայեցաւ :
Ժամը 11.30 էր :

— Օ՛ր... բացագանչեց. շատ ուշ է :

— Ի՞նչ կայ, հարցուց պանդոկապետուհին հե-
տաքրքիր շարժուծեով մը,

— Կայարանը պիտի երթամ, ժամը կէսին միջոց-
ները պէտք է գտնուիմ :

— Ի՞նչ կը շուարիս գեղանի տղայ, կառախումբը
ժամը մէկին հինգ մնացած կը հասնի :

— Ո՛չ աւելի կանուխ պիտի գտնուիմ հոն :

— Ի՞նչ կայ սիրելի՛ս, կրնա՞մ ես ալ իմանալ :

— Գուզիմս պիտի գայ

— Լա՛ւ, լաւ, հանդարտէ սիրելիս, կը հասնիս,
դեռ մէկ ժամէն աւելի միջոց ունիս :

Գեղամ շուտով հագուեցաւ և հապճեպով վար իջ-
նելով ուղղուեցաւ դէպի Մօհամմէտ Ալի հրապարակը,
աչքերը յառած Սակարանի խոշոր ժամացոյցին որ
տասներկու քին հինգ մնացած ցոյց կուտար :

Անմիջապէս կառք մը նետուեցաւ և կառապանին
պատուիրից շուտով կայարանը հասցնել զինք :

Գեղամ կայարանին մէջ հանգիպեցաւ Կորտոնեան
Պաղտիկ պէյին որուն հետ ողջագուրուեցաւ :

— Ի՞նչ հանգիպում, բացագանչեց Պաղտիկ պէյ
Ե՞րբ եկար :

— Երէկ գիշեր :

— Ե՞րբ պիտի մեկնիս :

— Վաղուան «Մէսաժըրի»ով, Դուք ինչո՞ւ եկած էք, հարցուց Գեղամ իր կարգին։

— Հերանուշս պիտի գայ, եղբայրս հեռագրած էր, այս առտուան 9.30ի թրէնը պիտի առնէր։

Գեղամի երեսին դոյնը նետեց ու սիրտը բաբախել սկսաւ ուժգին։ Ղուր կը ջանար զսպել ինքզինք, ծածկելու համար իր ներքին յուզումը։ Իսկ Պաղտիկ պէյ՝ անպատմելի բարի ծերուկ մը, բնաւ այն տեղերը չէր. անի կը շարունակէր իր պատմութիւնը։

— Մէկ քանի օրուան համար, կ'ըսէր, օգափոխութեան կուգայ կոր, և...

— Բայց դեռ երէկ միասին էինք, այդպիսի խօսք մը չի կար մէջտեղը։

— Կը կարծէի թէ դուք ալ տեղեկութիւն ունէիք. ուրեմն ինչո՞ւ եկաք կայարանը։

— Գահիրէէն ընկերակից մը պիտի գայ, պատասխանեց Գեղամ առանց շուարեկու, խպտի ուսանող մը, անոր կ'սպասեմ։

— Հերանուշը պիտի գայ հիմա, հոս կեցիր, մի հեռանար, կ'երթանք մեր տունը, արդէն տիկինը կը սպասէ. ո՞րքան դո՛ւ պիտի մնայ երբ փոխանակ մէկի՞՝ երկու սիրելիներու ներկայութիւնը վայելէ...

Շնորհակա՛լ եմ, ըսաւ Գեղամ դողդոջուն ձայնով մը զուարթութիւն կեղծելով։

Վայրկեանները կը սահէին, անգամ մըն ալ նա յեցաւ ժամացոյցը. մէկին տասը մնացած էր։

Մօտեցող կառախումբին օդը ճեղքող ճիչը լսուեցաւ յանկարծ ամէն մարդ ոտքի վրայ հլաւ։

— Ահա՛ կուգայ, ըսաւ Պաղտիկ պէյ, դիտեցէք, ձեր աչքը աւելի սուր է, վայրաշարժը չերեւցա՞ւ դեռ։

— Երեցա՛ւ, պատասխանեց Գեղամ խեղդուկ ձայնով մը, ահա՛, ահա՛...

Յուսախաբ երիտասարդին սիրտը կը արորուէր։

Կառախումբը կայարանը հասաւ ուր երկօեռ բազմութիւն մը խռնուած՝ իւրաքանչիւրը կը փնտռէր իր ճամբորդը։ Իսկ Գեղամ, Պաղտիկ պէյին քովէն առանց բաժնուելու, անձկօտ աչքերով երկրորդ կարգի վակոններէն դուրս ելլողներուն դէմքերը կը խուզարկէր, գտնելու համար իր ճամբորդուհին որ աւա՞ղ, կը կը խորհէր ինքնիրեն, չպիտի կրնար իրեն ընկերանալ։ Անդին, Պաղտիկ պէյը, ակնոցը քթին բերանը բաց՝ նման ապշահար մէկու մը, որուն վիճակահանուած թեան առաջին թիւը զարկած կ'ըլլայ, վակոններու սանդուխներէն խշնող ճամբորդները կը համբէր։

Գեղամ զուր կը փնտռէր Հերանոյշը. ճամբորդ ու ճամբորդուհի բոլորը դուրս ելան, վակոնները գրեթէ պարպուեցան և սակայն դեռ չերեւցաւ Հերանոյշ։

Պաղտիկ պէյ շփոթած, գրպանէն հեռագիրը հանեց ու Գեղամին երկնցնելով.

— Սիրելիս, ըսաւ, անգամ մը կարգացէ՛ք, սխալ չըլլայ, արդեօք վա՞ղը պիտի մեկնի Գահիրէէն։

Գեղամ կը պատրաստուէր մեկնիլ, երբ երկրորդ կարգի վակոնի մը լուսամուտէն երեւցաւ օրիորդ Կորտոնեանի սիրուն գլուխը։

— Պէ՛յ, ահա՛, ահա՛ հոն է Հերանոյշը։

Եւ երկուքը միասին առաջացան դէպի այն կողմը։

Օրիորդը խոյացաւ հօրեղբօրը վրայ, մինչ Գեղամ ակնարկներով կը հարցափորձէր զանի։

— Ո՞ւր մնացիր աղջիկս, կ'ըսէր Պաղտիկ պէյ, չարունակ համբուրելով օրիորդը։

— Զեղի՛ կսպատէի հօրեղբայր, պատասխանեց օրիորդը, լափող նայուածքովը Գեղամի կողքած։

Հերանոյշ կը ճանչնար իր հօրեղբայրը, ալեոր մանուկ մըն էր, անճառելի միամիտ մը, սակայն ունէ կասկած մը չներշնչելու համար, ցուրտ վերաբերում մը ցոյց կուտար Գեղամի, ինչպէս եթէ պարզ մտեր-

մութիւն մը գոյութիւն ունեցած չըլլար այդ երկուքին միջև :

— Պարոն Գեղամ, ըսաւ անտարբեր շեշտով մը, դուք դեռ հո՞ս էք, պիտի մեկնած ըլլայիք, չէ՞ :

— Վաղուան շողենաւով պիտի մեկնիմ, ըսաւ, օրիորդէն ոչ նուազ անտարբերութիւն կեղծելով :

Եւ երեքը միասին խօսակցելով դուրս ելան կաւարանէն և կառք մը պիտի բռնէին երբ Գեղամ,

— Պէ՛յ, ըսաւ, ես օթէլ պիտի երթամ, բազմութեան մէջ կորսնցուցի ընկերակիցս. երթամ գտնեմ :

Հերանոյշին սիրտը թռնդ ելաւ. կը վախնար Գեղամը փախցնելու, ո՞վ գիտէ ինչ ըսելիքներ ունէր անոր. պիտի պատմէր հարկաւ թէ ի՞նչ անցած դարձած էր անոր մեկնումէն ետքը :

— Հօրեղբայր, Գեղամը մեզի հետ չպիտի՞ գայ :

— Անտարակո՛յս, կարելի՞ է որ զինքը թողու՞մ :

— Պարո՛ն Գեղամ, մի՛ մերժէք հօրեղբայրս :

Գեղամ կեղծարարի դերը կը խաղար. ուզելով ամբողջացնել գաւեշտը.

— Պէ՛յ, ըսաւ լուրջ դէմքով մը, ներեցէ՛ք, չեմ կրնար հիմակ ընկերանալ ձեզի, ստիպուած եմ գտնել ընկերակիցս :

— Ի՞նչ ընկերակից, գոչեց յանկարծ Հերանոյշ՝ պահ մի մոռնալով ըսպէին փափկութիւնը և Գեղամի կեղծիքին հաւատալով, սո՛ւտ է հօրեղբայր. ի՞նչ ընկերակից է :

Պաղտիկ պէյ Գեղամի թեւէն բռնեց ու բռնի կառքը մտցուց :

Օրիորդը պէյին ու Գեղամին միջև տեղաւորուեցաւ կառքին մէջ, որ ուղղուեցաւ դէպի Հին Սակաւանի փողոցը, ուր կը գտնուէր պէյին բնակարանը, հսկայ շէնքի մը վերի յարկը, ծովահայեաց, օգասուն ու լուսաւէտ սենեակներով :

Պէյլին կինը կ'սպասէր սանդուխներուն գլուխը :

Պաղտիկ պէյը յօգացաւէ կը տառապէր, ախտ մը որ ժառանգած էր եգիպտական հեռագրական դիւաններէն, ուր շարունակ ապրած էր քառասուն տարիներ. և հիմա հանգստեան կոչուած, կառավարութեան սնտուկէն կ'ստանար կանոնաւորապէս 30 օսկիի ամսական գումար մը, հետեւաբար գանգատելու պատճառ մը չունէր. ընդհակառակը, ինքզինք մխիթարուած կ'զգար ու վարձատրուած՝ որովհետեւ, միամիտ փառասէր մը, կը խորհէր թէ յօգացաւին փոխարէն, պէյի տիտղոս կը կրէր, և թէ այդ ամսական գումարը իր վաթսունեհինգ ձմեռներուն մէջ, կ'ապահովէր իրեն և իր ընտանիքին համար բաւական դիւրին կեանք մը: Յերեկները Սակարանը կամ ՆԱԲԻԻ սրճարանը, սովորաբար նարոտ կը խաղար, Օսմանլը կամ Մահպուտ, իրեն պէս հանգստեան կոչուած երջանիկ ծերուկներուն հետ. իսկ ցերեկները թուղթ կը խաղար կամ Բասիլանս կը բանար իր խելանի կնոջ հետ, զոր կը պաշտէր: Կիրակի օրերը յաճախ կը տեսնուէր այս Կորտոնեան զոյգը, քարափի ծովեզերեայ սրճարանի մը մէջ, երկու սուրճի դաւաթներու հետ, ուր երգեցիկ աղջիկները մտիկ կ'ընէին:

Պաղտիկ պէյ զաւակներ ալ ունէր, մէկ աղջիկ, երկու մանչ. երկու մեծերը կարգուած տուն տեղ եղած էին, իսկ կրտսեր մանչը Զուիցերիա էր, ժընէվի մէջ բժշկութեան ուսանող և փայլուն ապագայ մը կը խոստանար: Մէկ խօսքով՝ Պաղտիկ պէյ աշխարհի երջանկազոյն մարդը պիտի համարուէր, եթէ յօգացաւին ալ դարմանը գտնուէր:

Կառքը կանգ առաւ Պաղտիկ պէյի տան առջև:

Պաղտիկ պէյ կառապանք ճամբեց և հիւրերը ներս առաջնորդելով դռնապանին պատուիրեց անմիջապէս իմաց տալ տիկին իւլիսին, որ արդէն սանդուխին

գլուխը կ'ապասէր ընդունելու համար իր ներքոյ աղջիկը :

Գեղամ Պաղտիկ պէյին թեւը մտած կ'օգնէր անոր , մինչ Հերանոյշ անոնց առջեւէն կ'ոստոստէր թիւթեռնիկի մը պէս ու վեր կ'ելլէր սանդուխներէն :

Տիկին Էլպիսի և Հերանոյշի սրտաշարժ ողջագուրումը դեռ կը տեսէր , երբ Գեղամ ու Պաղտիկ պէյ ոտքերնին դրին վերջին սանդխամատին վրայ :

— Հէ՛ . . . բացագանչեց յանկարծ տիկին Էլպիս , Գեղամին հասակը տեսնելով , աս ի՞նչ հով փչեց :

Եւ նետուելով անոր վրայ , մայրենի համբոյր մը դրոշմեց անոր ճակտին :

— Էլպի՛ս , յարեց պէյը ժպտելով , գիտե՞ս , կա-յարանին մէջ հոնդիպեցայ պարոնին , երէկ է իջեր , վաղը պիտի մեկնիմ կ'ըսէ , չէր ուզեր գալ . . .

— Ի՞նչպէս է մաման , ի՞նչպէս է բարան , եղբայրները , հարցուց տիկինը :

— Ամէնքն ալ լաւ են . . .

— Ի՞նչպէս է մաման , բարան , հարցուց տիկինը Հերանոյշի :

— Աղէկ են , մըմնջեց օրիորդը :

Եւ խօսակցելով ներս մտան , տեղաւորուեցան սրահի թիկնաթոռներուն մէջ .

Տիկին Էլպիսի դէմքը կը շողար . Գեղամին երեւումը անակնեալ մըն էր իրեն համար . տիկին Ազնիւի զաւակներուն մէջ ամենէն աւելի Գեղամը կը սիրէր , թերեւ Հերանոյշի հաւատար :

Պօսակցութեան ընթացքում դիտելի էր երկու հիւրերուն լուրթիւնը . կը մատնուէր ասոնց մտածկոտ կեցուածքը , խորհրդաւոր կերպերը , տարտամ նայուածքները , վերջապէս իրենց հոգեկան տրամագրութիւնը : Տիկին Էլպիս չէր նմաներ Պաղտիկ պէյին , հոգեբան կին մըն էր , գիտէր գուշակել ամէնը , արդէն շշուկներ հասած էին ականջին Գեղամի ու Հերանոյշի յարաբերութեանց մասին :

Նոյն պահուն երեցաւ Պաղտիկ պէյին սպառուհին, հելլենուհի մը, ազդարարելու համար թէ կէս օրուան ճաշը պատրաստ էր:

Հիւրերը սեղանատուն առաջնորդուեցան:

Ծաշը սակայն զուարթ չեղաւ. հիւրերը միշտ մըտածկոտ էին ու թախծոտ:

Ծաշը վերջացած, սպասուհին սուրճը բերաւ. յետոյ դարձեալ սրահը քաշուեցան:

— Հերանոյշ, աղջիկս, ինչո՞ւ չես խօսիր, ի՞նչ կը խորհիս, ինչո՞ւ այդպէս մտածկոտ կ'երեւիս:

— Ծամբորդութեան յոգնութիւն, ձաձա', մըմնջեց Հերանոյշ, տակաւին կ'երերայ գլուխս, ինքզինքս դեռ կառակսումբին մէջ կը կարծեմ:

— Հապա դո՞ւն, Գեղամ', դո՞ւն ալ յոգնած ես:

— Ո՛չ... գիշերը շատ ուշ քնացայ:

— Ո՞ւր էիր:

— Բալէ տը Քրիսթա՛ւ... քիչ մը զուարճացայ:

Այս խօսակցութեան միջոցին Պաղտիկ պէյին աչքերը կը գոցուէին կը բացուէին: Սիյեսի բուռն կարօտը կը վազէր անոր աչքերէն. ամէն ճաշէ վերջ սովորութիւն ըրած էին քնանալու այր ու կին:

Տիկին էլսիս դառնալով հիւրերուն.

— Եթէ կ'ուզէք, քիչ մը հանգիստ ըրէք, ըսաւ:

— Ես սիյէստի վարժուած չեմ, ձաձա', առարկեց Հերանոյշ, դուք ազատ էք, տեսէք, արդէն հօրեղբօրս աչքերը կը գոցուին: Ես չեմ կրնար քնանալ ցերեկը, ոչ ալ մրափել:

— Ոչ ալ ես, յարեց Գեղամ':

— Է՛հ ուրեմն, դուք հոս ժամանակ անցուցէք, մենք երթանք թեթեւ քուն մը քաշենք:

Այր ու կին իրենց սենեակը քաշուեցան, իսկ երկու հիւրերը մնացին սրահին մէջ, մինչ սպասուհին խոհանոցին մէջ պնակները կը լուար:

— Հերանո՛յշ, ըսաւ Գեղամ կասկածոտ նայուածքները շուրջը պտտցնելով պատմէ՛ նայիմ, ի՞նչ պէս եղաւ :

— Ի՞նչ պատմեմ, անո՛ւշս, վիժա՛ծ է մեր ճամբորդութիւնը,

— Ի՞նչպէս . . .

— Մի՛ հարցնէր, մի՛ ուզէր հասկնալ. Գեղա՛մ :

— Ինչո՞ւ, ի՞նչ կայ, խօսէ՛, ի՞նչ պատահեցաւ :

— Վաղը պիտի հասկնաս ամբողջ գաղտնիքը . . . մօրեղբօրս խաղը . . .

— Ի՞նչ խաղ . . .

— Ես գիտե՞մ, շարունակեց Հերանոյշ, ռուսական ընդհանուր հիւպատոսարանին կողմէն հեռագրուած է արգէն հոս, Աղեքսանդրիոյ ռուսական հիւպատոսարանին, արգելելու մեր ճամբորդութիւնը :

— Բայց ի՞նչ իրաւունքով :

— Ո՞ւր կը փնտռես իրաւունքը, ո՞ւր է արգարութիւնը, կը տրտնջար օրիորդը, այսօր դրամին գերիշխանութիւնը կը տիրապետէ, դրամին ուժովը կարելի է բռնաբարել անհատական ազատութիւնը. չե՞ս գիտեր, վաղը փաստաբան պիտի ըլլաս . . .

Երկու յուսահատ նայուածքներ յանկարծ իրարու հանդիպեցան և պահ մը լռութիւնը պատեց սրահը :

Գեղամ յանկարծ ձեռքը ճակտին զարկաւ ու գոչեց

— Հերանո՛յշ, բնաւ մի տխրիր. քանի որ այդպէս է, վաղուընէ Գահիրէ կը վերադառնամ. տեսնենք ո՞վ կը յոգնի . . .

— Ի՞նչ կ'ըսես, Գեղա՛մ, կարելի՞ բան է ատիկայ, այն ատեն ո՞վ պիտի տուժէ, ամսականդ պիտի կարէ . . . քանի՞ շաբաթ պիտի կրնաս տոկալ :

— Կը տեսնե՛նք, կը տեսնենք, մոլտաց Գեղա՛մ :

Եւ դարձեալ պաղ լռութիւն մը տիրեց սրահին մէջ, ուր երկու յուսահատ հոգիներ կը չարչարուէին :

— Գեղա՛մ, ես չեմ բաժներ Գահիրէ վերադառնալու գաղափարդ, այո՛, վիժած ճամբորդութիւն մըն է ասիկա, բայց երբեք մի՛ յուսահատիր, շարունակէ ճամբադ: Բարիզէն կը թղթակցիս, նամակներովդ կը սնանիմ, մինչև որ աւարտես ընթացքդ:

— Ի՞նչ կ'ըսես, առանց քեզի մէ՛կ քայլ չեմ առներ: Վաղուան ճեպընթացով Գահիրէ պիտի վերադառնամ, եթէ կ'ուզես դուն հոս կեցիր:

— Ես հոս կրնամ ապրիլ առանց քեզի, բայց...

— Ի՞նչպէս...

— Հայրս պիտի գայ վաղը կէս օրուան թռէնով:

— Ի՞նչ ընելու:

— Օդափոխութեան, շաբաթ մը պիտի մնանք:

Գեղամ սարսուաց, ճամբորդութիւնը վիժած էր:

— Գեղա՛մ, ինչո՞ւ յանկարծ տրտմեցար...

— Այս ճամբորդութիւնը վիժա՛ծ է, վիժա՛ծ, և այս բոլորին մէջ դա՛ւ մը կայ, անգուլթ հօրս կողմէն նիւթուած. քու հայրդ ալ անմեղ չէ այս գործին մէջ. դուն իմ մեկնումէս ետքը բացուեցա՞ր հօրդ:

— Այո՛...

— Ի՞նչպէս:

— Գեղամին հետ կ'ուզեմ Բարիզ երթալ, ըսի:

— Ի՞նչ ըսաւ հայրդ,

— Բան մը չըսաւ, միայն խնդաց:

— Դուն ի՞նչ մեկնութիւն տուիր այդ խնդալուն.

— Ոչի՛նչ... արդէն վարժուած եմ ատոր:

— Ի՞նչպէս...

— Հայրս կը խնդայ սովորաբար, երբ անսպասելի առաջարկի մը առջև կը գտնէ ինքզինք:

— Յետո՞յ:

— Երկրորդեցի առաջարկս, դարձեալ խնդաց:

— Յետոյ ի՞նչ անցաւ դարձաւ,

— Զիս առանձին ձգեց ու ինք դուրս ելաւ:

— Ե՞րբ տեղի ունեցաւ ասիկայ :

— Կէս օրէն ետքը , երբ դուն մեկնած էիր . . .

— Լա՛ւ . . իրիկո՞ւնը :

— Իրիկունը , սեղանին վրայ մօրս ներկայութեանը , յանկարծ ի՛նք բացաւ խօսքը :

— Ի՞նչպէս . . .

— Պատրաստուէ՛ , վաղը պիտի մեկնիս , ըսաւ :

— Հօրաքոյրս ի՞նչ ըսաւ :

— Մամա երբեք չմիջամտեց . ընթրիքէն ետքը մաման իր առանձնասենեակը քաշուեցաւ :

— Իսկ հա՞յրդ . . .

— Հայրս խօսակցութիւնը շարունակելով , աղջիկ՛կս , ըսաւ , եկուր յետաձգէ՛ ճամբորդութիւնդ , յառաջիկայ տարի ե՛ս անձամբ պիտի տանիմ քեզ Բաբիլ . այս տարի Աղեքսանդրիա կ'իջնենք , կարճ օդափոխութիւն մը կ'ընենք , որովհեաւ , գիտես արդէն գործերս այս տարի խճողուած են , չեմ կրնար երկայն արձակուրդ մը ստանալ . դուն վաղը կ'իջնես 9.30ի ճեպընթացով , իսկ ես՝ կամ իրիկունը կը հասնիմ կամ հեաւեալ օրը . մէկ շաբաթ կը մնանք հօրեղբորդ քով , աղուոր պտոյտներ կ'ընենք և կը վերադառնանք :

— Դուն ի՞նչ ըսիր .

— Լացի , ողբացի , բայց մտիկ չըրաւ .

— Է՛հ ուրեմն . . . թող հայրդ ալ գայ , դուք հոս զուարճացէք միասին , ես Գահիրէ կը վերադառնամ , տեսնենք ո՞վ կը յոգնի :

— Բայց նաւատո՞մար . . .

— Հայրս թող խորհի , պատասխանեց Գեղամ :

Քովի սենեակէն քայլերու շշուկներ լսուեցան : Արթնցած էր Կորտոնեան զոյգը :

— Օ՛ . . . բացադանչեց Պաղտիկ պէյ , դուք արթո՞ւն էք . . .

— Հօրեղբայր, Գեղամը մեկնիլ կ'ուզէր, բռնի վար գրի:

— Ինչո՞ւ կ'աճապարես տղա՛ս, ի՞նչ կայ, սպասէ քիչ մը, տիկինը թող գայ, միասին պտոյտի կ'ելլենք:

— Ներեցէ՛ք պէյ, չպիտի կրնամ սպասել, ընկերակիցս պիտի երթամ գտնեմ:

— Ի՞նչ ընկերակից, հօրեղբայր, սուտ կը խօսի պարօն Գեղամը, մենէ չախորժիր, պատրուակով մը կ'ուզէ կծիկը դնել:

Ձեմ կարծեր, պարօն Գեղամէն չեմ յուսար:

— Հաւատացէ՛ք պէյ, ընկերակիցս կ'սպասէ, օթէլը պիտի հանդիպիմ անգամ մը:

Եւ կը պատրաստուէր մեկնիլ, երբ տիկին էլպիս՝ լայն սենեկազգեստին մէջ օրօրուելով ներս մտաւ և նայելով անոր.

— Ո՞ւր այսպէս, պարո՛ն Գեղամ, անհանգի՞ստ եղաք, ինչո՞ւ կը փախչիք:

— Քա՛ւ լիցի, տիկին, ինչո՞ւ նեղուիմ. ընկերս կ'սպասէ, պէյը գիտէ արդէն...

— Ո՛չ, ձաճա, պատրուա՛կ է, միջամտեց Հերանոյշ, պատրուա՛կ է:

Գեղամ, հակառակ կորտոնեան ղոյգին և օրիորդին թախանձանքներուն, յուսահատ նայուածք մը նետելով Հերանոյշի, մեկնեցաւ:

ԻԱ.

Տ Օ Ք Յ Օ Ր Պ Ը Տ Օ

Գեղամի յանկարծական մեկնումը շատ գէշ ազգեց օրիորդին, որ զուր կը ջանար իր շրջապատէն ծածկել իր ներքին յուզումը։ Տիկին էլպիս, ինչպէս ըսինք, հոսառու կին, կը հետեւէր իր տագերով աջջըկան մէն մի շարժումին. իսկ Պաղտիկ պէյ, ափնոցը քթին, «Ֆար տ'Ալեքսանտրի» թերթը կը քաղէր երջանիկ անտարբերութեամբ մը։

Տիկինը շատ բնական կը գտնէր Հերանոյշի թախիծը, զոր կը կարգար անոր տրտմանոյշ նայուածքին մէջ, և քանի՜ կը գիտէր անոր խռով դէմքը, ձանձրոյթ բուրոյ կերպարանքը, այնքան աւելի կը հաստատուէր իր կասկածներուն մէջ, անոր ու Գեղամի միջև գոյութիւն ունեցող գաղտնի կապերուն մասին։

Օրիորդը Գեղամին մեկնելէն ի վեր անհանգարտ էր. թիկնաթուի մը մէջ թաղուած, անխօս, կը մատնէր իր հոգին չարչարող թագուն վիշտը, իր կոյսի սիրտը կրծող որդը։

— Ինչո՞ւ չես խօսիր, աղջիկս, ըսաւ տիկին էլպիս խղելով լուսթիւնը։

— Ի՞նչ խօսիմ, ձա՞ւա՛... .

— Մի՛ պահեր մենէ, աղջիկս, Գեղամին մեկնելէն ի վեր փոխուած կը տեսնեմ քեզ... Ի՞նչ կայ, ի՞նչ կը մտածես, յայտնէ՛ մեզի։

Նոյն պահուն ձեռքի թերթը ձգեց Պաղտիկ պէյ և ափնոցը հանած, սկսաւ ապակին սրբել, միեւնոյն ժամանակ խօսակցութեան հետեւելով։

Օրիորդը միշտ մտայոյզ, կ'երերար թիկնաթուին մէջ առանց բառ մը չնչելու։

— Խօսէ՛ աղջիկս, խօսէ, պատմէ մեզի, մի քաշուիր, պատմէ մեզի գաղտնիքդ :

— Ձաձա, բողոքեց օրիորդը, ի՞նչ գաղտնիք պիտի ունենամ ես :

— Ուրեմն ինչո՞ւ երեսկախ նստած ես :

— Ես ալ չեմ գիտիր պատճառը, ձաձա, ինքզինքս լքուած կ'զգամ հոս, մի նեղանաք :

— Ինչո՞ւ պիտի նեղանանք, աղջիկս, միջամտեց պէյը, մենք քու հանգիստդ կը փափաքինք, չենք ուզեր որ վայրկեան մը տխրիս. կ'ուզե՞ս քիչ մը պըտոյտի ելլենք, ծովեզերքի զբօսարան մը չերթա՞նք :

— Ինչո՞ւ չէ, յարեց տիկինը, ելլենք, ծովեզերքը, երգեցիկ խումբը մօտիկ կ'ընենք :

Հերանոյշ միշտ լռութիւն կը պահէր, մերթ ընդ մերթ յուսահատօրէն շուրջը պտտցնելով իր աչքերը :

— Շուտով հագուէ աղջիկս, տես ի՞նչ աղուոր է է օդը, ի՛նչ անուշ կը փչէ հովը, ծովէն կուգայ, ծովէն, ել հագուէ՛ :

Յանկարծ դուռի զանգակին ձայնը լսուեցաւ :

Սպասուհին վազեց դուռը բացաւ :

— Օ՛... բացագանչեցին տէր և տիկին. կորտոնեան, բարի՛ եկաք տօքթօր,

Եւ գրեթէ գրկելով զանի, բերին սրահը : Տօքթօր Պըտօն էր :

Օրիորդը հազիւ շարժեցաւ տեղէն, չէր ճանչնար այցելուն :

— Տօքթօ՛ր, ըսաւ պէյը ձեռքովը ցոյց տալով օրիորդը. եղբօրս աղջիկը, օրիորդ Հերանոյշ :

— Անտանքե՛ մատըմուազեյ, յարեց տօքթօրը Բարիզցիի հնչումը կապկելով, և գլխարկը ձեռքին մէջ, ամբողջ իրանովը ծռելով մինչև դետին :

Սրահը նոր ոգեւորութիւն մը ստացաւ :

Ո՞վ էր տօքթօր Պըտօն :

Գեղեցիկ երիտասարդ մը, կլոր ճակատ ու կլոր դէմք. յայրատ աչքեր, գոռզ մազեր, կանացի քառուածք, միշտ ժպտուն շրթունքներ, լուրջ գիտունի հովեր, ձեռած ու չափուած բառեր՝ փոքրիկ բերնի մը մէջ, արծուեռունգ, մէկ խօսքով՝ հրապուրիչ դըրսերեւոյթով մարդ մըն էր տօքթօր Պըտօ։ Բնիկ Կեսարացի, Կորտոնեան ընտանիքին բժիշկը, Աղեքսանգրիոյ բոլոր բարեկեցիկ ընտանիքներու մէջ ազատ մուտք ունէր. անսահման մանկաբարձի մը և ծննդական գործարաններու ու ներքին զանազան հիւանդութեանց և խիտերու մասնագէտ - բժիշկի շատցուցիչ տիտղոսներովը բեռնաւոր։

Տօքթ. Պըտօ բժշկական ոչնչութիւն մըն էր, անմրցելի շաղակրատ մը. սակայն տշխարհի բոլոր շաղակրատներուն պէս ի՛նք ալ յաջողած էր իր համբաւը շինել։ Եւ ի՛նչ համբաւ...

Տօքթօր Թրուսօ... այս յորջորջումը կուտային եղբայրակիցները, որակելու համար անոր ծաղրելի ամբարտաւանութիւնը, որ յաճախ կը շեշտուէր բնականաբար մակբայով, բառ մը՝ զոր մեր տօքթօրը կը սիրէր միշտ գործածել, սովորական խօսակցութեան ընթացքում։

Աղեքսանգրիոյ մէջ շատ կը խօսուէր մանկամարդունի կնոջ մը վրայ, ազնուափայլներէն, հազիւ երեսուննոց հոյակապ գեղեցկութիւն մը. ՎիՇԱՊԱՋՈՒՆ մականունով։ Ամէն մարդ գիտէր թէ մեր տօքթօրը յաճախ կ'այցելէր այդ տիկնոջը տունը, մասնաւորաբար ցերեկները, երբ պարօնը բացակայ էր, ստիպուած ըլլալով գտնուելու իր պաշտօնին գլուխը։ Տօքթօր Պըտօ կը սիրէր այս տիկինը և որուն երեւակայական հիւանդութիւնը դարմանելու պատրուակով, անոր բնակարանը կը մտնէր կ'ելլէր։

Յաճախ, իրիկնադէմին կը տեսնուէր գեղանի տի-

կինը, շիք ու աւելի աղուորցած՝ իր լայն ու թույլ սե-
նեկազգեստին մէջ, պատշգամբ նստած կը դիտէր փո-
ղոցին անցուգարծը և տւփոտ աչքերովը անցորդնե-
րուն մէջ կը փնտռէր իր... տօքթօրը:

Տօքթօրին սիրուն հասակը կ'երևնար վերջապէս
և տիկինը ներս կը քաշուէր իսկոյն: Այսպէս, ամէն
օր տեղի կ'ունենար այս այցելութիւնը, որ ժամերով
կը տեւէր, մինչ ընտանիքի հայրը՝ պարկեշտ ու բա-
րեմիտ մարդ մը, կարեւոր հաստատութեան մը մէջ
պաշտօնեայ, տոմարներու մէջ թաղուած կ'ըլլար նոյն
պահուն...

Տօքթօր Պըտօ մարդասէր բժիշկի համբաւին ալ
տիրացած էր. անձնուէր(?), հայրենասէր(?), մարդ. նա-
խանձելի ժողովրդականութիւն մը վաստկած էր Ա-
ղեքսանդրիոյ հայ հասարակութեան, մասնաւորապէս
նորեկ գաղթականութեան մէջ, այնպէս որ Աղքատա-
խնամը զանի պաշտօնական բժիշկ կարգած էր գաղ-
թական աղքատ հիւանդներուն և մեր տօքթօրը ձը-
րիաբար(?) — աղքատախնամէն յատկացուած կ'որիկ
թոշակի մը փոխարէն — կը դարմանէր այդ տարա-
բախտները:

Մեր տօքթօրը, ախտազննութեան մէջ անբաղդա-
տելի տաղանդ մը նկատուած էր: Օր մը, գաղթային
հոսանքին առաջին ամիսները, երբ Ս. Պօղոս Պետրոս
եկեղեցիին շրջափակը, պարաֆներու մէջ իրարու վը-
րայ դիզուած գաղթականներէն մէկին մարմինին վրայ
վէրք մը կը տեսնուի, անմիջապէս կը հասնի մեր
անձնուէր(?) տօքթօրը և գիտէ՞ք ինչ կը գտնէ այդ
հասարակ վէրքին մէջ: Ժանտախտի միքրժպ մը... և
դարձեալ մեր տօքթօրին պատգամին համաձայն, Աղ-
քատախնամին ու Նպաստամատոյցին միացած Թանձա-
ժողովները կը կղզիացնեն գաղթականներուն պարաֆ-

ները: Յետոյ, թաղապետութեան բժիշկները կը հասնին և բացարձակապէս կը մերժեն ժանտախտի մը գոյութիւնը: Վէրքը քիչ օրէն կը բուժուի և անգամ մըն ալ կը փայլի մեր տօքթօրին աննման⁽⁶⁾ տաղանդը, ախտերու և մանրէներու աշխարհին մէջ:

Այս անժխտելի արժանիքին⁽¹⁾ — զմայլելի տգիտութեան ըսել կ'ուզէի — և իր կախարհող արտաքինին օգնութեամբ մեր տօքթօրը կրցած էր հասնիլ ընկերային սանդուխին կատարը, և եղած էր — ինչպէս շատ մը ջոջերու — Կորտոնեան Պաղտիկ պէյի'ն ալ տունի բժիշկը: Արգէն Պաղտիկ պէյին հետ վաղուց մշակած էր սերտ մտերմութիւն մը, անքակտելի կապեր, հիմնուած՝ փոխադարձ շահերու վրայ, որոնք յաճախ կը կարգադրուէին Աղեքսանդրիոյ Սակարանին մարմարէ սանդուխներուն գլուխը, որճարանի սեղանի մը շուրջը. հո'ն է որ այս երկու անբաժան բնկերները կը խօսակցէին օրուան հրապարակին, թուղթերուն, բամպակին, քաղաքականութեան, Նեղոսի յոր դելուն և ուրիշ տեղական կարեւոր գէպքերուն վրայ:

Պաղտիկ պէյը կը պաշտէր տօքթօրը, իսկ այս վերջինը՝ գիտուն, տաղանդաւոր բժիշկի իր համբաւին ուրիշ առաքինութիւն մըն ալ կցելու և իր նիւթական դիրքով ալ անոր դիւրախաբ միտքը կաշառելու համար, տուն գնելու ծախելու խօսքեր ալ կը բանար անոր, այնպէս որ պէյը տակաւ կը փորձուէր ինքզինք բախտաւոր կարծել քանի որ բարեկամութիւնը կը վայելէր անբաղդատելի գիտունի մը, գեղեցիկ, երիտասարդ և հազարաւոր ոսկիներու տէր բժիշկի մը որ բոլոր այս ձիրքերուն կը միացնէր նաև ամուրիի մը բացառիկ հանգամանքը:

Պաղտիկ պէյ կը խորհէր ամուսնացնել իր տունի բժիշկը. բայց որի⁸ հետ. խիստ փափուկ կէտ մըն էր ասիկա: տօքթօրին ապագայ կ'ինը, կ'ըսէր ինքնիրին

պէյը , գրամօթիտ բերէ կարեւոր գումար մը . պէտք է
ևրոպական քանի մը լեզուներ գիտնայ , սալօնի աղ-
ջիկ մը վերջապէս . ո՞վ պիտի կրնայ գոհացնել տօքթ .
Պըտօյի պէս ազնուական երիտասարդ մը . պէյը շատ
կը սիրէր իր եղբօր աղջկիկը և իր այս հայրական գո-
րովին մէջ , Հերանոյշ կը ներկայանար իրեն , իբրեւ
տիպար ընկերուհի մը , վերը յիշուած յատկութիւննե-
րով և զարգացումով օժտուած , որ պիտի կրնար եր-
ջանիկ ընել տօքթօրը : Կը մտածէր թէ , Հերանոյշ ֆի-
գիքական , մտաւորական ու բարոյական գեղեցկու-
թիւններէն զատ — որոնցմէ ունի կ'ըսէր , մեծ քա-
նակով — պատկառելի օժիտ մըն ալ կրնար բերել բը-
ժիշկին . չէ՞ որ Սաւուղ էֆէնտի թոռն էր Հերանոյշ .
պէյը կը մտածէր տօքթօրին ուղեղը պեղել ու զանի
պատրաստել ուղեղու իր եղբօր աղջկան ձեռքը :

Վերադառնանք հիմա սրահը :

Պաղտիկ պէյ , Հերանոյշը տօքթօրին ներկայա-
ցնելէ յետոյ .

— Հերանոյշ , ըսաւ , ձեռքը սեղմէ՛ տօքթ . Պը-
տօյին , մեր տունին ըստիկը , ամենէն անկեղծ և ազ-
նիւ բարեկամ մը , Կորտոնեան ընտանիքին :

— Սե գղօ՛ . . . ընդամիջեց տօքթօրը ժպտելով , չա-
փազանց կը շոյէք զիս , պէյ , շնորհակա՛լ եմ , բնա-
կանաբար երախտապարտ եմ ձեր ազնուութեան :

Եւ ձէնթլմէնի մը ձեւերով սեղմեց օբիորդին փա-
փուկ ձեռքը , մինչ այս վերջինը , առաջին հանդի-
պումի'ն արդէն հակակրանք մը կ'զգար իր ներսիդին
այդ մարդուն դէմ :

Քանի մը քաղաքավարական բառեր միայն փո-
խանակուեցան այս երկու նոր ծանօթներուն միջև և
յետոյ լուսթիւնը պատեց սրահը :

Տօքթօր Պըտօ , պէյին հետ խօսակցութեան բըռ-

նուած թէւ, չէր դադրեր խորհրդաւոր քթիթներով խօսակցելէ օրիորդին հետ, որ սակայն, սառն անտարբերութիւն մը ցոյց կուտար, սրահին անկիւնի իր թիկնաթոռին մէջ թաղուած ։

Տօքթօրը չպիտի կրնար հանդուրժել օրիորդին այսքան ցուրտ վերաբերումին . կը զգար թէ չպիտի կրնար դարպաս ընել անոր, սակայն, մի.ս կողմէ, կը յուսար հօրեղբայր պէյլին բարեկամութեանը շնորհիւ մօտենալ այդ գոռոզ գեղեցկութեան և ի վերջոյ յաղթել, տիրանալ անոր ։ Ուստի, օրիորդին ձեռքը խնդրելու սիրուն հեռանկարէն դիւթուած, խօսակցութիւնը դարձուց յանկարծ գիտական խրթին նիւթերու վրայ, որոնց մէջ անվիճելի հեղինակութիւն մը դնելու համար, ինքզինք կը բազմապատկէր, և կը ճգնէր օրիորդին ներկայութեանը ցուցադրել իր մասնագիտական հմտութիւններուն անսպասելի պաշարը . իսկ պէյլը, այդ անմատչելի նիւթին, այդ գիտական գաղտնիքներու վիթխարի կոյտին առջև ապշահար, բերանաբաց կը մնար, մինչ օրիորդը, բաւական զարգացած միտք . առանց դժուարութեան, կ'ըմբռնէր այդ ճոռոմութիւններուն ողբալի ունայնութիւնը ։

Տօքթօրը կը կատղէր երթալով, նիւթէ նիւթ կը ցատկուտէր, շահագրգռելու համար հպարտ օրիորդը ։

Բոլոր աստղերու շրջանը, արեւային կամ լուսնային խաւարումները, մօլորակներու բնակելիութիւնը, մթնոլորտային բներեւոյթները, ճախարակի մը պէս կը դառնային իր լեզուին տակ, և սակայն, օրիորդը միշտ անտարբեր կը թուէր ։ Խեղճ տօքթօր Պըտօ, մերթ երկինքը կը սլանար, բնութեան տիեզերական ներգաշնակութիւնը պարզելու, և մերթ երկրին խորքը կ'իջնէր, նախապատմական դարերու խաւերը քրքրելու համար . Գիտութեան գանձերը

սպառելէ յետոյ, գեղարուեստներուն աշխարհը կը փոխադրուէր :

Օրիորդը յանկարծ շտկուեցաւ թիկնաթռոն մէջ և դէմքի գծերն ծամածռութիւնով մը արհամարհոտ նայուածք մը նետելով տօքթ . Պըտօյին .

— Օ՛, բացազանչեց հեգնոտ ժպիտով մը, տօքթօ՛ր, ծովածաւալ հմտութիւն մը ցոյց կուտաք . անսիգլորեցի՛ մըն էք . . . :

— Շնորհակա՛լ եմ, օրի՛որդ, յարեց տօքթօրը զգածուած շեշտով մը, բնականաբար ձեր ներողամիտ ազնուութեան կը պարտիմ այօքան գովեստի շուայլանք իմ հասցէիս, սակայն բնականաբար, օրի՛որդ, ընդգրկած ասպարէզիս բերմամբ, ստիպուած եմ յաճախ հետազօտել կազմախօսական բներեւոյթներու ծագումը, պատճառները, և պէ՛տք է խոստովանիմ, յաջողած եմ տիրանալ վերլուծելու դժբնական մեթոտի մը, որուն կը պարտիմ ձեռք բերած ծանօթութիւններս, և յետոյ, օրի՛որդ կեանքի պայքարը մղելու հարկին տա՛կ է որ ընտրած եմ բժշկութեան արուեստը . բնականաբար պիտի զարմանաք, երբ ըսեմ ձեզի թէ՛ գեղարուեստներուն սէրը բնածին է իմ մէջս, մանաւանդ անզսպելի հակում մը, կոչում մը կը զգամ բանաստեղծութեան համար, բնականաբար, ո՛չ նուազ կը սիրեմ նկարչութիւնը . սալօնիս մէջ Այվազօֆսկիի քանի մը ծովանկարներ պիտի տեսնէք, եթէ երբէք հաճիք օր մը զիս պատուել ձեր շնորհաբեր ներկայութեամբ :

— Կը շնորհաւորեմ, տօքթօ՛ր, ընդմիջեց օրիորդը, կեղծ համակրանքի թօնով մը, կը գնահատեմ ձեր գեղարուեստագէտի ճաշակը, դժբաղդաբար հազուադէպ երեւոյթ մը՝ բժշկական աշխարհին մէջ . կ'ե-

րեւայ թէ, տօքթօ՛ր, զիտուծեան հետ հաւասարապէս մշակած էք գրականութիւնը:

Տօքթօր Պըտօն իր փառքի գագաթնակէտէն կը դիտէր Պաղտիկ պէյի զմայլուն դէմքը, համակ միամտութիւն ու բարութիւն: Հպարտօրէն կը խորհէր թէ վերջապէս լեզու հանած էր օրիորդը, որուն կը ցանկար ա՛յնքան կղկաթօրէն:

— Օրիո՛րդ, ըսաւ, շնորհակալ եմ ձեր գնահատումէն որ զիս այնքան կը գգուէ, սակայն պէտք է խոստովանիմ, գեղարուեստի սիրող մըն եմ, երաժըշտութիւնը, նկարչութիւնը, բանաստեղծութիւնը պաշտելու չափ կը սիրեմ, մանաւանդ կը կարգաւ յաճախ Միւսէի Գիօեբեերը:

— Լամարթին ալ կը կարգա՞ք:

— Բնականաբար, պատասխանեց տօքթօրը, հոգիէ թէ միայն անունը լսած ըլլար:

— Ի՞նչպէս գտած էք Լա օիւք սեօն անժը, Մեֆիդասիօնները, Ժօսլէնը, Ռաֆայէլ, Կռացիլլան:

— Օ՛հ, սքանչելի բանաստեղծոկթիւններ են...

Տօքթօրը երջանիկ էր. կ'ուզէր շարունակել խօսակցութիւնը որ տակաւ շահագրգիռ կը դառնար իրեն համար. սակայն, տիկին իլպիսի դիմագծերուն վրայ դժգոհութեան ու ձանձրոյթի ամպեր նշմարելով, ինքզինք ստիպուած կը տեսնէր կարճ կապելու:

Ժամացոյցը նայեցաւ...

— Օ՛հ, պէ՛յ շատ ուշ է ժամանակը կ'անցնի՛:

— Ինչո՞ւ կ'աճապարէք, յարեց տիկին իլպիս կէս բերնով մը, իրիկունը միասին անցնենք:

— Ներեցէ՛ք, հիւանդ ունիմ, պէտք է մեկնիմ, կ'սպասեն...

— Է՛հ ուրեմն, չեմ ստիպեր:

Տօքթօրը կը յոստար գոնէ բառ մը լսել այդ մա-

սին օրիորդին բերնէն , , իսկ օրիորդը յամտո լռու-
թիւն մը կը պահէր :

Տօքթօրը անգամ մըն ալ նայելով ժամացոյցը ոտ-
քի ելաւ , և

— Ներեցէ՛ք , ըսաւ , պիտի մեկնիմ . շա՛տ ուշ է
արդէն :

Կորտոնեան զոյգը և օրիորդը ոտքի ելան իսկոյն
և մինչև սանդուխին գլուխը տօքթօրին ընկերացան :

Տօքթօր Պըտօ ձեռքի սեղմումներով ու փաղա-
քուշ կերպերով հրաժեշտ առաւ բարեկամ ընտանի-
քէն , և նազենի քայլերով վար իջաւ աստիճաններէն :

Երբ վերստին սրահը վերադարձան , Պաղտիկ պէյ
դառնալով օրիորդին , հարցուց անձկայոյզ դէմքով մը .

— Ի՞նչպէս դտար , Հերանո՛յշ :

— Ի՞նչը . . .

— Մեր տօքթօ՛րը :

— Շառլաթա՛ն մը , կեղծաւո՛ր մը , ամբարտա-
ւա՛ն մը . հօրեղբայ՛ր շա՛տ երես էք տուեր :

— Ինչէ՞ն , հարցուց պէյը շուարած :

— Յայրատ աչքերը , հօրեղբայր , շատ բան կը
խօսին . . .

— Աղջի՛կս , միջամտեց տիկին Էլպիս , այսքան
տարի է մեզի կը յաճախէ , տունի բժիշկ է , վնաս մը
չենք տեսած երեսէն :

— Կրնա՛յ ըլլալ , մըմնջեց Հերանոյշ , բայց կը
ներէ՛ք ձաճա՛ , ես չախորժեցայ , խիստ յոռի տպա-
ւորութիւն մը թողուց վրաս , ամենադէտ տգէ՛տ մը
պարզապէս . . .

Պաղտիկ պէյի դէմքը յանկարծ կծկուեցաւ . կը
զգար թէ իր եղբօր աղջիկը վարակուած էր ուրիշէ և
թէ ապահովապէս պիտի մերժէր տօքթօրին կողմէ
մատուցուելիք ո և է առաջարկ . սակայն միւս կող-

մէ, իր մանկական միամտութեան մէջ կը կարծէր թէ պիտի յաջողէր կարգի բերել զանի. ուստի, բարի հօր մը գորովոտ նայուածքովը ժպտելով.

— Աղջիկս, ըսաւ, ինչո՞ւ այսքան կ'արհամարհես մեր տօքթօրը, չես գիտեր ինչ մեծ պատիւ կը վայելէ ազգային թէ օտար շրջանակներու մէջ, ևրոպական համբաւի մը տիրացած է տն:

— Կրնա՞յ ըլլալ, հօրեղբայր: սակայն զիս չի շահազրգուեր, ինծի համար շառլաթան մըն է այդ մարգուկը:

Պաղտիկ պէյ լռեց, ա'լ չարտասանեց տօքթօրին անունը. հասկցաւ, Հերանոյշ ուրիշ մը կը սիրէր:

Օրիորդին սիրտը կը նեղանար, ինքզինք բանտարկուած կ'զգար իր հօրեղբօր բնակարանին մէջ, որ իրեն դժոխք մը կը թուէր Գեղամի մեկնելէն ի վեր:

— Ձաճա՛, ըսաւ, քիչ մը քարափ երկննանք, ծովի օդ առնենք...

— Շա՛տ աղէկ աղջիկս, մրմնջեց պէյը:

Կէս ժամ ետքը կառք մը կանգ կ'առնէր Ռամէի կայարանին մօտերը, և մէջէն դուրս կ'ելլէր Կորտոնեան զոյգը՝ օրիորդ Հերանոյշին հետ:

ԻԹ .

Խ Զ ՈՒ Մ Ը

Երկու տարի անցած էր այն օրէն , ուր տօքթօր Պըտօն օրիորդ Հերանոյշի հանդիպեցաւ Պաղտիկ պէյի բնակարանին մէջ : Այդ քսանեւոյրս ամիսներուն մէջ , դժբաղդ աղջկան կեանքը մեծ յեղաշրջումներ կրած էր :

Գեղամ , Կորտոնեան Պաղտիկ պէյէն հրաժեշտ առնելէ յետոյ , Օթէլ Պօնառ գացած և հետեւեալ օրն իսկ վերադարձած էր Գահիրէ , յետաձգելով Բարիզի ճամբորդութիւնը , զոր ինք կ'երազէր կատարել իր սիրուհիին հետ : Սակայն , յետոյ , մօրը թախսանձանքներէն ու պաղատագին արցունքներէն պարտուած , ստիպուած էր դարձեալ ճամբորդել նոյն նաւատուստով , Բարիզի մէջ իր ուսանողութեան ընթացքը կարենալ աւարտելու համար :

Անդին՝ Հերանոյշ : իր բացակայ սիրականին սուգը սրտին մէջ , և իր ծնողքին ստեղծած գայթակղութիւններէն նոզկացած , ինքզինք բոլորովին լքած էր , ընկերութիւններէ միշտ խուսող , մարդատեաց մեհակեցիկ մը , օրերով , շաբաթներով կ'արգելափակէր ինքզինք Շուպրայի պարտէզներուն մէջ կորսուած իրենց տանը մէջ . հազիւ երբեմն պատշգամբ կ'երեւար , ընդհանրապէս վերջալոյսներու պահուն , օրրաթողի մը մէջ անփութօրէն թաղուած , գիրքի մը մէջ խորասոյզ : Այսպէս ժամերով հոն կը մնար , նոյն գիրքին մէջ , մահամերձ արեւի մը դալկան ճառագայթներուն գալարումներն ու շառագոյն ամպերու յեղիւզուկ պատկերները գիտելով :

Վերջալոյսի բոսոր բոցերուն մէջ , սրունք հոգե-

ւարքի չարչարանքներէ քրտնած, յուսահատօրէն կը նետուէին մօտեցող գիշերուան գիրկը, ցուրտ պատանքով մը փաթթուած, Հերանոյշ կը յիշէր իր քայքայուող էութեան մէջ գոյացած պարսպը, և արշաւող ստուերներու սարսուռներուն մէջ կը նշմարէր իր յոյսերու մարմրուն ջահը, և իր անմեղ երազներուն ու սէրերուն հոգեւարքը: Պահ մը վեր կ'առնէր իր աղուոր աչքերը, և մեղամաղձոտ նայուածք մը կ'ուղղէր մշուշապատ հորիզոնին, ուր աչնան հովերու մտրակներէն հալածական ամպերու կարաւան մը կը վազէր:

Սակայն ինչո՞ւ այս յեղաշրջումը: Հերանոյշ ա'լ չէր պատկաներ ապրող աշխարհին. ողջերու հետ ա'լ չէր մտներ ընկերակցութիւններու շրջանակին մէջ, ա'լ չէր մասնակցեր ընտանեկան խնջոյքներու. կ'ատէր երեկոյթները, խրախճանքները, կը խուսէր երգ ու պարէ, արիւնը թռնաւորուած էր անոր երակներուն մէջ, հիւանդ հոգի մը կ'ապրէր անոր ա'յնքան գեղեցիկ մարմինին մէջ, անոր տակաւ հիւծող կուրծքին տակ սիրտ մը բաբախող, անոր երբեմնի վարդայտերուն վրայէն մահուան հով մը սահած էր. անոր երբեմնի հուրքոտ աչքերը, պաղատող նայուածքներով, մահուան ոգիէն կը հրաւիրուէին:

Քիչ անգամներ, երբ դուրս կ'ելէր կարճատեւ պտոյտի մը համար, Շուպրայի ծառուղիին երկայքը. դէպի Շիքօլանիի պալատը, — որուն սեփականատէրը դարձած էր իր մօրեղբայրը — անցորդները խորհրդաւոր ակնարկներով իրարու ցոյց տալով Հերանոյշը.

— Խեղճ աղջիկ. կը փոփոսային իրարու ականջին, հատե՛ր է. հատե՛ր...

— Թոքա՛խտ է, թոքա՛խտ, կ'ըսէր ուրիշ մը, արգահատող շեշտով մը:

— Կմա՛խք մըն է, ուրուակա՛ն մը, կը հեծէր
ուրիշ անցորդ մը, հէ՛ք աղջիկ...

Իսկ Հերանոյշ սեւերուն մէջ աւելի աղուոր, նար-
մանազուկ, մտածկոտ, մեկամաղձոտ, կը քալէր ա-
ռանց շուրջը դիտելու:

Անի խզած էր բոլոր կապերը դուստի աշխարհին
հետ, ինք իր մէջ առանձնացած կ'ապրէր. ունէր անի
իր ուրոյն աշխարհը, շուրջի առարկաները չէին շա-
հազրգուեր զանի, ոչ ալ այդ վայրերու պատահական
այցելուները: Աշնանավերջի տխուր օրերուն մէջ, յա-
ճախ կը սիրէր ընել այդ պտոյտները Շուպրայի եր-
կայն ծառուղիներուն մէջէն: Ծառերը մերկացած,
դեղնած տերեւներու դիակոյտ մը կը ծածկէր այդ ա-
մայի ճամբան, որ միայն կիրակի օրերը, վերջալոյսի
պահուն, քիչ մը կ'ոգեւորուէր երկսեռ շրջիկներով ու-
րոնք երջանիկ ընտանիքներ, հոն կուգային զրօսանքի:

Մենաշրջիկ աղջիկը, սե ու թունաւոր խոկերու
ներքեւ ընկճուած, իր դաւկահար ճակատը կը հանդ-
չեցնէր ծառի մը բունին. պահ մը կանգ առած, կը
դիտէր հեռուն, անհուն անապատին վերեւ սաւառնող
ճառագայթի փշրանքներուն և սրարչաւ ամպերուն
տեսարանը: Անդիէն, քանի մը հարիւր քայլ հեռուէն,
վեհափառ Նեղոսին խուլ խոնգիւնը կը հասնէր, մինչ
անապատի բուրգերուն գազաթէն սուրացող հով մը
կուգար շոյել վշտահար աղջկան թաւիշ երեսները:

Օր մը, այդ պտոյտներէն մէկին մէջ, Հերանոյշ
դարձեալ առանձին, խոկուն ու թախծոտ դէմքով մը,
ծառի մը կռթնած վերջալոյսի վայրկեանները կ'ըմ-
բոշխնէր, դարձեալ երազկոտ, արեւմուտը կը դիտէր
ու կը հառաչէր ազազուն տերեւներուն դէմ, որոնք իր
փափուկ ոտքերուն ներքեւ կը խշրտային: Ա՛խ, կը
հեծէր անի տրտում ու ցաւագին ձայնով մը, ո՛րքան
ինծի կը նմանին այս տերեւները, իմ կեանքիս. որ

ամառը չի տեսած ո՛չ ալ աշունը, գարնան մէջ կը խամրի. ի՛նչ տարբերութիւն կայ, կ'ըսէր ան ինքնիրեն, իմ ու Տերեւաքաղիի մահամերձ հիւանդին միջեւ, ա՛յն հիւանդին, որ առտուն կանուխ, իր մանկութեան սիրելի անտառը զնաց գիմաւորելու համար իր մահուան ոգին. ի՛մ ալ կեանքիս մօտ է վախճանը, կ'ըսէր, ու կուլար Հերանոյշ:

Հեռաւոր հորիզոնը բռնող բոցերը կը մարէին տակաւ, երկինքը կ'ստուերանար ու միայն քանի մը չէկ ամպիկներու խմբեր կը ծփծփային վճիտ կապոյտին մէջ:

Գիշերը դանդաղօրէն կը մօտենար, Հերանոյշ սթափեցաւ, ինքզինք ժողվեց, շուրջը նայեցաւ ու շօշափեց մութը որ հետզհետէ կը թանձրանար:

Վերադարձի բոպէն մօտեցած էր, ուստի դարձեալ սկսաւ քալել կ'ուզէր շուտով հասնիլ Շիգօլանիի պալատը, ուր կը յուսար հանդիպիլ իր գեռատի մօրեղբորդիներուն, որոնք սովորաբար, գրեթէ ամէն իրիկուն հոն կուգային գնդակ խաղալու, և անոնց միջոցաւ կ'ստանար Գեղամի նամակները, զորոնք Բարիկէ կը ղրկէր այս վերջինը:

Հերանոյշ չէր սխալած, հազիւ հասած պալատին արտաքին գոռոնն առջեւ, հեռուէն նշմարեց փոքրիկները, որոնք գնդակ կը խաղաչին շրջափակին մէջ, առանց նշմարուելու ներս մտաւ ու մօտեցաւ անոնց:

— Օ՛, օրի՛հդ, օրի՛հդ ըստ քանակեցին փոքրիկ մօրեղբորդիները, վազելով դէպի Հերանոյշի կողմը:

Յետոյ, փոքրիկներէն մին, հանեց գրպանէն նամակ մը. գար երկնցնելով.

— Օրի՛հդ, ըսաւ գիտէ՞ք, ա՛յսօր բերաւ ցրուիչը:

Հերանոյշ առաւ նամակը և անմիջապէս ճանչցաւ գիրը, Գեղամէն էր: Ա՛լ չէր կրնար ուղարկել, առանց մնաս բարովի հապճեպով մը բաժնուեցաւ փոքրիկներէն ու վերստին իրենց բնակարանին ճամբան բռնեց:

Մութը տարածուած էր արդէն, դէմքերը հա-

գիւ կ'որոշուէին, երբ Հերանոյշ անհամբեր շարժումով մը բացաւ նամակը և փողոցի լապտերներուն լոյսովը փորձեց կարդալ զայն, առանց կարեւորութիւն ընծայելու բոլորտիքի անցուդարձին:

Իրենց բնակարանը հասնելէ առաջ թերեւս հինգ անգամ կարդացած էր նամակը, և սակայն, դարձեալ կ'ուզէր կարդալ. չէ՞ որ բացակայ սիրականէն էր:

Ոչ ոք կար տունը, սպասուհին միայն լոյսերը վառած, բակին մէջ կը պտտէր, սպասելով դիմաւորելու իր տիրուհին որ երեք ժամէ ի վեր բացակայ էր:

Հերանոյշ պարտէզի դռնակը բացաւ զգուշօրէն, սողոսկելով ներս մտաւ, վեր ելաւ առանձնացաւ իր սենեակը, վառեց դրասեղանին լամպը և վերստին կարդալ սկսաւ նամակը, որուն պարունակութեան հետ չէր կրնար հաշտուիլ:

Գեղամ կը գրէր թէ՛ ինք զգուած էր Բարիզի աղմկոտ կեանքէն, եւ թէ՛ քանիցս հօրմէն արտօնութիւն խնդրած էր Գահիրէ վերադառնալու. բայց, կը գրէր Գեղամ, իր հայրը կը զլանար միշտ այդ արտօնութիւնը, առարկելով թէ՛ լաւ չէր ընդհատել ուսման ընթացքը: Յետոյ, առանց ընելու փոքրիկ ակնարկութիւն մը, ո՛չ իսկ բառ մը յիշելու իրեց ա՛յնքան քաղցր անցեալի մասին, սառն ու ճով մը կը հաղորդէր Հերանոյշի թէ՛ Բարիզի աղջիկները միայն կապած էին իր ոտքերը, թէ՛ իրեն համար շատ դժուար և թերեւս դառն ու անկարելի պիտի ըլլար հրաժարիլ անոնց հեշտալի ընկերակցութենէն: Գեղամ կը ծաղրէր, կը նախատէր Գահիրէի աղջիկները, նո՛յն իսկ ամիսնէն զարգացածները, առանց բացառութեան, և անգուլթ հեգնանք մըն ալ խառնելով իր այդքան ցուրտ ուճին, չէր խղճահարեր վիրաւորելու Հերանոյշի պէս զգայուն աղջկան մը — որ իր տիրուհին պիտի ըլլար — փափուկ սիրտը:

Հերանոյշ, նամակին այդ տողերը կրկին ու կրկին կը կարդար, իր աչքերուն չէր հաւատար. արդեօք երա՞ջ է, կը խորհէր, Գեղամի ձեռքերը պիտի կրնայի՞ն շարել այս տողերը... ո՛չ, ո՛չ, Գեղամս չի՛ դաւեր, հրեշտակի մը հոգի կը կրէ անի... գիրը Գեղամիս է, բայց խօսքե՞րը...

Ու մետաքսի թաշկինակովը կը սրբէր իր արցունքոտ աչքերը. որոնք կ'այրէին:

Սակայն Գեղամէն էր նամակը, ի վերջոյ ատոր համոզուեցաւ դժբախտ աղջիկը, մանաւանդ երբ աչքին զարկաւ հետեւեալ պարբերութիւնը. — «Ազա՛տ էք այսուհետեւ, օրիո՛րդ, կրնաք խզուած նկատել մեր... կապերը. շարժառիթը մի՛ հարցնէք, ատիկա գաղտնիք մը պիտի մնայ մինչև գերեզման. ջանացէ՛ք վանել ձեր մտքէն իմ պատկերս. դուք սիրելու համար ծնած էք, սիրեցէ՛ք ուրեմն ուրիշ մը: ու զի՛ մոռնալու համար ա՛լ մի գրէք ինծիս»

Սակայն ինչո՞ւ այս խզումը, կը հարցնէր ինքնիրեն, իրեն դէմ ի՞նչ ըրի, որպէսզի յանկարծ այսպէս անգթօրէն լքուիմ հիմա:

Ու գլուխը գրասեղանին վրայ ինկած, յորդ արցունքներովը կ'ողողէր նամակը: Յետոյ, քիչ մը ինքզինքը ամփոփելով, ոտքի կ'ելլէր, ման կուգար սենեակին մէջ, կը մօտենար սեղանին, նամակը կ'առնէր վերստին ու կը փորձէր անգամ մըն ալ աչքէ անցնել զայն:

Ա՛լ կասկած չկար. խզումը բացարձակ էր... Բարիգուհիները տիրացած էին Գեղամի, ո՛չ միայն քսաւ կին. այլ նոյն իսկ անոր սրտին, և Գեղամ գաղրած էր զինքը սիրելէ...

Նոյն պահուն վարէն լսուեցաւ դրան զանգակին ձայնը. տիկին Սիրանոյշ կը վերագառնար:

Հերանոյշ միշտ ման կուգար սենեակին մէջ մենախօսելով :

Տիկինը վեր ելաւ և իր սովորութեան համեմատ իր ննջասենեակը մտնելէ առաջ անոր այցնելից ու գորովոտ ձայնով մը .

— Ի՞նչ ես եղեր աղջիկս , ըսաւ ինչո՞ւ լացեր ես :

Հերանոյշ չի պատասխանեց , չափազանց յուզուած էր , որպէսզի կարենար գոհացնել մօրը հետաքրքրուած թիւնը :

— Ինչո՞ւ չես խօսիր աղջիկս :

— Մամա՛ , հանգիստ ձգէ զիս . . .

— Ի՞նչ կայ , հոգիս :

Հերանոյշ ա՛լ չի խօսեցաւ , գրասեղանին առջև անցաւ ու գլուխը ծռած , սկսաւ խոկալ :

Տիկին Սիրանոյշ ծանօթ էր իր աղջկան բնաւորութեան . ա՛լ չի կրկնեց հարցումը , քաշուեցաւ իր ննջասենեակը :

Ասդին , Հերանոյշ , վերստին քաղելով Գեղամին նամակը , կը մնջէր .

— Խղումը վերջնական է . . .

Խ Ե Ն Դ Ե Ց Ա Մ

Հերանոյշ կը տառապէր. Գեղամի ծանօթ նամակը խորունկ վիշտ մը բացած էր անոր սրտին մէջ, ուր չը սպիացած վէրքեր կը կոտտային:

Իր ծնողքի բնակարանին մէջ յամառօրէն բանտարկուած հէք աղջիկը, խզումէն ետքը բոլորովին առանձին կ'ապրէր: արտաքին աշխարհին հետ իր կապերը խզած, ինքզինք կը զրկէր նոյն իսկ իր սովորական պտոյտներէն, որոնք այնքան սիրելի էին իրեն, Շուպրայի հովանուտ ճամբուն եզերքը: Ոչ պարտէզը կ'իջնէր, ո'չ ալ փողոցը կ'ելլէր. միշտ իր սենեակը քաշուած, իրեն անբաժան ընկերներուն՝ սիրային վէպերուն մէջ թաղուած, իր տխուր ճակատագիրը կ'ողբար, կ'անիծէր անգութ աշխարհը, միջաժայրը, ուր սակայն դատապարտուած էր քաշքշելու իր տառապանքը: Յաճախ կը մոռնար ճաշել, դիշերներ կը լուսցնէր հոն, իր առանձնոցին մէջ. հազիւ երբեմն պատշգամբ կ'ելլէր՝ երազուն, յուսահատ ու թախծոտ նայուածք մը նետելու անամպ երկինքի պլպլուն աստղերուն:

Սրտակից ընկերուհի մը չունէր, որուն անի կանար իր սիրտը բանալ ու պատմել իր ներքին վիշտը: Մայրապետներու դպրոցին մէջ մեծցած, խստակրօն վարչութեան մը տակ, երբեք առիթ չէր ունեցած հետեմութիւններ մշակելու. բոլոր իր ընկերուհիները բաւական ժամանակէ ի վեր դադրեցուցած էին իրենց այցելութիւնները. արդէն մէկ քանինները սև սքեմը հագած, մենաստանին մէջ կը ծառայէին. միւսները, չա'մ ամուսնացած էին և կամ ջոջերու

տուններուն մէջ տեղաւորուած վարժուհիներ , փոքրիկ-ները կը դաստիարակէին : Աշխարհը մութ զնտան մըն էր , ուր նետուած , երազներուն թեւերը փչրուած , չարչարուող հոգի մըն էր ինք : Կը յիշէր անոյշ գիշերները՝ կիզէի քարայրին մէջ , լուսնկային , իր ապրած այն հեշտալի գիշերները , որոնք աւա՛ղ , անդարձակի կորսուեցան , կ'ըսէր Հերանոյշ ինքնիրեն . . . Անխիղճ , կը հեծկտար ան , լուսանքներ ժայթքելով Գեղամի հասցէին , որ ո՛վ գիտէ , նոյն պահուն ո՞ր բարիգուհին կը հետապնդէր մայթերուն վրայ . անգո՛ւթ , ա՛յսքան շուտ , հա՞... : Ա՞յսպէս պիտի խաբէիր , վա՛տ , ա՞յսպէս պիտի ուրանայիր , ապերա՛խտ , ա՞յսպէս պիտի լքէիր անմեղ աղջիկ մը , որ ուխտած էր ինքզինք զոհել քեզի . սիրուհի մը , որ իր սիրտը , իր ապագան , իր կեանքը , իր պատիւը , ի՛նչ հոգի՛ն կապած էր քեզի , անգո՛ւթ . . . :

Մութին մէջ կուլար , ու խաւարը կը ծծէր անոր արցունքները : Եւ օրէ օր կը նիհարնար , կը հալէր , կը հատնէր՝ սուրբի մը պատկերին առջև կախուած կանթեղի մը վերջին պլպուեքին պէս , ու այս հա-նուամը կը տեւէր տակաւին : Երբեմն , յուսահատ մայր-կեանքներու մէջ , կը խորհէր իր մօրը բացուիլ , աղա-ղակել անոր երեսին իր անէծքը . բայց ո՞ւր էր իր մայրը . . . :

Օ՛հ , իր մա՛յրը շաբաթը մէկ՝ հոմանի մը կը փոխէր . Տէրտէրեանը վաղո՞ւց լքեր , ուրիշ մը ձգած էր իր . . . ծուղակը :

Իսկ հա՞յրը . . . :

Դժբա՛խտ Հերանոյշ , կը մտածէր թէ լքուած մըն էր ինք , այլեւս ողջերու հետ հասարակաց ոչինչ ունէր . . . :

Հերանոյշի հոգեկան այս վիճակը վերլուծել ու իր էութեան մէջ բացուած անգունդը կարենալ չափելու

համար, պէտք է անգամ մը յետադարձ ակնարկ մը նետենք այն երկու տարիներուն վրայ, որոնք բոլորած էին տօքթօր Պըտօյի չարաշուք հանդիպումէն ի վեր՝ Կորտոնեան Պաղտիկ պէյի բնակարանին մէջ. պէտք է գէթ հակիրճօրէն յիշենք բոլոր իրադարձութիւնները, որոնց մէջէն անցաւ այս տարաբախտ աղջըկան կեանքը:

Տօքթօր Պըտօ ծանօթ է արդէն մեր ընթերցողներուն, իբրեւ ծանծաղամիտ ամբարտաւան մը, որ մարդասէրի, ազգասէրի, գիտունի, իմաստասէրի դիմակներուն տակ իր դձուձ ու ծիծաղելի եսը կը քշէր առաջ և իր կեղծ ազնուականի հովերէն ու կախարդ արտաքինէն հրապուրուած ռամիկներու ստուար մեծամասնութիւն մը շահագործելով է որ կ'ասլահովէր իր դիւրին կեանքը. միւսնոյն ժամանակ կը տիրանար անիրաւ համբաւի մը:

Տօքթ. Պըտօ չէր ճանչնար ո՛չ մէկ յորբութիւն, բացի շահէն. իր պաշտամունքին միակ առարկան էր դրամը. անի միայն մէ'կ մտաւորպար կը հետապնէր. հարստանա՛լ: Սակայն ի՞նչպէս... մեծագումար դրամօժիտով աղջկան մը հետ ամուսնութիւն մը կ'ընէր. անա՛ հարստանալու ապահով ճամբան, կ'ըսէր ինքնիրեն տօքթօրը, օրիորդ մը կ'ուզեմ ինծի կնութեան, զեղանի, ծաղկաւոր. ազնուական ու զարգացած օրիորդ մը. որ իրեն բերէ ո՛չ միայն կարեւոր դրամօժիտ, այլ և ըլլայ ունեւոր, բայց ալեւոր ծնողքի մը միակ ժառանգորդուհին:

Ո՞վ էր արդեօք, ո՞վ կ'ընար ըլլալ այդ երազուած աղջիկը...:

Տօքթօրը, սովորաբար. գիշերները հազիւ անկողին մտած՝ կ'որոճար, մէկիկ մէկիկ աչքին առջև կը բերէր բոլոր ընտանիքները. Եգիպտոսի երկու մայրաքաղաքներուն՝ Գահիրէի և Ալեքսանդրիոյ մէջ

հաստատուած հայ զաղութներուն, որոնց հետ յաջողած էր արդէն մշակել բաւական մտերիմ յարաբերութիւններ, յուսալով այդ ճամբով հասնիլ իր նպատակին: Կ'զգար թէ, դիմումի մը պարագային չպիտի մերժուէր ինք, սակայն կը վարանէր ընտրութեան մէջ. որմէ՞ սկսէր պիտի: Իր պահանջած պայմանները լրացնող աղջիկներուն թիւը մեծ էր. մէկը միւսէն աղուոր, բարձրագոյն կրթութիւն ու զարգացում ստացած աղջիկներ, հաւասարապէս աղետական տիտղոսը կրող ջով ընտանիքներու զաւակներ, որոնք իրենց բաղդին վրայ կը հսկէին, սպասելով: Ասոնց մէջէն մէկ քանիններուն սկսած էր արդէն դարպաս ընել և այդ պատրուակին տակ, ասոնց մայրերուն, բնականաբար դեռ իրեն թարմութիւնը պահած վաւաչոտներուն ալ որպիսութիւնը հարցնելու չէր թերացած:

Մերթ ընդ մերթ ամիսը մէկ, զրոյց մը կը շրջէր խօսք կապի, նոյն իսկ նշանտուքի, բ' լորը տօքթօքին կողմէ հրապարակ նետուած, որպէսզի իր անձու վը շահագրգռել տար այդ կարգի ընտանիքները, աւելի արգիւնաբեր ամուսնութիւն մը կնքելու անզրսպելի եռանդով մը: Սակայն, այդ ընտանիքներուն մեծ մասը, ժամանակի ընթացքին մէջ, մասնաւոր չփուլնելու շնորհիւ կրցած էին մօտէն դիտել, ուսումնասիրել թեկնածու տօքթօրին վարքն ու բարքը, նիստ ու կացը, իսկական արժէքը, եթէ երբէք ունէր, և ի վերջոյ հեռզհեաէ ուժանալով մէկիկ մէկիկ քաշուած ու իրենց դռները կղպած էին անոր երեսին, առանց վայրկեան մը խորհելու թէ՛ աներեսի մը հետ է որ գործ ունեցած էին:

Մերժումի մը հետեւեալ օրը, աննպաստ շշուկ մը կը տարածայնուէր այն օրիորդին նկատմամբ, որուն ձեռքը տալ մերժուած էր տօքթօրին: Յետոյ ժամանակ մը վերջ կը լսուէր թէ տօքթօրը պիտի ամուս-

նանայ այո ինչ օրիորդին հետ . ու լուրը շուտով արձագանգ կը գտնէր ժողովուրդի շարժը կարծեցեալ խաւերուն մէջ : Այսպէս կ'անցնէին տարիները , և Տօքթ . Պըտօ կը շարունակէր ապրիլ ամուրիի երջանիկ կեանքը . երբ օր մը , տեսակցութեան մը մէջ , իր սիրտը բացաւ Կորտոնեան Պաղտիկ պէյին , որուն տունի բժիշկի հանգամանքովը , մտերիմ բարեկամը դարձած էր :

— Ի՞նչ կ'ըսէք , պէյ , կ'ըսէր տօքթօրը , ա'լ զգուեցայ . . .

— Ինչէ՞ն . . .

— Ամուրիի կեանքէն . կ'ուզեմ կանոնաւոր կեանքի մը մէջ մտնել . ամուսնանալ կ'ուզեմ , ի՞նչ կ'ըսէք :

— Յաջողութիւն կը մաղթեմ , աղուոր բան է ամուսնութիւնը :

— Բայց . . . կը վարանիմ , հիմակուան աղջիկներուն չի' վստահուիր :

— Իրաւունք ունիք տօքթօր , բայց յարգելու է :

— Ի՞նչը :

— Բացառութիւնները , շարունակեց պէյը :

— Ի՞նչպէս . . .

— Օրինակի համար , մեր Հերանոյշը . . . :

Տօքթ . Պըտօ լսած էր արդէն այդ զգլխիչ անունը և իրեն համար դժուար չէր Պաղտիկ պէյի պէս ալեզարդ մանուկի մը բերնէն խլել ամէն գաղտնիք : Այդ տեսակցութիւնները յաճախակի տեղի կ'ունենային և տօքթօրը նոր բան մըն ալ կը քաղէր պէյին թոյլ բերնէն : Գիտէր արդէն թէ օրիորդ Հերանոյշ իր գերդաստանին միակ ժառանգորդուհին պիտի համարուէր , եթէ ունեցած չըլլար կրտսեր եղբայր մը , անդամալոյծ Երուանդիկը , որ միշտ հիւանդկախ , տակաւին կը քաշքշէր սակաֆն իր ցաւագին էութիւնը : Նոյնպէս իմացած էր թէ , մառանապետ Սաւուղ է .

Ֆէնտիին մահովը , Հերանոյշի մայրը մեծկակ ժառանգութեան մը տիրացած էր , շուրջ 500 ֆէտտան տարածութեամբ մշակուած հողերու որոնք տարեկան մօտաւորապէս 2500 ոսկիի հասոյթ մը կս բերէին թէ տիկինը , բացի իրենց բնակարանէն , որ իր սեփականութիւնն էր , ունէր նաև ուրիշ տուն մը , զոր վարձու տուած էր : Տօքթօրը գիտէր նաև թէ՝ օրիորդին հայրը , Կորտոնեան պէյ , Արտաքին Գործոց նախարարութեան կարեւոր պաշտօնեաներէն էր , 40 ոսկի ամսականով . և թէ իր մահուան պարագային՝ իր կինը և յետոյ իր զաւակները պիտի շարունակէին ստանալ այդ ամսականէն մաս մը : Հետեւաբար , կը խորհէր ամուրի տօքթօրը , օրիորդ Կորտոնեանի հետ ամուսնանալ՝ կը նշանակէր մինչև ցմահ ապահովել երջանիկ կեանք մը , որովհետև , կ'ըսէր ինքնիրեն , օրիորդին դրամօժիտը պատրաստ է արդէն , առ նուազն 2500 ոսկի , այսինքն տիկին Սիրանոյշի անշարժ կալուածներուն մէկ տարուան զուտ հասոյթը ,

Յետոյ իր բեղուն երեւակայութեան յախուռն արշաւանքին մէջ , կը կարծէր տեսնել Պաղտիկ պէյին դէմքը , որ գործը կ'ետիւր . նշանախօսութիւնը կը կատարուէր առանց խոչընդոտի և օրիորդին ծնողքին կողմէ կանխավճար ըլլալով , գոնէ 5-6 հարիւր ոսկիի կշոր գումար մը կը տրամադրուէր իրեն , հարսանեկան ծախքերու անունով , հնարաւոր հանդիսաւորութիւն մը տրուելու համար հարսանիքին . որ անտարակոյս յոյժ չքեղ պիտի ըլլար , իր շուրջը համախըմբել տալով Եգիպտոսի հայ լայն համաստեղութիւնները . . . :

Գաղափարը գեղեցիկ էր ու հրապուրիչ . կը մնար միայն մարմին տալ անոր . ուստի անմիջապէս գործի ձեռնարկած էր : Պաղտիկ պէյ ու տիկինը Գահրէ գացած էին , տօքթօր Պըտօյին համար օրիորդ

Հերանոյշի ձեռքը խնդրելու պաշտօնով։ Պաղտիկ պէյ յաջողած էր այդ առիթով հաշտութիւն մը գոյացնել իր եղբոր ու տիկին Սիրանոյշի միջև և երկուքին բերնէն առնել հանդիսաւոր խոստումը։ Սակայն Հերանոյշ, Գեղամի սէրը սրտին մէջ միշտ վառ, մերժած էր տօքթօրին առաջարկը, և Պաղտիկ պէյ՝ տիկին էլպիսը Գահիրէ թողլով, համոզելու իր եղբոր ազնիւր, ինք Աղեքսանդրիա վերադարձած էր ձեռնուռնայն։ Իսկ տօքթօրը, Պաղտիկ պէյին անայլալ բարեկամութենէն քա ալերուած՝ չէր դադրած ընելէ ուրիշ դիմումներ, որոնք շարունակ ձախողած էին, բաղխելով Հերանոյշի յամառ ընդդիմութեանը։

Հերանոյշ ուրիշը կը սիրէր։

Բայց ո՞վ էր այդ ուրիշը...

Գեղամի ծանօթ նամակին վրա, խզումը վերջնական կարծելով, ամինելով չարչարուելէ յետոյ, վերջապէս վարժուած էր մոռնալու Գեղամը և սկսած էր սիրել ուրիշ մը։ Պոլսոյ գաղթականներէն գեղարուեստագէտ երիտասարդ մը, որուն հանդիպած էր Հայկական Գլխալի երեկոյթի մը մէջ, երբ ջութակի վըրայ Չայն տուր ո՛վ ծովակը կ'երգէր անի։ Այնուհետև, մէկ քանի անգամներ ժամագրութիւն տուած և իրարու խոստովանած էին իրենց սէրը։

Ամիսներ անցան, և ոչ ոք կրցաւ թափանցել գաղտնիքը։

Օր մը, տիկին Ազնիւ Առաջնորդեան իր սենեակը նստած էր առանձին, երբ Հերանոյշ ներս մտաւ։

Տիկինը շատ թախծոտ կ'երեւար ու մտածկոտ։

— Ի՞նչ կայ, ձա՞ձա, հարցուց Հերանոյշ։

— . . .

— Ի՞նչ կայ, ինչո՞ւ չես խօսիր։

— Գեղամէս նամակ առի, պատասխանեց տիկինը տրտում չեչտով մը։

— Ի՞նչ կը գրէ :

— Ոչի՛նչ...: Ու սկսաւ լալ :

— Սենեակը պահ մը թաղուած մնաց խորունկ լռութեան մը մէջ : Հերանոյշ կը թախանձէր կը պաշտէր , կ'ուզէր իմանալ եղելութիւնը :

— Զածա՛ , գոչեց Հերանոյշ , տիկին Ազնիւի վիզը պլլուելով , ըսէ՛ , ի՞նչ է պատահեր :

— Ա՛ռ աղջիկս , ըսաւ տիկինը հեծկլտալով :

Եւ օրիորդին երկնցուց նամակ մը :

Բարիզէն էր , Իրաւագիտական Համալսարանի տնօրէնը կը գրէր : Օրիորդը մէկ շունչով լափեց . յետոյ , ձեռքը ճակտին զարնելով , յուսահատ ճիչ մը փրցուց :

— Խենդեցա՛ծ...:

Եւ ինքզինք նետեց տիկին Ազնիւի թեւերուն մէջ : Մայր ու սիրունի լացին...

Գեղամ խենդեցած էր . նոյնը կը հաստատէր Բարիզի համալսարանի տօքթօրին տեղեկագիրը : Գեղամ արդէն մեկնած էր Բարիզէն , Գահիրէ վերադառնալու համար :

Հերանոյշ վայրկենապէս անդրադարձաւ ծանօթ նամակին պարունակութեանը . զգաց թէ Գեղամ՝ այն օրէն ի վեր կորսնցուցած էր արդէն իր գիտակցութիւնը , յիշեց նամակին անկապակից ոճը , պարբերութիւնները , մանաւանդ վերջին տողերը , որոնք զիրար կը հակասէին : Խղճի խայթէն տանջուած , կը դատապարտէր ինքզինք , կը դատաւիտէր իր անսերելի վարմունքը և կ'ողբար իր դժբաղդութիւնը : Պահ մը կը փորձուէր խզելու նոր կապը , հինը վերսկսելու համար Գեղամին հետ , որ իմ զոհս է , կ'ըսէր ինքնիրեն , վաղը պիտի գայ և թերեւս պիտի շուտով բուժուի , եթէ վերստին գտնէ իր հաւատարիմ սիրունին...

Սակայն, միւս կողմէ կը խորհէր թէ իր նոր սիրահարը չիք, աղուոր, օժտուն երիտասարդ մը, գերած էր արդէն իր սիրտը՝ Գեղամի սէրը մոռցնելու աստիճան. ուրեմն ի՞նչպէս պիտի կրնար խզել այդ կապը . . . :

Երկու սուրի միջև, խղճխայթի տուայտանքներու մէջ կը տապալտկէր հէք աղջիկը, մինչ տիկին էլ պիտ, որ տակաւին Գահիրէ կը մնար, շարունակաբար կը շարժարէր անոր ուղեղը, տօքթօր Պըտօյի ձերքերը տարփողելով ու անոր անբաղդատելի գերազանցութիւնը շեշտելով :

Այս վիճակին մէջ էին իրերը, երբ յանկարծ լըսուեցաւ թէ Գեղամ ժամանած է Գահիրէ :

Հերանոյշ իրենց պարտէզի գոնակէն անցաւ անմիջապէս իր մօրեղբօր բնակարանը՝ ուր, դրացի, բարեկամ ընտանիքներ եկած էին արդէն տիկին Աղնիւի հիւրասենեակը :

Հերանոյշ ներս մտաւ և ինքզինք զսպելով, մօտեցաւ Գեղամի, որ իր մօրը քով կը նստէր հանդարտօրէն, ու ձեռքը սեղմելով .

— Բարո՞վ եկար, մօրեղբօրորդի՛, ըսաւ ժպտելով Գեղամ, ապշահար քանի մը վայրկեան գիտելէ յետոյ օրիորդին դալկահար գէմքը .

— Ի՞նչ ես եղեր, Հերանո՛յշ, այս ի՞նչ երեսի գոյն է, հիւսնո՞գ էիր . . .

Հերանոյշ առանց պատասխանելու, հեռացաւ քովէն ու դիմացը զնաց տեղաւորուեցաւ աթոռի մը վրայ :

Գեղամ անհանդարտ էր, անսովոր շարժումներով կ'արտայայտէր իր ներքին տագնապը. մերթ ոտքի կ'ելէր ու կ'սկսէր ման գալ հիւրասենեակին մէջ, ինքզինք առանձին կարծելով հոն, առանց կարեւորութիւն ընծայելու խնդակցութեան եկած ընտանիքներուն, որոնք զինքը կը չըջապատէին, յետոյ կուգար վերստին կը նստէր մօրը քով, միշտ խռով,

կասկածոտ նայուածքներ շանթելով բոլորտիքը . ներկաները , կը դիտէին անոր շարժումները , և տակաւ կ'սկսէին կասկածիլ անոր մտքի հաւասարակշռութեան մասին : Իսկ Հերանոյշ կը հետեւէր իր սիրականի մէջ մի շարժումին , առանց ունէ շարժում ընելու :

Գեղամ յանկարծ ցատկեց իր տեղէն և Հերանոյշը ցոյց տալով . ուժգին շեշտով մը .

— Մամա' , մամա' , ըսաւ , ի՞նչ է եղեր . չըսէ՞ք :

— Բան մը չունի , զաւա'կս , քիչ մը տկար էր , հիմա աղէկցած է :

Գեղամի վրայ կը նշմարուէին յոռի նշաններ . ա'լ կասկած չկար , կը հաստատուէր Բարիզի տօքթօրին տեղեկագիրը . . . :

Բանի մը ժամէն հիւրերը մեկնեցան :

Գեղամ Հերանոյշի քով եկաւ նստաւ , մէկ ձեռքովը սկսաւ շոշել օրիորդին մետաքսէ վարսերը :

— Հերանո'յշ , ըսաւ , ի՞նչ ունիս , ըսէ' ինծի : Ինչո՞ւ տժգուններ ես այսպէս ,

— Իրաւ տժգունե՞ր եմ . . . բայց ինչո՞ւ ինծի կը հարցնես , դուն չե՞ս գիտեր պատճառը . . . :

— Ի՞նչ պատճառ . . .

Տիկին Ազնիւ նշմարելով իսկոյն իր զաւկին դէմքի այլալուծիւնը , նշանացի արգելեց Հերանոյշի՝ առաջ տանելու խօսակցութիւնը : Եւ սակայն Գեղամ կը պնդէր , կը կրկնէր նոյն հարցումը , կ'ստիպէր օրիորդը , բացատրելու պատճառը :

— Զաւա'կս , յարեց մայրը , երկայն ճամբորդութենէ մը վերադարձած , շատ յոգնած ես չէ՞ , քիչ մը հանգիստ չե՞ս ըներ :

— Ես յոգնած չեմ , կ'ուզեմ հասկնալ Հերանոյշի առողջական վիճակը :

— Այդքան կը շահագրգռե՞մ քեզ . . .

— Կը տեսնե՞ս մամա' , ո՞րքան հպարտ է :

— Հպարտ չէ՛, զաւակս, կատակ կ'ընէ :

Նոյն պահուն ներս մտաւ Սիմօն պէյ և մօտենալով վերադարձող զաւկին, երբ կը պատրաստուէր ողջագութել զանի .

— Կորի՛ր, անգուլթ, գոչեց Գեղամ ետ ետ հրելով իր հայրը, դո՛ւրս, դո՛ւրս, չը տեսնեմ երեսդ . . . Եւ բռունցքի սպառնական շարժում մը գծեց օդին մէջ :

Սիմօն պէյ դուս ելաւ, առանց ետին նայելու :

Հերանոյշ հտեւէն վազելով .

— Մօրեղբայր, ներէ՛, կը մրմնջէր պաղատելով, մեզ ալ անարգեց, մի՛ բարկանար խենդեցած է . .

— Խենդեցած . . . մուտաց Սիմօն պէյ ու վար իջաւ սանդուխներէն :

— Զուա՛կս, ըսաւ տիկին Ազնիւ, մայրենի կըշտամբանքով մը, ինչո՞ւ նախատեցիր, հա՛յրդ է, չէ՞ :

— Մի՛ խօսիր ինծի այդ մարդուն վրայ, մամա՛,

Եւ մօրը վրայ յարձակելով . ապտակեց խեղճ կինը :

Հերանոյշ խռովայոյզ նայուածքով մը գիտելով Գեղամի արգահատելի շարժումները .

— Վա՛հ, վա՛հ, խենդեցած է խենդեցած, մըրմնջեց լալագին գլուխը ճօճելով .

Եւ իսկոյն դուրս ելաւ ու պարտէզին դռնակէն անցաւ իր ծնողքին բնակարանը : Ամբողջ գիշերը լացաւ կրկնելով նոյն յանկերգը .

Խենդեցած է, խենդեցած :

ՀՕՐ Մ Ը Խ Ի Ղ Ճ Ը

Հերանոյշ աշուհետե ինքզինք յանձնեց ճակատագրին, որ չարագուշակ թռչունի մը պէս անոր յուսախաբ ու վշտահար հոգիին վերե կը սաւառնէր:

Գեղամ խենդեցած էր և հետեւաբար ա'լ իրենը չէր կրնար ըլլալ. անդառնալի կորուստ մըն էր ասիկայ օրիորդ Կորտոնեանի համար. որ անձկութեան ու լքումի այս հոգեմաշ օրերուն մէջ, ամայի ծովի մը բացերը մոլորած ուղեւորուհի, զո'ւր կը փնտռէր նաւակայք մը, ուր խարսխել կարենար սէրերու արշաւանքներէն յոգնաբեկ իր նաւակը:

Իսկ ծնողքը՝ հայրը մանաւանդ, տօքթ. Պրտօյի հետ իր աղջկան ամուսնութեան հանճարեղ ծրագիրը կը մշակէր. գրեթէ ամէն օր. իրիկունները, ընթրիքէն ետքը սովորաբար, խորհրդաւոր ակնարկներովը հասկցնել ուղեւորվ իր փափաքը: մօտիկ ապագայի մը մէջ Հերանոյշը պսակուած տեսնելու իր սիրեցեալ բժիշկին հետ և կոչուած տիկին տօքթօր Պրտօ...

Իրիկուն մը դարձեալ, երբ ընթրիքը վերջացած օրիորդը մեկնելու շարժում մը կ'ընէր, յանկարծ, Կորտոնեան պէյ քնքոյշ շեշտով մը, որուն մէջ հօր գորովոտ հոգին կը մատնուէր.

— Աղջիկս, ըսաւ, ի՞նչ ըրիր, նստէ՛ նայիմ:

— Ի՞նչը, ի՞նչ կայ դարձեալ:

— Սա խնդի՛րը... ի՞նչ խորհեցար:

— Բարա՛ ըսաւ, ինչո՞ւ այդքան կը պնդես, ի՞նչ կայ շտապելու:

— Աղջիկս, գիտես թէ որքան կը սիրեմ քեզ. իմ միակ յոյսս ու սէրս... գիտես նաև թէ կեանքիս

մէջ ուրիշ սփոփանքի առարկայ մը չունիմ քենէ զատ .
Երուանդիկը թաղեցինք , — խեղանդամ տղեկը մեռած
էր արդէն — հիմա մեր բովանդակ սէրը քու վրադ
կեդրոնացած է . մի' մեղադրեր զիս աղջիկս , այսքան
պնդելուս , լուրջ պատճառներ ունիմ , և

— Ի՞նչ պատճառներ :

— Հօրեղբայրդ նորէն գրեր է , այս անգամ վերջ-
նական պատասխան կ'ուզէ , և

— Բաբա' , ընդամիջեց Հերանոյշ սրտնեղած , կ'ա-
ղաչեմ , իրեն գէր' շատ թող չը զբաղի իմ կեանքովս :

— Բայց Հերանո'յշ , ինչո՞ւ այդպէս կը խօսիս ,
չե՞ս գիտեր , ո՞րքան բարեսիրտ է հօրեղբայրդ , և թէ
որքա'ն կը սիրէ քեզ . .

— Ի՞նչ է գրեր հօրեղբայրս :

— Ի՞նչ պիտի գրէ , սա ծանօթ խնդիրը . վստահ
եղի'ր աղջիկս , ամբողջ Եգիպտոսի մէջ , նոյն իսկ օտար
չըջանականերն ալ միասին հաշուելով , դժուար է հան-
դիպիլ տօքթօրին պէս փեսայի մը . մէկէ աւելի ձիր-
քերով օժտուած , այնքան բարձր գիրքի մը տիրա-
ցած . . . ականջդ հեղ մը դուրսը տուր , մտիկ ըրէ ,
ինչե'ր կս պատմեն տօքթօր Պըտոյի մասին : Աղեք-
անդրիոյ մէջ միջազգային համբաւ կը վայելէ , բժշ-
կական զանազան ակումբներու մէջ կը փայլի իր ան-
մրցելի տաղանդովը . . .

— Բաբա' բաբա' , ընդամիջեց յանկարծ Հերանոյշ
զայրագին շեշտով մը , կը խնդրեմ որ ինծի չխօսիք
ուրիշ անգամ , ծիծաղելի ունայնութիւններու վրայ .
դուք գերմարդկային յաջողութիւններ կը վերագրէք
մարդու մը , որուն անձնական արժանիքը չէք հաս-
կընար . բան մը գիտէ՞ք այդ մասին , կընա՞ք ինծի
ըսել թէ ինչ նկարագիր ունի . ի՞նչ ապահովութիւն
կըցած է ձեզի ներշնչել անոր բարոյականը . կը ցաւիմ
որ դուք ալ տարուած էք հոսանքէն : Այսքան երկար

տարիներ դիւանագիտական աշխարհին մէջ ապրած ,
այսքան փորձառութիւն ու հմտութիւն ամբարած ,
դո՛ւք պիտի թելագրէք ինծի որպէսզի երեւոյթներէն
չի խաբուիմ . կը զորոմանամ մանաւանդ թէ ի՞նչպէս ,
ըլլալով ծնելագութ հայր մը , և միեւնոյն ժամանակ
պետական բարձր անձնաւորութիւն մը , կը ճառէք
ինծի արտաքին շլացուցիչ համբաւներէ , զիրքերէ ,
որոնք մէկ կուտ չեն արժեք ինծի համար , եթէ այդ
համբաւին և այդ դիրքին չեն միացած բարոյական
յատկութիւններ , մաքուր նկարագիր մը . անբասիր
կենցաղ մը , մէկ խօսքով՝ այր մարդերու , մասնաւո-
րապէս ընտանիքի հայրերու յատուկ անսգիւտ վարք մը :

— Շատ աղէկ , աղջիկս , եթէ բոլոր այդ առաքի-
նութիւնները գտնես անոր վրայ , այն ատեն ի՞նչ
պիտի ըսես :

— Ներեցէ՛ք բաբա , դժբաղդաբար ո՛չ մէկ նը-
մոյշ գտած եմ անոր վրայ . թեթեւօղիկ մսն է , սնա-
պարծ , կանացի ձեւերով , շահամու խաբեբայ մը . . .

— Մի՛ ըսեր այդպէս աղջիկս , շատ սխալ դա-
ղափար մը կազմած ես տօքթօր Պըտօյի մասին . դի-
տե՞ս : Կօրեղքօրդ լաւադոյն բարեկամներէն մին է ան :

— Կրնայ ըլլալ , յարեց Հերանոյշ , ինչո՞ւ չէ , Կօր-
եղբայրս ամէն մարդ զիտէ , բարի պարկեշտ , պատ-
ուական ծերուկ մըն է , բայց , պիտի ներէք անշուշտ
բաբա՛ , իր բարեմիտ մարդուկի համբաւը՝ լեցուցեր
է ամբողջ Աղեքսանդրիան . չը նայի՞ս , չը կարդա՞ս
թերթերը , ալիւտր տղու մը տեղը դրեր են զինք ,
այնքան միամիտ է . . . :

Կորտոնեան պէյ հետզհետէ կը զայրանար . մըտ-
քովը կը դատապարտէր իր աղջկան անընկճելի յա-
մառութիւնը . արգիւնք , կ'ըսէր , յուռի դաստիարա-
կութեան մը . պահ մը լուռ , ինքնիրեն կ'որոճար ,
միջոց մը կը խորհէր կտորելու աղջկան կամքը , առ-

կայն, միւս կողմէ կ'զգուշանար զրգուելէ, վախնալով որ մի գուցէ գծաւոր խզում մը տեղի ունենար: Ուզեց փորձ մըն ալ ընել զրամօժիտին խայծովը յուսալով որսալ անոր սիրտը: Ուստի, խզելով լուսթիւնը.

— Աղջիկս, ըսաւ, ի՞նչ է մտածումդ, շիտակը խօսէ՛, մի քաշուիր:

— Ի՞նչ լսիլ կ'ուզէք, բաբա՛, ի՞նչ մտածում կրնայ ունենալ իմ տարիքս աղջիկ մը:

— Ամուսնանա՛լ... չէ՞:

Հերանոյշ տրտում ժպիտ մը սահեցուց:

— Այնպէս չէ՞, աղջիկս, շարունակեց հայրը քաջալերուած, անշուշտ այսպէս չպիտի մնաս. վերջապէս պէտք է տուն տեղ ըլլաս, ընտանիք մը կազմես, գեղեցկութեանդ ու պատանեկութեանդ շրջանը կը բոլորես, հազիւ տասնեինը գարուններով, բազմին բոլոր շնորհներովը գգուուած, ծնոքիդ մէկ հատիկը, միակ ժառանգորդուհին. կեանքի զրախտին մէջ հեշտալի ծաղիկներ քաղելու և պտուղներ ճաշակելու սահմանուած եւս մըն ես գուն. ինչո՞ւ այսպէս անժառանգեալ միանձնուհիներու պէս ապրիս անտէր կեանք մը՝ և օրէ օր պիտի հիւժիստ:

Հերանոյշ, առանց գլուխը վեր առնելու, աչքերը գետին սեւեռած, մտիկ կ'ընէր:

— Ձը խօսի՞ս, աղջիկս, խոստովանէ՛ ինծի առանց վերապահումի, եթէ ունիս գաղտնիք մը, մի՛ պահեր ինչ, ո՞վ եմ ես... քու հայրդ, քու կեանքիդ հեղինակը, չպիտի՞ փափաքէի որ գուն երջանիկ ըլլաս մինչև գերեզման. ըսէ՛ ուրեմն ինծի. Հերանոյշ, ունի՞ս սրտիդ մէջ թագուն զգացում մը, որ ստիպէ քեզ մերժելու տօքթ. Պըտոյին ձեռքը. համարձակ խօսէ, կը սիրե՞, ուրիշ մը:

— Բաբա՛, կ'աղաչեմ, մի խօսիք ինծի ամուսնութեան վրայ, գեռ փափաք մը չեմ զգար աշխարհ

մտնելու. ես գոհ եմ վիճակէս, առ այժմ կ'ուզեմ
այսպէս ապրիլ . .

— Սակայն, երբ բաղդը կը ժպտի, յիմարութիւն
չէ՞ զայն արհամարհել. այս օր պատուաւոր մարդ մը
կը փափաքի իր կեանքը կապել քուկինիդ հետ, ին-
չո՞ւ մերժել . . . :

— Կը տեսնեմ թէ, բարա՛, զգուած էք ինէ և
կ'ուզէք դուրս նետել զիս հայրենի յարկէս :

— Ինչո՞ւ այդպէս կը մեկնես, Հերանո՛յշ, ծնող-
քիդ ամբողջ ժառանգութիւնը քեզի՛ կը պատկանի . .
լի՞նչ, անխի՞ղճ մը կը կարծես զիս. հօր մը խիղճը
գիտե՞ս դուն. կարելի՞ է միթէ զգուիլ զաւկէ մը, ու-
րուն ներկայութիւնը կը փարատէ ամէն հոգ ու կը
վանէ ամէն վիշտ. աղջիկ՛ս, ուրեմն այդպէ՞ս կը ճանչ-
նաս հայրդ . . . :

— Բարա՛, քանի որ ա՛յնքան կը սիրես զիս, ին-
չո՞ւ կ'ստիպես ուրեմն որ ամուսնանամ. չէ՞ որ պիտի
յաւէտ բաժնուիմ քենէ :

— Միամիտ աղջիկ, ըսաւ հայրը ժպտելով, ին-
չո՞ւ յաւէտ պիտի բաժնուիս ինէ. ընդհակառակը, ա-
ւելի և աւելի պիտի ամրապնդուին մեր կապերը . .
դուն պիտի ամուսնանաս, պիտի թողուս ծնողքդ,
պիտի նոր ընտանիք մը կազմես, և այն ատեն պիտի
ըմբռնես ծնողքի մը գորովանքին անբաւութիւնը.
դուն պէտք է վստահ ըլլաս թէ՛ քու երջանկութեանդ
համա՛ր է որ այսքան կը յոգնիմ. ես համոզուած եմ
թէ դուն շատ երջանիկ պիտի ըլլաս, եթէ կնքենք
այս ամուսնութիւնը :

— Բարա՛, անկեղծ խոստովանութիւն մը ընե՞մ :

— Խօսէ՛ աղջիկ՛ս :

— Եթէ զիս ամուսնացնելու նպատակ ունիք,
կ'աղաչեմ, ինծի մի՛ ընէք այդ աօքթօրին խօսքը :

— Ինչո՞ւ . . .

— Ձը սիրեցի՜ր... հօրեղբօրս տունը տեսայ զինք,
մտիկ ըրի իր պողոտախօսութիւնները, այն օրէն ի վեր
ատեցի այդ մարդը. հետեւաբար, կը խնդրեմ որ ան-
գամ մըն ալ չը խօսիք ստոր վրայ:

— Զարմա՜նք... համակրելի գէմք մը, ինչպէ՛ս
այդքան հակակրելի երեցած է քեզի:

— Ի՞նչ ընեմ, բարա, ձեռքս չէ. քանի՜ յիշեմ,
բսլոր ջիղերս կը սարսռան:

— Ուրի՜շ մը կը սիրես ուրեմն... ամօթ չէ՛ աղ-
ջիկս. խոստովանէ՛ ինծի:

— Կը սիրէի՜ ուրիշ մը, բարա՛, բայց...

— Բայց... ի՞նչ.

— Դժբա՛ղդ տղայ, խենդեցած է...

— Հը՛մ, հը՛մ, մոլտաց հայրը:

Վայրկեանպէս հասկցաւ թէ Գեղամը կը սիրէր:

— Աղջի՛կս, ըսաւ, եթէ խենդեցած չըլլար, պի-
տի ամուսնանայի՞ր հետը:

Հերանոյշի այտերը կարմրեցան, և լռեց:

Սակայն, Կորտանեան պէյ օրոշած էր ամէն գնով
համոզել Հերանոյշը, տօքթ. Պըտօյին հետ ամուսնա-
նալու. և օրովհետեւ ուսումնասիրած էր իր աղջկան
տրամագրութիւններուն հակումները, մանաւանդ անոր
տկարութիւնները գրամական խնդիրներու հանդէպ,
փորձեց այդ կէտերը շօշափել, կարենալ ուղղութեան
բերելու համար զանի:

— Աղջի՛կս, մինչև հիմա համբերեցի, չուզեցի
յայտնել ճշմարտութիւնը, բայց կը տեսնեմ թէ՛ ա՛լ
եկած հստած է ժամանակը, հրապարակելու համար ա-
մէն գաղտնիք. գիտես թէ մայրդ կարեւոր հարստու-
թեան մը տէր է այսօր, ժառանգած ըլլալով իր հօր-
մէն տարեկան մօտաւորապէս երեք հազար ոսկիի
հասոյթ մը կը բերեն իրեն բաժին ինկած հողերը.
գիտես նոյնպէս թէ՛ մահուանս պարագային՝ մայրդ և

դուն պիտի ստանաք ամսականիս կէսը . արդ , բոլոր այն հարստութիւնք քեզի՝ պիտի պատկանած ըլլայ մեր մահուընէն ետքը . սակայն , մեր ուղղութեանը որոշած ենք քեզի դրա ֆօթիտ մը տալ , երկու հազար ոսկիի գումար մը , պայմանաւ սակայն որ ամուսնանաս տօքթօրին հետ . մօրեղբայրդ ալ համակարծիք է մեզի : Եթէ հօրեղբայրդ միամիտ մարդուկ մըն է կ'ըսես , մօրեղբօրդ հարցս'ւր , թէ ո՞վ է տօքթ . Պըտօն :

— Կրնայ եղած ըլլալ աշխարհիս լաւագոյն մարդը , բայց ես դժբաղդաբար ատեցի անդամ մը այդ մարդը . ի՞նչ ըսել կ'ուզէք , եթէ մերժեմ այդ . . . մարդուն ձեռքը , պիտի զրկուի՞մ ժառանգութենէ , պարզ խօսեցէ՛ք :

— Ո՛չ աղջիկս , ինչո՞ւ պիտի զրկուիս ժառանգութենէ . ըսել ուզեցի թէ՝ մօրեղբայրդ պատրաստակամութիւն յայտնած է անմիջապէս համրել 2000 ոսկին եթէ հաւանութիւնդ տաս տօքթօրին :

— Ձե՛մ կրնար , բարա՛ , չե՛մ կրնար , ի՞նչ ընեմ , ձեռքս չէ . հոգ չէ՛ , մօրեղբայրս թող չի տայ դրամօժիտս :

— Բայց ինչո՞ւ ձեռքէ հանենք այդպիսի առիթ մը , գիտն՞ որքան աշխատեցայ մինչև որ համոզեցի մօրեղբայրդ . . .

— Թող հանդարտի մօրեղբայրս , ես չպիտի ամուսնանամ , ձգեցէ՛ք զիս ազատ ապրիմ :

Կորտոնեան պէյ զո՛ւր կը ջանար համոզելու իր աղջիկը , որ անդրդուելի կը մնար իր նախկին որոշման վրայ . մէկ քանի անգամներ ալ փորձեց , ի վերջոյ տեղի տուաւ :

Այսպէս անցաւ այդ իրիկունը . Կորտոնեան պէյ որդեղած , առանց մնաս բարովի կոպտօրէն դուրս ելաւ տունէն և այն դիշերը չվերադարձաւ . իսկ Հեռանոյշ վեր ելաւ , մինչ մայրը՝ քովի սենեակին մէջ ,

արդուզարդին ետեւէն էր. նոյն գիշերը Տէրտէրեանի այցելութիւնը պիտի ընդունէր երբ բնակարանին մէջ ամէն մարդ քուն մտած ըլլար:

Հերանոյշ անցաւ գրասեղանին առջեւ, գիրք մը քաշեց գրադարանէն և սկսաւ կարդալ:

Դուրսը՝ Կորտոնեան պէյ, Վերան Քաֆէ Էժիբ-սիէնսի մէջ մէկ երկու ժամ թղթախաղի սեղանին շուրջը նստելէ յետոյ, բաժնուեցաւ իր սովորական ընկերներէն, տունը վերադառնալու պատրուակով, և ուղղեց քայլերը դէպի Շան վ'էլլիզէնի կամարները, որոնց ներքեւ կը սլքտային գիշերաճեմ հանրային աղջիկները: Ասոնց մէկուն թեւը մտաւ պէյը և սողոսկելով ստուերներուն մէջէն, անկիւնի մուտք փողոց մը նետեց ինքզինք. խղճի կատարեալ հանդարտութեամբ մը լքելով իր կինը՝ ուրիշի թեւերուն մէջ, և իր աղջիկը՝ վտանգաւոր ուղիներու մէջ: Ինք արդէն կ'աճապարէր ամուսնացնել իր աղջիկը, որպէսզի այնուհետեւ արձակ համարձակ շարունակէր ապրիլ իր ցոփի կեանքը, վկայ մը պակաս ունենալով իր անառակութիւններուն: Կնոջը մասին երբեք հոգ չէր ըններ օրովհետեւ գիտէր թէ անի վար չէր մնար իրմէ, աշխարհիկ կեանքի գլորումներու մէջ...

ԵՐԿՈՒ ՄՏԵՐԻՄՆԵՐ

Հերանոյշ, իր յուսահատութեան օրերուն մէջ, ո՛չ ոք ունէր զինքը մխիթարող, բացի գաղթական Արծուիբունեանէն, որուն, ինչ գէտ կը յիշեն ընթերցողները, ծանօթացած էր քանի մը տարիներ առաջ, տիկին Ագնիւի միջոցաւ, երբ այս վերջինը ԹԾԻ ջարդերէն փախչող հայ գաղթականներուն այցելութեան գացած էր Ս. Աստուածածին եկեղեցին և վերադարձին՝ իր կառքին մէջ առած էր Արծուիբունեանը:

Արդ, այդ հանդիպումէն ի վեր, Հերանոյշի սըրտին մէջ ինկած էր հայերէն սովորելու բուռն իղձ մը, որ ի վերջոյ պսակուած էր յաջողութեամբ, հօրը կողմէն արտօնուած ըլլալով իր տունը մասնաւոր դաս առնելու Արծուիբունեանէն, որ շաբաթը երկու անգամ կ'այցելէր Կորտոնեան պէյին տունը: Այս կերպով Հերանոյշ բաւական առաջացած էր հայերէնի մէջ և սկսած էր արդէն նամակներ շարագրել գրեթէ առանց տառասխալի և ֆրանսերէնէ հայերէն՝ թարգմանութիւններ ընել դասական թէ վիպական դպրոցներու պատկանող հեղինակներէն, Եւ քանի՜ առաջանար լեզուին մէջ, ա՛յնքան աւելի կ'աւելնար օրիորդին համակրանքը գէպի իր ուսուցիչը, որ իր կողմէն ամէն ջանք ի գործ կը գնէր դաստիարակելու իր սանուհին, ներարկելով անոր կենսունակ երակներուն մէջ՝ չարչարուող հայրենիքին ու մարտիրոս ազգին սէրը, անարատ ու մաքուր արիւն մը շրջան ընել տալով անոր առոյգ ու թարմ հոգիին մէջ. այնպէս որ Հերանոյշ իր վրայէն տակաւ կը թօթափէր հին փոշին, մայրապետներու ճնշող մթնոլորտին ազդեցու.

թիւնը. կը մոռնար տակաւ իր մանկային յոռի սո-
վորութիւնները և կը խոստանար ըլլալ անկեղծ, իր
ցաւատանջ ցեղին տառապանքովը բարախող սրտի մը
տէր, և իր հայրենիքին ազատագրումի դատին ինք-
զինք նուիրող տիպար հայունի մը որուն նմանը գըտ-
նել եթէ ոչ անկարելի, գոնէ դժուար էր փարաւոն-
ներու այդ ընդարձակ երկրին մէջ:

Այսպէս, ամիսներու երկար ընթացքում աւելի
ընտանեցած, Արծուիւրունեան ու Հերանոյշ դարձած
էին երկու մաերիմ ու սրտակից բարեկամներ, որոնք
իրարմով ու իրարու մէջ կը գտնէին բաւարարութիւն
մը: Օրիորդը կը մոռնար իր վիշտերը, երբ իր քով
կը գտնէր գաղտնապահ ուսուցիչը, որ իրեն առջև
նոր տիեզերք մը բացած էր. կը թեթեւար, կ'սփոփ-
ուէր անոր խօքերէն ու խորհուրդներէն, որոնք ա'յն-
քան ոգեւորիչ էին ու կազդուրիչ. յաճախ անոր կը
բանար իր սիրտը, կը պատմէր իր հոգեկան տառա-
պանքները, մէ'կ խօսքով՝ անո'ր կը խոստովանէր իր
գաղտնի... մեղքերը:

Հայերէնը պատրուակ մըն էր լոկ, երկու անգամը
բարձրացաւ երեքի, երբեմն ալ չորսի, և Կորտոնեանի
բնակարանը միշտ բաց էր Արծուիւրունեանի համար:
Տէր և տիկին Կորտոնեան, երկուքն ալ հաւատարա-
պէս կը սիրէին ու կը յարգէին Հերանոյշի հայերէնի
ուսուցիչը, որուն յաճախ առանձինն կը գանգատէին
իրարու դէմ և որ երբեմն հաշտարար դատաւորի մը
դերը կը կատարէր, իր անշահախնդիր նկարագրովը
մարելով ընտանեկան հրդեհները...:

Միւս կողմէ, Կորտոնեան պէյ մեծ հաւատք մը
տածէր Արծուիւրունեանի ողջմտութեան ու փորձա-
ռութեան վրայ. կ'զգար թէ անի պիտի կրնար օր մը
համոզել իր աղջիկը՝ վերջապէս ընդունելու տօքթօր
Պըտօյի ձեռքը: Սակայն պէյը չարաչտր կը սխալէր,

չէր լաւ ճանչցած գաղթական ուսուցիչը, որ ճշմարիտ հոգեբան մըն էր և տարրալուծած էր Հերանոյշի բովանդակ հոգին:

Կորտոնեան պէյ կը սխալէր, երբ կը յուսար իր ծնողական հրէշային դիտումներուն ու գաւաճան մը-տածումներուն գործիք ընել Սրժուիբուհեանի պէս անկախ միտք մը, անկաշառ հոգի մը, որ համակ բարութիւն էր և անկեղծութիւն:

Ինչպէս ըսինք, երկու մտերիմներ էին անոնք, ուսուցիչ ու սանուհի, դասերուն յատկացուած ժամերը յաճախ կը գրաւուէին դազտնի խօսակցութիւններով, ու խօստովանութիւններով, որոնց մէջ Հերանոյշ անվերապահօրէն կ'արտայայտոր ինքզինք: Մէկէ աւելի անգամներ թափած էր արգէն իր գառնացած սրտին մաղձը և դարման մը խնդրած իր ուսուցչէն, զոր կը գաւառէր իր միակ սփոփիչը:

Իսկ այս վերջինը, խեղճ օրիորդը սրտապնդելու զուր փորձերէ յոգնած, Կորտոնեան պէյին անբացատրելի յամառութենէն ու շնական անգթութենէն յաղթահարուած, և սակայն, չուզելով իր սանուհին լքել, անսրաշտպան և անզէն յանձնել ճակատագրին վերջին, գերագոյն միջոց մը խորհած էր, վիժեցնելու համար տօքթօր Պըտօյի ամուսնութեան ծրագիրը, որուն ազիտաբեր հետեւանքները կը նշմարէր աչքի առջեւ բերելով մէկ կողմէ օրիորդին անհաշտ ատելութիւնը և միւս կողմէ՝ տօքթօրին շահամու ու կեղծաւոր նկարագիրը:

Եւ այս միջոցը ժամ առաջ կ'ուզէր գործագրել. ուստի, օր մը երբ կը մեկնէր Հերանոյշի քովէն, որուն հետ ամբողջ երկու ժամ գլուխ գլխի տեսակցած էր, մտածեց, իր տունը վերադառնալէ առաջ հանգիպիլ Ֆակկալա թաղը, Յորդանան էֆէնտի Զկնորսեանին, պարկեշտ ու պատուական ընտանիքի հայր

մը, որուն հետ բարեկամացած էր առաջին օրէն, երբ ոտքը Գահիրէ դրած էր :

Ձկնորսեան էֆէնտի ժամանակին Կեսարիոյ կողմերէն գաղթած ու Գահիրէ հաստատուած . յայտնի էր նախանձելի դիրք մը գրաւել առևտրական հրապարակին վրայ, միեւնոյն ժամանակ մասնակցելով ազգային բարեգործական ամէն շարժումներու, որոնց մէջ ցոյց տուած էր բացարձակ անշահախնդրութեան մը հետ անկեղծ հայրենասիրութեան խանդ մը : Բազմէն հալածուած մըն էր սակայն . հազիւ հինգ տարիներ առաջ, համաճարակին զոհ տուած էր իր ընտանիքին մէկ քանի անդամները, գրեթէ մէկ քանի օրուան մէջ :

Բոլոր Գահիրէցիները զինք կը ճանչնային իբրև յարգուած անձնաւորութիւն մը . և առ հասարակ կը գովէին անոր օրինակելի վարքն ու բարքը, մաքուր բարոյականը և իրարու կը մատնանշէին անոր ամեն քան արդիւնաւոր ծառայութիւնները, զորս չէր դադրեր մատուցանելէ հանրութեան օգտին : Յծի գաղթականները մանաւանդ, երախտագիտութեամբ կը յիշէին Ձկնորսեան էֆէնտի անունը :

Արծուիբունեան այն օրը յիշեց այս բարեհամբաւ մարդը, և ուղղակի գնաց անոր գրասենեակը :

Իրիկուան ժամը չորսն էր երբ Արծուիբունեան ներս մտաւ գրասենեակէն ու բարեւեց Ձկնորսեան էֆէնտին, որ բարեբախտաբար մինակ էր :

Երկու բարեկամները յաճախ կը տեսնէին զիւրար շայկական սրճարանին մէջ, ուր իրարու հետ նարտ կը խաղային ու կը կլկլակ ալ կը քաշէին : Սակայն, խիստ կարեւոր գործի մը համար է որ, կ'ըսէր Ձկնորսեան ինքնիրեն . Արծուիբունեան ստիպուած պիտի ըլլար գալ մինչև իր գրասենեակը : Ծառային պատուիրեց լեցնել երկու նարկիլէ, նոյնպէս սուրճ մը

պատրաստել, յետոյ, ձգելով ձեռքի զործը, դարձաւ Արծուիբունեանի .

— Բարի՛ է, ըսաւ ժպտելով, այս ի՞նչ հոգի փչեց, ուրկէ՞ կուգաք :

— Կորտոնեան պէյին տունէն կուգամ, ուղեցի հոս հանդիպիլ .

— Ի՞նչ նորութիւն ունիք :

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, դժբա՛խտ աղջիկ, բռնի կ'ուզեն ամուսնացնել տօքթօրին հետ :

— Ի՞նչ կ'ըսէք, կարելի՞ ման է, աղջկանը կամքքը չէ՞ առնուած :

— Ի՞նչ կամք, յարեց Հերանոյշի ուսուցէչը, չէ՞ք ճանչնար պէյը, գլխէն նետել կ'ուզէ խեղճ աղջիկը, որպէսզի . .

— Գիտե՛մ, գիտե՛մ, անամօ՛թը . . .

Ծառան բերաւ նարկիլէնները, ու սկսան երկու բարեկամները քաշել :

Արծուիբունեան պատմեց բոլոր մանրամասնութիւնները, և խնդրեց Զկնորսեանի աջակցութիւնը, տօքթ. Պըտօյի գրելու և ստիպելու զանի որ հրաժարի այդ գաղափարէն : Արծուիբունեան վստահ էր թէ՛ Զկնորսեան պիտի կրնար բարեբար ազդեցութիւն մը գործել տօքթօրին վրայ, որովհետեւ, այս վերջինը չատ կը յարգէր թէ՛ իբրեւ հայրենակից, և թէ հանրութեան քով մեծ յարգ ու պատիւ վայելո՞ծ անձնաւորութիւն մը : Սակայն Զկնորսեան էֆէնտին չափազանց զգուշաւոր և վեհերոտ էր այս կարգի խընդիրներու միջամտելու համար :

Բաւական երկար խօսակցութիւններէ և կարծիքներու փոխանակութիւններէ վերջ, Զկնորսեան էֆէնտի մէկ կողմէ կլկակը գոռացնելով .

— Սիրելի՛ս, ըսաւ, բաւական փափուկ խնդիր մըն է այս, կը վարանիմ ընելու այդպիսի ձեռնարկ

մը մեր տօքթօրին մօտ, որուն բնաւորութիւնը լաւ կը ճանչնաք:

— Հոգ չէ՛, Զինորսեան էֆէնտի, կը պնդէր Արծուիբունեան, դուք ազնիւ սիրտ մը կը կրէք ու կը սիրէք բարիքը. անպաշտպան աղջկան մը կեանքը պիտի փրկէք:

— Սակայն, սիրելիս, չէ՞ք խորհրդի թէ այս կերպով զիս կը դնէք դժուար կացութեան մը մէջ:

— Ի՞նչպէս...

— Մէկ կողմէ վշտացուցած պիտի ըլլամ մեր տօքթօրը, և միւս կողմէ ինծի դէմ յարուցած պիտի ըլլամ Կորտոնեան պէյին ատելութիւնը: Եւ յետոյ, ես ի՞նչ հանգամանքով պիտի միջամտեմ, կ'աղաչեմ:

— Իրաւունք ունիք, բարեկամս, բայց վերջապիս զոհարեցութիւն մըն է որ պիտի ընէք և արգելած պիտի ըլլաք ընտանեկան մեծ աղէտք մը. հաւատացէ՛ք եթէ այս ամուսնութիւնը տեղի ունենայ հաւառակ աղջկանը կամքին, այս վերջինը յուսահատութեան պիտի մատնուի և — երանի թէ սխալած ըլլամ — պիտի դիմէ ինքնասպանութեան:

Զինորսերն էֆէնտին սկսաւ խոկալ, վայրկենապէս անդրադարձաւ եղբրական միջադէպին որ մէկ քանի ամիս առաջ տեղի ունեցած էր Կորտոնեան ընտանիքին մէջ: Հերանոյշ, յուսահատութեան նոպայի մը մէջ ինքզինք իրենց պատուհանէն վար նետած էր և հիւանդանոցը փոխադրուած հետեւաբար Արվուիբունեանի կասկածները հեռու չէին կրնար ըլլալ իրականութենէ. դարձաւ ըսաւ.

— Սիրելիս, հիմա կ'ըսէք թէ տօքթօրին գրեմ որ հրաժարի:

— Այո՛, այո՛, անհրաժեշտ է:

Ծառան սուրճը բերաւ նոյն պահուն:

Խօսակցութիւնը քիչ մըն ալ շարունակուեցաւ երկու մտերիմ բարեկամներու միջև, և Հերանոյշի ուսուցիչը քսն ու հանդարտ սրտով մեկնեցաւ իր բարեկամին գրասենեակէն։

Զկնորսեան էֆէնտի խոստացած էր հարկ եղածը գրել Ալեքսանդրիւ . տօքթօր Պըտօյի։

ԻԶ .

ԴԷՊԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆ

Զկնորսեան Յօրդանան էֆէնտին շատ կը սիրէր Արծուիբունեանը, որուն ուղղամտութեան վրայ մեծ հաւատք ունէր։ Ուստի առանց ու եւ առարկութեան, և հակառակ իր վեհերոտ բնաւորութեան՝ միջամուխ չըլլալու գիւրազգածութիւններ վիրաւորող գործերու, ընդունեց իր բարեկամին առաջարկը և խոստացաւ առաջին առթիւ գիմել տօքթ. Պըտօյի և խնդրել որ հրաժարի Հերանոյշի հետ ամուսնանալու գաղափարէն։

Սակայն անդին, մութին մէջ սակարկութիւններ կ'ըլլային։ Կորտոնեան Պաղտիկ պէյ շարաթը գրեթէ երեք անգամ նամակներ կը գրէր Գահիրէ իր եղբօրը, խնդրելով փութացնել ամուսնութիւնը։ Գրեթէ շատ գիշերներ, Առաջնորդեան Սիմօն պէյի բնակարանին մէջ, գաղտնի խորհրդակցութիւններ կը կատարուէին Կորտոնեան ու Առաջնորդեան պէյերու միջև, տիկին Սիրանոյշի հօրենական ժառանգութենէն մաս մը կանխաւ յատկացնելու Հերանոյշին իրրեւ գրամօժիտ, պայմանաւ որ ամուսնութիւնը ժամ առաջ կնքուէր տօքթօր Պըտօյի հետ։

վերջապէս սակարկութիւնը վերջացած էր, Հերանոյշի մահուան սակարկութիւնը: Սիւօն պէյ խոստացած էր 1500 ոսկիի գրամօժիտ տալ...:

Կը մնար միայն այդ ոսկեղէն խոստումին գործադրութիւնը:

Կորտոնեան պէյ փութացած էր իր եղբօրը գրել գործին բոլոր մանրամասնութիւնները և հաղորդել անոր արդիւնքը. և տօքթօրը գոհ ու զուարթ, ամէն գիշեր Պաղտիկ պէյին տունը կ'այցելէր:

Ուրբաթ իրիկուն մըն էր, աշնանավերջին զովագին զեփիւռ մը ներս կը մտնէր լուսամուտէն, որ կէս մը բացուած էր: Ընթրիքը դեռ նոր վերջացած, տիկին Սիրանոյշ այցելութեան գացած էր իր եղբոր՝ Սիւօն պէյի բնակարանը:

Կորտոնեան պէյ. անսովոր զուարթութիւն մը գէմքին վրայ, իր աղջկան թեւէն բռնած, գորովոտ նայուածքով մը ժպտելով.

— Հերանոյշ, ըսաւ, եկուր քիչ մը նստինք վերը:

Օրիորդը չէր սպասեր այսպիսի վարմունք մը հօրը կողմէն. որ ս վորաբար ընթրիքէն անմիջապէս ետքը զուրս կ'ելլէր և կէս գիշերէն ետքը ներս կը մտնէր:

— Ի՞նչ կայ դարձեալ. բարա'...

— Ի՞նչ, ըսաւ հայրը կէս մը կշտամբող, կէս մըն ալ փաղաքուշ նայուածքը սեւեռած իր աղջկան վրայ, չհօ ուզեր քանի մը վայրկեան անցնել ինծի հետ, Եւ հայր ու աղջիկ վեր ելան:

Պահ մը իրարու երես նայեցան անխօս, բացարձակ լռութիւն մը պահելով:

Յետոյ լռութիւնը խզելով.

— Տե՛ս, ըսաւ հայրը, տես ի՞նչ գեղեցիկ է:

Ու գրպանէն հանելով առջեւի գրասեղանին վրայ դրաւ թաւիչէ տփիկ մը:

— Ի՞նչ է բարա', հարցուց օրիորդը հետաքրք-

քիր շարժումով մը, ի՞նչ է ատիկա :

Կորտոնեան պէյ տիիկը բացաւ ու մէջէն հանեց ադամանդակուռ մատնի մը, որ կը վառէր : Յետոյ, մօտեցնելով զալն իր աղջկան .

— Կը տեսնե՞ս, ըսաւ ժպտելով . ի՞նչ աղուոր է :

— Որո՞ւ է այդ մատնին, բաբա՛, հարցուց Հերանոյշ միամիտի շեշտով մը :

— Որո՞ւ պիտի ըլլայ, յարեց հայրը միշտ ժըպտելով, գուշակէ՛ նայիմ, կրնա՞ս գիտնալ...

— Մամայի՞ն է...

— Մամայի՞ն... կշտամբեց Կորտոնեան պէյ, ի՞նչ պիտի ընէ մաման, ունեցածը չի՞ բաւեր...

— Է՛հ ուրեմն, որո՞ւն է :

— Չպիտի ըսեմ... գիտցի՛ր նայիմ :

— Ես գիտե՞մ, բաբա՛ :

— Քո՛ւկդ է, աղջի՛կս քուկդ է... ա՛ռ, տես, մատդ անցուր անգամ մը, փորձէ՛ տես, ո՛րքան պիտի վայելէ :

— Մօրեղբա՞յրս տուաւ...

— Աղջի՛կս, յարեց հայրը աւելի քաղցրացնելով իր ձայնը, բաւական մօտեցար քիչ մըն ալ խորհէ, պիտի գտնես :

Հերանոյշ մատնին առաւ ու սկսաւ զննել :

Նոյն միջոցին հայրը քաջալերուած, պատեհ վայրկեանը հասած կարծեց, բացուելու իր աղջկան և պատմելու եղելութիւնը,

Հերանոյշ բաւական երկար տտեն մատնին իր փափուկ ձեռքերուն մէջ դարձնելէ, շոյ՛լէ, սիրելէ ու մէկ քանի անգամ մատն անցնելէ հանելէ յետոյ .

— Բաբա՛, ըսաւ ինչէ՞ն իմա պիտի ըլլայ...

— Չիմացա՞ր, աղջի՛կս, մօրեղբայրդ ինչե՛ր խոստացած է քեզի համար, և

— Ի՞նչ խոստացաւ մօրեղբայրս...

Կորտոնեան պէյ նոյն պահուն աշխարհի երջանակագոյն հայրը կը նկատէր. ա՛լ տարակոյս մը չուներ. վստահ էր թէ իր աղջիկը պիտի շխնար ագամանդին փայլէն, մանաւանդ որ բոլորովին անձնատուր պիտի ըլլար, եթէ իմանար միւս պարագաները:

— Մօրեղբայրդ, շարունակեց հայրը լուրջ ու խորհրդաւոր գէմքով յը, այս օրերս ամենալաւ տրամագրութեան մը մէջ կը գտնուի քեզի հանդէպ, գիտե՞ս որքան կը սիրէ քեզ:

— Գիտե՛մ, շատ կը սիրէ զիս:

— Եւ իր գուրգուրանքին իրրեւ նոր գրաւական մը, գիտե՞ս ինչ ըրաւ:

— Ի՞նչ ըրաւ, հարցուց աղջիկը, հետզհետէ մօտենալով հօրը, որ արմուկը սեղանին յեցուցած ու ձեռքը ծնօտին, կը խօսէր ներշնչուած ու խանդավառ դէմքով մը:

— Դեռ ի՞նչ պիտի ընէր, մտիկ ըրէ որ պատմեմ: Ու սկսաւ մանրամասնօրէն պատմել վերջին օրերու բոլոր անցած դարձածները, առանց սակայն մօտենալու տօքթարի ամուսնութեան խնդրին:

— Շա՛տ աղէկ, հարցուց Հերանոյշ լսեւէ յետոյ հօրը պատմածները, այդ 1500 ոսկին ե՞րբ պիտի տայ:

— Նո՛յն իսկ պսակիդ օրը. այդ գումարը գրամօժիտդ պիտի ըլլայ, հնչսւն դրամ, առանց հաշուելու «պռօյիդ» և ուրիշ անհրաժեշտ իրեղէններու համար ըլլալիք ծախքերը. որոնք պիտի հոգացուին զարձեալ մօրեղբօրդ կողմէն.

Հերանոյշ տակաւ կը հրապուրուէր, պահ մը կը մոռնար միւս սէրերը: Կը խորհէր թէ Գիզամին հետ ամուսնանալ անկարելի պիտի ըլլար, որվհետեւ առաջին հակառակողը՝ մօրեղբայրը պիտի ըլլար. իսկ միւս սին, գեղեցիկ երիտասարդին հետ, որուն գեղարուեստական տաղանդին զարնուած էր, աւելի զժուար

պիտի ըլլար ամուսնութիւն մը կնքել, քանի որ, կ'ըսէր ինքներեն յուսահատ ալջիկը, խեղճուկ գաղթական մըն էր անի, և մօրեղբայրը՝ նիւթի մարդ մը: Հետեւաբար, կը տեսնէր թէ՛ ի վերջոյ պիտի հարկադրուէր տեղի տալ, հպատակիլ իր հօրը կամքին, գոնէ այդ պատկառելի դրամօժիտէն չը զրկուելու համար: Սակայն, միւս կողմէ, բնագոյն կատէր տօքթօրը, այն չարաշուք օրէն ի վեր՝ երբ իր հօրեղբօրը բնականին մէջ հանդիպած էր անոր...

— Բարա՛ ի՞նչ կը խորհի մօրեղբայրս, որո՞ւն հետ ամուսնացնել մտադիր է զիս:

— Աղջի՛կս, յարեց հայրը երկչոտ ու վարանոտ դօնով մը, որո՞ւն հետ կրնայ ըլլալ դուն չե՞ս գիտեր, մօրեղբայրդ գէ՞շ կը խորհի քեզի համար:

— Գիտե՛մ, գիտե՛մ, մօրեղբայրս կը սիրէ զիս, միշտ իմ ապագաս կը խորհի:

— Լա՛ւ ուրեմն, աղջի՛կս, պիտի ընդունի՞ս իր հաւնածը:

— Ո՞վ է, ըսէ՛ նայիմ, բարա՛, ո՞վ է հաւնածը:

— Մեր հաւնածը, ըսաւ հայրը կմկմալով:

Հերանոյշ լռեց և սկսաւ խոկալ:

— Տօքթօ՛րը, աղջի՛կս, տաղանդաւոր, առոյգ, գեղեցիկ երիտասարդ մը, ամբողջ քաղաքին մէջ սիրուած, հայ-լայֆի տօքթօ՛րը, գեռ ի՞նչ կ'ուզես:

Հերանոյշ լռու ու խոկուն, միայն մտիկ կ'ընէր:

— Ու յետոյ, շարունակեց հայրը, աւելի՛ խրատաւորաբար՝ աղջկանը լռութենէն, ի՞նչ գիտես, վաղը թերեւ ուրիշ աւելի կարեւոր գումար մըն ալ նուիրէ, բա՛ղդ մըն է ասիկա աղջի՛կս, արեւ մը ծագած է, կեանքիդ արեւը...

Հերանոյշ միշտ խոկուն, գլուխը կախ, մտիկ կ'ընէր առանց ունէ շարժումի մը:

— Եկո՛ւր անուշիկ աղջիկս, տո՛ւր խօսքդ և վաղ-

ուրնէ սարքինք հարսնիքը . ամէն պատրաստութիւն
եղած է արդէն , քու հաւանութիւնդ միայն պէտք է :

— Բարա' . ուրեմն դուք վճռած էք այս ամուս-
նութիւնը :

— Ո՛չ աղջիկս , ի՞նչպէս կրնանք վճռել , առանց
նախապէս հաւանութիւնդ ստանալու :

— Սակայն ի՞նչ կ'արժէ հաւանութիւնս , քանի
որ ձեր մէջը կանխորոշ կարգադրութիւններ ըրած
վերջացուցած էք . դուն չըսի՞ր քիչ առաջ . թէ ամէն
պատրաստութիւն եղած է , նոյն իսկ մատանին ալ
յանձնուած է քեզի , չէ՞ :

— Այո' , ճիշդ է , ամէն բան պատրաստ է , բայց
հաւանութիւնդ անհրաժեշտ է . . .

— Բայց չը սիրեցի՞ . չե՛մ կրնար սիրել այդ մար-
դը , մանաւանդ իր կանացի ձեւերը . . . ա՛խ բարա' .
չե՛ս գիտեր ո՛րքան կ'ատեմ այդ մարդը :

— Բայց ի՞նքը , գիտե՞ս որքան սիրած է քեզ ,
կը խենդենա՛յ վրադ :

— Մի' խաբուիր , բարա' , մի' խաբուիր անոր
կեղծ ձեւերէն , կը խենդենա՛յ , շիտա՛կ է , ո՛չ սակայն
ինծի համար :

— Մի' ըսեր աղջիկս . այդպէս մի խօսիր , եթէ
կարգամ իր նամակները , պիտի հիանաս ոճին վրայ .
ի՛նչ փափուկ սիրտ , ի՛նչ բարի , ի՛նչ ազնիւ հոգի . . .

— Ճի՛շդ է , ճի՛շդ է , հեզնեց Հերանոյշ , կը հաս-
տատեմ , սիրտը փափուկ , մանաւանդ դրամական խըն-
դիրներու մէջ . . . բարա' , գիտցա՛ծ ըլլաս , սե նա-
խազգացումներ ունիմ այդ չարաշուք մարդուն դէմ .
կ'ատեմ այդ մարդը , բոլո՛ր հոգիովս ու բոլոր էութե-
թեամբս կ'ատեմ :

Կորտոնեան պէյ զուր կը փորձէր մարել Հերա-
նոյշի ատելաւառ գգացումները , զո՛ւր կը թուէր տօք-

Թօր Պըտօյի թէ ծանօթ թէ անծանօթ ձիւքերը , կարենալ արծարծելու իր աղջկան սրտին մէջ համակրանքի փոքրիկ կայծ մը դէպի փեսացու տօքթօրը . Հերանոյշ կը յամառէր , անդդուելի կը մնար . և կը սպառնար հակառակ սխալագային թողուլ ընտանեկան յարկը և քաշուիլ մայրապետանոց մը :

Նոյն պահուն փողոցին դուռը զարնուեցաւ :

Երկու վայրկեան հտքը , վեր ելաւ սպասուհին և այցաքարտ մը ներկայացուց :

— Թող վեր հրամմէ . ըսաւ կորտոնեան պէյ . այցաքարտը ձեռքին մէջ դարձնելով :

Սպասուհին վար իջաւ հիւրը վեր առաջնորդելու , մինչ Հերանոյշ կը հարցնէր հօրը թէ՛ ո՞վ էր այցելուն :

— Յորգանան էֆէնտին է , ըսաւ և ոտքի ելլելով սկսաւ ման գալ սենեակին մէջ , սպասելով դիմաւորելու Ձկնորսեան էֆէնտին որ արդէն հասած էր սանահուսին գլուխը :

— Հրամմեցէ՛ք , հրամմեցէ՛ք , կրկնեց պէյը յարգալիւր ձեռերով , աս ի՞նչ հով փչեց . ո՞ր է , մինա՞կ էք , ինչո՞ւ միասին չբերիք տիկինը :

— Արդէն շատ չպիտի կրնամ նստիլ , կարճ տեւ իսկցութեան մը համար եկած եմ , շուտով պիտի վերադառնամ , ներեցէ՛ք որ ձեզ անհանգիստ ըրի :

Եւ Ձկնորսեան էֆէնտին պէյին ձեռքը սեղմելով , ու գլխի թեթեւ հակումով մը բարեւելով օրիորդը , գնաց նստաւ պէյին դիմացի քանարէին վրայ :

Կորտոնեան պէյ լաւ կը ճանչնար Յորգանան էֆէնտին , գիտէր թէ ան պարապ բանի մը համար չէր այցելութիւն տար երբեք , և թէ՛ այդ գիշերուան այցելութիւնը սովորական այցելութիւններէն չէր :

Քանի մը քաղաքավարական բառերու փոխանակումներէ վերջը , Հերանոյշ հօրը նշանացի ազդարարութեան վրայ , շնորհալի հրաժեշտով մը հեռացաւ , առանձին թողլով երկու բարեկամները :

Զկնորսեան էֆէնտին կ'աճապարէր, ուստի, առանց յառաջարանի, ըսաւ,

— Գիտէ՞ք պէյ, ինչո՞ւ եկայ այսպէս ուշատին:

— Քա՛ւ լիցի, Զկնորսեան էֆէնտի, բողոքեց պէյը մեր գոռը միշտ բաց է ձեզի համար, և կը ցաւ իմ որ խիստ ցանցառ են ձեր այցելութիւնները, մանաւանդ տիկինը ընաւ չպատուեր մեզ:

— Շնորհակա՛լ եմ պէյ, գիտէ՞ք անշուշտ, փոքրիկները չեն թողուր որ հեռանայ տունէն, այլապէս շատ կը փափաքի վայելի ձեր տիկնոջ ընկերութիւնը. հետեւաբար պէտք է ներողամիտ ըլլաք: Խիստ կակարեւոր, և ձեզի համար կենսական խնդիր մըն է այս այցելութեանս շարժառիթը:

— Ի՞նչ խնդիր, բարի՛ է անշուշտ:

— Բարի՛ է... ձեր օրիորդին խնդի՛րը...

— Ո՞ր խնդիրը...

— Պիտի պատմեմ հիմա. կը խնդրեմ միայն, որ չընդմիջէք զիս, որովհետեւ շատ կ'աճապարեմ, հիւր ունիմ տունը, կ'սպասեն:

— Ո՞վ է հիւրը, հարցուց պէյը:

— Մեր տօքթօրը... այս օր եկաւ Աղեքսանդրիայէն, վաղը կանուխ առաջին ճեպընթացով պիտի վերադառնայ:

Կորտոնեան պէյը վայրկենապէս գունաթափ եղաւ և աթոռին մէջ ինքզինք սկսաւ տեղաւորել, լարելով իր բոլոր ուշադրութիւնը, մինչ Զկնորսեան կը խօսէր:

— Նեբեցէ՛ք պէյ, ձեր օրիորդը վերջնականապէս որոշա՞ծ էք ամուսնացնել տօքթօրին հետ:

— Այո՛, ի՞նչ կայ որ... նոր բա՞ն մը կայ...

— Ո՛չ, ... միայն կ'ուզէի գիտնալ թէ՛ առնուա՞ծ է օրիորդին կամքը:

— Ինչո՞ւ այս հարցումը, և որմէ... տօքթօրը կ'ուզէ հասկնալ:

— Ո՛հ, ես կը փափաքիմ հասկնալ, որովհետեւ այդ մասին ըսելիքներ ունիմ :

— Խնդրեմ, պատմեցէ՛ք, ինչո՞ւ կ'ուզէք դիտնալ այդ կէտը... օրինակի համար, եթէ առնուած չըլլայ կամքը, կամ եթէ առնուած ըլլայ, ի՞նչ պիտի ըլլայ...

— Խնդիրը գիտէ՞ք ինչ է, պէ՛յ, տոքթօրը յատկապէս եկած է այդ մասին ստոյգ տեղեկութիւն մը ստանալու համար. եթէ ձեր օրիորդին հակառակ է որ պիտի կնքուի այս ամուսնութիւնը, պէտք է նախապէս գիտնանք :

— Զարմա՛նք, ընդամիջեց պէյը դժգոհ դէմքով մը, ինչո՞ւ տօքթօրը կը տարակուսի, խնդիրը դրամօժիտին վրայ չէ՞ :

— Ո՛հ պէյ, դրամօժիտը մէկդի դրէք, աւելի կենսականը կայ, օրիորդին կա՛մքը, չէ՞ :

— Բայց եթէ աղջկանս կամքը չըլլայ, կարելի՞ թան է որ այս գործը գլուխ հանուի. բռնի ամուսնութիւն մը պիտի ըլլար այն ատեն, չէ՞ :

— Ինչ որ աղիտաբեր կրնայ ըլլալ, այնպէս չէ՞ :

— Անտարակո՛յս, յարեց պէյը, անհրաժեշտ է նախապէս առնել աղջկանս հաւանութիւնը. բայց ենթադրենք պահ մը, թէ ես ուզեմ առանց այդ հաւանութեան ամուսնացնել աղջիկս, տօքթօրը պիտի չընդունի՞, ի՞նչ ըսաւ ինքը :

— Եթէ ինք ընդունի, բարձրացուց ձայնը Յորդանան էֆէնտին, ե՛ս պիտի մերժել տամ իրեն :

— Բայց ինչո՞ւ...

— Որովհետեւ բռնի ամուսնութիւն մը պիտի ըլլար, ինչպէս որ շատ լաւ կ'ըսէիք դուք՝ քիչ առաջ, և բռնի ամուսնութիւն մը կնքել՝ կը նշանակէ ընտանեկան յարկը դժոխքի մը վերածել, կամ աւելի ճիշդը, ամբողջ կեանք մը թունաւորել, չէ՞ :

կորտոնեան պէյ սկսաւ ճակատը շփել և ման գալ սենեակին մէջ, մինչ Ձկնորսեան էֆէնտին, պէյին անսովոր շարժումներէն կը դուշակէր անոր ներքին տազնապը:

— Ինչո՞ւ այսպէս յանկարծ փոխուեցաք, պէյ, միթէ ստո՞յգ է լսածս:

— Ի՞նչ, հարցուց պէյը յուզուած գէմքով մը:

— Օրիորդը դժկամակութիւն յայտնած է եղեր, և նոյն իսկ սպառնացած է վանք մը քաշուիլ, ո՞ր աստիճան ստոյգ է այս զրոյցը:

— Բացարձակապէս անհիմն է այդ զրոյցը, յարեց պէյը գլխի սպառնական ճոճումով մը, ո՞ր անխիղճը համարձակեր է ստեղծել այդպիսի յերիւրանք մը:

— Երանի՛ թէ անհիմն ըլլար... սակայն, պէյ, չըլլայ թէ դուք խաբուած ըլլաք, անգամ մը զննեցի՞ք, շօշափեցի՞ք օրիորդին տրամագրութիւնները, կ'աղաչեմ մի՛ խաբուիք երեւոյթներէն... դեռ ուշ է, եթէ օրիորդը չուզեր, ես կը համոզեմ տօքթօրը, պատուաւորապէս կը քաշուի, ի՞նչ կ'ընէք. պէյ:

— Էֆէնտի՛ս. մի հաւատաք դուրսի զրոյցներուն, չառամիտներու կողմէն յերիւրուած սուտե՛ր են. եթէ չէք հաւաւար ինծի, կրնաք անձամբ քննել, հասկընալ աղջկանս տրամագրութիւնը:

— Կը ներէք անշուշտ, պէյ, ճիշդ տոյգ նպատակով զրկուած եմ արդէն հոս, մեր տօքթօրին կողմէն, և իր թախանձանքին վրայ՝ Կարելի՞ է արդեօք ներկայութեանս կանչել օրիորդը և լսել իր կամքին արտայայտութիւնը...

Կորտոնեան պէյ դժնդակ կացութեան մը մէջ կը գտնուէր. ի՞նչպէս կրնար դուրս ելլել այս բաւիղին լէջէն, եթէ օրիորդը ներս կանչէր ու Ձկնորսեանի ներկայութեանը խօսել տար...: Ձէ՞ որ պիտի պարզուէր ճշմարտութիւնը: Սակայն, միւս կողմէ, կը

խորհէր թէ՛ վերջապէս պիտի քաշուէր աղջիկը, պիտի չհամարձակէր Զկնորսեան էֆէնտիին ներկայուած թեանը յատնելու իր ներքին զգացումները և կը յօւսար թէ, երրորդի մը ներկայութեանը բարեբար ազդեցութիւն մը պիտի գործէր, և թերեւս նոյն իրիկունը յաջողութեամբ պիտի լուծուէր այս կնճռոտ խնդիրը։ Ուստի, իր կուրուսթեան մէջ, կարծւով թէ պիտի յաջողէր իր աղջկանը բերնէն կորզելու վերջին ապոյն, և Զկնորսեանի միջոցաւ իր սիրական տօքթօրին աւետելու յաղթանակին լուրը, վճռեց անմիջապէս գործադրել հիւրին առաջարկը։

— Երգանան էֆէնտի, եթէ կ'ուզէք կանչենք ներսը, դուք ալ լսեցէք։

— Գէշ չըլլար, պէտք է որ ես ալ անգամ մը լըսեմ օրիորդը, որպէսզի միամտեցնեմ մեր տօքթօրը. չէ՞ք գիտեր, շատ կը տառապի խեղճը, բաներ մը լըսեր, վազեր եկեր է ստուգելու։

— Շատ աղէկ, ներս կանչենք Հերանոյշը։

Եւ մօտենալով գուռին.

— Հերանոյշ, ձայնեց, ներս եկուր աղջիկս։

Հերանոյշ արդէն քիչ մը հոտ առած էր, կը գուշակէր թէ կանխաւ իմացած ըլլալով թէ՛ Զկնորսեան խոստացած էր տօքթօր Պըտօն հրաժարեցնելու իր դիտաւորութիւնէն։ Ուստի իսկոյն ներս վազեց։

— Եկո՛ւր նայիմ, ըսաւ Զկնորսեան, հօր մը յատուկ գործով մը, քեզի բան մը պիտի հարցնեմ հօրդ ներկայութեանը. մի՛ քաշուիր աղջիկս, չիտակը խօսէ։ Բարան ինծի աղուոր լուր մը հաղորդեց և շատ ուրախացուց զիս. կրնամ շնորհաւորել։

— Ի՞նչը, էֆէնտիս...

— Մի՛ քաշուիր, աղջիկս, շարունակեց Զկնորսեան ժպտելով, ե՞րբ պիտի ըլլայ պսակդ։

— Ո՞ր պսակը, որո՞ւ հետ, հարցուց Հերանոյշ միևնոյն անտարբեր չեչտոյվը։

— Մեր տօքթօրին հետ, չէ՞ . .

Եւ վերջին վանկին վերջին վանկը դեռ Զկնորսեանի բերնին մէջ, Հերանոյշ ընդօստ ցատկեց աթոռէն և զայրագին շեշտով մը .

— Կ'աղաչեմ, էֆէնտի, ըսաւ, ուրիշ անգամ մի տաք ինծի այդ . . . մարդուն անունը, ի՞նչ կուզէ ինչէ :

— Հերանոյշ, ընդմիջեց հայրը սպառնական դէմքով մը, ի՞նչ եղար, ի՞նչ կ'ըսես :

— Ի՞նչ պիտի ըսեմ, շարունակեց Հերանոյշ աւելի զայրացած, ի՞նչ կ'ուզէ ինչ այդ շոշորդը, այդ ապուշը . . . :

Զկնորսեան էֆէնտին ապշահար մնաց, իսկ Կորտոնեան պէյին արիւնը խոստեց ուղեղը, բարկութեանէն պիտի ճաթէր :

— Հայրս կ'ուզէ զիս ամուսնացնել, շարունակեց Հերանոյշ, մարդու մը հետ, որուն երեսը չեմ ուզեր տեսնել . . .

— Հանգարտէ՛, աղջիկս, հանգարտէ՛, ըսաւ Զըկնորսեան, շատ լաւ, մի վրդովուիր, գնա հանգիստ ըրէ հիմա :

Եւ օրիորդը գրեթէ խեղակորոյս դուս ելաւ սենեակէն :

Կորտոնեան պէյ կը մոլտար :

— Լի՛րբ : անսմօ՛թ . . ,

Զկնորսեան ալ չէր կրնար մնալ հոն, ուստի :

— Պէ՛յ, ըսաւ, մի յուզուիք պարզուեցաւ ամէն բան. բռնի ամուսնութիւնները միշտ աղիտաբեր հետեւանքներ ունեցած են . . . օրիորդը՝ տեսաք, բացարձակապէս կ'ատէ մեր տօքթօրը, հետեւապէս խորհուրդ կուտամ ձեզի որ այս խնդիրը փակուած նկատէք. ես հարկ եղածը կը հաղորդեմ մեր տօքթօրին :

— Զկնորսեա՛ն էֆէնաի, կ'ըտէր Կորտոնեան պէյ

պաղատելով, խնդրեմ, բան մը մի խօսիք մեր տոքթօրին այս մասին, դուք աղջիկս չէք ճանչնար, ունի այսպիսի վայրկեաններ, բայց մինչև վաղը, վստահ եղէք, բոլորովին փոխուած պիտի գտնէք. ես գրամօժիտի խնդիրը — ամենէն կենսականը — կարգադրած եմ արդէն, տօքթօրը թող չմեկնի, վաղը կ'ուզեմ զինք տեսնել:

— Կը ներէք պէյս, կը ներէք անշուշտ, ես չեմ կընար կատարել այդ յանձնարարութիւնը, և դարձեալ կը յորդորեմ ձեզի որ հրաժարիք այդ գաղափարէն... Մի՛ խաղաք ձեր զաւկի ճակատագրին հետ, այս քնթացքով մահուան հարս մը պիտի ըլլայ ձեր աղջիկը. դէպի գերեզման պիտի առաջնորդէք զանի և իր հարսանեկան առագաստը պիտի ըլլայ անոր համար մահուան մահիճ մը. մեղքցէ՛ք, պէյ, մեղքցէ՛ք, մի՛ ձեր ձեռքովը փորէք ձեր զաւկին փոսը...:

Այս խօսքերուն վրայ, Զկնորսեան բաժնուեցաւ Կորոնոնեան պէյէն և վերագարծաւ իր բնակարանը, ուր անհամբեր իրեն կ'ըպասէր տօքթօր Պըտօ:

ԻԷ.

ՀԱՐՍ ՈՒ ՓԵՍԱՅ

Խտիվներու մայրաքաղաքը՝ Գահիրէ, բրիտանական գրաւութեն ասդին, սա վերջին քառորդ դարու կարճ ընթացքին, գրեթէ հիմնովին կերպարանափոխուած ու վերանորոգուած կրնայ համարուիլ, այնպէս որ այսօր Արեւմուտքի իր քոյրերուն արդիական գլոխմին հետ կը կրէ նաեւ անոնց բովանդակ՝ հրապոյրը։ Ամէն տարի նոր պողոտաներ կը բացուին մեծալայն, երկայն, սիրուն ծառուղիներ։ Երկաթուղիներու կայարանէն սկսեալ, զանազան ուղղութիւններով կ'երկարածուին ելեքտրակառքերու գիծերը, որոնք բնակիչները կը փոխադրեն ամենէն հեռաւոր թաղերն ու արուարձանները։ Օրէ օր կ'աճի, կը բազմապատուի բնակարաններու և մանաւանդ հանրային շէնքերու թիւը, ալէն ու ձախէն կը բարձրանան հսկայ կառոյցներ, որոնք կը հովանաւորեն կամարապատ, ընդարձակ պողոտաները, ամէն թաղի գլուխ՝ փոքր ու սիրուն հրապարակ մը՝ ծաղկոտ ածուներով ու արձաններով զարդարուած։ Ինչ մի քայլի՝ պարեջրատուն մը, սրճարան մը, պանդոկ մը և այս ամէնը սրտաշարժ ներզանդակութիւն մը կալմած, աւելի հրապուրիչ ու գեղեցիկ ընծայած են փարաւոններու այս նորաստեղծ ուստանը, որ արդէն, առանց այդ յեղափոխութեան ալ, կրնար հպարտանալ իր յիմնադարեան բուրգերով, Սփինքսով ու կրանիթէ տաճարներով։

Ասոնք իրենց ոտքը կը բերեն Արեւմուտքի Ժխորներէն ու մոռլլ երկինքներէ ձանձրացած, յոգնած սերունդի մը մենաշնորհեալ անդամները, բուրխոս կոչուած, որոնք ովկանոսներէն ու ծովերէն մեկնած։

կուգան կը թափին հոն, վեհափառ Նեղոսին ափունքը՝ ճիշդ աշնանավերջի օրերուն գաղթող թռչուններու երամներու պէս, հարաւին կաղզուերիչ օդը ծծելու և արեւի լուսաքններով վերաւծարծելու իրենց կեանքի մարմրուն կրակը և այսպէս, գէթ կարճ ատենուան մը համար, մոռնալու իրենց հոգերը :

Այն տարին ո՛չ համաճարակի, ոչ ալ պատերազմի կամ ներքին խռովութիւններու տագնապը կար. Եգիպտոսի բովանդակ ազգաբնակչութիւնը խաղի, խըրախճանքի մէջ, երկրագունտի միւս մասերուն նախանձը կը շարժէր, ա՛յնքան բարգաւաճ էին գործերը և ա՛յնքան երջանիկ՝ ժողովուրդը : Օգի մէջ սակարկութիւններ կ'ըլլային ամէն օր, ամէն ժամ, վիթխարի գումարներ կազմող հողերու առուծախին վրայ և վայրկեանէ վայրկեան հարստացողները կը յաջորդէին մոխիրի վրայ նստողներու :

Այդ առատ ու բարեբաստիկ տարիէն օգտուելով, Կորտոնեան պէյ վերջնականապէս կարգադրած էր իր աղջկան ամուսնութեան խնդիրը և հակառակ բարեկամներու թելադրանքներուն. ու նոյնիսկ թախանձանքներուն, գոնէ տարի մըն ալ համբերելու. յետաձգելու այդ աղիաալի գործը, որոշած էր նոյն ձմեռը կատարել հարսնիքը :

Կորտոնեան պէյ Եգիպտոսի կառավարութեան մէջ ծանօթ գէմք մըն էր, թէ՛ անի բարձրաստիճան պաշտօնէութեան կը պատկանէր, միանգամայն մեծանուն հայ նախարարին քարտուղարը, — առանց նկատի առնելու խտիվի մառանապետ Սաւուղ էֆէնտիի՝ փեսան ըլլալու հանգամանքը : Հետեւաբար ստիպուած էր կազմակերպել իր գիրքին ու վիճակին համապատասխան մեծածախս ու չքեղ հարսնիք մը :

Գահրէէի մեծագոյն ու հոյակերտ հիւրանոցներէն Օթէլ Գօնթինանթալը, Շէփըրտ'ս Օթէլին կողմը, էգ-

պէքիէյի պարտէզին դիմացը : Օրէրայի Հրապարակին վրայ նայող այդ գեղեցիկ հաստատութիւնը՝ վերջերը կառուցուած , շուտով յաջողած էր ապահովել ազնուական յաճախորդներու — մեծ մասը լորտերէ , կոմսերէ , դուքսերէ բաղկացած — պատկառելի թիւ մը , ամէնքն ալ զբօսաշրջիկներ , որոնք ամբողջ օրը , հիւրանոցին մասնաւոր լանճօներով ու օթօմօպիլներովը մայրաքաղաքին անուանի վայրերուն մէջ պառլոյտներ ընելէ յետոյ վերադարձած , կը նստէին հիատեսիլ բարձրաւանդակ մը ծածկող սեղաններու շուրջը և կը դիտէին կայաառ արաբուհիներու — որոնք նարինջ կամ մանաւարին կը ծախէին — զուարճալի տողանցք :

Մայրաքաղաքին մէջ շատ կը խօսուէր այս հիւրանոցին վրայ . ամէն բերնէ կը լսուէին գովեստներ յարկերուն չքեղութեան , կոհոյքին ճոխութեան ըսպասներու մաքրութեան , մէկ խօսքով՝ անոր պերճանքին մասին , որոնք անբաղդատելի կը նկատուէին և քիչ մըն ալ գերազանց՝ քան Սալոյ և Շէքըրտ'ս օթէշներունը , այնպէս որ վերջերը , հայ լայֆի ժամագրավարը դարձած էր անոր քեքաւը , ուր ընդհանրապէս տեղի կ'ունենային մեծ հարսնիքները :

Եգիպտոսի հայոց Առաջնորդը , — որ Արքեպիսկոպոս տիտղոսը կ'ընդունէր օտարազգիներէն — թէև նոր եկած էր Պոլիսէն , Այվազեան Յովսէփ եպիսկոպոսը , բայց շուտով ընտելացած էր եգիպտական բարքերուն և շատ կը սիրէր նախագահել այս կարգի իշխանական հարսնիքներու , որոնք իր բարձրաստիճան եկեղեցականի յատուկ փառասիրութիւնը զգուելէ ու լիովին գոհացնելէ զատ , աջահամբոյրի կամ պսակադրամի բաւական պարարտ գումարով մը կ'օժտէին Նորին Սրբազնութեան գրպանը :

Դժուա՞ր է ուրիշն ուշակել թէ նորեկ Սրբազանը պիտի նախագահէր օրիորդ Հերանոյշ Կորտոնեանի պսակադրութեան հանդէսին :

Արդէն հարսնեւորներուն ու հրաւիրեալներուն կառքերը կուգային հետզհետէ ու կանգ կառնէին Օթէլ Գօնթինանդալի առջև : Քիչ յետոյ ընտրեալ բազմութեան մը խանդավառ ու հիացիկ աչքերուն առջեւէն անցան հարսին ու փեսային լանտօները : Այվազեան Սրբազանը շրջապատուած եկեղեցական դասէն, թէ Գահիրէի և թէ Աղեքսանդրիոյ քահանաներէն — այս վերջինները յատկապէս հրաւիրուած ուրիշ երկու վարդապետներու հետ, երկուքն ալ յեղափոկաններ՝ բանտերու և աքսորներու մէջ թրծուած, հոսկ յետոյ եկած ապաստանած հոն, շարունակել ապրելու իրենց տառապանքը : Կամ աւելի ճիշդը, քաջքշելու տակաւին իրենց կամաւոր աքսորականի գոյութիւնը — ոսկեհամուկ շուրջաւին մէջ ադամանդա-Չաքալ թաղին տակ կը շողշողար ու կը ծփար :

Պսակուելու սահմանուած զոյգը հոն էր, Սրբազանին առջև, ներկաներուն մէջտեղը, տիպար սպասու մի մը մէջ :

Բոլոր ոչքերը կը կառչէին հարսին, որ նոյն պահուն գեղեցկութեան գիցուհին էր, իրական յաւերժահարս մը, սպիտակ ու թափանցիկ քօլին ու զգեստներուն մէջ, ա'յնքան թովիչ, երազուն ու տրտում նայուածքներ նետելով մերթ ընդ մերթ բոլորտիքը, կարծես փնտռելու համար մէկը, որուն համար կը բաբախէր թերեւս իր սիրտը, և այդ մէկը, աւա՛ղ, չէր նշմարուեր այն բազմութեան մէջ :

Ո՞վ էր սակայն փեսան :

Նոյն ինքն տօքթ. Պըտօ, հո'ն էր, հարսին ճիշդ դէմը, պսակագիր Սրբազանին առջև, վայրկեանէ վայրկեան սպասելով գլուխ գլխի մերձնցումի երջանիկ արարողութեան, որ սակայն կ'ուշանար :

Նոյն պահուն Գօնթինանդալի առջևէն արագօրէն սահելով անցաւ պիսիքլէթ մը, որ իսկոյն վերադար-

ծաւ ու կանգ առան հոն քերասին մարմարէ սանդուխ-
ներուն ոտքը :

Սիրուն, զանգուր մազերով, սև, արտայայտիչ
աչքերով, սպիտակ մորթով, տօնական զգեստով, ե-
րիտասարդ մը վար ցատկեց պիսիքէթէն, արագ քայ-
լերով վեր ելաւ քերասը, մօտեցաւ Զոյգին որ պիտի
պսակուէր և ներկաներուն ընդհանուր զարմանքին
մէջ, պահ մը կեցաւ հոն, նայեցաւ նայեցաւ ու յետոյ
ամբողջին դառնալով — որ ապշահար կը գիտէր անոր
վրդովիչ շարժումները — յանկարծ քրքիչ մը փրցուց
ու ջլածգային դալարումներու մէջ նուազած գետին
ինկաւ :

Ներկաները սահմուկած, հանգէսը տակն ու վրայ,
ամէն կողմէ օգնութիւն կը հասցնէին. ամէնուն դէմ-
քը կարծես թէ կուլար, ա'յնքան ծանօթ դէմք մըն էր
անի, շուտով եկան բժիշկներ և հաստատեցին եղե-
լութիւնը. մարա՛ծ էր: Եւ բոլոր ներկաներուն նայ-
ուածքներուն մէջ կը ցոլար անկեղծ արգահատանքի
ու թախիծի արտայայտութիւն մը :

— Հէ՛ք տղայ, կը փսփոսային, կը սիրէ՛ր...

— Զո՞վ կը սիրէր, կը հարցնէր ուրիշ մը:

— Հա՛րսը, հա՛րսը. . հարսին մօրեղբորորդի՛ն է :

— Ի՞նչ կ'ըսես, Սիմօն պէյին տղա՞ն է :

— Չէ՛ք ճանչնար Գեղամը, կ'ըսէր ներկաներէն
մէկը մէջ նետուելով, մոռցա՛ք այն աղուոր տղան...

Եւ զարմանքի, վշտի անկեղծա րտայայտութիւններ
չըջան կ'ընէին Գօնթինանթալի մէկ ծայրէն միւսը
ներկաներուն միծաղոյն մասը մօտէն իրազեկ ըլլալով
Գեղամի ու Հերանոյշի երբեմնի յարաբերութեան :

Նախագահ Սրբազանը պահ մը դադրեցուց արա-
րողութիւնը, հարսին դիմագծերուն վրայ տարօրինակ
դալուկ մը նշմարած էր. խեղճ աղջիկ, կեցած տեղը
կ'երեւար հողմակոծ տերեւի մը պէս, մերթ ընդ մերթ
հառաչելով :

Վերջապէս, բժիշկներու անմիջական խնամքներովը Գեղամ սթափեցաւ ու կառքով Շուպրայի արուարձանը փոխադրուեցաւ, իր հօրը բնակարանը։

Այնուհետեւ քիչ մըն ալ տեւեց արարողութիւնը, որ վերջացաւ պսակադիր Սրբազանին մէկ տաք յորդորականովը՝ հարսին ու փեսային ուղղուած և հրաւիրեալ բաղմութիւնը տակաւ սկսաւ մեկնիլ, ցաւազին տպաւորութեան մը տակ։

Քիչ յետոյ պարպուած էր օթէլը, ուրկէ մեկնեցան նաև հարս ու փեսա՝, իրիկուան ճեպընթացով հասնելու համար Աղեքսանդրիա։

Ծի' չդ այդ մէջոցին էր որ շիք հագուած . թուխ, աղուոր գէմքով, միջակ հասակով սիրուն երիտասարդ մը կ'անցնէր օթէլին առջեւէն, հետապնդելով նորապսակ ամուլին կառքը, զոր կարծես թէ չէր ուղեր աչքէ հեռացնել։

Վէպիս ընթերցողները պէտք է յիշեն գաղթական ջութակահարը՝ Հերանոյշի երկրորդ սիրահարը, որ պսակի արարողութեան մէջ ինքզինք յաջողած էր պահել բաղմութենէն առանց նշմարուելու և սկիզբէն մինչեւ վերջը գիտած էր իր երբեմնի սիրուհիին մէն մի շարժումը, այդ կերպով ըմբոշխնելով տառապանքներուն ամենէն անգութն ու սոսկալին։ Ու հիմա, երբ ամէն բան վերջացած էր, կը ջանար հասնիլ իր երջանկութեան երազը թոցնող կառքին, գէթ անգամ մըն ալ հանդիպելու նայուածքին անոր, որ իր հոգին այնքա՛ն երկար ժամանակ ալեկոծելէ յետոյ, կուգար այսպէս կը նետէր զինք ապառաժի մը վրայ։

Մ Ե Ղ Ր Ա Լ ՈՒ Ս Ի Ն Ը

Տօքթ . Պըտօ կանխաւ վարձած ու խնամով մը կահաւորել տուած էր Շէրիֆ բաշա պողոտային աջ կողմի փողոցին անկիւնի յարկաբաժին մը , ուր հաստատած էր նաեւ տնական գեղարան մըն ալ , հոն ընդունեցու համար այնուհետեւ իր երկսեռ յաճախորդները :

Եւ այդ գեղարան - բնակարանին մէջ է որ հարս ու փեսայ պիտի անցնէին իրենց մեղրալուսինը . . . :

Խօլ հեշտանքներու , կատաղի գրկապնդումներու քանի՛ քանի գիշերներ յուսցուցած էր արդէն կորտոնեան պէյլի աղջկան թեւերուն մէջ , ըլլալով անոր բացարձակ ստացիչը :

Մեղրալուսնի ճերմակ գիշերները կը սահէին այսպէս բեհեզէ բարձիկներուն վրայ ու սնդուռէ վերմակներուն տակ և սակայն , յափրացումը կ'ուշանար տակաւին , թէև այնքան զգլխիչ էին Հերանոյշի հրպումները , որոնք կ'այլէին իր զգայարանքները :

Անցան այսպէս քանի մը շաբաթներ , տօքթօրին գեղարան - բնակարանին մէջ . և տօքթօրը սկսաւ տակաւ զգալ իր մէջ անստուսնի կիրքին ամոքումը , հետեւանք ծայրայեղ վատնումներու , որոնց ակամայ անձնատուր եղած էր , չկրնալով ինքզինք պաշտպանել կնոջ ա'յնքան թարմ սխիւն ու ա'յնքան զգացուիչ հոտին գէմ : Անցան քանի մը շաբաթներ ալ , և մեղրալուսինը կը կորսնցնէր իր առաջին գիշերներու հրապարը :

Գալով Հերանոյշի , առաջին օրէ'ն արդէն գոյաւմակ ու թախծոտ , պարզապէս մեքենայ մըն էր , անտարրեր , ցուրտ արձանի մը պէս , նողկանքով մը կը յանձնուէր իր . . . տիրոջ , զոր վաղօւց վարժուած էր ատելու , և զոր զո'ւր կ'աշխատէր սիրելու , հակառակ անոր քծնող ու կեղծաւոր կերպերուն ու փաղաք-

շանքն'րուն , սրոնք աւելի' զգուելի , աւելի' ատելի
կը գարձնէին զինք . . .

Մէկ քանի ամիսներ անցած էին արդէն , երբ այդ
դեղարան-բնակարանը կատարեալ գոխք մը կ'երեւ-
ւար Հերանոյշի աչքերուն . . .

Մոռցանք լսել թէ՛ մեր բարի տօքթօրը Գահիրէէն
մեկնած ճեպընթացի խուցի մը մէջ արդէն բացած էր
իր սիրտը , դառնադէս գանգատած էր հարսին , թէ
ինչո՞ւ պսակէն առաջ իր ամբողջ չէին համրած հնչուն
ոսկիները , նոյն իսկ հոն , շողեկառքին մէջ , յանձնա-
րարած էր իր նորապսակ կնոջ , անմիջապէս գրել ծը-
նողքին և կարգադրել տալ այդ . . . գործը :

Արդէն թիւնչ նպատակով ամուսնացած էր տօքթօրը :

Դժբա՛ղք աղջիկ , ամբողջ մեղրալուսինը յուզու-
մներու և տաղնապներու մէջ անցուցած էր : Ամուս-
նութեան վրայ հազիւ երեք ամիսներ անցած էլին , և
ահագին յեղաշրջում մը կատարուած էր անոր փա-
փուկ էութեանը մէջ : Ո՞ւր էր այն կայտառ ու զուարթ
աղջիկը , երգ ու պար սիրող . . . հիմայ դեղարանի մը
գարշահոտ մթնոլորտին մէջ խամրած վարդի մը պէս ,
ղալկահար նիհար , հիւանդագին , երազուն , յուսա-
հատ . . . Հորս պատերու մէջ արգելափակ , դուրսի կեան-
քէն ու զուարճութիւններէն բացարձակապէս զրկուած ,
բռնաւոր էրկան մը գազանային կիրքերը յագեցնելու
սահմանուած դժբաղդուհի մը , ամէն օր , ամէն ժամ ,
նո՛յն իսկ գիշերները , հեշտանքի վայրկեաններուն մէ՛ջ
անգամ , լախտի հարուածներու պէս կ'իջնէր գլխուն
նիւթապաշտ էրկան սպառնալիքը : Օր չէր անցներ որ
տօքթօրը չի կրկնէր « Ո՞ւր մնաց դրամօժիք . . .

Եւ Հերանոյշ , աներեւակայիլի սպառնալիքներու
տակ , յաճախ կը խոտտանար գրել ու յիշեցնել իր ծը-
նողքին , սրպէսդի անմիջապէս յանձնուի տօքթօրին
հազար հիմգ հարիւր ոսկին :

կորտոնեան պէյ անտարբեր էր, գրեթէ յաճախ անպատասխանի կը թողէր աղջկանը նամակները, բոլորն ալ արցունքով գրուած։ Հերանոյշի մօրեղբայրը տակաւին չէր հաճած գործադրել իր խոստումը, վախնալով որ չըլլայ թէ իր քեռայրը՝ իր բարի սովորութեանը համեմատ, դրամօժիտը վատնէր առանց միլիմ մը ցոյց տալու անոր։ Եւ այսպէս, ամուսնութեան առաջին օրէն իսկ Հերանոյշի կեանքը թունաւորուած էր։ Ասգին, տօքթ. Պըտօ, կը գործէր անխոնջ, կը սպառնար, կը նեղէր, կը չարչարէր, կը խռոտանգէր իր կինը, շարունակ կը պահանջէր խոստացուած գումարը, որ սակայն չէր դրկուեր...

Այս ամէն զրկանքները կը կրէր Հերանոյշ, սակայն, հպարտ հոգի, ներսիքին կը դնէր, հրեք չէր յայտնեւ որ իշի մը, չէր պատմեր իր գաղտնիքը, ընդհակառակը, միշտ զուարթ կ'երեւար, երբ կիրակիները հրեքն էրկանը հետ ժամ կուգար։

Կիրակի մը, այսպէս երբ եկեղեցի եկած էր, Ս. Պօղոս Պետրոսի ընդարձակ բակին մէջ նշմարեց Արծուիբունեանը, որ արդէն Աղեքսանդրիա փոխադրուած էր այն տարին ընթանեօք, վերջնականապէս հեռացած ըլլալով Գահիրէէն։

Մօտեցաւ իր ուսուցչին և անկեղծ շեշտով մը.

— Ի՞նչպէս էք, ի՞նչպէս է տիկինը, փոքրիկները, հարցունք։

— Մենք լաւ ենք, բայց դուք ի՞նչ էք եղեր։

— Ի՞նչ եմ եղեր, յարեց Հերանոյշ գողտր ժպիտով մը, ի՞նչ եմ եղեր արդեօք,

— Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ, կրկնեց ուսուցիչը, քիչ մը նիհար երեցաք ինծի։

Հերանոյշ լռեց և աղերսող նայուածք մը նետեց իր սիրական ուսուցչին։ Արծուիբունեան բաժնուեցաւ իր կին Պըտօյէ, իր հետը տանելով անոր վրդովիչ նայուածքը, որ շատ բաներ կը պատմէր իրեն։

ԻԹ .

ՊԱՐԱՊ ՍՐՈՒԱԿԸ

Ամուսնութենէն ի վեր անցած էին ճիշդ հինգ աս-
իսներ և դրամօժիտի գումարը դեռ չէր վճարուած .
ասկէ՝ անվերջանալի վէճեր՝ տօքթօրին ու կնոջ միջև ,
տգեղ ու ցաւալի տեսարաններ՝ գրեթէ ամէն գիշեր ,
այն դեղարան - բնակարանին մէջ , ուրկէ այլևս խոյս
տուած էր խաղաղութիւնը :

Կորտոնեան պէյ , իր աղջիկը կնութեան տալէն
ի վեր , ինքզինք բոլորովին ազատ կ'զգար , վայելե-
լով սանձարձակ ազատութիւն մը , իր տուփոտի ար-
շաւտնքներուն մէջ : Միայն երբեմն իր աղջկան կա-
րօտէն , Աղեքսանդրիա կ'իջնէր մէկ երկու օրուան
համար , ժամանակ կ'անցնէր իր փեսային հետ , և յե-
տոյ առատ առատ խոստումներով , մօտ օրէն զրկելու
դրամօժիտը , կը վերադառնար Գահիրէ :

Այդ այցելութիւններէն ետքը , հազիւ շարաթ մը
միայն խաղաղ կ'ապրէին էրիկ կնիկ , յուսալից սպա-
սումի մը մէջ , և յետոյ , երբ դարձեալ անգործագ-
րելի կը մնար խոստումը և Կորտոնեան պէյ կը զադ-
րեցնէր իր թղթակցութիւնները , գժտութեան դեւը
վերստին կը մտնէր դեղարան - բնակարանէն ներս ու
տակն ու վրայ կ'ընէր խաղաղութիւնը :

Տօքթօր Պըտօ մէկէ անելի պատճառներ ունէր
յուսահատելու :

Այս մեծ ամուսնութեան առթիւ հարկադրուած էր
իր գլխէն վեր խոշոր ծախքերու գատապարտուիլ . ու
մնալ ահագին պարտքի մը բռնին ներքև , զո՛ւր սպա-
սելով որ Կորտոնեան կատարէր իր խոստումները . . . :

Իրերու այս դժնդակ վիճակին մէջ , տօքթօրը
ձանձրացած՝ իր կնոջը վրայ բռնանալէ , սկսած էր նե-

զը դնել իր վաղեմի բարեկամը՝ Պաղտիկ պէյը, որ միջնորդ եղած էր այս աղիտարեր մոռանութեան... Սակայն Պաղտիկ պէյէն ալ արգիւնք մը չէր կրցած քաղել, մինչ ասդին պարտքերը կը դիզուէին և պահանջատէրերը կը սկսէին տակաւ անտանելի դառնալ:

Այս անիծեալ ընտանիքին անիւը դարձած էր անգամ մը: Տօքթօրին յաճախորդները մէկիկ մէկիկ քառուեցան և հետզհետէ ցամքեցան հասոյթի աղբիւրները: Ամբողջ քաղաքը գիտէր այս բանը: Հրապարակի վրայ, գրեթէ ամէն օր, խօսակցութեան նիւթ եղած էր նորապսակ զոյգին ապրելակերպը: Ընտանեկան ներքին վէճերը շուտով արձագանգ գտած էին զուրօր և տուներուն մէջ յաճախ կը խօսէին այդ համբաւաւոր դրամօժիտին վրայ:

Տօքթօրը շատ անգամ կատղած կը վերադառնար տուն և իր մաղձը կը թափէր անմեղ կնոջը վրայ, որ առանց այդ աւելորդ խստութիւններուն ալ կը տառապէր իր որդեսպան ծեղքին ա՛յնքան անզգայ ու անտարբեր ընթացքին համար:

Ներդաշնակութիւնը խանգարուած էր անգամ մը և ընտանեկան գծառութիւնը սուր հանգամանք մը ըստացած, այնպէս որ ամուսնական անկողինը զատուած էր և ա՛լ չէին ճաշեր միասին, գաղբած էին իրարու սեղանակից ըլլալէ:

Հերանոյշ առանձին իր սենեակը քաշուած, գիշերները մինակը մահճակալին մէջ կը պառկէր. իսկ ցերեկները հոն, իր ննջախորշը փակուած, լուռ ու գաղտնի արցունքներ կը թափէր: Միայն սպասուէին կ'այցելէր մերթ ընդ մերթ, գործադրելու համար տիկնոջ հրամանները:

Կեանքը՝ տանջանք մը և դեղարան-յարկը, ճշմարիտ դժոխք մը:... Ահա թէ ինչպէ՛ս կը քայքայուէր ընտանիք մը, որ այնքան վարդապոյն յոյսերով

սկսած էր կազմուիլ, և ի՛նչ մեծ յիմարուծիւն պիտի ըլլար այդպիսի պայմաններու մէջ յուսալ թէ այդ շէնքը կանգուն պիտի մնար: Անիծեալ դրամօժիտ, քանի՛ քանի՛ ընտանիքներ մոխիրի վրայ նստեցուցիր . . . :

Տաքերը սկսած էին արդէն Եգիպտոսի մէջ և դիւրակեցիկ ընտանիքներ կարգով կը մեկնէին գէպի հեռաւոր ամարանոցները, Զուիցերիա, Քարլսպատ, Յունաստան, Կրետէ, Լիբանան, և ինչ. . . Տօքթօր Պըտօ հառաչելով կը գիտէր այդ մեկնողներուն կարաւանը, և մտովի կ'անիծէր Կորտոնեան պէյը, որ կը դրժէր, որ չէր վճարեր խոստացուած դրամօժիտը. — «Ա՛խ, կ'ըսէր ինքնիրեն, եթէ ձեռքս ըլլար այդ գումարը, այսօր ե՛ս ալ Եւրոպա պիտի գտնուէի կնոջս հետ. . . »

Այդ օրերուն մէջ, Կորտոնեան պէյ, օգտուելով եգիպտական կառավարութեան մէջ իր գրաւած դիրքէն, մէկ քանի օրուան օգափոխութեան համար վար իջած էր Աղեքսանդրիա ուր հիւր եղած էր իր փեսային քով: Այս այցելութեան շնորհիւ, գէթ առժամապէս, հաշտութիւն մը գոյացած էր էրիկ կնկան միջև և խաղաղութիւնը վերադարձած էր այդ զրծոխքին մէջ:

Հերանոյշ շատ երջանիկ էր, կ'ենթադրէր թէ այս անգամ իր հայրը պարապ չէր եկած, անպատճառ հետը բերած ըլլալու էր դրամօժիտը:

Առաջին օրը խօսքը չի բացին, ո՛չ ինք, ո՛չ տօքթօրը, իսկ Կորտոնեան պէյ բնա՛ւ այն տեղերը չեղաւ ՝ բոլորովին օտար, երբեք չի մօտեցաւ այդ նիւթին:

Յաջորդ օրը քիչ մը կանուխ վերադարձած էր տօքթօրը, քիչ յետոյ եկաւ Կորտոնեան պէյ:

Հերանոյշ ողջագուրեց իր հայրը և քաջուեցաւ իր սենեակը: Աներ ու փեսայ առանձին մնացին զեղաբան սրահին մէջ:

Հերանոյշ մտիկ կ'ընէր ներսէն, դուրսը ձայները հետզհետէ կը բարձրանային և տաք, բաւական տաք բանալէճ մը կը շարունակէր երկուքին միջև:

— Պէ՛յ, կ'ըսէր տօքթօրը դառնացած շեշտով մը, շա՛տ կը ցաւիմ որ այնքան անտարբեր կը գտնուիք դրամօժիտի մասին:

— Ի՞նչ ընեմ, տօքթօր, կ'ըսէր Կորտոնեան պէյ, ի՞նչ կրնամ ընել, Սիմօն պէյ չի վճարեր...:

Եւ բանալէճը կը սաստկանար հետզհետէ, այնպէս որ, Հերանոյշ կ'ստիպուէր դուրս ելլել, միջամըտելու համար:

Նետուեցաւ հօրը վիզը և պաղատագին ծայնով մը.

— Բաբա՛, բաբա՛, ըսաւ, ինչո՞ւ խաբեցիր զիս, ահա՛ հինգ ամիս է, և տակաւին սպասել կուտաս... գիտի՞ս քաշածնե՛րս...

Եւ սկսաւ հեծկլտալ

— Աղջի՛կս, մի՛ յուզուիր, ըսաւ պէյը, մօրեղբայրդ կը ճանչնաս, կ'երեւայ թէ վճարումը պիտի ձգձգէ, և քիթերեւ...

— Ի՞նչ: Ի՞նչ... ընդմիջեց տօքթօրը, չպիտի՞ վճարէ:

— Ո՛վ գիտէ, յարեց պէյը, այսօր իր ձեռքին էջ'ջ է դրամը...

Հերանոյշ չէր կրնար երկար առեն մնալ հոն, դեղարանին հոտերուն մէջ: Մօտեցաւ ապակեդարաններուն, հոն կանգ առաւ քիչ մը... Բանալէճը կը շարունակէին անոնք. յետոյ, գլուխը ճօճելով ու լացը զսպելով իր խուցը քաշուեցաւ...:

Դուրսը բանալէճը կը խոշորնար ու տօքթօրը կը սպառնար ապահարզան ընել:

Կորտոնեան պէյ զայրացած.

— Տօքթօ՛ր, տօքթօ՛ր, գոչեց փեսային երեսին, շատ մի՛ սպառնաք, այդ գումարը չպիտի կրնամ վճարել մօտ օրերս:

— Ե՛րբ պիտի վճարէք, հարցուց տօքթօրը զըս-
պուած կատաղութեամբ մը:

— Սիմօն պէ՛յը գիտէ, տարիէ՞ մը, երկո՞ւ, եւ-
րե՞ք տարիէն, թերեւս կնոջս մահուընէ՞ն ետքը...

Հերանոյշ, որ սկիզբէն մինչեւ վերջը հետեւած էր
այս խօսակցութեան, յանկարծ դուրս նետուեցաւ,
հօրեջ վրայ նետեց իր ձեռքի պարապ սրուակը, և ա-
ղեգալար ձայնով մը.

— Բաբա՛, բաբա՛, հեծեց, ա՛լ պէտք չունիմ
այդ գուճարին, որդեսպա՛ն ծնողք թո՛ղ հանգարտի
սրտերնիդ, ա՛լ չկայ Հերանոյշը:

Եւ յետոյ, մօտենալով տօքթօրին և վիզը փաթ-
թուելով, քնքոյշ ու մեղմածայն.

— Տօքթօ՛ր, տօքթօ՛ր, ըսաւ, պիտի ներե՞ս ին-
ծի, չէ՞...:

— Ի՞նչ կայ, հարցուց տօքթօրը, ի՞նչ էր ատիկա:
Կորուրեան պէյ արձանի մը պէս կեցած, դեռ
չէր հասկնար սրուակին գաղտնիքը:

Խե՛ճ Հերանոյշ, քանի մը վայրկեան խօսեցաւ
այսպէս վիրաւոր ոտխակի մը պէս, և յետոյ գալար-
ուելով ինկաւ տօքթօրին ոտքերուն տակ:

Ինքզինքը թունտուորած էր...:

Վ Ե Ր Ձ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ԵՐԿԵՐ

Բանտէ Բանտ	Պատմ. վէպ	5 Հատոր
Ելլալէ Սասուն	»	»
Իննսունվեց	»	»
Դիակապուտները		
Դէպի Ելլալ		
Ջեթունի վրէժը	»	
Վերջին Բերդը	»	

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԵԼԻ ԵՐԿԵՐԸ

Ելլալի Պօմպան Պատմ. վէպ Պատկերազարդ
 Եգիպտահայ Դէմքեր 120 լուսանկարներով
 (Իրենց ծագումն և գործունէութիւնը)
 Խուժանին Կուռքը (Պատմ. վէպ Ազգ. Կեանքէ
 Լեռին Կոյսը , ,
 Կրօնափոխ Բարերարը
 Իգիպոս Արքայ ՍՈՓՈԿԼԻ Ողբերգութիւն
 Կինգ արար. Յանգաւոր հայ աշխարհաբարի,
 Ժիլ ԼԱԳՐԱՆՍԻ Փրանս. թարգմանութենէն

ԵԸԼՏԸԶԻ ՊՕՄՊԱՆ

Մօտ օրէն հրապարակ կ'ելլէ սոյն պատմական
 վէպը, պրակ առ պրակ, պատկերազարդ

